This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Google

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

UC-NRLF
B 3 466 368

MIDDELNEDERLANDSCHE HISTORIELIEDEREN,

TOEGELICHT EN VERKLAARD

DOOR

DR. C. C. VAN DE GRAFT.

UTRECHT.
C. C. VAN DE GRAFT
1904.

MIDDELNEDERLANDSCHE HISTORIELIEDEREN,

TOEGELICHT EN VERKLAARD

DOOR

Dr. C. C. VAN DE GRAFT.

Utrecht.
C. C. VAN DE GRAFT
1904.

LOAN STACK

PT5435
H6G7

INHOUD.

blz.

Inleiding	1
Overzicht	19
Liederen	43
Register der liederen	241
Alphabetisch register der aanvangsregels	243
Alphabetisch register der in de liederen vermelde personen en plaatsen	246

INLEIDING.

De belangstelling in het volkslied, die door de Romantiek werd gewekt, is tot in onze dagen onverflauwd gebleven. Zelfs zag de jongste tijd het standaardwerk op dit gebied verschijnen: *Het oude Nederlandsche Lied, wereldlijke en geestelijke Liederen uit vroegeren Tijd, verzameld en toegelicht door Fl. van Duyse.* [1])

De eerste verzameling van uitsluitend historische volksliederen was eene Duitsche: *Kriegs- und Siegslieder aus dem XV. Jh. von Veit Weber. Freiburg 1819.* In 1835 volgde eene Zwitsersche: *E. L. Rochholz, Eidgenössische Lieder-Chronik vom XIII. bis zum XVI. Jahrhundert, Bern.* Het volgend jaar bracht wederom eene verzameling van Duitsche historieliederen: *Fr. L. von Soltau, Einhundert deutsche historische Volkslieder, Leipzig 1836*, weldra door andere gevolgd, boven welke alle het uitgebreide werk van *R. von Liliencron*: *Die historischen Volkslieder der Deutschen vom 13. bis 16. Jahrhundert, Leipzig 1865—1869* de kroon spant.

De eerste, die in Nederland een dergelijk werk ondernam, was *Dr. J. van Vloten*, wiens *Nederlandsche geschiedzangen naar tijdsorde gerangschikt en toegelicht* in 1852 verschenen. Van de voor en na dien tijd uitgegeven geschiedkundige liederen en de over hen bestaande litteratuur kan men eene volledige opgaaf vinden in de Inleiding van het werk van *Paul Fredericq*: *Onze Historische Volksliederen van vóór de godsdienstige Beroerten der 16de Eeuw. 1894.* De schrijver beoogde hiermee te geven, wat hijzelf noemde: „eene voorbereidende en bescheidene bijdrage tot de studie onzer

[1]) Eerste deel, 's-Grav. Mart. Nijhoff; Antw. De Ned. Boekhandel 1903.

geschiedzangen". Inderdaad is dit boek, doordat het alle historische liederen noemt, die tot dusver in liederboeken en kronieken zijn aangetroffen, met vermelding van de plaats, waar zij voorkomen, en eene beknopte historische toelichting, een zeer te waardeeren leiddraad voor wie zich meer uitvoerig met deze wil bezighouden, zooals ik bij mijn arbeid met dankbaarheid heb ondervonden.

Toch zal men verscheidene der aldaar opgenomen liederen hier missen. Als vele andere liederverzamelaars [1]) heeft Paul Fredericq niet gelet op het groote verschil tusschen liederen, die werden gezongen, en gedichten, uitsluitend bestemd om te worden gelezen. Met het lied is de melodie onafscheidelijk verbonden, ja, deze oefende vaak grooter aantrekkelijkheid dan de inhoud, z.a. uit de voorrede van een achttiende-eeuwsch liederboek blijkt: [2])

Het is een ieder een bekend,
Dat er geen Lied-boek is geprent,
Of men vind daar in altoos
Veel Liedjes daar men nooit de vooys
Van vinden kan tot ons verdriet,
Waar door men 't Lied niet eens insiet,
Men leest 't niet om de rijm zoo zeer,
Of inhoud; maar men zingt 't veel eer
Als ons bekend is het geluyt.

Eene bijgevoegde melodie of wijsaangifte en een aanvangsregel als „Wie wil hooren een nieuwe lied" zijn natuurlijk afdoende bewijzen, dat men een lied voor zich heeft, terwijl omgekeerd wel niemand dit vooronderstellen zal bij een aanhef als:

Onlancx sieck zijnde, quam mi een tentacie,
Met herten vlietich en doer goetwillicheyt
Die ick drage, so ick openbaer belie,
Tot der hoger keyserliker majesteyt, [3]) enz.

---

[1]) O. a. Liliencron, zie de beoordeeling van zijn werk in Jahrbücher für musikalische Wissenschaft, zweiter Band, Leipzig 1867, blz. 329; door Liliencron beantwoord in zijn inleiding van het tweede deel, blz. I—IV. [2]) Het Evangelische Vis-Net van 1700. [3]) P. Fredericq, Onze hist. Volksl. n°. LXXXIV.

of

Mijne gheminde, ick biddu hertelick,
Aensiet hoe lettel mijn voys gheacht es.
Remedieert mijn lijden smertelick,
In also varre alst in hu macht es. [1])

Doch niet altijd bezitten wij een dergelijke aanwijzing of springt het onderscheid zoo scherp in 't oog. Er zijn b.v. liedjes van Matthijs de Casteleyn, die, zoo zij ons niet met de muziek waren overgeleverd, het verleidelijk ware voor gedichten te houden. [2])

P. Fredericq vermeldt op het jaar 1517 een liedje, toegeschreven aan den Frieschen zeeschuimer Groote-Pier, die daarin de Hollanders bespot en de Gelderschen verheft. [3]) De oudste vermelding hiervan vond ik bij *Winsemius, Chronique van Vrieslant, Franeker 1622*, die na de meedeeling, hoe Groote-Pier door de Geldersche edelen gewaarschuwd was voor de macht der Hollanders, laat volgen: *„(hij) heeft in dese maniere seer boertich den Hollandtsche berispt ende uytghelacht, seggende:*

Ick Groote Pier,
Coninck van Frieslandt,
Hertoch van Sneeck,
Graef van Sloten,
Vrij-heer van Hindelopen,
Capiteijn-Generael van de Zuyder-Zee,
Een Stuyrman ter doodt
Acht de Hollanders bloot:
Al sijnse groot van rade,
Sij zijn slap van dade,
Sterck van partijen,
Cranck int strijen,
Hoogh van glorie,
Cranck van victorie.
Maer die Gelderschen sterck van teringe,
Slap van neeringe,
Cloeck in den velde,
Maer dorre van gelde,
Vroom van moede,

---

[1]) P. Fredericq, Onze hist. Volksl. n°. XXV. [2]) Zie b.v. hier n°. XXVI op den vrede van Madrid, dat niet veel meer is dan een berijming van het vredescontract. [3]) Aldaar n°. LI.

Maer cleyn van goede,
Doch onversaegt int strijden,
Dies wilt u verblijden
En de Hollanders niet achten:
Want zij moeten versmachten.
Want zij zouden 't bekopen,
Waar 't bestant uitgelopen;
Tegens mijnen dank
Is 't zes maanden bestant.

Schotanus, De Geschiedenissen van Frieslandt tot 1584, Franeker 1658 en Amsterdam 1660, zegt, na dezelfde mededeeling: *„daerop heeft hij een boertich rijm tot antwoordt uytgheghеven, aldus luidende:* enz. De *Chronijk van Hoorn door Velius* bevat in de uitgaaf van 1648 het gedicht niet, wel komt het voor in de aanteekeningen van den druk van 1740 en ook hier wordt gesproken van *„zeker kreupel rijmtje".* Dit alles doet mij besluiten (afgezien natuurlijk van het feit, of wij met een gelijktijdig gedicht te doen hebben, waarvan Groote-Pier de auteur is), dat wij hier geen lied, maar een gedicht voor ons hebben.

Doch niet altijd kunnen historische nasporingen ons helpen. Wie zal b.v. met zekerheid uitmaken of nevensgaand dichtvoortbrengsel, ontdekt op het schutblad van een handschrift van omstreeks 1450 [1]) al of niet gezongen is:

Een groen raepkin,
Een vuurt scaepkin,
Ende den rogghenen cant:
Dat zijn de pruesschaerts van Brabant.

Groote platteelen,
Lecker morseelen,
Ende vrouch an de banck:
Dat zijn de drijnckebuucken van Hollant.

Lange pijcken,
Slyckege dijcken,
Ende den taruwen cant:
Dat zijn de bottaerts van Zeelant.

---

[1]) Belg. Mus. II, blz. 315.

Hooghe peerden,
Blancke sweerden,
Rasch van der hant:
Dat zijn de snaphanen van Ghelderlant.

Scerp van rekenijnghe,
Rein van betalijnghe,
Ende scalk up den teerlijnc:
Dats den loosen, lacken Vlamijnc.

Toch zou ik voor mij dit eer voor een gedicht houden wegens de groote overeenkomst met andere dergelijke rijmpjes, o. a. met de karakteristiek, die van de Gelderschen en Hollanders gegeven wordt in het bovenstaande gedicht van Groote-Pier, alsook met 't rijmpje:

Hoogh van moed,
Kleyn van goed,
Een zwaerd in de hand,
Is het wapen van Gelderland.

door Slichtenhorst als „een oud spreekwoord" meegedeeld. [1])

Vier liederen heb ik om andere redenen verworpen.

Het eerste is het lied der Nederlandsche geeselaars van 1349. [2]) Toen in 1348 de zoo gevreesde pest of „zwarte dood" van het Oosten uit ook Europa begon binnen te dringen, vereenigden zich hier overal scharen van geeselaars, die door het plegen van openlijke zelfkastijding de wraak der vertoornde godheid trachtten af te bidden. Tegen de gewone orde van zaken in werden deze gewesten zelfs nog iets eerder door de pest bezocht dan door de geeselaars: toen de eerste uit Opper-Italië Oostenrijk binnendrong, werd zij tegelijkertijd door het handelsverkeer rechtstreeks van de havens der Middellandsche zee naar Vlaanderen overgebracht, terwijl de laatsten uit Duitschland tot ons kwamen. Het door de geeselaars gezongen lied bezitten wij dan ook in de taal van Zuid-Limburg of daaromtrent en is blijkbaar eene overzetting uit het Hoogduitsch. [3]) Daar wij dus hier niet te doen hebben met een lied *op* eene historische gebeurtenis, maar met een, dat op

[1]) Uitgave van 1654, blz. 350. [2]) P. Fredericq, n°. X. [3]) Meegedeeld door Dr. E. G. Förstemann, Die christlichen Geisslergesellschaften, blz. 270—276; overgenomen door P. Fredericq, blz. 25. De verzen, die de

een bepaald oogenblik *door* een geestelijke sekte gezongen werd, meen ik, dat het met meer recht onder de geestelijke liederen te rangschikken is.

Hetzelfde geldt van het tweede lied, getiteld „Van den heilighen Sacramente". [1]) Hierin wordt een aantal Joden beschuldigd van het feit, hun in de veertiende eeuw zoo vaak ten laste gelegd, dat zij zich van Christus' lichaam in den vorm eener hostie meester maken, om hierop hun haat te koelen. Dat in dit lied het mirakel zou zijn herdacht, te Brussel in 1370 voorgevallen, z.a. P. Fredericq waarschijnlijk acht, [2]) schijnt mij niet aannemelijk: van dit mirakel bezitten wij verscheidene lezingen, die alle vrijwel overeenstemmen, doch sterk afwijken van de voorstelling van dit lied. [3]) Volgens deze lezingen geeft een Jood, genaamd Jonathan, die buiten Brussel woont, een som gelds aan een bekeerden Jood, meester Jan van Leuven, voor het stelen van eenige hostiën uit de Katharijnekerk, welke vervolgens door alle Joden worden gehoond en doorstoken. Jonathan sterft spoedig daarop, zijn weduwe en zijn zoon schenken daarna de hostiën aan de Brusselsche Joden, die ze in hun synagoge brengen en op Pinksteren van het jaar 1370 hier opnieuw lasteren en doorsteken. Maar als dan het roode bloed aan de ouwels ontstroomt, vallen allen van schrik op den grond. Zij weten geen raad met de bloedige hostiën en overreden eene bekeerde Jodin, Katharina genaamd, ze naar Keulen te brengen. Deze deelt daarna alles aan haar biechtvader mee en ook Hertog Wenzel komt de zaak ter oore. De Joden worden gegrepen en verbrand, terwijl de hostiën eindelijk een onderkomen

geeselaars bij hun zelfkastijding zongen, vinden wij meermalen bij onze geschiedschrijvers aangehaald, o. a. in Het Boec der Tijden van Wouter van Heyst, uitgeg. door I. Le Long, Amst. 1753, blz. 169 en het Chronicon auctius Johannis de Beka, bij Matthaeus, Analecta III, blz. 242.

[1]) P. Fredericq, n°. XI, in zijn geheel uitgegeven in de Hor. Belg. X, blz. 235. [2]) Blz. 29. [3]) Wolf, Niederländische Sagen, n°. 166, „Die wunderbare Hostien zu Brüssel"; C. G. N. de Vooys, Middelned. Legenden en Exempelen, blz. 206, naar eene beschrijving, verscholen in een Brusselsch hs. van het Passionael; Memorieboek der Stad Ghent, uitgeg. door de Maatsch[ij] v. d. Vla. Biblioph., 2de serie, n°. 15, blz. 93; Carmoly, Essai sur les Juifs en Belgique, in de Revue Orientale, Brux. 1841.

vinden in de St.-Goedelekerk te Brussel, waar het mirakel in glasschilderingen vereeuwigd is.

De inhoud van het lied is veel eenvoudiger. Een koster — waar of wanneer wordt niet vermeld — laat zich door den overste der Joden voor geld overreden tot het leveren eener hostie, die nu door de Joden wordt bespot en doorstoken. Op het gerucht hiervan komt het volk jammerend toeloopen en draagt de tafel met het heilige bloed in de kerk. Natuurlijk is ook hier het slot, dat de Joden verbrand worden, terwijl de koster zichzelf moet ophangen. [1])

Ten overvloede is dit lied, dat evengoed uit de vijftiende als uit de veertiende eeuw kan dagteekenen, blijkbaar vertaald uit een Nederrijnsch dialect (schenden rijmt op handen, dat dus hende moet geluid hebben; straffen op wapen voor waffen; halen op ghestolen), waar *a* in plaats van *o* wordt aangetroffen en de *t* na *ch* blijkbaar niet wordt uitgesproken.

Het lied heeft dus niet op een bepaald geschiedkundig feit betrekking; als voorbeeld van godsdienstige onverdraagzaamheid hoort het thuis in eèn bundel van geestelijke liederen, zooals Hoffmann von Fallersleben bij zijne uitgave terecht heeft toegepast.

Het derde, 't liedje op Folckmer Allena, [2]) betreft evenmin een historisch feit. Daar dit reeds afdoende is betoogd, kan ik hier volstaan met naar de over dit onderwerp bestaande litteratuur te verwijzen. [3])

Het vierde is het „Liedeken van den Gouverneur van Zeeland" (1469). [4]) De korte inhoud komt hierop neer: De Gouverneur van Zeeland heeft valschelijk een burger van hoogverraad doen beschuldigen om diens vrouw tot ontrouw jegens haar man over te halen, want slechts tot dezen prijs zal deze zijn vrijheid herkrijgen. Als de vrouw het offer ge-

---

[1]) Over deze eigenaardige straf is 't mij niet gelukt iets naders te vinden. [2]) P. Fredericq, n°. XVI, in zijn geheel meegedeeld door Eggeric Beninga, Historie van Oostfrieslant (Matthaeus Analecta IV). [3]) Zie Dr. J. Bolhuis van Zeeburgh, Kritiek der Friesche Geschiedschrijving, blz. 114 en 117 en J. H. D. Möhlmann, Kritik der Friesischen Geschichtschreibung, blz. 20 tot 23. [4]) P. Fredericq, n°. XXIII, uitgegeven door Le Jeune, Letterkundig Overzigt, blz. 92—99.

bracht heeft, laat de gouverneur toch den man onthoofden, waarop de weduwe hem bij Karel den Stouten aanklaagt. Deze beveelt den gouverneur zijne aanklaagster te huwen, nadat hij haar eerst tot zijne universeele erfgename heeft moeten benoemen; onmiddellijk na de huwelijksvoltrekking wordt de gouverneur ter dood gebracht.

De geschiedschrijvers, bij wie ik dit verhaal aantrof, zijn: Pontus Heuterus, [1]) die het in de tweede helft der zestiende eeuw neerschreef en er 't uitvoerigst over is, en Barante, [2]) terwijl het ook als bijvoegsel voorkomt in de vermeerderde uitgaven van 1634 en 1644 der Zeeuwsche Kronijk van Reygersberg [3]) (niet in de eerste uitgaaf van 1551); ook Cats vermeldt het verhaal in de „Tweede Geschiedenisse" van zijn „Self-Strijt". Barante gebruikte Pontus Heuterus als bron en mogelijk deed de Zeeuwsche Kronijk hetzelfde. In elk geval stemmen deze vier lezingen vrijwel overeen. Hetzelfde kan niet gezegd worden van de voorstelling eener vijfde bron: Het Memorieboek der Stad Ghent. [4]) Hier komt de vrouw uit Luik en is de officier, dien zij aanklaagt, begonnen met zeshonderd gulden van haar te eischen op verbeurdverklaring van het leven van haar man. Verder is de loop van het verhaal dezelfde, alleen wordt hier de man aan een boom opgehangen, welke straf Hertog Karel na de huwelijksvoltrekking op den officier toepast. Zijn bezittingen worden hierop geschat en de vorst stelt de vrouw de geraamde som ter hand, waarna hij haar onder veilige hoede naar Luik doet terugkeeren.

Een zoo sterke afwijking kwam mij vreemd voor, en een nader onderzoek bracht inderdaad aan het licht, dat wij hier niet te doen hebben met een historisch feit, maar met een vlottend verhaal, dat herhaaldelijk is gelocaliseerd en op verschillende personen overgebracht, o. a. ook op Graaf Willem den Goeden van Holland. [5]) Daar het ook in de Fransche

---

[1]) Pontus Heuterus, Opera historica, 1643, blz. 130 vlgg. [2]) Barante IX, blz. 200. [3]) De Zeeuwsche Kroniek van 1634, blz. 282. [4]) Memorieboek der Stad Ghent, uitgeg. door de Maatschij. der Vl. Biblioph. 2de serie, n°. 15, I, blz. 276. [5]) Goudani Baillju van Suydt-Hollandt, Ghedruckt tot Haerlem, Voor den Autheur tot der Goude. Bij Adriaen Rooman, woonende aen 't Marckt-Veldt in de Vergulde Parsse. 1630.

fabliaux en in Italiaansche novellenbundels voorkomt, zal het wel uit den vreemde bij ons zijn binnengedrongen. Over dit onderwerp bestaat eene zeer uitgebreide litteratuur. [1])

Het lied heeft dus niet op een geschiedkundig feit betrekking; het is evenmin middeleeuwsch. Vóór de achttiende eeuw trof ik het niet aan; in de achttiende-eeuwsche liederboeken daarentegen zeer veelvuldig; het eerst in *De oprechte Santvoorder speelwagen. Amsterdam 1730*, [2]) het laatst in *De drie vrolijke Reizigers, Amsterdam, 1798.* [3]) De wijsaangifte *„Van den gouverneur van Zeeland"* of *„O Wereld vol van overdaad"* trof ik het eerst aan in *De nieuwe Vermaakelijke Gaare-Keuken van de Gekroonde A* [4]) (deze moet zijn van 't jaar 1747 of daarvóór, daar de daarop gevolgde bundel van de Gekroonde B dit jaartal draagt), 't laatst in *De Nieuwe Overtoomsche Markt-Schipper of Durkendammer Kramer, Amsterdam 1831.* [5]) Het lied, dat met allerlei lange, uitgewerkte titels voorkomt, past naar vorm en inhoud geheel bij die achttiende-eeuwsche liedjes, vol van allerlei ijselijkheden, waarnaast wij het aantreffen, b.v.:

Een nieu Lied, van een Schrikkelijke gruweldaad gepleegt te Rotterdam, aan vier Kinderen, die alle vier in stroo met een touw aan malkander gebonden, en een quartier buiten de Stad Rotterdam, in het water zijn gevonden: Zijnde de eene na gissing 12, een 7, een 4 Jaer, ende de Jongste 3 Maanden oud.

Stem: O Wereld vol van overdaat! [6])

Misschien mogen wij eene aanwijzing zien in de woorden, die wij in de slotstrofe van sommige uitgaven aantreffen: [7])

Dit is waaragtig zo geschied,
Bij Hertog Karel de Stoute,
Als de Chronijk bedied.

---

[1]) R. Köhler, Kleinere Schriften, herausgeg. von Joh. Bolte, Berlin 1900, III, blz. 221; Dr. Joh. Bolte, Italienische Volkslieder aus der Sammlung Hermann Kestners in het Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, jaarg. 1902, blz. 64. [2]) Gent, Univ.-Bibl. [3]) Bibl. Scheurleer. [4]) Aldaar. [5]) Aldaar. [6]) De roepende Kat-Soe op zijn Wagen. Amst. zesde druk, Bibl. Scheurleer. [7]) O. a. in De drie vrolijke Reizigers.

en heeft een achttiende-eeuwsch liedjeszanger door het lezen van dit verhaal in een kroniek (mogelijk die van Reygersbergh) zich tot berijming opgewekt gevoeld.

Nadat ik aldus heb meegedeeld, welke liederen mijns inziens niet in eene verzameling van Middelnederlandsche historieliederen thuishooren, is het noodig de eischen aan te geven, waaraan ik meende, dat een lied dan wel moest beantwoorden, wilde dit het geval zijn. Ik ben gekomen tot deze bepaling: liederen, zoowel in een tongval van het Middelnederlandsch gedicht als daarin vertaald, betrekking hebbende op een historisch feit, dat tot deze gewesten in eenig, al is het ook vaak zeer los, verband stond.

Wat de vertaalde liederen betreft, evenals dit met onze wereldlijke en geestelijke liederen tusschen 1450 en 1550 (den tijd der huurtroepen) het geval is, zoo bezitten wij menig historisch lied, oorspronkelijk in 't Hoogduitsch en vooral in 't Nederduitsch gedicht, dat gemakkelijk door eenige wijzigingen in onze taal was over te brengen en aldus gemeengoed van twee volkeren werd. Waar vertalingen altijd een bepaalde plaats innemen onder de letterkunde van een volk, geldt dit zeker nog meer van het lied, dat vaak jaren en soms eeuwenlang op de lippen leefde. Het zou immers een dwaasheid zijn een liedje als dat „Van Keyser Maximiliaen", dat in ons land zoo populair is geweest en nog twee en een halve eeuw na zijn ontstaan als wijsaangifte voorkomt, uit te sluiten, alleen, omdat het van Duitschen oorsprong is.

Wie alleen liederen mocht willen opnemen, die betrekking hebben op historische gebeurtenissen op Nederlandschen bodem voorgevallen, zou geen rekening houden met de geschiedenis van deze gewesten, wier belangen in de vijftiende en zestiende eeuw opgingen in die der machtige Bourgondisch-Oostenrijksche monarchie. Juist deze liederen zijn ons hiervan een duidelijk beeld: een liedje op den slag van Pavia, op den vrede van Madrid, op de plundering van Rome, zij geven ons weinig te zien van het Nederlandsche volk, dat in die dagen leefde! Maar toch, het waren onze landsknechten, welke in die oorlogen meestreden, het was met ons geld, dat deze gevoerd werden, en zoo kan wel nergens grooter verlichting

gevoeld en blijder hieraan uiting gegeven zijn, als het oorlogsgevaar weder was afgewend, dan juist hier. En bovendien, de machtige keizer, die in het buitenland streed en overwon, was hij niet onze landsheer, op wiens krijgsroem men trotsch moest zijn?

Als grens nam ik 1555: het jaar van aftreding van Karel V, over wien de meeste liederen handelen. Van de jaren 1543 tot 1555 trof ik geen historieliederen aan. Er is nog wel een enkel lied daarna, dat naast de hier opgenomene een plaats zou verdienen, zooals het „Liedeken van de Bourgoinsche herten, alswanneer sy de Fransoisen sloughen bij Grevelinghe", [1]) maar daarnaast komen reeds andere liederen op uit het voorspel van den tachtigjarigen oorlog, voorloopers van de Geuzenpoëzie, die een nieuw tijdvak opent.

Evenwel is er eene groote menigte van liederen, op welke bovengenoemde bepalingen van toepassing zijn, en die hier toch niet zijn opgenomen. Ik bedoel die, welke gedicht zijn op de martelaars om het geloof, die „immers in vele opzichten beschouwd werden als politieke misdadigers, tegen wie door de wereldlijke Overheid plakkaten werden uitgevaardigd; die ondervraagd en verhoord werden door geestelijken, op last van den Keizer aangesteld; die door den beul op last van de wereldlijke Overheid werden ter dood gebracht". [2]) Het feit, dat de stof zonder deze martelaarsliedjes reeds omvangrijk genoeg was, en de overweging, dat zij beter als afzonderlijke groep behandeld kunnen worden, noopten mij tot deze uitsluiting.

Om eene zoo volledig mogelijke verzameling te geven, heb ik een groot aantal liederhandschriften en handschriften, waarin liederen voorkomen, doorgezien. Van het bestaan dezer handschriften zijn wij echter nog lang niet genoeg op de hoogte. [3]) Eerst als over een tiental jaren de *Bibliotheca*

---

[1]) P. Fredericq, Onze hist. Volksl., n°. CIII. [2]) G. Kalff, Gesch. der Ned. Letterk. in de 16de eeuw, I, blz. 352. [3]) Zie hierover: W. de Vreese, Over Middelnederlandsche Handschriftkunde in verband met taal- en letterkunde, in Taal en Letteren 10, blz. 337; ook afzonderlijk verschenen onder den titel „Over eene Bibliotheca Neerlandica Manuscripta", Gent, A. Siffer, 1903.

Neerlandica Manuscripta van Prof. W. de Vreese te Gent voltooid zal zijn, zal men, althans voor de kennis van onze Middelnederlandsche handschriften, over meer gegevens kunnen beschikken, dan totnogtoe het geval is. Het spreekt wel vanzelf, dat ik mijn onderzoekingen niet tot de handschriften van dezen tijd alleen mocht beperken: daar een lied zich vaak eeuwenlang handhaaft, was het noodig, ze tot den jongsten tijd uit te strekken. Ook geestelijke liederboeken meende ik niet te mogen uitsluiten, daar immers reeds vroeger twee historieliedjes in een bundel met geestelijke liederen waren aangetroffen; [1]) echter vond ik hiervan geen andere voorbeelden.

Voor de handschriften, die ik gebruikte, raadpleegde ik het apparaat van Prof. W. de Vreese te Gent. De enkele, waarmee ik deze opgaaf nog heb kunnen aanvullen, zijn hier met een * gemerkt. De nrs. dezer handschriften zijn:

Amsterdam, *Universiteits-Bibliotheek:* Moll 29 en 63.

Berlijn, *Koninklijke Bibliotheek:* Arnswaldt 3109.

Brussel, *Koninklijke Bibliotheek:* 4858, 4965, 10903*, 10909*, 10915*, 10936*, 10941*, 10942*, 10943*, 10947*, 10949*, 10951—10952, 11236, 12471, 14275*, 15599, 19543, 19544, 19556, 19558, 19559, 19560, 19561, 19567, 19859*, 21644, 21663, 22002, 22003, II 111, II 119, II 126, II 127, II 128, II 142, II 206, II 270, II 302, II 303, II 304, II 512, II 1195, II 1255, II 1521, II 2631, II 2651.

Cambridge, *Universiteits-Bibliotheek:* D. d. VI 49 [2]).

Cheltenham, *Bibliotheek Phillips:* 683 [3]).

Darmstadt, *Hofbibliotheek:* 3244 [4]).

Gent, *Universiteits-Bibliotheek:* 492, 898, 901[1], 914, 964, 977, 978, 986, 990, 1043, 1294, 1295, 1330, 1333, 1366,

---

[1]) hs. II 2631 op de Kon. Bibl. te Brussel. [2]) Dit hs. heb ik niet gezien; volgens de beschrijving van Dr. Brugmans in zijn Verslag van een Onderzoek in Engeland naar Archivalia, 's-Grav. 1895, blz. 503, alsook van Dr. R. Priebsch, Deutsche Handschriften in England, Erlangen 1896, I, blz. 17, bevat het geen historische liederen. [3]) Ook voor dit hs. stelde ik mij tevreden met de beschrijving van Dr. Priebsch, I, blz. 66. [4]) Voor dit hs. vergenoegde ik mij met de beschrijving van F. W. E. Roth, Altdeutsche Handschriften der Bibliothek zu Darmstadt, in de Germania van 1887, blz. 333 vlgg.

1373, 1382, 1385, 1388, 1393, 1398, 1410, 1442, 1447, 1485, 1687, 1726, 1727, 1729, 1754, 1762.

's-Gravenhage, *Koninklijke Bibliotheek:* 131 C 27* (Verslag 1900, n°. 43), 133 F 2 (id. 1897, n°. 46), 133 F 24 (id. n°. 68), 133 G 15 (id. n°. 99), 128 E 2 (Or.-Nass.-boekerij n°. 6), 75 H 42 (O 165 bij de Vooys).

's-Gravenhage, *Bibliotheek Scheurleer:* 2931*, 6813*, 7018*, 7039*, 7228*, 7229*, 7273*, 7280*.

Haarlem, *Bisschoppelijk Museum:* 18b, 95, 106.

Kamerijk, *Stadsbibliotheek:* 124.

Leeuwarden, *Provinciale Bibliotheek:* 770.

Leiden, *Bibliotheek v. d. Maatsch. v. Letterk.:* 194*.

Londen, *Britsch Museum:* Add. 5057 E. [1])

Munster, *Bibliotheek Jostes:* 3. [2])

Munster, *Bibl. Ver. für Gesch. u. Altertumskunde v. Westfalen:* 4.

Oxford, *Bibliotheca Bodleiana:* Marshall 130. [3])

Parijs, *Bibliothèque nationale:* suppl. franç. 3326.

Utrecht, *Universiteits-Bibliotheek:* 1180 (H. G. 22), 1341, 1343.

Weenen, *Keizerlijke Fideikommisz-Bibliotheek:* 7970. [4])

Weenen, *Universiteits-Bibliotheek:* 376. [5])

Wolfenbüttel, *Hertogelijke Bibliotheek:* 1297. [6])

Door het raadplegen van deze honderd en veertien handschriften mocht ik vier nieuwe liederen ontdekken, [7]) terwijl

---

[1]) Ook dit hs. heb ik niet zelf gezien, daar Dr. Priebsch de welwillendheid had mij de titels en aanvangsregels van alle liederen toe te zenden. Voor de beschrijving zie men Dr. H. Brugmans, Verslag v. e. Onderzoek in Eng. naar Arch., blz. 414. [2]) Hier gebruikte ik de uitgave van Hölscher, Niederdeutsche geistliche Lieder und Sprüche aus dem Münsterlande, Berlin 1854. [3]) Hier evenzoo de beschrijving van Priebsch I, blz. 164, n°. 164; Brugmans, blz. 479, onder n°. 5326. [4]) Zie hierover: W. Bäumker, Niederländische geistliche Lieder nebst ihren Singweisen aus Handschriften des XV. Jahrhunderts, in het Vierteljahrschrift für Musikwissenschaft, IV, 1888, blz. 153—255 en 287—350, dat ik in plaats van het hs. doorzag. [5]) Dit is een modern, door Pfeiffer gemaakt afschrift van een ouder hs., waarvan Prof. de Vreese niet weet, waar het berust. [6]) Dit hs. is mij gebleken geen liederen, maar uitsluitend geestelijk proza te bevatten. [7]) Hier uitgegeven onder de nrs. XIII, XIV, XXX en XXXII.

ik de reeds vroeger bekend gemaakte, welke zich daarin bevonden, opnieuw naar het handschrift uitgaf.

Mijn tweede bron voor het opsporen van liederen waren natuurlijk de gedrukte liederboeken, waarvan wij, evenmin als van de geschrevene, eene volledige opgaaf bezitten. Ook hier trof het mij, hoe voor eene uitvoerige studie en grondige behandeling onzer oude liederen nog altijd te weinig voorbereidend werk is gedaan. Voorloopig moeten wij tevreden zijn met de — meerendeels onvolledige — gedrukte catalogi onzer openbare en bijzondere bibliotheken, [1]) terwijl H. Roes eene lijst van „Katholieke geestelijke liederboekjes uit vroegere eeuwen" gaf in het St.-Gregoriusblad, 23ste en 24ste jaargang, 1898 en 1899 (ook afzonderlijk zonder titel in tachtig bladzijden verschenen) en Dr. F. C. Wieder in De Schriftuurlijke Liedekens, 's-Grav. Mart. Nijhoff, 1900 blz. 125—178, eene bibliographie van de liederboeken van dezen aard.

Gelukkig is echter in den jongsten tijd met eene volledige beschrijving onzer liederboeken een aanvang gemaakt en een volgend geslacht zal bij zijn letterkundigen arbeid zeker een dankbaar gebruik maken van de *Bijdragen tot een repertorium der Nederlandsche muziekliteratuur, bijeengebracht door D. F. Scheurleer* in het Tijdschrift der Vereeniging van Noord-Nederlands Muziekgeschiedenis. [2]) Maar al kenden wij het bestaan van al onze liederboeken, de rijkdom is zoo overstelpend groot, dat men bij een arbeid als dezen zich toch altijd tot een gedeelte zou moeten beperken, zooals ik natuurlijk nu toch al gedaan heb. Ik heb doorgezien alle liederboeken, opgenomen in den Catalogus van de Bibl. der Maatsch. tot Bev. van Toonk. en der Vereen. v. No.-Ned. Muziekgesch. en het daarbij behoorende Supplement, en die berusten op de Doopsgez. Bibliotheek te Amsterdam, de Univ.-Bibliotheek te Utrecht en de Bibliotheek van den Heer D. F. Scheurleer

[1]) De liederboeken van den gedrukten catalogus der Kon. Bibl. te 's-Grav. zijn ook opgenomen door J. H. Scheltema in zijn „Nederlandsche Liederen uit vroegeren tijd", blz. 291—417, doch dit is slechts een deel van hetgeen aldaar aanwezig is. [2]) In jaargang VII, 1902; deel I, blz. 1, is hiermede een begin gemaakt.

te 's-Gravenhage; ook die, welke door Dr. F. C. Wieder in zijne Bibliographie [1]) worden vermeld en die liederboeken op de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, welke H. Roes noemt vóór het jaar 1700. Onbekende liederen vond ik hierin echter niet, wel van vier min of meer afwijkende varianten, terwijl ik bovendien door de aan historieliederen ontleende wijsaangiften mij eenigszins eene voorstelling kon maken van den levensduur dezer liederen.

Alle gedrukte liederen gaf ik uit naar den oudst bekenden tekst; die van het Antwerpsche Liederboek heb ik met het oorspronkelijke vergeleken, ik trof hierbij echter geen afwijkingen aan.

Nog blijft mij over, de wijze van uitgeven te verantwoorden. Terwijl ik aan den eenen kant zoo getrouw mogelijk den oorspronkelijken tekst wilde weergeven, moest ik aan den anderen kant wel eenigermate rekening houden met den niet-philologischen lezer, voor wien deze uitgave ook bestemd is. Om aan den laatsten te gemoet te komen, voerde ik eenige wijzigingen in, die ik hier zal meedeelen; wie wil kan dus met geringe moeite de oorspronkelijke gedaante van den tekst herstellen. De voornaamste was, dat ik de schrijfwijze van *u* en *v* en van *i* en *j* in overeenstemming bracht met de hedendaagsche.

Zoowel in de verschillende handschriften, waaraan ik liederen ontleende, als in het Antwerpsche liederboek van 1544, Een Aemstelredams, Amoreus lietboek van 1589 en de Diversche Liedekins van Matthijs de Casteleyn wordt de *u* in het begin als aan het einde van een woord als *v* geschreven, behalve aan het einde van een tweeklank (adie*u*), terwijl men begrijpelijkerwijze ook *uw* spelt; in het midden van een woord schrijft men de *v* steeds als *u*. Het achter de Hollandsche Rijmkroniek van Melis Stoke afgedrukte lied van Graaf Floris en Geraard van Velzen heeft op een paar plaatsen in het midden van een woord *v* in plaats van *u* [2]); in de overige door mij gebruikte liederboeken vertoonde deze schrijfwijze

---

[1]) Zie boven. [2]) 2, 4: suyverlijke; 15, 2: leven; 27, 2: ghevangen; 28, 2: sevenwerf.

geen afwijking van de tegenwoordige. Eveneens wijzigde ik de *i* vóór een klinker tot *j* in de aan handschriften ontleende liederen (behalve n°. XIV (waar dit zich alleen in den eersten versregel voordoet) en in n°. XXX, dat hier steeds *j* heeft), in het Antwerpsche Liederboek, de Diversche Liedekins van Matthijs de Casteleyn en het achter de Rijmkroniek afgedrukte lied van Graaf Floris ende Geraard van Velzen; de overige tekst vertoonde in dit opzicht geen afwijking van de tegenwoordige. De onderscheiding van *ij* en *y* behield ik, daar zij bij het lezen geen bezwaar oplevert. Duidelijkheidshalve gaf ik aan alle eigennamen en daarvan afgeleide woorden hoofdletters; bij de handschriften gaf ik telkens deze veranderingen aan, voor den gedrukten tekst scheen mij dit minder noodig, daar deze gemakkelijk voor ieder toegankelijk is. Hetzelfde geldt van de ongemotiveerde hoofdletters, die ik wegliet. Een ingevoegde letter heb ik tusschen vierkante haakjes geplaatst. De nrs. der strofen zijn door mij aangebracht.

Interpunctie trof ik slechts in één hs. aan: n°. II 2631 van de Koninklijke Bibliotheek te Brussel, [1]) die ik ongewijzigd liet, daar ik niet geloof, dat zij moeilijkheden voor de lezing oplevert; in de andere aan handschriften ontleende liederen is zij dus geheel van mij afkomstig. De interpunctie van den gedrukten tekst liet ik zooveel mogelijk ongerept en vulde slechts aan of wijzigde, waar mij dit wenschelijk scheen. Alleen in het Antwerpsche Liederboek viel in dit opzicht meer te doen, en moest ik ze in de meeste liederen zelf invoeren.

Uitroepteekens, vraagteekens en dubbele punten komen noch in handschrift, noch in de aan het Antwerpsche Liederboek en Een Aemstelredams Amoreus liedtboeck van 1589 ontleende liederen voor; [2]) wel in de later gedrukte. Aanhalingsteekens (met daarbij behoorende hoofdletter en dubbele

---

[1]) Hieraan zijn ontleend n°. II en XII*b*. [2]) In n°. XVII trof ik achter str. 2, vs. 1: ***Arlem is my aff ghegangen*** en str. 5, vs. 1: ***Attu, haldt u vaste*** een dubbele punt aan; in de aan het Antw. Liederb. ontleende liederen éénmaal een uitroepteeken, n.l. in het lied Van mijn here van Lelidam, str. 6 vs. 4.

punt) trof ik noch in handschrift noch in druk ergens aan, zij zijn dus overal door mij aangebracht.

Van alle in den tekst aangebrachte veranderingen gaf ik rekenschap; bij de gedrukte liederen onthield ik mij bijna geheel van het aanbrengen van wijzigingen. Alleen bij de liederen van het Antwerpsche Liederboek heb ik wel eens eene letter veranderd, wanneer het n.l. heel duidelijk was, dat men met een drukfout te doen had. Evenmin zag ik er daar bezwaar in, twee deelen van een woord, die door den druk gescheiden waren, te vereenigen; te meer, daar de vergelijking met het oorspronkelijke liederboek mij deed zien, dat Hoffmann von Fallersleben in dezen dikwijls naar eigen opvatting moest te werk gaan (vaak zijn vele, soms alle woorden van een vers zonder tusschenruimte achter elkaar afgedrukt). In beide gevallen gaf ik natuurlijk de wijziging aan.

OVERZICHT.

Verschillend zijn de bronnen, waaruit de Middelnederlandsche historieliederen tot ons gekomen zijn. Sommige werden in kronieken ingelascht en aldus aan de vergetelheid ontrukt, ook wel vinden wij ze daarachter afgedrukt of afgeschreven, terwijl zij in dit laatste geval meermalen door een latere hand zijn toegevoegd en geen betrekking hebben op den inhoud van het handschrift. Een enkele maal heeft blijkbaar alleen een louter toeval een dergelijk liedje doen neerschrijven, zooals dat „Van den Coninck van Castilien", door een student, die zich waarschijnlijk onder de professorale voordracht verveelde, in een schrift met Latijnsche rhetorica gekrabbeld. [1]) Andere vinden wij opgenomen in liederhandschriften, d. z. verzamelingen, die door liefhebbers van zang voor eigen gebruik werden aangelegd, en twee waren zelfs verscholen in een bundel van „gheestelijke liedekens". Een paar bereikten ons door mondelinge overlevering, doch het grootste aantal kennen wij uit enkele liederboeken, waarvan het Antwerpsche van 1544 onze hoofdbron is. De grootste helft — acht en twintig — onzer historieliederen komt voor in dezen bundel, waarvan slechts één exemplaar bestaat, dat — men weet niet wanneer noch door welke omstandigheden — in de Hertogelijke Bibliotheek te Wolfenbüttel is aangeland en aldaar in 1821 door Hoffmann von Fallersleben ontdekt.

Het geheele aantal van negen en veertig liederen, die ons op deze wijzen hebben bereikt, is gering, als wij het vergelijken bij den rijken schat, bij de schier onuitputtelijke bron van

[1]) Zie Bulletin du comité flamand de France I, blz. 177.

gelijktijdige wereldlijke en geestelijke liederen. Toch behoeft eene dergelijke verhouding ons niet te verwonderen: meer dan eenig ander lied was het historische tot vergetelheid gedoemd, naarmate de indruk van het bezongen feit verflauwde en allengs geheel werd uitgewischt, terwijl het bovendien wel nooit in even rijken overvloed zal zijn voorhanden geweest als de andere liederen. Aan wat bewaard gebleven is kunnen wij eenigermate toetsen, dat er veel moet zijn verloren gegaan. Het Antwerpsche Liederboek van 1544 bezitten wij blijkbaar met twee toevoegsels: de liederen zijn alphabetisch naar de beginregels gerangschikt, op blz. 263 begint weer eene nieuwe volgorde en op blz. 324 evenzoo. [1]) In het eerste gedeelte komen op honderd een en zeventig liederen elf historische voor, grootendeels stammend uit de vijftiende eeuw, terwijl een nog is uit de veertiende en vier dagteekenen van de zestiende. Onder deze is het liedje „Vanden storm van Munster" (1534) het jongste. Het eerste toevoegsel bevat zes en dertig liederen, waarvan twaalf geschiedkundige, die gebeurtenissen van 1527 tot en met 1543 behandelen, terwijl er onder het dozijn liederen van het tweede toevoegsel nog vijf voorkomen, alle betrekking hebbende op feiten van de jaren 1542 en 1543. Hoe dichter wij dus naderen tot het tijdstip, waarop dit liederboek verscheen: 1544, des te rijker wordt de voorraad van historische liederen: alleen over de jaren 1542 en 1543 treffen wij er niet minder dan dertien aan. Hierbij dient men echter in 't oog te houden, dat sinds het door Karel den Stouten ingevoerde geregelde gebruik der huurtroepen, welker ruiters en landsknechten menig liedje over den oorlog en hun vorst dichtten en vertaalden, waarschijnlijk veel meer historieliederen zijn ontstaan dan voor dien tijd. Toch is er ons geen enkel overgeleverd van de regeeringsjaren van Karel den Stouten, ofschoon wij weten, dat een groote schaar van zangers met hem en zijn hof overal

---

[1]) Tusschen het eerste gedeelte en de eerste uitbreiding staan nog twee liederen buiten de volgorde (no. CLXXII en CLXXIII) en na de tweede uitbreiding, dus aan het eind van het boek evenzoo één lied (no. CCXXI).

heengetrokken zijn, wier onderhoud hem volgens zijn eigen berekening tien duizend gulden gekost heeft. [1]) Van 1450 tot 1479 zijn geen geschiedkundige liederen tot ons gekomen, en naarmate wij verder in het verleden terugdringen, worden de gapingen natuurlijk wijder; zoo ontbreken zij geheel in het tijdperk van 1380 tot 1432, dus over meer dan een halve eeuw.

Hier en daar vinden wij eene aanwijzing van verloren gegane liedjes. Zoo deelt het Correxie-boek van Leiden [2]) een vonnis mee van drie mannen, die „alsoe opten VII Junio 1480 tot menige tijden geboden is, dat nyement, wie zij zijn, pertielike liedekijns en souden singen" wegens dit misdrijf voor drie jaar de stad uitgebannen worden. De door hen gezongen liedjes vinden wij aangeduid als „dat liedekijn, gemaect te Goude, van de Wtganc", dat van „Brederoede, hout dij vaste" (waarmede Jan Brederode, hoofdman van het voldersgild, in 1486 te Leiden overleden, bedoeld moet zijn) en „Die cat heeft die lever gegeten". Soms bewaren wijsaangiften de herinnering aan verloren gegane liederen, ofschoon het natuurlijk aan een enkelen versregel niet gemakkelijk is na te gaan, met wat voor een soort lied men te doen heeft. Vele historieliederen vermelden in den aanvangsregel den datum van 't bezongen feit, maar zulk een stemme kan even goed afkomstig zijn van een der martelaarsliederen — men denke slechts aan het vaak aldus gebezigde „Als men schreef duyst vijf hondert" [3]) — die feitelijk tot de historische behooren, doch welke ik heb gemeend, hier te moeten uitsluiten. Vooral in geestelijke liederbundels, meer dan in wereldlijke, vinden wij aan historieliederen ontleende wijsaangiften. Men placht geestelijke liederen „op wereldsche Vooysen te digten, om (de) aanhankelijkheit tot die Vooysen te gemoed te komen, en aldus af te trekken van de wereldsche Liedjes, die dikwils zeer ontstigten, of ten minsten versiersels

---

[1]) Theodor Hampe, Fahrende Leute, in Monographien zur deutschen Kulturgeschichte, Band X, 1902, blz. 92. [2]) Overgenomen in den Navorscher II, 249. [3]) In Een Liedtboecxken Tracterende van den Offer des Heeren, in vele drukken voorhanden op de Doopsgez. Bibliotheek te Amsterdam.

zijn". [1]) Een zeventiende-eeuwsch Friesch predikant drukte dit krachtig uit: „Is 't dan een Christen quaalijk passende, dat hi de sulke (voisen) den Duivel als uit syn klauwen rukt, ende tot een heilig gebruik toe-eigent?" [2]) (Echter zal hij hiermede wel niet in de eerste plaats geschiedkundige liederen bedoeld hebben.) Zoo doet de wijsaangifte „Meyborch, hout u vaste" (o. a. in Het tweede Liedeboeck, Amst. 1583 [3])) ons door hare overeenstemming met die van het liedje op de belegering van Nieuwpoort „Nieupoort, hout u vaste" [4]) en met „Attu, haldt u vaste" [5]) denken aan een dergelijk liedje op het beleg van Meyborch, ofschoon ik niet kan nagaan, welke stad — of mogelijk persoon — hiermee bedoeld mag zijn. De stem „Nieupoort hooghe van mueren", die ik tusschen 1580 en 1630 meermalen aantrof (o. a. in Sommighe nieuwe Schriftuerlijcke Liedekens, t' Haerlem 1593 [6])), is mogelijk afkomstig van een variant van bovenstaand liedje op het beleg dier stad. Aan historieliederen kunnen verder ontleend zijn: „Hoort cloecke Bourgioenen in Vlaenderlandt" en „Frijburgh [7]) tot syne knechten sprack" (beide komen voor in Sommighe nieuwe Schriftuerlijcke Liedekens, gemaeckt uyt den Ouden ende Nieuwen Testamente, enz. t' Amst. 1630 [8])), als ook „Treet aen mijn vrome Lantsknecht" (in de Veelderhande Liedekens van 1558 [9])). Met nog meer zekerheid is dit aan te nemen van „Wel op ghy Chrijchslieden alle", dat ik tusschen 1559 en 1630 heel dikwijls aantrof (o. a. in Veelderhande Liedekens, Amst. 1582 [10])), evenals „Van de Slagh van Dueren", dat wel de herinnering zal bewaren aan het beleg dier stad door Karel V van 23 tot 25 Augustus 1543, en dat zeer populair moet geweest zijn. [11]) Zoo verraste het

---

[1]) Het Evangelische Vis-Net, 1700. [2]) In de voorrede van het Stichtelijk Sang-Prieel door Vitus Ringers, Franeker 1686 (in het bezit van den Heer Scheurleer). [3]) Amst. Doopsgez. Bibl. [4]) Zie no. XV. [5]) Zie no. XVII. [6]) Amst. Doopsgez. Bibl. [7]) Misschien een vernederlandsching van Frundsberg, wiens naam in de Duitsche historieliederen van de eerste helft der zestiende eeuw meermalen voorkomt; zie Liliencron. [8]) Amst. Doopsgez. Bibl. [9]) Utr. Univ.-Bibl. [10]) 's-Grav. Kon. Bibl. [11]) Het komt o. a. in de verschillende uitgaven van Het Geuzen-Liedboek meermalen voor.

mij uit wijsaangiften te zien, dat het oude Nederduitsche lied van „Stortebeker und Godeke Michel" ook bij ons nog in de tweede helft der achttiende eeuw door het volk gezongen werd. De historische kern is deze: Klaus Störtebeker, waarschijnlijk uit Wismar geboortig, stond sinds 1394 samen met Gödeke Michels aan het hoofd eener gevreesde zeerooversbende, die in de Noord- en Oostzee vooral den schepen, die op Engeland voeren, veel schade berokkende. In Mei 1401 werden zij bij Helgoland met hun makkers door Hamburgsche kooplui, die op Engeland handel dreven, gevangen genomen, naar Hamburg overgebracht en aldaar terechtgesteld. Op deze geschiedenis heeft een Nederduitsch lied bestaan van zes en twintig strofen, dat in Hoogduitsche vertaling bewaard gebleven is. [1]) Van den oorspronkelijken tekst kende men langen tijd niet anders dan de aanvangsstrofe:

Stortebeker und Godeke Michel
De roveden beide tho glikem deel
Tho water unde tho lande.
So lange, dat idt Gott van hemmel verdroth,
Do mosten se liden grote schande,

tot in 1851 in 't geheel vijf strofen van dezen tekst ontdekt werden, [2]) waarvan de derde er blijkbaar nieuw was bijgemaakt, om de door het uitvallen van verscheidene strofen ontstane gaping aan te vullen. Ouden van dagen herinnerden zich destijds dezen vorm van 't lied nog uit hun jeugd.

Dat van een zoo bekend Nederduitsch lied ook een Nederlandsche vorm zou bestaan hebben, was te verwachten, te meer, daar aan den tocht der Hamburgsche kooplieden tegen de zeeroovers ook veertig man uit Enkhuizen hebben deelgenomen [3]) en bovendien een der drie mannen, die zich met hun schepen bij de Hamburgsche kooplui hadden aan-

---

[1]) Zie hierover Th. Schrader, Mitth. des Ver. f. hamburg. Gesch. 13 (1900), blz. 27 vlgg.; voor den Hoogduitschen tekst, ontleend aan een liederboek van 1582, zie Zschr. des Ver. f. Hamb. Gesch. II, blz. 286 vlgg. [2]) Freischütz van 1851, no. 144. [3]) Karl Koppman, Der Seerauber Klaus Störtebeker in Geschichte und Sage, Hansische Geschichtsblätter, 1877, blz. 47.

gesloten, en die in het lied een hoofdrol speelt, Simon van Utrecht heette [1]).

In het Haerlems Oudt Liedt-Boeck, Tot Haerlem, Gedruckt by Vincent Casteleyn, z. j. [2]) trof ik aan de stem „Stortenbeker en Geerdeken" (aardig is hier de vreemde eigennaam Gödeke met eene kleine wijziging door het volk vernederlandscht); in Het groote Liedeboeck van L(enaert) C(lock), Haarlem 1604 [3]) die van „Die bonte Koe uyt Vlaenderen datse quam", en evenzoo nog in Het Nieuwe Bossche Geuse Lied-Boek, t'Amsterdam 1732: [4]) „De Bontekoe uyt Vlaanderen kwam". Deze bonte Koe is de naam van een schip, in het lied als dat van Simon van Utrecht genoemd, ofschoon het feitelijk aan een anderen koopman behoorde. Het plastische beeld van den dichter, dat de „bonte Koe" het roofschip op de horens neemt en aan stukken stoot, maakte indruk en deed deze strofe langer dan andere in het geheugen voortleven; onder de vijf, die wij in Nederduitschen vorm overhebben, komt zij voor:

De bunte Kuh uut Flandern kam,
Dat Roov-Schipp op de Höören nahm
Un stött et wisz in Stucken.
Dat Volk se brogg'n na Hamburg,
Da mussen se'n Kopp all missen.

Ook kunnen wijsaangiften ons eenigermate aan eene voorstelling helpen, hoe lang sommige van deze liederen wel onder het volk hebben geleefd. In 1681 zei Andries Pels: [5])

„En dag'lyks zingt men op der oude Barden trant
Nóch liedekens van de oude, én jonge Hillebrand,
Van Vélzen, Rypelmonde, [6]) én Raaphorst, ĕn van Gélder,

---

[1]) Aldaar, blz. 46. [2]) Er zijn drie Haarlemsche drukkers van dien naam geweest, die tusschen de jaren 1612 en 1658 werkzaam waren (zie Ledeboer, Boekdrukkers, Boekverkoopers en Uitgevers in Noord-Nederland, 1872); waarschijnlijk is dit liederboek van 1648 (zie G. Kalff, Het Lied in de Mde., blz. 692, aanm. 1); het berust bij den Heer D. F. Scheurleer. [3]) Maatschij. van Toonk. te Amst. [4]) Bij den Heer Scheurleer. [5]) Gebruik en Misbruik des Tooneels, Amst. 1681, blz. 9. [6]) In verband met de andere titels is het heel goed mogelijk, dat hiermee het lied Van Kort Rozijn bedoeld werd; in elk geval weten wij, dat dit lied nog in de eerste helft der zeventiende eeuw in een liederboek is opgenomen.

En Heeroom Knélis, by de boeren klaar, en hélder,
Luidskeels ter borst uit mét een bly, of droef gelaat,
En vreugd, óf aandacht na de stóf, daar 't lied op slaat."

Maar wij hebben gegevens, dat zij nog langer dan tot het einde der zeventiende eeuw gezongen zijn. Want blijkens wijsaangiften is het lied Van den Hertogh van Gelder — door Pels genoemd —, evenals het gelijktijdige Van die coninghinne van Denemercken, in het midden der achttiende eeuw nog van algemeene bekendheid, en hetzelfde geldt van het lied Van Keyser Maximiliaen, als dit twee en een halve eeuw oud is. Het lied Van Graef Floris ende Geraert van Velsen vinden wij nog in een liederboek van 1716 opgenomen, wat dus op een ouderdom van meer dan vier eeuwen wijst. Het liedje op den dood van Filips den Schoonen (1506), dat uit den mond eener oude dame is opgeteekend, werd nog in het begin der negentiende eeuw te Brugge gezongen, maar in levensduur spant boven alle de kroon het veertiende-eeuwsche lied van Jacob van Artevelde, dat zich door eene mondelinge overdracht van vijf eeuwen wist te handhaven. Men houde in het oog, dat de laatste twee liederen in Zuid-Nederland werden gezongen, waar zij niet als in het Noorden door Hervorming en Tachtigjarigen Oorlog op den achtergrond waren geschoven, en dus langer in zwang bleven. Begrijpelijkerwijze spelen ook — in overeenstemming met de geschiedenis — de eerder tot bloei gekomen Zuidelijke gewesten, vooral Vlaanderen en Brabant, in deze liederen een veel grootere rol dan de Noordelijke: zondert men het lied Van Graef Floris ende Geraert van Velsen uit, dan heeft vóór 1482, in welk jaar wij een Haarlemsch ruiteroproer bezongen vinden, geen lied op het Noorden betrekking.

Het moge op 't eerste gezicht vreemd schijnen, dat liederen, uitteraard tot een kort leven bestemd, vaak zulk een taaien levensduur hadden, de verklaring is hier niet ver te zoeken. Wat aan deze liederen hun voortbestaan waarborgde, was niet het gewicht van het daaraan ten grondslag liggende feit; neen, het waren de romantische inkleeding en de levendige voorstelling van den dichter, die hen een plaats deden veroveren in het hart des volks. Het was het verhaal van

een edelman, die zijn landsheer doodt om zijn geschonden eer te wreken; de schildering van het sterfbed eener moeder, verzwaard door de zorg, wat er van de achterblijvende, jonge kinderen worden zou, of van eene bruid, op weg naar haar bruidegom verraderlijk door een anderen minnaar tegengehouden, die indruk bleven maken, ook toen de persoon van Floris V voor het volk overigens in nevelen was gehuld en men niet meer wist, dat Isabella van Denemarken een zuster was van Karel V, noch dat deze geschaakte bruid Anna van Bretagne heette. Toen het lied Van mijn here van Lelidam in het Antwerpsche Liederboek van 1544 werd uitgegeven, was het al ruim eene eeuw oud en de geschiedenis van Filips van Bourgondië's verraderlijken aanslag op Brugge zal het volk ternauwernood meer voor den geest gestaan hebben, doch de tragische dood van den edelman, die tot driemaal toe zijn heer tegen deze onderneming waarschuwde en ten slotte diens roekeloosheid met den dood betaalde, bleef de harten roeren. Het historielied is in deze gevallen feitelijk tot romance geworden en stemt ook in den meest droevigen afloop met onze andere romancen overeen.

De geschiedenis spiegelt zich in deze liederen af: zij zijn ons een beeld van den strijd van landsheeren met edelen en machtige burgers, van de trotsche minachting, waarmee de adel op de boeren neerzag, van de aanslagen der Bourgondische vorsten op de vrijheid hunner onderdanen, van partijschappen der burgerij, van ijverzucht van machtige steden onderling, van bedevaarten van vrome edelen ter verwerving van den ridderslag op het Heilige Graf. Bovenal treden de vorsten er voor ons oog in op, die een groote plaats innamen in de gedachten van het volk, dat met liefde en ontzag voor hen vervuld was. Het meest geldt dit voor den machtigen Karel V: onder al de liedjes, tijdens zijn regeeringsjaren gedicht, zijn er maar twee, die buiten zijn kring liggen: dat op een oproer te Maastricht en op de eerste, mislukte bestorming van Munster, waaraan Geldersche landsknechten deelnamen. Hoeveel liedjes hebben wij niet over van zijn oorlogen met Frankrijk en Gelderland, vooral van de lange, harnekkige worsteling van dit gewest om aan den krachtigen

greep van het Oostenrijksche huis te ontkomen. De liefde voor den Keizer is de gouden draad, die al deze liederen verbindt; met welk een hartelijke en tevens eerbiedige belangstelling volgde het volk de lotgevallen van al zijn familieleden: „Vrou Marie, edel geboren, van Vlaenderen ende Brabant regent"; „die coninginne van Denemercken, Ysabeele, dat vrouwelijc graen"; „Helenora . . . hooge geboren"; „Katherijne suster reyne", „Domfernandus excellent", geen enkele is er vergeten, ook niet „vrou Jeanne, lieve moeder", die, ofschoon zij bij de vermelding reeds twintig jaar krankzinnig was, blijkbaar door het volk niet als zoodanig werd beschouwd, en nog altijd met hen meeleefde. Aan hare zuster Catharina, de verstooten gemalin van Hendrik VIII van Engeland, is zelfs een geheel lied gewijd.

Eene eigenaardige plaats nemen onder de historieliederen diegene in, bij welke eene sage of overlevering zich opnieuw aan een historisch persoon vastknoopt, gelijk het geval is bij het lied Van Graef Floris ende Geraert van Velsen en dat Van sinte Elysabets dochter, die hertochin van Enghelant. [1]) Het volgen van een dergelijk lied in zijn ontwikkeling, zooals Dr. R. C. Boer reeds deed voor het eerstgenoemde, is op zichzelf eene aantrekkelijke, maar vaak omvangrijke studie.

Er is iets onbeholpens in vele dezer liederen, wat voor een deel kan geweten worden aan den gebrekkigen vorm, waarin zij na eene mondelinge overlevering tot ons gekomen zijn. Het geheele volk werkte er in zekeren zin aan mee, liet weg en vulde aan, voorzoover maat en rijm dit toelieten — of vaak ook niet toelieten. Zoo ontstond een sterfliedje van Maria van Bourgondië, waarin deze afscheid neemt van een broeder en zuster, die niet bestaan hebben. Maar ik acht het ongeoorloofd en dwaas, dergelijke lezingen te willen verbeteren zooals Willems deed met het lied van Jacob van Artevelde, want, hoe bedorven ook, zij stellen in elk geval een vorm van het lied voor, die bestaan heeft, terwijl eene aldus „verbeterde" uitgave van geen waarde is. Ook moeten wij

---

[1]) Zie ook de Inleiding, blz. 8.

in aanmerking nemen, dat verscheidene dezer liederen als berijmde nieuwstijdingen dienst deden, hetgeen geen hooge eischen aan den vorm deed stellen (de vaak gebrekkige rijmen gaven bij het zingen vroeger niet zoo'n bezwaar als nu bij het lezen): een korte en duidelijke opsommig der feiten was al, wat men verlangde. [1]) In verband hiermede is het natuurlijk, dat de meeste in den aanvang, of wel in het midden en aan 't slot, den datum van het feit meedeelen, gewoonlijk door alleen den dag te noemen, b.v.:

Het was op eenen Maendag,
Eenen Maendag al soo vroeg,
Dat mijnheere Ser-Jacob
Tot sijne gezellen cloeg.

Ook wel door vermelding van dag en maand z.a.:

In Junius den .XX. dach
Den Prince van Araengien te velde men sach
Met menighen vromen lantsheere,

of van alleen het jaar:

Doemen schreef M.V. hondert
Ende eenen veertich jaer,
Doen is den hertooch van Gulic
Tot den coninc van Vrancrijc getogen.

Slechts zelden vinden wij eene volledige tijdsopgave z.a.:

Dit heeft de coninghinne ghesproken
Te Swijnaerde, alst is bekent,
Daer haer herte is ghebroken,
Den Coninck daer zijnde present,
Den .XIX. Januario tghewaghen,
CCCCC.XXV. beleven. [2])

In Een liedeken vanden slach van Blangijs noemt de aanvangsstrofe het jaartal:

---

[1]) Zie o. a. de nrs. XXXVIII, XL, XLI, XLIV, XLVIII, XLIX.
[2]) Zie ook no. XLIII, str. 2.

Alsmen duysent vierhondert schreef
Ende neghen en tseventich jaer,
Wat schoonder victorie doen becleef
Den Vlaminghen, dat was waer!

en de slotstrofe de verdere tijdsbepaling:

In Oestmaent den sevensten dach,
So is den slach geschiet.

Ditzelfde liedje is ons tot een bewijs, hoe lang niet alle van deze liederen gebrekkig waren; met hoe levendigen gang is het gedicht en hoe vol volkstrots klinkt het refrein:

Si riepen alle: „Flander de leeu!"
Met Vlaemschen tonghen.

Even fier is de aanhef van het liedje op de belegering van Nieuwpoort:

„Souvereyn van Vlaenderen,
Laet sincken uwen moet!
Wilt u ghevangen gheven,
Behouden lijf ende goet!"

Schilderachtig worden ons ook de aanrukkende vijanden geteekend:

„Wel op, ghi borgers van Nieupoort,
Stelt u nu vromelick ter weyr,
Want ons en gaet geen slapen aen:
Ick sie die Fransche knechten
Blanck in haer harnas staen."

Si quamen daer aengedrongen,
Veel blanker dan een ijs
Op eenen morgenstonde.

Met hoe rake lijnen schiep ons de vlijmende spot van den dichter van het Kerelslied een onvergankelijk beeld van de door hem zoo diep geminachte Vlaamsche boeren!

Roerend in hun eenvoud zijn vaak de adieu-liederen, de klacht over den dood van Maria van Bourgondië:

O felle fortuyne, wat hebdy gewracht,
Wat hebt ghi nu bedreven
Aen een lansvrou van grooter macht,
Te Brugghe liet si haer leven!

en de woorden aan de stervende Isabella van Denemarken in den mond gelegd:

„Mijn broeders zijn verheven
Ende mijn susters in staten groot,
Eylaes, wi zijn verdreven
Ende liggen hier in groote noot!
O heeren ende Prelaten,
Diemen hier al met ooghen aensiet,
Coemt doch alle mijn kinderkens te baten,
Dat icse nu moet laten,
Dat is mi een groot verdriet."

Opgewekt en frisch klinkt het vlugge liedje, door de Antwerpsche landsknechten op den aftocht van Maarten van Rossum gezongen:

Bourgoenschen, laet ons vrolick singhen,
Ende maken eenen goeden moet,
Al willen ons die Kleefsche dwinghen
En nemen ons lijf en daer toe. goet,
Wi hebben victalie ende goet gheschut te vueren,
Ghelt ende daertoe den coelen wijn;
Antwerpen en wilter niet trueren,
Maer laet ons altijt vrolijc sijn!

Ook de bovengenoemde liederen, die zoo lang gezongen zijn: Van Graef Floris ende Geraert van Velsen, Van Kort Rozijn en het aardige, losse liedje Van den Hertogh van Gelder dankten dit natuurlijk, behalve aan de aantrekkelijkheid van de stof, aan de verdiensten van den dichter, aan de door hem gebruikte beelden, aan zijn levendige, vlugge schildering; het volk weet wel, wat het kiest.

Soms zien wij den dichter aan den persoon, dien hij sprekend invoert, zijn eigen gedachten in den mond leggen, b.v., waar hij eene stervende vorstin tot haar gemaal doet zeggen:

„Heer, nu doet u kijnderen wel.
Ende scat u landeken niet te ser
Och werwaert dat ghij heenen rijt
Soe bid ic voer eenen rechten landsheer."

Of wanneer hij in 't lied „Van Keyser Maximiliaen" Karel VIII eene beschuldiging tegen den Paus doet uitspreken:

„Die paeus nam dat ghelt van mi,
Hi scheyde mi van minen wive,"

en Anna van Bretagne bij hare schaking de verzuchting doet slaken:

„Mer dat sal costen so menighen man,
Die daerom sullen sterven,
Luttel schulden hebben si daervan."

Een aardig voorbeeld, hoe middeleeuwsche dichters bij de schildering van hoogergeplaatsten zich vaak niet tot de hoogte van dezen konden opwerken, maar hen integendeel neerhaalden in eigen omgeving, is de voorstelling van Keizer Maximiliaan als ruiter [1]):

Soude ic mi ghevanghen gheven,
Ic en ben noch niet vervaert;
Ic rijde hier lancx die mueren,
Ick sitte hier op mijn paert.
Ic gheve den ruyters goeden moet,
Ick drincke den wijn wt schalen,
Ghelijck menich stout ruyter doet."

Kostelijk van middeleeuwsche naiviteit zijn ook de beide liedjes, die betrekking hebben op Filips den Schoonen.

Wie waren de dichters van deze liederen? Van zes weten wij, dat zij afkomstig zijn van den beroemdsten rederijker uit de eerste helft der zestiende eeuw: Matthijs de Casteleyn uit Oudenaarde [2]) en ook bij enkele andere, [3]) herkennen wij den rederijker aan zijn verfranschte taal, de gebruikelijke „prince" aan het slot en het kunstig rijm, vaak in lange strofen tot slechts twee klanken beperkt:

Lof God en weest verblijt,
Al dye Bourgoenschen zijt!
Elck schaft nu hupschen moet,
Al ist oorloghe en strijt,
Voor ons noyt beter tijt,
Comt ons Keyser, het edel bloet,
Int lant gelijc hi doet.
Naer Davidts woort hi moet

---

[1]) no. XV, str. 2. [2]) de nrs. XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXIX, XXXV. [3]) de nrs. XXII, XLVI, XLVII.

Wel zijn ghebenedijt,
Die compt om ons profijt,
In den name des Heeren soet!

Ook treffen wij in deze liederen menig aan de klassieke oudheid ontleend beeld aan, ofschoon verscheidene van deze o. a. dat van de fortuin, het rad van avontuur en vrouw Venus ook doordrongen tot de volkspoëzie; men sla er het Antwerpsch Liederboek slechts op na.

De overige liederen moeten afkomstig zijn van volksdichters, onder wie van het laatste kwart der vijftiende eeuw af de ruiters en landsknechten op den voorgrond treden. Het eerste van deze liedjes, waarbij zich in de slotstrofe een ruiter als den dichter bekend maakt, is dat op de belegering van Nieuwpoort in 1489 [1]). Zondert men van de hieraan voorafgaande liederen uit het twaalfde-eeuwsche van de Vlaamsche huurlingen [2]), dat nauwelijks een lied te noemen is, de vijftiende-eeuwsche bewerking van het lied van Graaf Floris ende Gerard van Velzen [3]), die ik, ofschoon ik haar opnam, geneigd ben te houden voor een gedicht en het Klauwaardslied, dat meer eene partijleus mag heeten, dan geloof ik, dat wij de overige voor volksliederen mogen houden, afkomstig van volksdichters. Uit den aard der zaak bezitten wij over hen weinig gegevens, al ontbreekt het niet aan aanwijzingen. [4]) Maar met de ruiters en landsknechten, van wie het meerendeel der liederen na 1489 afkomstig is, [5]) staan wij op eenigszins vasteren bodem. Tot beter begrip van hunne verhouding tot de maatschappij is het wenschelijk de ontwikkeling van het leger hier te lande gedurende de middeleeuwen na te gaan. [6])

---

[1]) Zie no. XV. [2]) no. I. [3]) no. III *b*. [4]) Zie G. Kalff, Het Lied in de Middeleeuwen, Hoofdstuk VII, Dichters en Zangers. [5]) Voor de nrs. XIX, XX, XXVII, XXXI, XXXIV en XXXVI zou ik eene uitzondering willen maken. [6]) Zie G. H. L. Guillaume, Histoire de l'organisation militaire sous les ducs de Bourgogne in de Mémoires Couronnés de l'Académie Royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique, Tome XXII, Brux. 1848; A. Henne, Histoire du règne de Charles-Quint en Belgique 1858, III, blz. 35—223; P. J. Blok, Eene Hollandsche stad in de middeleeuwen, 's-Grav. 1883, blz. 252—261; Prutz, Staatengeschichte des Abendlandes im Mittelalter (Allg. Gesch. van Oncken, II, 6), dl. II, bl. 619 vlgg.

In alle landen van Europa bestonden in het begin der middeleeuwen de legers uit adellijke leentroepen, die eene cavalerie vormden, doch deze edelen hadden een gevolg van voetknechten, dat ook mede ten strijde trok. Naarmate de steden zich ontwikkelden, kwamen zij in dezelfde verhouding tot den vorst te staan als de adel en moesten hem evenzeer in den oorlog dienen; zij deden dit uitsluitend als infanterie. De schuttersdienst behoorde tot de persoonlijke verplichtingen van den poorter. Deze schutters vormden een gild, dat te Leiden, waar de vorst omstreeks 1400 en waarschijnlijk ook later steeds recht had op een ondersteuning van vijf en twintig man, van hem een vast inkomen genoot. Verder strekte deze schutterij natuurlijk in de eerste plaats tot eigen beveiliging, gelijk ook ieder gewest zijn eigen troepen bezat; toen Maarten van Rossum in 1528 's-Gravenhage in de asch legde, verdedigde Holland zich zelf. In tijden van gevaar werd algemeene dienstplicht ingevoerd, terwijl de vorst ook wel eens meer mannen verlangde dan waarop hij recht had. Naargelang bij het verloopen der middeleeuwen de adel verzwakte en de steden aangroeiden in macht, zien wij in gelijke verhouding de adellijke cavalerie in het leger van den vorst verminderen en de burgerlijke infanterie toenemen. De laatste behoefde den vorst niet buiten de grenzen van haar gebied te vergezellen, doch weigerde nooit, als deze dit als gunst verzocht, waarvoor hij haar dan privilegiën placht te verleenen. Vaak gingen deze stedelijke schutterijen zelfs vrij ver van huis: o. a. blijkt uit het lied Van mijn here van Lelidam (1437), dat de Mechelaars Filips van Bourgondië op zijn voorgewenden tocht naar Holland hadden willen vergezellen; zij trokken echter weg, zoodra zij bemerkten, dat hun vorst een aanslag op Brugge beoogde. Doch terzelfdertijd — het begin der vijftiende eeuw — ontstond er eene verandering in dezen toestand: in plaats van langer met eigen burgers te strijden begonnen de steden de soudeniers te huren, die onder hun hoofdlieden rondtrokken om hun diensten aan te bieden. Zij namen de verplichting op zich een bepaald aantal van dezen in dienst te houden, waarover in tijden van gevaar een vast bevelhebber of kapitein werd aangesteld.

De artillerie maakte geen deel van het leger uit; degenen, die met het geschut omgingen, waren vrije handwerkslieden, geen militairen.

In de tweede helft der vijftiende eeuw bracht Karel de Stoute, die voor de volvoering van zijn plannen en tegen zijn vijand Lodewijk XI steeds een leger noodig had, belangrijke wijzigingen in de legerinrichting. Vooreerst bepaalde hij, daar de krijgsdienstplicht der leentroepen vrij beperkt was, en feitelijk slechts voor de verdediging des lands gebruikt mocht worden, dat de leenmannen en achterleenmannen naar de grootte van hun gebied een aantal zwaargewapende ruiters, met paarden, wapenen en uitrusting zouden leveren; de vazallen moesten, behoudens ongeschiktheid, zelf dienen. Allen ontvingen soldij voor hun diensten. Verder zag Karel hoe langer hoe meer de bezwaren in, aan de oproeping der stedelijke schutterijen verbonden. Had hij bij zijn strijd tegen Luik in 1467 niet de grootste moeite gehad om hulp van de Vlaamsche steden te krijgen, en had Gent — een geval, dat zich voor de komst van het Bourgondische huis nooit had voorgedaan — zelfs niet ronduit alle medewerking geweigerd? Hoeveel misnoegen verwekte niet — en terecht — zeven jaar later Karels beroep op de steden van Vlaanderen, dat hare burgers zijn troepen, die Neuss belegerden, zouden komen versterken. Ofschoon hij zich dus van de schutterijen bleef bedienen, gevoelde hij de behoefte aan eene meer vaste macht. Zoo schiep hij in al zijn landen de zoogenaamde benden van ordonnantie, waarbij inboorlingen, geen vreemdelingen, in dienst werden genomen. Zij werden door hooge Nederlandsche edelen aangevoerd en vormde eene keurbende van den aanzienlijken adel; zij zijn dus eene voortzetting van de oude leentroepen. Evenals deze bestonden zij hoofdzakelijk uit cavalerie, waarnaast het gevolg van voetknechten eene infanterie vormde. In de Nederlanden bedroegen zij achttien duizend man of twee en twintighonderd lansen. Ofschoon in het bijzonder voor het gebruik van het land bestemd, dat zij zonder toestemming der Staten niet mochten verlaten, zien wij ze herhaaldelijk verre tochten ondernemen: Karel V streed met deze benden tegen de Turken bij Algiers en bij het beleg van

Marseille, ook in Duitschland, en onder zijn veldheer, den connétable van Bourbon, bedreven zij de plundering van Rome. Doch daar deze troepen niet geregeld dienden, maar alleen in oorlogstijd, als men ze noodig had, maakte Karel bovendien een geregeld gebruik van huurtroepen, die vóór zijne regeering slechts nu en dan voorkwamen. Zij bestonden zoowel uit voetknechten als uit ruiters. [1]) Al vrij spoedig vervingen dezen het gebruik van den boog door dat van vuurroeren, waarvoor later, omstreeks het midden der zestiende eeuw, het musket in de plaats kwam. Voornamelijk stelde Karel de Stoute zich met Italiaansche bendehoofden in betrekking, ook met de aanzienlijke edelen aan den Jura en de Alpen, die hem met hun gevolg hielpen.

Zijn schoonzoon Maximiliaan deed in 1479, toen hij hulp tegen Frankrijk behoefde, weer een beroep op de Vlaamsche steden en zag zich weldra aan het hoofd van een leger van zeven en twintig duizend man, dat bijna geheel door deze was samengesteld. In den slag bij Guinegate of Blangy, bezongen in Een liedeken vanden slach van Blangijs, toonden de Vlamingen, met hun lange pieken gewapend, nog eens, wat eene flinke infanterie vermag. Doch toen slechts enkele jaren later de Vlaamsche steden zich tegen Maximiliaan verhieven, liet deze al zijn voetvolk uit Zwitserland en Duitschland komen en leverde deze gewesten aan de ongebondenheid dier avonturiers over. En sedert bleef de wanorde onder de huurtroepen, die totnogtoe door de uitstekende reglementen van Karel den Stouten waren in toom gehouden, bestaan.

In de legers van Karel V treffen wij bij deze troepen de meest verschillende nationaliteiten aan, zoowel bij de ruiterij, die wat de lichte cavalerie betrof, grootendeels uit Duitschers was samengesteld als in nog hoogere mate bij het voetvolk, onder wie Franschen, Bourgondiërs, Duitschers, Lotharingers, Italianen, Piemonteezen, Henegouwers, Brabanders en Vlamingen voorkwamen. Vooral deze Zuidnederlanders waren vrij talrijk vertegenwoordigd. Menigvuldig zijn in de

---

[1]) Zie voor afbeeldingen de platen van Meister W. A., Hoffmann, Dresden, 1895, no. 22—29.

zestiende eeuw de klachten over dit krijgsvolk, dat door zijn ruwheid de schrik der bevolking was en herhaaldelijk vinden wij strenge plakkaten tegen hun plunderingen uitgevaardigd. Voor een groot deel lag de schuld hiervan bij de Staten, die de soldij vaak ongeregeld uitbetaalden. Bovendien was deze, hoewel op zichzelf niet gering, ontoereikend voor het onderhoud van het gezin van den krijgsman, die er zelf zijn voedsel, kleeding, wapenen en uitrusting van moest betalen en dus geen gelegenheid had tot sparen. Tot deze soort van lieden behooren de ruiters en landsknechten, die wij uit de liederen leeren kennen. [1]) Na afloop van den oorlog bleef hun wel niet veel anders over dan als eene gevreesde landplaag rond te trekken. Een beeld hiervan geeft ons de slotstrofe van het lied Van Keyser Maximiliaen:

Die dit liedeken eerstwerf sanck,
Dat waren drie ruyters fijn,
Si hebbent so lichte gesongen,
Te Cuelen op den Rijn.
Si trocken al door des conincx lant,
Om buyt so souden si gangen,
Si en hadden ghelt noch pant.

Duurde dit leven een geruimen tijd, dan waren zij vaak niet meer voor het krijgsmansleven geschikt. Wie onder hen als dichter en zanger eenigen aanleg had, kan getracht hebben op deze wijze in zijn onderhoud te voorzien. Mogelijk heeft ook menige volksdichter, door het vrije, avontuurlijke krijgsmansleven bekoord, zich bij de huurtroepen aangesloten; [2]) wij weten tenminste, dat onder hen ook meer beschaafde elementen voorkwamen, die zelfs konden schrijven. Vaak zullen die liederen door hen onder begeleiding van muziekinstrumenten zijn voorgedragen. [3]) Ook vergete men hierbij niet, dat de uitvinding der boekdrukkunst een nieuw soort van liedjesventers deed ontstaan, die de op losse velletjes

---

[1]) Zie voor de afbeelding van een landsknecht uit den tijd van Maximiliaan: Ed. Heyck, Kaiser Maximilian I, Monographien zur Weltgeschichte V, 1898, blz. 100. [2]) Zie o. a. de begin- en eindstrofe van no. XXI. [3]) Zie o. a. Autw. Liederb., no. LX, str. 6.

gedrukte liederen zelf aan het publiek voorzongen, zooals wij dit nog vaak op straat kunnen zien.

Aan den inhoud dier liederen is duidelijk te bespeuren, dat zij door krijgsknechten gedicht zijn [1]; dikwijls ook maken dezen zich aan het eind van een lied bekend. Soms door eenvoudig hun beroep mee te deelen, b.v.:

Die dit liedeken dichte,
Hy waer gaerne een lantsknecht. [2]

of

Die dit liedeken dichten
Dat was een lantsknecht goet. [3]

Dergelijke vermeldingen zijn echter niet altijd van den dichter afkomstig en kunnen dit evengoed van een lateren zanger wezen zooals bij het vertaalde lied Van-Keyser Maximiliaen het geval is, [4]) ofschoon wij hier ook te doen kunnen hebben met eene vertaling van een later bijvoegsel in het Duitsch. Vaak deelt de dichter in die slotstrofe nog eene of andere bijzonderheid van zichzelf mee, b.v. dat zijn gezicht slecht geworden is:

Die dit liedeken dichte,
Dat was een ruyter goet;
Hi faelgeerde in zijn gesichte,
Dies treurde hi in sinen moet. [5]

Of hij meldt ons het gewest en de stad, vanwaar hij geboortig is:

Dye dit liedeken eerstmael sanck,
Het was een ruyter wyt Brabant,
Wyt Landen was hij gheboren. [6]

Ook komt het voor, dat de dichter deze geboorteplaats niet durft noemen:

Die ons dit liedeken dichte
Ende eerst gesongen hat,
Hy en derf hem niet noemen
Van wegen zijnder stadt. [7]

---

[1]) Zie o. a. de nrs. XXX, XXXVIII, XLIV en XLV. [2]) no. XL. [3]) no. XLIII. [4]) In no. XXXIII is eene dergelijke Nederduitsche slotstrofe bij de vertaling behouden. [5]) no. XV. [6]) no. XXI. [7]) no. XLII; zie aldaar.

Maar hun eigen naam deelen zij daarbij niet mee, want de ironische benaming van „Hansken sonder ghelt", dien een dier dichters zichzelf geeft [1]), kan men hiertoe niet rekenen. Dat de door Anthonis Ghyseleers afgeschreven liederen (hs. 901[I] op de Univ.-Bibliotheek te Gent) ook door hem vervaardigd zouden zijn, gelijk Serrure aannam [2]), acht ik hoogst onwaarschijnlijk: zelfs aan de drie hier aan dit handschrift ontleende liederen kan men voldoende zien, dat zij door hun verschil in tongval niet van één persoon afkomstig kunnen zijn. Ook heeft de schrijver zelf in zijn handschrift aangeteekend: „Ditz wyt geschreven In mynen budel en iss niet ghebleven a⁰ 1517 in februario". [3])

Soms ook leggen de dichters dezer liederen in de slotstrofe getuigenis af van hun liefde voor hun gewest:

Hy bidt Maria, die maghet soet,
Dat si dat soete Vlaenderlant
Wilt nemen in haer behoet! [4])

alsook voor den Keizer, die natuurlijk wel nergens zoo populair geweest is als juist in deze liederen:

God spare ons Keyser machtich
Voor druck ende teghenspoet,
Met allen heeren voordachtich
En al dat hem bystant doet! [5])

Van aanwijzingen, waarbij wij den dichter aan het werk zien, een kijkje bekomen op zijn arbeid, zooals de Duitsche liederen soms geven, b.v.:

Der hatte selbst die Hand am Schwert,
Der diesen Reim gemacht;
Bis Abends mäht er mit den Schwert,
Des Nachts sang er die Schlacht [6]),

bezitten wij er maar ééne:

Die dit liedeken dichte,
Hy waer gaerne een lantsknecht,

---

[1]) no. XL. [2]) Vad. Mus. IV, blz. 182. [3]) fol. 29. [4]) no. XV. [5]) no. XLI, zie ook de nrs. XXXIX en XLVIII. [6]) Schlacht bei Murten von Veit Weber bij Arnim und Brendano, Des Knaben Wunderhorn, 1863, blz. 96.

Hi steldet op al slichten,
Te Rumegem int ghevecht. [1])

Blijkbaar heeft dus hier de landsknecht onder het strijden het liedje bedacht.

Door wie werden deze liedjes gezongen? Ik stel mij voor aanvankelijk door de geheele burgerij, doch dat zij langzamerhand, evenals dit met de volksboeken het geval is, zijn afgedaald tot de lagere klassen der maatschappij. Daarom behoeven wij nog niet letterlijk geloof te slaan aan de woorden van Andries Pels, dat zij in 1681 uitsluitend door de boeren zouden gezongen zijn [2]); ik kan mij tenminste moeilijk voorstellen, dat de zeventiende- en achttiende-eeuwsche liederboeken, waarin aan deze historieliederen ontleende wijsaangiften voorkomen, uitsluitend voor het platteland zouden zijn bestemd geweest. Maar Pels rekende misschien alle niet-Amsterdammers tot den boerenstand.

Maar de krijgsliederen — en deze zijn het talrijkst vertegenwoordigd — zullen toch wel het meest in het leger gezongen zijn, vooral bij lange marschen, zooals dit nog steeds het geval is. Soms zal zoo'n lied door een van de landsknechten zijn voorgedragen, terwijl de anderen invielen bij het refrein. [3]) En van de door rederijkers vervaardigde liederen mag men aannemen, dat zij voornamelijk op hun feesten weerklonken hebben. [4])

Naast andere bronnen kunnen deze liederen wellicht den historicus eene welkome aanvulling zijn. Als zoodanig werden zij ook reeds gebruikt o. a. door Kervijn van Lettenhove in zijn Histoire de Flandre, die zich voor zijn mededeelingen wel eens op hen beroept en ik vermoed, dat Pontus Heuterus in zijn geschiedwerk over de Bourgondische en Oostenrijksche vorsten hetzelfde gedaan heeft. Dit strookt met wat wij van hem weten, dat hij er steeds op uit was zijn eerstehandsbronnen met berichten aan te vullen. Maar juist het gebruik,

---

[1]) no. XL. [2]) Zie blz. 25. [3]) Zie de nrs. XI en XXXVII; bij de liederen der rederijkers was dit refrein een verplichte vorm, deze zijn dus niet hiertoe te rekenen. [4]) Zoo zullen de nrs. XLVI en XLVII wel bij feesten ter eere van 's Keizers terugkeer gezongen zijn.

dat Pontus Heuterus waarschijnlijk van deze liederen maakte, waaraan hij soms ongeschiedkundige bijzonderheden kan ontleend hebben, strekke tot waarschuwing, hoe men in dezen met de meeste omzichtigheid moet te werk gaan. Ook overschatte men in dit opzicht het belang der liederen niet: maar een enkele maal bevestigt zoo'n liedje een bericht, dat wij slechts in eene enkele bron aantreffen of geeft het eene bijzonderheid, die wij elders missen, en die toch zeer goed betrouwbaar kan zijn. [1]) Dalen zij in bijzonderheden af, die wij nergens terugvinden, dan betreffen deze uit den aard der zaak gebeurtenissen van geen groot historisch belang b.v. eene onbeteekenende schermutseling op de grenzen van deze gewesten voorgevallen. [2]) Ook klinken ons in deze liedjes de stemmen van slechts een deel des volks toe nl. van het sterkste, het overwinnende; uit de lange oorlogen tusschen de Gelderschen en Bourgondischen hebben we alleen liederen over, die door de laatsten, niet, die door de eersten gezongen werden. Verder is de voorstelling van wat het volk dacht in deze liedjes eveneens vrij onzijdig: uitingen van ontevredenheid over handelwijzen van hoogergeplaatsten of toestanden waren verboden. Vandaar, dat wij op 't eind der vijftiende eeuw een dichter hooren zeggen:

> Die menighe my seer om mijn dichten verspreken,
> Segghende: „'t Is quaet der heeren ghebreken
> In dichte te stellen ende te segghen voort." [3])

Hoe bang men in de middeleeuwen was voor het zingen van „pertielijke liedekijns", kan men o. a. zien uit een raadsbesluit, te Leuven in 1444 genomen [4]), waarbij de raad „om deswille, dat alre hande personen onlanx begonden hebben te oppenbaren met *dichten* oft *sange* zekere worden, die gedragen in schempten Roelof Roelofs ende anderen, ende oic mede in spottinghen van der stad .... eeniegelijk, die zich hieraan schuldig maakt", bedreigt met een pelgrimstocht naar Sinte

---

[1]) Zie hierover de toelichting van no. IX. [2]) Zie de nrs. XL en XLI. [3]) Van Vloten, Ned. Geschiedzangen, blz. 129. [4]) Meegedeeld in het Vad. Mus. III, blz. 38.

Theewouts of den Elzas. Zelfs de „overdaedeghe [1]) kinderen, „onder huren daghe wezende", die zich aan dit misdrijf mochten schuldig maken, worden bij deze bedreiging niet vergeten. [2])

Bovendien voelden de landsknechten, die voor den meestbiedende vochten [3]), den indruk der gebeurtenissen niet diep, terwijl de dichters in het algemeen menschen waren uit het volk, die niet verder gingen dan de oppervlakte der dingen. Maar juist hierin schijnt mij de beteekenis van deze liedjes voor de geschiedenis te schuilen, niet in het *wat*, maar in het *hoe*, in de wijze, waarop zij — vaak oppervlakkig en met de historische waarheid in strijd — het volk een voorstelling gaven van de gebeurtenissen uit zijn tijd; ik acht ze voornamelijk van kultuur-historisch belang.

Ook leveren deze liederen eene nieuwe bijdrage voor de kennis van onze Middelnederlandsche taal en bevatten menig woord, dat niet in onze woordenboeken staat opgenomen.

Doch noch om hun belang voor de taal noch voor de geschiedenis heb ik ondernomen deze oude, her en der verspreide liedjes, deze frissche volksstemmen van het verleden, tot één bundeltje te vereenigen, maar omdat zij vertegenwoordigen een stukje van de Nederlandsche letterkunde en als zoodanig ons kunnen helpen tot een beter begrijpen van en dieper doordringen in het wezen van ons volk, dat zich daarin afspiegelt.

---

[1]) De tekst heeft hier *overdaeghde*. [2]) Zie ook blz. 21. [3]) Zie no. XLIII str. 8 en 9.

LIEDEREN.

1173 (17 October).

I. Dansliedje der Vlaamsche Huurlingen in Engeland.

In 1173 was de verstandhouding tusschen Hendrik II van Engeland en zijn oudsten zoon zoo slecht, dat de laatste naar Hendriks vijand, Lodewijk VII van Frankrijk, vluchtte en gezamenlijk met hem een oorlog tegen Engeland begon, waaraan ook Vlaanderen en Schotland deelnamen. Het tooneel van dien strijd waren voornamelijk die deelen van Frankrijk, welke destijds aan Engeland behoorden. Tot de partij van den Kroonprins behoorde ook Robert, graaf van Leycester. Terwijl deze in Frankrijk oorlogvoerde, wreekte Hendrik II zich op hem door de stad Leycester te belegeren en de streek daaromheen te verwoesten.

Op het bericht hiervan keerde de Graaf over Vlaanderen naar Engeland terug. Bij zijn inscheping nam hij drie duizend Vlaamsche en ook een aantal Normandische voetknechten en ruiters mee, aan wie hij de heerschappij over heel Engeland beloofde. Spoedig na de landing kwam bij den Graaf de lust op de overblijfselen van zijn hoofdplaats weer te zien, en, op weg daarheen, besloot hij op aandrang der Vlamingen den burcht en de kerk van den H. Edmond te plunderen. Voor den aanval nam het leger wat rust in de vlakte, en hier voerden de Vlamingen een reidans uit, waarbij zij nevensgaand lied zongen, ons oudst bekende historische volkslied. Doch nu overviel hen plotseling het koninklijke leger, en na een hevig gevecht werden allen, ook de Graaf, gevangen genomen.

Het liedje wordt ons meegedeeld door ***Matthaeus Parisiensis*** in zijn *Historia Anglorum, Londen 1866*, blz. 381. Voor den verengelschten vorm, waarin het tot ons gekomen is [1]), kan het van belang zijn na te gaan, aan welke bron deze geschiedschrijver van het St.-Albaansklooster 't ontleend mag hebben.

De Historia Anglorum is van 1067 tot 1253 een verkorte, doch met nieuwe bijzonderheden verrijkte, bewerking van de Chronica Majora van Roger Wendover, den eersten, in 1236 overleden geschiedschrijver van dit klooster. Wendover maakt echter geen melding van den reidans en 't daarbij gezongen lied, [2]) en evenmin vinden we deze bijzonderheid terug in de kronieken, waarvan wij weten, dat Matthaeus Parisiensis zich bediende. [3]) Doch hij heeft ook veel opgeteekend uit den mond der tijdgenooten, die 't klooster bezochten, ook van Hendrik III, die zeer vertrouwelijk met hem omging en hem allerlei geschiedkundige bijzonderheden mededeelde. [4]) Hendrik III was de zoon van Jan zonder Land, die met zijn oudsten broeder aan den opstand tegen Hendrik II had deelgenomen en kan dus zeer goed met de bijzonderheden van dezen oorlog zijn bekend geweest. Van hem of van een zijner tijdgenooten kan Matthaeus Parisiensis ze vernomen hebben, hetgeen den verengelschten vorm zou verklaren.

Bronnen: Matthaeus Parisiensis, Hist. Angl., Londen 1866, I, blz. 381; Green, Hist. of the English people, 1895, I, blz. 254.

Hoppe, hoppe, Wilekin, hoppe, Wilekin,
Engelond is min ant tin.

---

[1]) Ritson, Ancient Songs, Dissert. 1790, gaf het zelfs uit als 't oudste voorbeeld van een Engelsch lied, wat het stellig niet is; aangehaald Hist. Angl. III, XL. [2]) Rogeri de Wendover, Flores Historiarum by H. G. Hewlett I, 1886, blz. 96. [3]) Zie Abbrevatio Chronicorum in Hist. Angl. III. [4]) Hist. Angl. III, blz. XV en XXI.

1244.

II. Dit lyedekijn is van sinte Elysabets dochter, die hertochin van Enghelant.

Het is waarschijnlijk, dat met sinte Elysabets dochter hier bedoeld wordt de dochter der H. Elisabet van Thuringen, ook wel, wegens haar huwelijk met Lodewijk van Hongarije, de H. Elisabet van Hongarije geheeten (de H. Elisabet van Schönau en de H. Elisabet van Reute stierven ongehuwd, en de H. Elisabet van Portugal had wel een dochter Constantia, maar deze had geen zoon, zie het lied); ofschoon iedere vrouw, die lid was van de orde der H. Elisabet, zich hare dochter kon noemen. Deze H. Elisabet van Thuringen had, behalve een zoon, drie dochters, waarvan twee den sluier aannamen en de oudste, Sofie, in 1239 op vijftienjarigen leeftijd de tweede vrouw werd van Hendrik II van Brabant, Hertog van Lotharingen. Uit dit huwelijk werd eerst eene dochter Elisabet geboren en den 24sten Juni 1244 een zoon Hendrik, bijgenaamd het Kind, de latere landgraaf van Hessen. Sofie stierf echter niet bij diens geboorte, maar eerst op zestigjarigen leeftijd en overleefde haar man zes en dertig jaar.

Het verhaal van de vrouw, die haar leven offert om dat van haar man te redden, is overoud en wordt reeds bij de Indiërs en Grieken (waar o. a. Euripides het tot een treurspel Alkestis bewerkte) aangetroffen. Ook in later tijd verloor deze stof hare aantrekkelijkheid niet [1]). Zoo vinden wij dit verhaal ook vastgeknoopt aan Eleonora, de gemalin van Eduard I van Engeland, die, toen zij haar gemaal in 1270 op een kruistocht vergezelde, hem het leven zou hebben gered door het uitzuigen van de wond eener giftige slang, wat geheel onhistorisch is [2]). Blijkbaar is deze overlevering ook toegepast op Sofie van Brabant, en is in later tijd voor Brabant Engeland in de plaats getreden. Tijdens een der oorlogen tusschen Vlaanderen en Engeland kan het lied zijn overgedragen op de Engelsche vorstin; het schijnt mij tenminste toe, dat met

---

[1]) Zie G. Ellinger, Alceste in der modernen Litteratur. [2]) Zie Ptolemaeus Lucensis, Ecclesiastical History, xxIII, c. 6.

den titel „hertogin van Engeland" deze bedoeld moet zijn. Historische nasporingen konden mij in dezen niet meer licht geven, en het feit, dat de overlevering hier stellig een groote rol speelt, maakt het vaststellen der geschiedkundige kern te moeilijker. Het lied, dat blijkbaar uit het Duitsch is vertaald, komt voor als n°. 27 in *hs. II 2631 op de Koninklijke Bibliotheek te Brussel* [1]), dat zeer kort na 1525 geschreven moet zijn: blz. 30*b* wordt van een lied gezegd, dat het voor 't eerst in 1525 gezongen is door Adriaan Cornelis Brouwerssoen; volgens Prof. W. de Vreese wijzen schrift, papier en watermerk alle op ± 1530. Voor de uitgave maakte ik gebruik van het afschrift van Prof. de Vreese; ook werd het lied uitgegeven door Dr. R. Priebsch, Deutsche Handschriften in England, Erlangen 1896, I, blz. 230.

Bronnen: Montalembert, Hist. de Sainte Elisabeth de Hongrie; Chronique des Ducs de Brabant par Edmond de Dynter, publiée par De Ram in de Coll. des doc. inéd., Brussel 1854, II, blz. 376; Chronijcke van Nederlant, in de Coll. de chron. belges van Piot, blz. 12; Matthaeus Parisiensis Maj. IV, blz. 359.

DIT LYEDEKIJN IS VAN SINTE ELYSABETS DOCHTER DIE HERTOCHIN VAN ENGHELANT. ENDE IS SEER SUVERLYCK. [2])

1. Die strijt van Vlanderen is op heven
Des dorden dach is sij neder ghegaen.
Doen ghinc die edel hartochinne.
Soe druflijc in haer camer staen.
Doen ghinc etc.

2. Sij wranck haer handen sij toech haer gheelu haer
Si riep Maria die moeder Gods an,

Opschrift. suverlyck, fraai. **1**, 1. opheven, begonnen. 2. dorden, derden; sij, de Hertogin? 4. druflijc, droevig. **2**, 1. wranck, wrong; toech, trok uit.

---

[1]) Dit is hetzelfde hs., dat vroeger in het bezit was van Meerman (cat. 1824, n°. 1042) en daarna n°. 6781 uitmaakte van de bibliotheek van Phillips te Cheltenham. Het is beschreven door Acquoy in de Handelingen v. d. Maatsch. v. Letterk. v. 1888 en door Dr. Priebsch, Deutsche Handschriften in England, I, blz. 85. [2]) De interpunctie van het hs. is hier behouden, zie blz. 16.

Och dat sij haer woude ontfermen.
Over haer alre liefsten man.
Och dat sij etc.

3. Doe quam dien enghel al van hier boven.
„God troest u vrou ju ghebet is ghehoert
Hebdi liefver van eenen kijnt te sterven.
Of uwen man versleeghen doot.
Hebdi liever" etc.

4. „Van eenen cleyne kijndekijn te sterven.
Des en acht ic niet niet en kaf.
Op dat ic mijn prins my[n] edel lantsheere.
Sien ende hoeren ende spreken mach.
Op dat ic mijn prins myn" etc.

5. Al daer hij al over dier heyden reet
Daer verhoerde hij alsoe b[l]ijden maer
Hoe dat sijn edel hartichinne
Van eenen jonghen soen verleeghen waer.
Maer dat etc.

6. „Ghistere avont wan ic die strijt van Vlaenderen.
Nu heb ic eenen jonghen soen.
Nu bid ic Maria die edel coninginne
Dat my ghen leyder maer en coem."
Nu etc.

7. Al doen hij op die camer trat.
Hoe drufelijc dat sij op hem sach.
„Sijt welcoem mijn prins mijn here
Nu sidt welcoem mijn alre liefste man.
Sidt welckcoem" etc.

8. „Och vrou dat moet ju den rijcken heer God loenen
My dunct ghi sijt soe seer ghestort.

4, 2. niet en kaf, geen zier. 3. opdat, mits. **5,** 1. heyde, vlakte. 2. verhoerde, hoorde. 4. verleeghen (gewoonlijk gelegen), bevallen. **6,** 4. ghen leyder maer, geen droevige tijding. **7,** 2. op, naar. **8,** 1. rijcken, machtige. 2. ghestort (ghestoort), ontsteld.

Hebdi enighe leide maer vernomen.
Die ghi soe noede hebt ghehoert
Heb"

9. „Ghister avont was ic vrou van guede.
Nu leg ic in crancken schijn.
Nu bid ic Maria die waerde coninginne
Waer ic dien eersten nacht sel sijn
Nu bid ic Maria" etc.

10. Doe quam die enghel van hier boven.
„God troest u vrou ju ghebet is ghehoert.
Den alre eersten nacht soe selt ghi rusten
In onser liever vrouwen schoet"
Den

11. „Heer nu doet u kijnderen wel.
Ende scat u landeken niet te ser
Och werwaert dat ghij heenen rijt
Soe bid ic voer eenen rechten lantsheer.
Och werwaert"
Die strit

9, 1. van guede, aanzienlijk, machtig. 2. in crancken schijn, in een treurigen toestand. **11,** 2. scat, leg schatting op; ser, zeer.

Lezingen van het hs. Opschrift: *hertoch in, enghelant.* **1,** 1: *vlanderen.* 3: *hartoch inne.* **2,** 2: *maria, gods.* 4: *Over haer ende alre liefsten man.* **4,** 1: *kijndekijnt.* **5,** 4: *was.* **6,** 1: *vlaenderen.* 3: *maria, cōnine.* 4: *coemt.* **7,** 1: *camaer.* 3 en 4: *velcoem.* 5: *velckcoem.* **8,** 1: *god.* **9,** 3: *maria, cōinē.*

1296.

III (a en b). Van Graef Floris ende Geraert van Velsen.

Voor de toelichting van dit lied zie men de studie van *Dr. R. C. Boer*, *Het lied van Geraert van Velsen* in den Gids van 1899 [1]). De schrijver wijst erop, hoe hetzelfde onderwerp behandeld wordt in Deensche liederen op den in 1286 ver-

[1]) Tweede deel, blz. 273—309.

moorden koning Erik Glipping en in een Nederduitsche sage, waarvan de Gotenkoning Ermanarik de held is. Door het gemeenschappelijk motief der gekrenkte eer is nu de sage van Floris V samengesmolten met die van Ermanarik. De Nederlandsche sage behield hare oorspronkelijke trekken, doch ontleende er daarbij enkele aan de Nederduitsche, die wederkeerig haar invloed onderging, en zoo den vorm kreeg, waardoor zij geschikt werd om in te werken op de Deensche sage. Dr. Boer meent ons lied te moeten plaatsen in het begin der veertiende eeuw, eer in het tweede dan in het eerste tiental jaren, ofschoon hij de mogelijkheid oppert, dat het nog iets jonger is. Het eerst komt het voor in de *Hollandtsche Rijm-Kronijk van Melis Stoke*, *Amst. 1591*, op een ongefolieerd blad, volgende op folio 100, met den titel: „History liedt van Graef Floris ende Geraert van Velsen"; verder in het *Princesse Lied-boec*: *Dat is der Jonckvrouwen Clachtighe Sentbrieven . . . Noch zijn hier bijghevoecht verscheyden Amoureuse Liedekens. Mitsgaders een Nieu Amoreus Liet-boec . . . Tot Amstelredam. Ghedruckt by Hendrick Barentsz. woonende in de Warmoesstraet int Verguldе Schrijff-boeck*, *Anno 1605*, blz. 76, 1ste kolom onder den titel: „Een oudt Liedeken, van Graef Floris ende Geeraert van Velsen"; in het *Haerlems Oudt Liedt-Boeck*, *Tot Haerlem*, *Gedruckt by Vincent Casteleyn*, z. j. [1]) *blz. 97*; *Het tweede Deel van de Dubbelde nieuwe Haerlemsche Duyne-Vreught. Amsterdam. Gedruckt by de Weduwe van Theunis Jacobsz. Boeckverkoopster op 't Water*, *inde Loots-man*. z. j. [2]) (waarschijnlijk van 1660), blz. 35; *Haerlems Oudt Liedt-Boeck*, *Den Seven-en-twintighsten Druck. t' Amsterdam. 1716*, [3]) blz. 71. Ook moet het voorkomen in *Het Oudt Amsterdamsch Liedboeck*, waarnaar Hoffmann von Fallersleben 't uitgaf (Hor. Belg. II, blz. 87); totnogtoe is dit liederboek niet teruggevonden.

Wij bezitten het lied in twee lezingen: de eene komt voor in de Rijmkroniek en het Princesse Lied-boec; de andere in de beide drukken van het Haerlems Oudt Liedt-Boeck, in

[1]) Zie blz. 24, aanm. 2. [2]) Deze drie liederboeken zijn in het bezit van den heer D. F. Scheurleer te 's-Gravenhage. [3]) Univ.-Bibliotheek te Gent, in afschrift bij den heer Scheurleer.

Duyne-Vreught en in Het Oudt Amsterdamsch Liedboeck. Het lied is hier afgedrukt naar den oudst bekenden tekst van 1591; van de zeer talrijke varianten heb ik mij bepaald tot diegene, welke mij voorkwamen eenigszins van beteekenis te zijn. Deze zijn hier ontleend aan den ongedagteekenden druk van het Haerlems Oudt Liedt-Boeck en Duyne-Vreught; daar de tekst van dezen druk van eerstgenoemd liederboek zoo goed als geheel met dien van den zevenentwintigsten en van Het Oudt Amsterdamsch Liedboeck overeenkomt, heb ik van de twee laatste alleen de enkele plaatsen opgegeven, waar dit niet het geval is.

Als wijsaangifte komt „*Van Gerrit van Velsen*" driemaal voor in *Een Geestelijck Liedtboecxken enz. Ghedruckt tot Loven, bij Jan Maes. Anno 1616,* [1]) waar verscheidene aanvangsregels staan opgegeven van liederen, die op dezelfde wijs gezongen worden.

Voor de melodie zie men het *Luitboek van Thysius*, Uitg. Land, blz. 45.

Voor de jongere bewerking van het lied van Geraert van Velsen, die opgeteekend staat in *hs. 194 van de Maatsch^{ij} van Ned. Letterk. te Leiden*, op fol. 15^r (achter Jan de Weerts Nieuwe Doctrinael) zie men het artikel van Dr. Boer, blz. 280, aanm. 2. Volgens de aanwijzing in de eerste strofe:

„Et viel in eenen tijt voerleden,
Verstaet mijn redene si es claer,
In Scravenhage ter selver stede,
Het es gheleden bet dan C jaer,"

hebben wij hier te doen met een vijftiende-eeuwsch lied. Het schrift is ook uit dezen tijd en van een geheel andere hand dan hs. 194 zelf.

Tekst uit de Rijmkroniek.

HISTORY LIEDT VAN GRAEF FLORIS ENDE GERAERT VAN VELSEN.

1. Wie wil horen een nieu liet,
Hoort toe, ick salt u singen,
Hoe Geeraert van Velsen Graef Floris verriet,
't Syn also wonderlijke dinghen.

---

[1]) Kon. Bibl. te 's-Gravenhage.

2. Graef Floris tot Geraert van Velsen sprak:
„Gheraert van Velsen, ghy moet hijlicken
Al an een weeuwtgen heeft ghoets ghenoech,
En sy is also suyverlijke."

3. „Die schand en schieter mijn nemmermeer,"
Sprack Geraert van Velsen tot synen lantsheer,
„Eer ghy my sout brengen in sulk verdriet,
U ouwe versleten schoenen en wil ick niet."

4. Gheraert van Velsen myn lieve neef,
Had ghy die woortgens wat beter beleydt,
Al had ghy by u ridders hals ghesworen,
Ghy sultse draghen ist u lief of leydt.

5. Een korte wijl en was daer niet lang,
Geraert van Velsen ging een huysvrou trouwen.
Graef Floris schreef Geraert van Velsen eenen brief,
Dat hi tot hem komen soude.

6. Gheraert van Velsen dorst het laten niet,
Hy deed dat syn lantsheer hem riet,
Hy reed an gheen landsdouwe.
Dewijl sliep die Graef al van Hollandt, by syne over schoone vrouwe.

7. Sy riep so luyt: „Kraft en ghewelt,
Wat doet ghy mijn edele Landsheere?
Wasser een ander op mijn ghestelt,
Ghy soudt hem met u swaert af keeren."

8. Krijten en karmen mocht haer baten niet.
Haer eer most sy daer laten.
Doe hy syn willetgen hadde ghedaen,
Doe reed hy t' Uytert al inde baen.

2, 2. hijlicken, huwen. 3. heeft ghoets ghenoech, dat genoeg goed heeft. 4. suyverlijke, schoon. **3**, 1. schieter, geschiedt er. **4**, 2. beleydt, overlegd. **7**, 1. kraft, kracht, hetzelfde als geweld. 3 en 4. indien een ander mijn tegenstander was, behoordet gij hem te bestrijden (en thans doet gijzelf mij geweld aan en verzaakt zoo uw plicht).

9. Gheraert van Velsen had een soete lief,
Van Woerden tot eenen wyve,
Daer meenden hy me vrolik te syn,
Maer t' most den Graef syn boeltgen blijven.

10. Doen Geraert van Velsen weder thuyswaert quam,
Daer hi syn liefgen plach te groeten,
„Wat isser mijn weerde vroutgen gheschiet,
Dat sy my niet en komt te moete?"

11. Geraert van Velsen op de kamer quam,
Hy vandt syn soete lief in rouwe.
„Heeft u yemant leydt ghedaen,
Segt my, wel over schoone vrouwe."

12. „Geraert van Velsen mijn lieve man,
Nu isset al verloren,
Te slapen aen u groene sy:
Graef Floris heeft mijn eer ghenomen."

13. „Dat hy u eertgen benomen heeft,
Dat is u soete lief al vergheven.
Gister was hy mijn Heer, nu ben ick de syn,
Dat sal hem kosten syn leven.

14. Hy setten eenen valk op synen handt,
Of hy spatseeren soude rijden,
Hy dede een sprong van eenen haes,
Of hy Graef Floris sou ontlijven.

15. „Och Geraert van Velsen, mijn lieve neef,
Wout ghy my leven laten,
Ick salder van uwen bastertdochter,
Een Gravin van Hollandt maken."

16. „Dat en doe ick nu noch nimmermeer.
Ken wilse gheen verrader gheven.
Ghy hebter mijn huysvrou haer eer benomen,
Dat sal u kosten u leven.

17. Dat ghy mijn broeder hebt vermoort,
Dat had ick u al vergheven.
Nu hebt ghy myn huysvrou haer eer benomen,
Dat sal u kosten u leven."

18. Hy wurp hem een paer handscoen voor syn mont,
Op dat hy niet en soude luyden.
Hy voerde hem vant huys te Kronenburch,
Al op dat hooghe huys te Muyden.

19. Snachts omtrent de middernacht,
Omtrent ter halver nachte,
Doe lach die edele Graef al van Hollandt,
Ghesloten in boeyen also vaste.

20. Smorghens doen het was schoon dach,
De Heren souden daer wat eten,
Doe dacht die Graef al van Hollandt:
„Rijck Godt, nu ben ick al vergheten."

21. Sy brochten hem daer een stuk berespek,
Syn swynenspeck was onghebraden,
Doe dacht die Graef al van Hollandt:
„Rijck Godt, nu ben ick al verraden.

22. En had ick een schiltknecht goet,
Die my verloste van den bloede,
Ick sou hem schencken mijn bruyne schilt,
Met mijnen yzeren hoede."

23. Geraert van Velsen was rat ter hant,
Hy greep een becken van de want,
Hy wies Graef Floris van den bloede.
„Segt my, o Graef al van Hollant, hoe is u nu te moede?"

18, 2. luyden, geluid geven. 3. 't huys te Kronenburch, onjuist: eerst na den moord kwamen de moordenaars hier bijeen; deze voorstelling kwam echter meer voor, zie Melis Stoke, uitgeg. door B. Huydecoper II, blz. 291. **20,** 4. rijck, machtig. **22,** 4. yseren hoede, helm.

24. „Hoe my nu te moede is:
En ick moet immers sterven.
Had icker een wijf met een kint,
Die ick mijn groote goet mocht erven.

25. Ick heb noch wel een soon heer Jan,
Hy is soo ver in vreemde landt,
Hy kander syn goet regieren niet:
Dus leydt myn hert in groot verdriet.

26. En daer is mijn een bastert soon,
Hy is so jonck van weken,
Al quam hy noch over hondert jaer,
Syns vaders doot sal hy wel wreken."

27. Een korte wijl en was daer niet lang,
Gheraert van Velsen wert daer ghevangen,
Hy dochte soo dick by syner eer,
„Rijck Godt, nu moet ick immers hangen."

28. Hangen en was hem noch niet goet genoech,
Hy moest wel sevenwerf meer lijden.
Sy deden een vat vol spijkers slaen,
Daer moest syn edeldom in zijghen.

29. Sy rolden hem daer drie daghen lanck,
Drie daghen voor den noene.
„Gheraert van Velsen, wel lieve man,
Hoe is u nu te moede?"

30. „Hoe my nu te moede is,
Dat sal ick u wel seggen:
Ick ben noch de selfde man,
Die Graef Floris syn leven nam."

26, 1 en 2. Witte van Haemstede, die in 1296 omstreeks twintig jaar was. **27,** 4. immers, stellig. **28,** 4. daar moest zijne edelheid in neerdalen.

Voornaamste varianten van Het Oudt Amsterdamsch Liedboeck = A., Duyne-Vreught = D., Haerlems Oudt Liedt-Boeck = H., Princesse Lied-boec = P. **1,** 2. D., H.: *En dat sal ick hem singen*; A., H. 1716: *En dat sal ick u singen*. **4.** D., H.:

Geeraert van Velsen mijn lieve Neef,
Had ghy dat woordeken ghesweghen,
Ghy sultse draghen 't sy u lief of leedt,
Al hadt ghy 't by u Ridders hals gesworen.

6, 2. is geinterpoleerd, vlg. D., H.:

Geeraert van Velsen dorst het laten niet
Hy reedt aen gheen landouwe,
Terwijl sliep de Grave van Hollandt,
Al by zijn overschoone Vrouwe.

8, 4. D., H.: *Reedt hy tot Uytrecht by der straten.* **10,** 2. D., H.: *Zijn waerde vrou quam hem niet groeten.* 4. H.: . . . *te moeten*; D., H. 1716: . . . *ontmoeten.* **12,** 3. D., H., P.: *Te slaepen onder u groene zij(d').* **13,** 1. D., H., P.: *genomen.* **14,** 2. H., P.: *spanceren.* 3. D.: *Hy deeder een sprongk als een jongh Quant.* **16,** 3. D., H.: . . . *genomen haer eer.* **17,** 3. D.: *Nu hebt ghy mijn Huysvrouw genomen haer eer.* H.: *Nu hebt ghy ghenomen mijn Huys-vrou haer eer.* **18,** 1. D., H.: *Twee hantschoen(s) werpt hy voor sijn mont.* A.: *Bij wierp hem twe hantschoen voor sijn mont.* **23,** 2. is geinterpoleerd, vgl. D., H.:

Geeraert van Velsen was rat ter hant
Hy wies Graef Floris van den bloede,
Seght my, o Grave van Hollandt!
En hoe zijt ghy nu doch te moede?

24, 4. H.: *Die al mijn* enz. **25.** D., H.:

Ick heb noch wel een soon hiet Jan,
Hy is soo veer in vreemde Lande,
Dat hy zijn goedt niet regeeren en kan,
Dat is hem alsoo groote schande.

Ook P. heeft in vs. 1: *Ick heb noch wel een soon hiet Jan.* **26,** 1. D., H.: *En daer toe mijnen bastaert-soon.* **28,** 4. D., H.: *Daer moeste hy selve(r) in glijden.* **29,** 2. D.: *En de vierde tot den noene.*

Tekst van het handschrift.

Dit is vanden G . . . .

1. Et viel in eenen tijt voerleden,
Verstaet mijn redene si es claer,
In Scravenhage ter selver stede,
Het es gheleden bet dan C jaer.

1, 4. bet, meer.

2. Die grave sprac in sijn ghevoch:
„Gheert van Velsen, ghij moet trouwen;
Ic sal u geven guots ghenuch
Met Ysabeele, mijns harssen vrouwe."

3. „Die scande en valt mi nimmermeer,
My selven te bringen in dat verdriet,"
Sprac Gheert van Velsse tot sinen heere,
„Uwer loddinginnen en willic niet."

4. Die grave sprac met fellen moede:
„Anders mochti u reden wel beleggen,
Gheert van Velssen, sijt op hoeden,
Mijn loddinginne suldi seker hebben.

5. Die een vanden anderen sciet,
Die redene lieten sij daer staen;
Gheert van Velssen en achtes niet:
Hi meende het soude daer anders gaen.

6. Des graven van Bentem dochter was hem gegeven,
Die troude hij tot eenen wive;
Des wilde Gheert van Velssen vroolic leven,
Die grave van Bentem dochter was hem gegeven.

7. Doen die feeste was ghedaen,
Gheert van Velsse hadde al vergheten;
Die grave van Hollant screef hem an:
„Een woert willic met u spreken."

8. Gheert van Velssen sat op sijn paert,
Hi sciet van sijnre scoenre vrouwen;
Die grave sinde hem metten vaert
Tot Bargen ende Heenecgouwen.

2, 1. in sijn ghevo(e)ch, naar zijn behagen. 4. mijns harssen, mijns harten. **4,** 2. gij mocht uw woorden wel anders overleggen. **5,** 2. zij eindigden hun gesprek. **6,** 1. Bentem, Bentheim. 2. die trouwde hij. **8,** 1. sat op sijn paert, steeg te paard. 3. sinde, zond. 3. metten vaert, terstond. 4. naar Bergen en Henegouwen.

9. Des anders daechs bider noenen
Toech die grave te Velssen toe,
Anders en haddi daer niet te doene
Dan te scoffierene die scoene vrouwe.

10. Die vrouwe riep: „Cracht ende ghewelt,
Wat doedi, edele lansheere?
Waer dus een ander op mi ghestelt,
Selve metten live soudiet keeren."

11. Haer gherochte en halp haer niet:
Si moeste liden dat men haer dede;
Die grave vander vrouwen sciet,
t'Utrech toech hy indie stede.

12. Het en leet niet vij dagen,
Gheert van Velssen en quam uit Henegouwen;
Niet langhe en letti in Scravenhage,
Hi en toech tot sijnre scoenre vrouwen.

13. Tegen plach si hem te comen,
Willecome heeten haren heere;
Nu en heeft hise niet vernomen,
Des bedrufde hi hem harde seere.

14. In die camer dat hi trat,
Hi vant sijn wijf in groote rouwe.
Vriendelike dat hise an sprac:
„Wat es u, wel scoone vrouwe?"

15. „Die grave heit mijn eere ghenomen,
Daerom bin ic in dit liden;
Nummermeer en mach mi vromen
Te slapen heer bi ure siden."

10. zie de toelichting van strofe 7 van het voorafgaande lied. **11,** 1. gherochte, geschreeuw; halp, hielp. 2. dat, wat. **12,** 3. letti, toefde hij. **13,** 3. vernomen, gezien. 4. harde seere, zeer erg. **15,** 3. vromen, te beurt vallen.

16. „Dese reise haddic wel mogen derven,
Scoene wijf dat willic u vergeven,
Meer bider doet, die ic sal sterven,
Dat salden grave costen tleven."

17. Nu sal ic u seggen, sijt becant,
Vanden grave van Hollant
Met sijne edele lieden,
Die grave sat op een dobbelspel.

18. Gheert van Velsse was soe fel,
Hi heeft hem vermeten,
Hi sal den grave van Hollant
Met eenre cniven doersteken.

19. Dat benam heer Ghijsbrecht
iii worf voerden daghe;
Dat dade hi om die van Utrecht,
Soe lief hadde hi die grave.

20. Ic quam ghereden met jolijd
In een velt van groenen grase,
Daer vandic op een morgen tijt
Een loep van eenen witten hase.

21. Die hase en mach niet gevaen bliven,
Segic u, wat mijns ghesciet;
Ghi en siter selve metten live
Of ic en cans gevanen niet.

22. Die edele grave sat op sijn paert,
Uit jagen waendi riden;
Hi sette twee suster kinderen
Neffens sijnre siden.

17, 1. sijt becant, verneemt. **19,** 1, benam, verhinderde. 2. iii worf, driewerf. **20,** 1. jolijd, blijdschap. 4. loep, spoor. **22,** 3. de benaming zusterskind was alleen van toepassing op Jan van Avennes, niet op den anderen pagė, Gerard van Voorne.

Lezingen van het handschrift: **3,** 4. *loddinningen.* **4,** 3. *siilt.* 4. *loddinninge.* **7,** 4. *Eeen.* **11,** 4. *Tutrech.* **14,** 2. *wif.* **17,** 3. *eedele.* **22,** 1. *eedele.*

IV. Het Kerelslied.

Nevensgaand lied bewaart de herinnering aan de minachting, die de hoogere standen in Vlaanderen in de middeleeuwen koesterden voor de „kerels", de kloeke, doch vaak ruwe en plompe Vlaamsche boeren. Waarschijnlijk, vooral als men de bedreiging in de slotstrofe in aanmerking neemt, was de dichter een edelman, die zijn haat op hen koelde, door hen in al hun boerschheid ten toon te stellen. Uit welken tijd het lied dagteekent, is niet juist na te gaan. Totnogtoe heeft men aangenomen, dat het de herinnering bewaarde aan den burgeroorlog onder Lodewijk van Nevers, n.l. aan den tijd, toen de kerels nog met voorspoed streden tegen den adel, voordat de nederlaag bij Casselberg alles veranderde (± 1325), doch het kan evengoed ontstaan zijn tijdens de woelingen omstreeks 1380.

Van dezen laatsten tijd bezitten wij nog een gedicht, [1]) dat denzelfden geest ademt als ons lied. Zijn maker is evenmin een man uit het volk: hij behoort tot de Leliaards en is door de kerels gevangen genomen. Realistisch is ook hierin de schildering van de kerels, die, als zij gedronken hebben, eerst brullen als een leeuw, maar, nadat het bier wat gezakt is, niet in staat zijn één woord te spreken. Gaan zij eten, dan gorden zij eerst den buikriem los en zitten dan te schrokken als een kropduif, tot hun gezicht vuurrood wordt. Hun vleesch of spek snijden zij niet, maar grijpen er in, dat het vet hun langs de vingers druipt. Bij de minste kleinigheid raast de kerel als een bulderende dwaas en gaat met zijn roestig lemmet zonder handvatsel aan de deur staan zwaaien, waarbij zijn vrouw schreit, zijn meid huilt en 't gansche gezin van angst samenschuilt. Kortom, al de geleerden van Montpellier, Bazel, Straatsburg, Worms, Spiers, Mainz, Keulen, Trier zouden niet de helft van hun slechte manieren kunnen beschrijven. Toch vloekt de dichter de goeden niet, maar

Die nyemant vruechd noch goet en gan,
Dat is een kaerl, ooc wien wan.

---

[1]) Verwijs, Van vrouwen ende van minne, in de Bibl. van Mnl. Letterk., vierde aflev., 1871, blz. 69—78.

Ons lied is te vinden in de *Oudvlaamsche Liederen en andere Gedichten der XIVde en XVde Eeuwen*, in 1849 door Carton uitgegeven voor de Maatsch[ij] der Vlaamsche Bibliophilen, naar een hs., dat eeuwenlang in het bezit is geweest van het adellijke geslacht De Croeser te Brugge, en thans, na 't uitsterven van dit geslacht, berust bij den Heer De Neve aldaar. Het is gecollationneerd door Prof. L. Scharpé te Leuven, die zoo vriendelijk was, mij de — niet gewichtige — punten van afwijking met Cartons uitgave mee te deelen. In dit hs. bevindt zich het lied zonder opschrift op fol. 25[v], kol. 2 en fol. 26[r], kol. 1, onmiddellijk na den muziekbalk, die onder 85°, blz. 19 der bijlagen van Carton is afgebeeld. Het is het eenige, door mij in hs. aangetroffen historisch lied, waarbij een fragment der melodie vermeld staat. In 1854 gaf *De Coussemaker* in de *Annales du Comité flamand de France* de ontcijfering hiervan, welke in 1884 door *F. A. Gevaert* opnieuw werd bestudeerd en hersteld. Voor dezen laatsten vorm zie *P. Fredericq, Onze hist. Volksl.* blz. 13.

In navolging en als tegenhanger dichtte Julius de Geyter „Het Kaerelslied", met de muziek, eveneens in den ouden trant, van Florimond van Duyse, uitgegeven in het Nederlandsch Museum, 2de deel, 1887; ook in het Nederlandsch Liederboek uitgegeven door het Willemsfonds, 1ste deel, Gent 1891.

1. Wi willen van den kerels zinghen,
Si sijn van quader aert;
Si willen de ruters dwinghen,
Si draghen eenen langhen baert.
Haer cleedren die zijn al ontnait,
Een hoedekijn up haer hooft ghecapt,
Tcaproen staet al verdrayt,
Haer cousen ende haer scoen ghelapt.
Wronglen, wey, broot ende caes,
Dat heit hi al den dach;

1, 3. dwinghen, bedwingen. 5. al het naaisel van hun kleeren is losgegaan. 6. ghecapt, gezet; over den kaproen (zie vs. 7) droeg men vaak nog een hoed. 7. caproen, kap.

Daer omme es de kerel so daes,
Hi hetes meer dan hijs mach.

2. Henen groten rucghinen cant
Es arde wel sijn ghevouch,
Dien neimt hi in sijn hant,
Als hi wil gaen ter plouch.
Dan comt tot hem sijn wijf, de vule,
Spinnende met enen rocke,
Een sleter omtrent haer mule,
Ende gaet sijn scuetle brocken.
Wronghele ende wey, broot ende caes, etc.

3. Ter kermesse wille hi gaen,
Hem dinct datti es een grave;
Daer wilhijt al ommeslaen
Met sinen verroesten stave.
Dan gaet hi drincken van den wine,
Stappans es hi versmoort;
Dan es al de werelt zine:
Stede, lant ende poort.
Wronghele ende wey, broot ende caes, etc.

4. Met eenen Zeeuschen knive
So gaet hi duer sijn tassche;
Hi comt tote zinen wive,
Al vul brinct hi sine flassche.
Dan gheift soe hem vele quader vlouke,
Als haer de kerel ghenaect;
Dan gheift hi haer een stic van den lijfcouke,

1, 11. daes, dwaas. 12. hij eet daarvan meer dan hij kan. 2, 1. rucghinen cant, homp roggebrood. 2. (h)arde, zeer; sijn ghevouch, naar zijn zin. 6. rocke, spinrokken. 7. met een lap neerhangende bij haar muil(en). 8. scuetle, schotel; brocken, brokkelen, eigenlijk van de spijs in den schotel. 3, 3. ommeslaen, neerslaan, omverwerpen. 6. stappans, terstond; versmoort, dronken. 8. plaatsen, land en stad. 4, 1 en 2. zijn Zeeuwsch mes (vooral lang mes, dat op zijde gedragen wordt) steekt door de scheede heen. 4. flassche, hier voor lichaam gebruikt. 7. lijfcouke, lijfkoek (nog in het Vlaamsch), een soort van peperkoek voor kraamvrouwen.

Dan es de pays ghemaect.
Wrongle ende wey, broot ende caes, etc.

5. Dan comt de grote cornemuse,
Ende pijpt hem turelurureleruut;
Ay, hoor van desen abuze,
Dan maecsi groot gheluut.
Dan sprincsi alle al over- hoop,
Dan waecht haer langhe baert,
Si maken groot gheloop,
God gheve hem quade vaert.
Wronghle ende wey, broot ende caes, etc.

6. Wi willen de kerels doen greinsen,
Al dravende over tvelt,
Hets al quaet dat zi peinsen,
Ic weetze wel bestelt.
Me[n] salze slepen ende hanghen,
Haer baert es alte lanc;
Sine connens niet ontganghen,
Sine dochten niet sonder bedwanc.
Wrongle ende wey, etc.

5, 1. cornemuse ('t Ofra. cornemuse), pijpzak, doedelzak. 2. pijpt, fluit. 3. abuus, vreemde, wonderlijke zaak. 6. waecht, slingert heen en weer. 8. quade vaert, verderf. **6,** 1. greinsen, een leelijk gezicht zetten. 4. er is goed voor hen gezorgd, n.l. in ironischen zin: zij zullen hun deel wel krijgen. 8. zij moesten in toom gehouden worden.

1338.

V. Van Kort Rozijn.

Vlaanderen was in de Middeleeuwen half een leen van Duitschland en half van Frankrijk. Tegen den Franschen koning, die steeds zijn invloed in Vlaanderen zocht uit te

breiden, kwam het volk meermalen in verzet. Zoo koos ook in 1328, toen tusschen Filips IV van Frankrijk en Eduard III van Engeland een strijd over de opvolging in Frankrijk ontbrandde, Vlaanderen, dat bovendien de wol voor zijn lakenindustrie uit Engeland ontvangen moest, [1]) voor den laatste partij. De Vlaamsche Graaf, Lodewijk van Nevers, schaarde zich aan de Fransche zijde en gezamenlijk met zijn leenheer versloeg hij de Vlamingen bij Casselberg. [2]).

Doch meer invloed dan de Graaf hadden destijds in Vlaanderen twee Gentsche burgers: Jacob van Artevelde en de bijna even invloedrijke Zeger van Kortrijk of Kortrozijn (een vernederlandsching van het Fransche Courtrisien), uit het oude, aan Brabantsche hertogen en Vlaamsche graven verwante huis van Kortrijk. Voornamelijk tot hen richtten zich de gezanten, die Eduard III in 1336 tot het werven van bondgenooten hierheen zond; Zeger van Kortrijk herbergde zelfs een van hen in zijn huis. De Vlaamsche Graaf, hierover vertoornd, besloot Zeger, in wien hij 't hoofd van het verzet zag, te straffen: den 6den Juli 1337 [3]) liet hij hem na afloop van de statenvergadering te Brugge gevangen nemen. Hierna loopen de berichten nogal uiteen. Froissard zegt eenvoudig, dat Lodewijk Zeger, hij weet niet op welke wijze, ontbood en toen liet onthoofden. Volgens de Istore et chroniques de Flandres geschiedde èn de gevangenneming èn de onthoofding op bevel van den Franschen Koning. Het uitvoerigst is de Chronique anonyme: Terstond na afloop van de vergadering te Brugge wordt Kortrozijn in den kerker gezet en zendt de Graaf hiervan bericht aan den Franschen Koning, die beveelt hem tot nader order gevangen te houden. Kortrozijn wordt overgebracht naar de gevangenis te Reninghe (ten N.W. van Yperen). Een poosje later komt de Fransche connétable te Yperen aan en gezamenlijk met den Graaf begeeft hij zich naar Reninghe en doet er de onthoofding plaats hebben. Volgens een andere bron wordt Kortrozijn zelfs in zijn bed,

---

[1]) Walsingham, Hist. Angliae, blz. 131: „Plus saccos quam Anglicos venerabantur." [2]) zie blz. 59. [3]) Comptes mss. de la ville de Gand, 1337, fol. 64.

waarin hij ziek neerlag, onthoofd. [1]) Als plaats der terechtstelling wordt behalve Reninghe ook Brugge en Rupelmonde genoemd. [2])

Vergelijken wij bij deze historische feiten het lied, dan treft ons menige sterke afwijking. Dit begint met de mededeeling, hoe Kortrozijn zich den haat van den Graaf op den hals haalt: niet door zijn samenspannen met de Engelschen, maar door zijn trotsche afwijzing van 's Graven aanbod hem tot ruwaard van Vlaanderen te maken. Nu dreigt de Graaf hem met onthoofding, maar Kortrozijn pocht terug, dat hij toch nog eenen nacht met 's Graven fiere dochter zal doorbrengen en toornig, innerlijk zinnend op wraak, keert de Graaf zich af.

Zonder overgang, met de snelle sprongen volksliederen eigen, schilderen de volgende strofen ons het tooneel der rechtspleging (6—10). Anders klinkt hier de toon van Kortrozijn: hij bidt om genade en herinnert den Graaf, hoe hij nog kort geleden zijn beste vriend was. Maar deze beveelt hem kortaf heen te gaan, na afloop van den maaltijd zal de onthoofding plaats hebben. Andermaal smeekt Kortrozijn om genade voor zijn vrouw, zijn kind, zijn vrienden en bloedverwanten en voor zijn eigen jonge leven, maar vergeefs: als de maaltijd is afgeloopen, wordt het hoofd hem voor de voeten gelegd. Dan neemt de dichter het woord om er zijn hoorders op te wijzen, hoe de trots van schoone vrouwen de mannen op een dwaalspoor brengt (str. 10). Verder maakt hij de opmerking, die hier slecht op haar plaats is, dat voor den Graaf, die nu Kortrozijn *gaat dooden*, nog wel eens de tijd zal aanbreken, dat hij, stond 't nog in zijn macht, anders zou handelen (11).

Daarop volgt de mededeeling, hoe Kortrozijn gewroken is: op St.-Laurensdag is zijn vriend, de Koning van Engeland tegen Vlaanderen ten strijde getrokken, en eer de dag avond was geworden, had hij Vlaanderen in zijn macht en lag Brugge vol dooden en gewonden. Een bede voor de ziel van den onschuldig veroordeelden Kortrozijn besluit het lied.

---

[1]) Chronicon Jacobi Muevin, Corpus chron. Fl. II. [2]) Froissard, Croniques, ed. Buchon I, blz. 188 aanm. I.

Beschouwen wij deze afwijkingen wat nader. Van een aanbod van den Graaf, om Kortrozijn tot ruwaard te maken, vinden wij bij geen enkel kroniekschrijver melding gemaakt, maar vóór het jaar 1336, als het Engelsche gezantschap optreedt, wordt Kortrozijn door hen ook niet genoemd. Het is echter mogelijk, dat de Vlaamsche Graaf getracht heeft den invloedrijken volksleider op deze wijze voor zich te winnen, en dat een tijdlang tusschen beide mannen eene vriendschappelijke verhouding bestaan heeft (zie strofe 6). Als Kortrozijn op 's Graven bedreiging van onthoofding tartend antwoordt, dat hij nog eenen nacht bij diens dochter zal doorbrengen, moet hiermede oorspronkelijk de stad Gent bedoeld zijn, [1]) waarin hij nog eenmaal zijn macht hoopt te doen gelden. Dat een stad werd gepersonifieerd als maagd, was destijds niet ongewoon, [2]) en zal voor veertiende-eeuwsche hoorders geen moeilijkheid hebben opgeleverd. Doch in later tijd, toen dit beeld niet meer begrepen werd, kon het licht verwarring stichten, wat in den bedorven vorm, waarin wij 't lied kennen, blijkbaar 't geval is geweest. Ofschoon Kortrozijn vóór de terechtstelling om genade bidt voor zijn vrouw en kind, gelooft een latere bewerker aan zijn schuldige liefde voor de dochter van den Graaf en komt onder dien indruk ertoe, dit nog nader toe te lichten in strofe 10, die als een later toevoegsel moet worden beschouwd. Ook strofe 11 is blijkbaar uit haar verband gerukt. Het rijm is op verscheidene plaatsen bedorven (zie strofe 1 en 13). In strofe 10, waar ghebrocht rijmt op ghecost, kan de vierde versregel ongeveer geluid hebben:

Hi heeftet met sinen hals becocht;

terwijl de slotstrofe op deze wijze te emendeeren zou zijn:

Wi willen gaen bidden Godt den Heer
Ende Maria die Moeder Godes
Voor Kort Rozijn den schoonen man
Want hy ontschuldich was des dodes.

---

[1]) Zie J. te Winkel, Gesch. der Ned. Letterk. I, blz. 453. [2]) Zie o. a. ook: Bouden van der Lore, De maghet van Ghend, uitgeg. door Ph. Blommaert, Oudvl. Ged. II, blz. 105—108.

Het lied komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 21, no. XVI); in *Het Haerlems Oudt Liedt-Boeck, Tot Haerlem, Gedruckt by Vincent Casteleyn*, z. j. blz. 79 (niet in den zevenentwintigsten druk van dit liederboek) en in een *hs. van 1565, berustende op het stadsarchief te Gent*: *Généalogies de la famille de Bracle*, blz. 117—119, onder den titel: Chanson communement chantee en flandres de ce present chevalier [1]). De tekst van dit hs. en van Het Haerlems Oudt Liedt-Boeck stemmen vrijwel overeen; grootere afwijkingen vertoont de meer bedorven tekst van het Antwerpsche Liederboek. Als grondslag voor deze uitgave is Het Haerlems Oudt Liedt-Boeck genomen, met vermelding van de eenigszins belangrijke varianten der beide andere teksten.

Als wijsaangifte trof ik „*Van cort Rosijnken*" aan in de *Veelderhande Liedekens gemaect wt den Ouden ende Nieuwen Testamente* enz. van 1566 [2]); in de *Veelderhande Liedekens, ghemaeckt wt den Ouden ende Nieuwen Testamente, wtgelesen en vergadert wt verscheyden copien* enz. van 1569 [3]); in de *Veelderhande Liedekens, ghemaect wt den Ouden ende Nieuwen Testamente, die voortijts in Druck zijn wtghegaen* enz. *Tot Amstelredam*, 1582 [4]); ook in *Veelderhande Liedekens, ghemaect wt den Ouden en Nieuwen Testamente .... Ghedaen Ter Liefden van Maeyken Tijssen*, 1598 [5]) (dit liederboek moet zijn van 1559, zie Wieder, De Schriftuurlijke Liedekens, blz. 144). Mogelijk is hetzelfde lied bedoeld met de wijsaangifte „*Van 't kasteel van Rijpermonde*" [6]), die voorkomt in *'t Amsteldams Minnebeeckje, Amst.*, 1645. [7])

Bronnen: Kronijk van Jan van Dixmude in het Corp. chr. Fl.; Istore et chroniques de Flandres, in de Collection de chroniques Belges, ed. Kervijn de Lettenhove I, blz. 362; Chronique anonyme conservé dans la bibliothèque de Berne, blz. 549; Froissard, ed. Buchon I, blz. 188; Kervijn de Lettenhove, Hist. de Fl., 1847, III, blz. 169 vlgg.

---

[1]) Prof. De Vreese had de vriendelijkheid voor mij een afschrift van dezen tekst te nemen. [2]) Haarlem, Stadsbibliotheek. [3]) Amsterdam, Doopsgez. Bibl. [4]) 's-Gravenhage, Kon. Bibl. [5]) Amsterdam, Doopsgez. Bibl. [6]) Zie ook blz. 24, aanm. 6. [7]) 's-Grav., Bibl. Scheurleer.

Van Kort Rozijn.

1. „Kort Rozijn, wel lieve Neve,
Ghy zijt seer stout ende o[n]vertsaecht [1]);
Ghy sult rijden van stede tot stede,
Van Vlaenderen make ick u Ruwaert."

2. „Grave van Vlaenderen, des doe ic noode,
Ick sie soo noode mijn onghevoech,
Ick leve soo noode by quaden ase,
Want selve hebbe ick goedts ghenoech."

3. „Kort Rozijn, u spijtighe woorden
En sullen u niet te goede vergaen:
Al voor dat huys van Repelmonde
Sal ick u doen het hooft af slaen."

4. „Grave van Vlaend'ren, gy hebt een dochter
Zy toont my soo fier ghelaet,
Daer sal ick noch eenen nacht by slapen,
Al sout my namaels wesen quaet."

5. De heer van Vlaender keerde hem omme,
Hy was toornigh ende onghemoet:
„Kort Rozijn, ick salt u loonen,
Desen toorne, die ghy my doet."

6. „Heer van Vlaenderen, ick bid ghenade,
Den doodt hebbe ick niet verdient;
Het is gheleden een korte wijle,
Dat ick was u beste vriendt."

7. „Kort Rozijn, staet achterwaert;
Als de maeltijdt is ghedaen,

1, 4. ruwaert, bestuurder. **2,** 2. mijn onghevoech, wat mij onwaardig is, tot schande strekt. 3. by quaden ase, van een vuig gewin. **3,** 1. spijtighe, trotsche. 2. te goede vergaen, ten zegen gedijen. **4,** 2. zij heeft een zoo fiere houding. **5,** 2. onghemoet, bedroefd. 4. toorne, leed. **7,** 1. staet achterwaert, gaat heen.

---

[1]) l.: *onvervaert.*

Al voor dat huys van Rijpelmonde,
Daer salmen u hooft af slaen."

8. „Grave van Vlaenderen, ic bidde genade
Voor mijn kindt ende voor mijn wijf,
Voor mijn vrienden ende voor mijn magen,
Ende voor mijn jonghe, schoone lijf."

9. Doen de maeltijdt was ghedaen,
Kort Rozijn was daer bereijt,
Men ginck hem aldaer sijn hooft af-slaen;
Het koste hem al sijn suyverheyt.

10. Fier ghelaet van schoonen vrouwen
Heeft menighen man in dolen ghebrocht,
Dat machmen aen Kort Rozijn aenschouwen:
Het heeft hem sijnen hals gekost.

11. Grave van Vlaenderen, gy zijt een Heere;
Ghy gaet Kort Rozijn nu dooden,
Het sal noch haestelijck weder keeren,
Dat ghy dat soud doen seer nooden.

12. Het gheschiede op sinte Laurens dagh,
Des morghens vroech by tijden,
Dat de Koninck van Enghelandt
Op Vlaenderen wilde strijden.

13. Alsser den dach ten avondt quam,
Haer en was niet bat te moede,
Dan of Vlaenderlandt waer mijn, [1])
Ende Brugghe laghe in roode kolen. [2])

9, 4. suyverheyt, schoonheid. **10,** 2. in dolen ghebrocht, op een dwaalspoor gebracht. 3. mach, kan. **11.** Graaf van Vlaanderen, gij hebt de macht, gij doet Kortrozijn ter dood brengen, maar spoedig zal de dag aanbreken, dat (indien de beslissing nog aan u stond) gij dit slechts noode doen zoudt. **12,** 1. St.-Laurentiusdag, 10 Augustus en 14 November; de bedoelde slag (bij Kadzand) had op den laatsten datum plaats. 2. by tijden, bijtijds. 4. op, tegen. **13,** 2. bat, beter. 3. dan of Vlaanderen ware in zijn macht n.l. van den Koning van Engeland, die in de voorafgaande strofe genoemd wordt.

---

[1]) l.: *sijn*. [2]) l.: *in rooden bloede* of *in couden bloede*; zie de varianten.

14. Wy willen gaen bidden Godt den Heer
Ende Maria die Gods Moeder was
Voor Kort Rozijn den schoonen man,
Want hy den doodt ontschuldich was.

14, 2. Gods Moeder, Jezus' moeder. 4. want hij heeft onschuldig den dood moeten ondergaan.

Varianten van het Antw. Liederb. en het handschrift. **1,** 1. hs.: *Cortrosin*, deze vorm in het geheele hs., behalve in **3,** 1: *Cortrosijn*. **1,** 2. hs.: *Ghij sijt staudt ende onversaeght*. **2,** 1. Het A. L. heeft steeds den vorm *Vlaender*, behalve **1,** 4: *Vlaenderen* en **12,** 4: *Vlaenderlant*. **3,** 3. A. L.: *Repremonde*; hs. *Rupelmonde*; 4. A. L.: *u* hooft; hs.: *dat* hoeft. **4,** 2. A. L. *fieren*; hs. *fier een*. **5,** 1. hs.: *heere*. 3. hs.: *sal*. **6,** 1. A. L.: *Heere*; hs.: *Grave*. 2. A. L.: *en* hebbe ick; hs.: *en* hebbic. **7,** 3, zie **3,** 3. **7,** 4. A. L.: u *dat* hooft; hs.: hu *dat* hoeft. **8,** 2. A. L.: *Voor mijn wijf ende voor mijn kint*; 4. A. L.: *schoon jonghe*; hs.: *schoene jonghe*. **9,** 3. hs.: *Men ghijnck hem daer*, enz.; A. L.: *Men ghinc daer zijn hooft af houwen*. 4. A. L. en hs.: *alle*. **11,** 2. A. L. *Gaet ghi*; hs.: *Gaet ghij*. **13,** 1. hs.: ten avent *ghijnck*. 4. A. L.: *in coude coelen*; hs.: *in rooden bloede*. **14,** 1. A. L. en hs.: *heere*; 2. hs.: *Ende Marie Godts moeder was*.

1345 (22 Juli).

VI. Liedje op den dood van Jacob van Artevelde.

Na den dood van Zeger van Kortrijk (zie 't voorafgaand lied) werd onder leiding van Jacob van Artevelde de toenadering tusschen de Vlaamsche steden en den Engelschen koning steeds grooter, al waren de eerste te voorzichtig om openlijk partij te kiezen. Eerst toen hun graaf op het eind van 1339 naar Frankrijk gevlucht was, en de trouw in schijn ongeschonden bleef, doordat Eduard III op raad van Jacob van Artevelde plechtig te Gent titel en wapen van den Franschen koning had aangenomen, schaarde gansch Vlaanderen zich aan zijn zijde. Al keerde de Vlaamsche graaf na den slag van Sluis (1340) terug, het gezag van Jacob van Artevelde bleef onverzwakt. Hij verdeelde Vlaanderen in drie onderdeelen met Gent, Yperen en Brugge aan 't hoofd en bleef zelf met den titel van „opperdeken der gilden" het algemeen geëerde hoofd van Gent. Zoozeer vertrouwde Artevelde op zijn invloed,

dat hij Eduard de verheffing van diens zoon tot hertog van Vlaanderen voorstelde. Toen de Engelsche koning in den voorzomer van 1345 met zijn vloot in de haven van Sluis lag, hadden daar de nadere besprekingen plaats, waaraan ook de afgevaardigden der steden deelnamen, die echter geen besluit wilden nemen, voordat zij de zaak met hun medeburgers rijpelijk hadden overwogen. Zij keerden dus naar hun steden terug, terwijl Jacob van Artevelde nog bij Eduard achterbleef, en den 22sten Juli naar Brugge en Yperen vertrok, die hij beide voor zijn plan won. Maar toen hij den 24sten Juli Gent binnentrok, bemerkte hij terstond aan de vijandige houding des volks, hoe slecht dit daar was opgenomen. Nadat hij zich in zijn huis had teruggetrokken, werd dit weldra door 't volk bestormd. Toen verscheen Artevelde blootshoofds aan een der vensters, en vroeg, wat men wilde. Het volk, onder wie het praatje was verspreid, dat hij de staatskas naar Engeland zou hebben gezonden, eischte onmiddellijk rekenschap van de beheerde gelden of zijn dood. Ofschoon Artevelde aanbood den volgenden morgen die rekenschap af te leggen, de verbitterde menigte bleef bij haar eisch. Toen sloot hij het venster, trachtte zich nog in eene naburige kerk te redden, maar werd gegrepen en gedood.

Het merkwaardige geval doet zich voor, dat deze veertiende-eeuwsche gebeurtenis ons in een negentiende-eeuwsch lied schijnt bewaard gebleven. *Willems* gaf dit het eerst uit in zijn *Oude Vlaamsche Liederen* (blz. 41), naar een afschrift van een non uit het klooster ten Groenenbriele binnen Gent, waar het destijds (1846) nog gezongen werd. Hij bracht er echter willekeurige wijzigingen in aan, die ik niet heb overgenomen. Volgens de mededeeling van Mevrouw Heremans werd het in haar geboortedorp Kaprijke in Oost-Vlaanderen als rondedansliedje gezongen. [1])

Naar de voorstelling, die het liedje geeft, zou Jacob van Artevelde plan gemaakt hebben het land uit te vluchten, een gerucht, dat in die dagen licht kon verspreid worden en geloof vinden.

---

[1]) P. Fredericq, Onze hist. Volksl., blz. 24.

De oude melodie, afkomstig van de familie Westendorp [1], is te vinden bij *F. W. Arnold*, *Deutsche Volkslieder*, II, blz. 14 en daaruit overgenomen bij *F. M. Böhme*, *Altdeutsches Liederbuch*, no. 364[c], blz. 439; voor de moderne notatie, die Fl. van Duyse hiervan maakte, zie men *P. Fredericq*, *Onze hist. Volksl.*, blz. 24. De moderne melodie, waarvoor Willems te vergeefs moeite had gedaan [2], gaf *Dr. F. A. Snellaert* naar de opgaaf van Mevrouw Heremans in zijn volksuitgave van *Oude en nieuwe Liedjes* voor het Willemsfonds (1864), eveneens overgenomen door *P. Fredericq*, blz. 23.

Bronnen: Froissard, ed. Buchon I, blz. 184 vlgg.; II, blz. 251 vlgg.; Kervijn de Lettenhove 1847, III, blz. 177 vlgg.

1. Het was op eenen Maendag,
Eenen Maendag al soo vroeg,
Dat mijnheere Ser-Jacob
Tot sijne gesellen cloeg.

2. Hij seide: „Mijn lieve gesellen,
Wij moeten gaen uit het land,
Naer Gent of naer Brugge
Of naer Brussel in Braband."

3. Doe sij tot Brussel quamen,
Ende de heeren quamen uit,
Sij vonden mijnheere Ser-Jacob
Geschoten al door sijn huid.

1, 3. Ser, samengetrokken vorm van den tweeden nv. des her, hier als eerste nv. gebruikt; mijnheere Ser is dus dubbel. 4. cloeg, klaagde.

---

[1] Eene niet zeer betrouwbare bron, zie P. Fredericq, bl. 21. [2] Zie Oude Vlaamsche Liederen.

1380 (Mei).

VII. Het Spotlied der Leliaards op de Klauwaards.

Gent en Brugge, steeds naijverig op elkaar, geraakten in openbare vijandschap, toen laatstgenoemde stad in 1379 van den Graaf het recht kocht tot het graven van een kanaal, waardoor de handelsweg naar Frankrijk niet langer over Gent, maar over Brugge zou loopen. De Gentenaars met Jan Hijoens aan het hoofd dwongen echter den Graaf en Brugge van dit plan af te zien. Toen de Graaf, nadat een algemeene amnestie was uitgevaardigd, Gent bezocht, zag hij overal de „witte caproenen", het oude teeken van verzet tegen den landsheer, dat door Hijoens weder was in zwang gebracht, en heimelijk verliet hij de oproerige stad. In dezen tijd ging de Franschgezinde partij der Leliaards als teeken van vijandschap tegenover de Vlaamschgezinde Klauwaards roode kaproenen dragen, en eene versiering van leliën op de mouw, terwijl laatstgenoemden op dezelfde wijze drie leeuwenklauwen aannamen. [1]) In den winter van 1380 stonden deze partijen vaak heftig over elkaar, doch in het voorjaar werd door het geheele land de vrede afgekondigd. Gent en Brugge konden echter hun ouden haat niet vergeten. In Mei drong een troep Gentenaren Brugge binnen, naar men zei, om alle nijverheid te vernietigen. Zij moesten echter met verlies aftrekken, maar keerden reeds een paar uur later terug om zich te wreken, en werden andermaal verslagen. De Bruggelingen, die in dezen strijd de leliën op de mouw gedragen hadden, zongen na hun overwinning onderstaand liedje op de verslagen Gentenaren, die zich met leeuwenklauwen hadden getooid. De volledigste tekst komt voor in de *Kronijk van Vlaenderen van 580 tot 1467,* uitgeg. door de Maatsch[ij] v. d. Vl. Biblioph., deel I, blz. 239, welke hier voor de uitgave is gevolgd. Ook is het liedje opgenomen in *Die excellente Cronijke van Vlaenderen, Antw.* 1531, fol. 67[v]; het *Memorieboek der Stad Ghent,* blz. 109; en het *Chron. Fl.* in het *Corp. Chron. Fl.,* uitgeg. door J. J. de

---

[1]) Kervijn de Lettenhove, Hist. de Fl., 1847, III, blz. 446.

Smet, I, blz. 237 (hier staan alleen de eerste vier versregels vermeld).

Bronnen: Kronijk van Vlaenderen van 580 tot 1467, uitgeg. door Serrure en Blommaert voor de Maatschij v. Vla. Biblioph. 1839, I, blz. 239; Die excellente Cronijke van Vlaenderen, Antw. 1531, fol. 67v; Memorieboek der Stad Ghent van 't j. 1301 tot 1737, I, blz. 109; Chronicon Flandriae in het Corpus Chron. Fl., uitgeg. door J. J. de Smet, 1837, I, blz. 237; Blok, Gesch. v. h. Ned. Volk, II, blz. 17; Kervijn de Lettenhove, Hist. de Fl., 1847, III.

Clauwaert, Clauwaert,
Hoet u wel van den Lelyaert,
Gaet ghi niet te Ghendtwaert,
Ghi laetter uwen tabbaert,
Al waerdi noch soe seere ghebaert,
Sy sullen u maken vervaert,
O Clauwaert, Clauwaert,
Wacht u voere den Lelyaert.

vs. 5: Al hadt gij nog zoo'n zwaren baard.

Lezing van den tekst en varianten. vs. 2: *liebaert*, wat eene vergissing moet zijn blijkens het vorafgaande: . . . die van Brugghe hiet men *Lelyaerts*, omme dat sy droughen *lelyen* op hare mouwen; Die exc. Cron. van Vl. heeft hier: *Hoet hu vanden lelyaevt*, en het Memorieb. der Stad Ghent: *Wacht u van den Lelyaert*. vs. 3. Mem. der Stad Ghent: *Gaet ghy niet ghendewaert*; Die exc. Cron.: *Gaet ghi niet thuysewaert*. vs. 6 en 7 ontbreken in de andere lezingen.

1432.

VIII. Kloekmoedigheid der Mechelaars.

In 1432 heerschte in Brabant zulk een schaarschte van koren, dat alle uitvoer verboden werd. Hierdoor geraakten de Mechelaars, wier heerlijkheid midden in Brabant lag, in groote moeilijkheden. Nood breekt wet, en eenige poorters besloten, heimelijk in de Brabantsche dorpen koren te gaan opkoopen. Maar toen dit den Brusselaars ter oore kwam, zonden zij ijlings hun ambtenaren naar die dorpen heen om aan de Mechelaars het koren, dat zij bij hen vonden, weer

te ontnemen, wat gebeurde. De Antwerpenaars wachtten op het water hun deel van dezen buit af, en evenzoo deden de Brusselaars te Ruysbroec. Doch dit wachten verging hun slecht, want eerst rustten de Mechelaars booten uit tegen de Antwerpenaars, die bij hun nadering lafhartig op de vlucht sloegen en daarbij zelfs hun harnassen en wapenen wegwierpen. Van de opbrengst hiervan lieten de Mechelaars, zoowel mannen als vrouwen, zich grauwe d. i. grijze kleederen maken „met eender leverije" (het lied spreekt hier van grauwe tabbaards met blauwe pallueren); deze leverije of palluere bestond uit de op de mouw aangebrachte woorden „Blyfter bij", hun leuze.

Daarop trok eene menigte uit Mechelen naar de Brusselaars te Ruysbroec, die, op deze nadering geheel onbedacht, op het stevig verschanste kerkhof wilden vluchten. Maar vóór zij dit bereikt hadden, werden velen van hen achterhaald en gedood, zoodat zij van het kerkhof hun toevlucht zochten in de kerk. Van hier uit weerden de Brusselaars zich dapper en wierpen o. a. den Mechelaars, die op het kerkhof post gevat hadden, de klepels van de klok op het hoofd. Volgens het lied hebben de belegeraars de kerk in brand willen steken, of zijn daar misschien ook mee begonnen, maar de nacht maakte een einde aan den strijd,

> Want hadde de dach iet langher gheduert,
> Sy waren daer alle bleven."

Het lied op deze gebeurtenis is te vinden bij *Willems*, *Oude Vlaamsche Liederen*, no. XXV. Hij gaf het uit naar twee zestiende-eeuwsche hss., Mechelsche kronieken van de hand van Anthonis Ghyseleers bevattende, destijds in het bezit van Prof. Serrure te Gent. Het is mij niet gelukt, deze hss. terug te vinden. Bij den dood van Serrure maakten zij geen deel van zijne bibliotheek meer uit. Volgens Prof. De Vreese bezitten wij meer dan dertig kronieken van Mechelen, waarvan de meeste aldaar, sommige ook te Brussel berusten, maar van geene wordt als auteur Anthonis Ghyseleers genoemd. Mogelijk worden zij echter nog onder een anderen titel teruggevonden. Ik heb dit lied dus niet naar het hs. kunnen

uitgeven; Willems deelt mede, dat hij verplicht is geweest, den tekst critisch te herstellen. Kleine verschillen bewijzen, dat de kroniekschrijver, die bij de beschrijving van het feit ook het lied opnam, dit niet als bron gebruikt heeft.

Bronnen: Brabandsche Kronijk en Vlaamsche Kronijk op het jaar 1432, beide uitgeg. in de Collection des documents inédits, chroniques de Brabant et de Flandre, publiées par Ch. Piot; een uittreksel van een Mechelsche kroniek van Anthonis Ghyseleers bij Willems, Oude Vlaamsche Liederen, blz. 55.

1. Ghy heeren van Bruesele, wy makens u vroet,
Dat ghy u harnas ane doet,
Ende sprinct uyt uwer muyten:
U soudeniers die scijnen verwoet,
Doch en willen op ons niet ruyten.

2. Den scamelen dorplieden ghy verbiet
Dat sy ons tetene brengen iet,
Al willen wy wel betalen.
Ghy scijnt ons vrient, ghy en sijghes niet;
Wy sullent noch self comen halen.

3. Die van Antwerpen laghen ooc strange
Int wiel, op dwater, herde lange.
Die Mechelers en mochtender niet comen;
Maer sint dat wy ons bargien hadden
En hebben wy niemant vernomen.

4. Wy trocken eens met snicken uyt.
Opt water hoorden wy groot gheluyt
Van Gielis Sanders knechten:
„Her, hoeresoons! ghy Mechelers ruyt!
Wy willen teghen u vechten!"

5. Willeken Backhijs dat vernam;
Peter de Vorster, die sprac gram:

1, 1. wy makens u vroet, wij deelen u mede. 3. muyte, schuilhoek. 5. ruyten, rooven. 2, 4. sijghes, zijt. 3, 1. strange, met macht. 2. wiel, kreek; herde lange, zeer lang. 4. bargie, een soort van licht schip, dat met riemen geroeid werd en veel zeil voerde. 4, 1. snicken, schuiten. 4. ruyt, ruw, lomp.

„Set ons aen dlant gheringhe!
God weet, wy en sullen geen hoerensoens sijn!
En laetter geen verdinghen!"

6. Wy sloeghen de riemen in den plasch;
Wy royden aen, wy waren ras;
Te lande wy gheraecten.
Doe dit dander ghewaerscout was,
Thuyswart sy haer maecten.

7. Wy en hadden ooc geenen vaer;
Wy terden op ende liepen naer.
„Slaet doot!" waest, dat wy riepen.
Dander scoten ute haer pansers daer,
So datse te seerder liepen.

8. Pansers, boghen, groot ende smal,
Twas ons gherief: wy nament al,
Ende droeghent in die scepen.
Doen wy te Mechelen binnen quamen al,
Gheraet, wat wy begrepen!

9. Wy cochten laken, bey mans ende vrou;
Elc dede een tabbart maken blau;
Grau waren haer pallueren;
Blijfter by stont op de mau:
God laetser in verdueren!

10. Tgeviel op Sente Berbelen dach,
Dat onse reyse te Ruysbroec lach:
Daer mocht men wonder merken.
De Bruesellers men vlieden zach;
Sy liepen op der kerken.

5, 3. gheringhe, terstond. 5. verdinghen, het leven behouden door een overeenkomst. **7,** 1. vaer, vrees. 2. Wij traden vooruit en liepen op hen toe. 4. De anderen wierpen daar hun pantsers af. 5. sodat, opdat; te seerder, te harder. **8,** 1. smal, klein. 2. gherief, gading. 5. Raadt, wat wij op het touw zetten. **9,** 3. palluere, versiering, die men ter onderscheiding draagt, zie toelichting. 5. verdueren, volharden. **10,** 1. Sente Berbelen, Ste.-Barbara, 4 December.

11. Daer was te male een groot gheloop;
Daer viel er velen over hoop.
Eer sy daer binnen conden,
Sy hadden de pyken in haren cop,
Vele doode, ende vele ghewonden.

12. Daer was te male een groot ghecry.
Buyten riepen sy: „Blijfter by!
„Laetse hier inne verbroeyen.
„Ghy Bruselers, ghy soudeniers, fy!
„Hoe es u nu te moeye?"

13. Doe liep die Mechelaer ende ron,
Tot dat men eerlanc den kerchof won.
Sy riepen luyde, al sonder merren:
„Her, vier! her, stroy!
Dat bolwerc willen wi berren!"

14. Men luydde storm met haesten groot,
Sy lieten weten haren noot;
Ontset dat sy begeeren;
Maer dbolwerc was terstont al vier,
Sy en constens niet gheweren.

15. De dach verginc, de nacht quam aen,
Wy moesten tstormen laten staen;
Die scutters achterhielden:
Het was op davontuere ghedaen,
Oft sy noch scermutsen wilden.

16. Neensy niet: sy waren vro
Ende blijde, dat hen verginc alsoo;
De nacht hiel hen haer leven;
Want hadde de dach iet langher gheduert,
Sy waren daer alle bleven.

11, 1. te male, zeer. **12,** 3. verbroeyen, verbranden. **13,** 4. her, hier (heen). **14,** 3. zij begeeren ontzet. 5. gheweren, afweren. **15,** 3. achterhielden, hielden op. 4. het was gedaan voor 't geval (dat).

17. In beyder sijden bleefer doot,
(Godt help den sielen uter noot!)
Voert sieken ende ghewonden.
Die voor trecht ghestorven sijn bloot,
Die worden salich vonden!

Amen.

Lezing van den tekst. 5, 2: *vorster*.

1437 (22 Mei).

IX. Van mijn here van Lelidam.

Brugge was in 1436 smadelijk behandeld door Sluis, hetgeen des te moeilijker te verdragen viel, daar de Bruggelingen een privilege bezaten, waarbij Sluis onder hun gezag werd gesteld. Een hevig volksoproer ontstond in Brugge en vele inwoners gingen zelfs Sluis belegeren.

De Hertogin van Bourgondië, die zich met haar driejarig zoontje juist te Brugge bevond, werd op het dreigen van haar gemaal Filips losgelaten, doch oneerbiedig behandeld. Filips was zeer verbolgen over deze houding van Brugge en wees de door Gent aangeboden bemiddeling van de hand. Nu zonden de gematigdsten uit Brugge afgevaardigden, die zeer uit de hoogte door den Hertog ontvangen werden. Toch beloofde hij hun privilegiën te zullen bekrachtigen, mits zij de wapenen neerlegden en verontschuldigingen aanboden. Algemeen werd nu het verlangen, dat de Hertog in de stad zou komen, doch deze beweerde, dat zijn tegenwoordigheid in Holland, waar Jacoba juist gestorven was, vereischt werd. Wel wilde hij op weg daarheen met een klein gedeelte van zijn troepen door Brugge trekken, en beloofde daarbij geen enkel van de zoo gehate Picardische boogschutters mee te brengen.

Woensdag 22 Mei, „de vreezelike woensdagh in de Synxchenweke" [1]) trekt de Hertog in de richting van Brugge

[1]) Jan van Dixmude, Recueil III, blz. 76.

op. De overheid gaat hem tegemoet en herinnert hem aan zijne belofte. Twee uur lang houdt Filips haar aan den praat, tot hij het bericht ontvangt, dat twee van zijn edelen zich van den toegang tot de stad hebben meester gemaakt. Dan geeft hij het sein tot vertrek en dringt met zijn edelen en Picardiërs de stad binnen, maar slechts met een klein gedeelte, want drieduizend van de zijnen worden buitengesloten. Terstond beginnen de boogschutters te schieten op de toeschouwers in de vensters en het weerlooze volk op straat: des morgens was in elk gilde bevolen, dat men ongewapend den vorst zou tegemoet gaan. In den algemeenen strijd, die zich nu ontwikkelt, wordt de geringe macht der Franschen verslagen door de Bruggelingen, die zich ijlings gewapend hebben. Meer dan honderd Franschen sneuvelen, waaronder de edele Jean de Villiers, Heer van l'Isle-Adam, die, nadat hij van de Fransche tot de Bourgondische partij was overgegaan, zoowel Filips als diens vader Jan zonder Vrees, in al hun ondernemingen trouw had bijgestaan. Toen hij de boogschutters zag weifelen, was hij te voet gaan strijden, en, in de meening van gevolgd te worden, ver naar voren gedrongen, doch werd terstond doodelijk getroffen. De vijanden rukten hem de vliesridderketen van de schouders en sleepten het lijk de straten rond. Hertog Filips zelf bracht er ternauwernood het leven af, doordat een smid voor hem een der stadspoorten opende. Brugge, door Filips van nu af van allen toevoer van levensmiddelen afgesneden, moest een jaar later, nadat vier en twintig duizend inwoners aan de pest bezweken waren, wel vrede sluiten. Onder de voorwaarden werd toen ook opgenomen, dat aan l'Isle-Adam, die eerst met de andere gesneuvelden begraven was in een put op het kerkhof van 't St.-Janshuis, een eervolle begrafenis in de St.-Donatiaanskerk zou ten deel vallen, waar jaarlijks den 22sten Mei een plechtige dienst zou gehouden worden, waaraan alle magistraatsleden moesten deelnemen. Zoo bleef de herinnering aan den ongelukkig gesneuvelden edelman bij het volk voortleven, en het behoeft ons niet te verwonderen, dat wij zijn tragischen dood ook bezongen vinden in een lied. Vergelijken wij dit bij de geschiedkundige berichten, dan zien

wij, hoe de dichter blijkbaar zijn onderwerp met voorliefde behandeld, er kleine trekjes aan toegevoegd heeft, die wij elders missen. Het lied is gedicht tot verheerlijking van l'Isle-Adam, -- hier door het volk, dat vreemde woorden tot een meer begrijpelijken vorm pleegt te wijzigen, verbasterd tot Lelidam, — die tot tweemalen toe, doch vergeefs, zijn heer de roekelooze onderneming tracht af te raden, en er nu zelf het slachtoffer van wordt. Bij de geschiedschrijvers vinden we echter van dit optreden van l'Isle-Adam geen gewag gemaakt. [1]) Spottend vraagt Filips hierop, hoe het komt, dat hij, die Parijs driemaal [2]) gewonnen heeft, nu zoo bloode is, waarop l'Isle-Adam antwoordt, dat hij Parijs in edelen strijd gewonnen heeft, maar dat Filips Brugge wil nemen door verraad. Verder voorspelt hij zijn eigen dood en verzoekt om brood en wijn voor het houden van zijn laatsten maaltijd. Op 't oogenblik, dat hij den dood voor oogen ziet, tracht hij zich nog los te koopen, maar onverbiddelijk klinkt het antwoord:

„Dijn silver noch dijn roode gout
En mach u al hier niet baten:
Lelidam, al waert ghi noch so stout,
Ghi sulter hier u leven laten!"

Voorts geeft het lied eene bijzonderheid, die wij overal missen, en die toch zeer goed historisch kan zijn: als de Mechelaars vernemen, dat de aanslag op Brugge gemunt is, weigeren zij hun verdere medewerking en trekken weg. [3])

---

[1]) Behalve bij Pontus Heuterus, lib. IV, blz. 94: *Desideravit plusquam centum milites et inter hos magno cum dolore Lilidami Regulum, nobilem Praefectum, qui solus auctor semper fuerat, ne cum quatuor militum millibus amplissimae urbi in seditionem versae, se committeret.* Daar we echter meermalen bij P. H. bijzonderheden van volksliederen terugvinden, die wij bij geen andere schrijvers aantreffen, is 't niet onwaarschijnlijk, dat hij ze aan de liederen ontleende. [2]) Misschien hier driemaal door de voorliefde voor dit heilig getal: ik heb slechts twee innemingen kunnen opsporen: in 1418, toen l'Isle-Adam onder Jan zonder Vrees streed, en in 1430, toen hij Parijs nam voor Karel VII. Jan van Dixmude spreekt ook van *II warften*; daarentegen het Memorieboek der Stad Ghent I, blz. 207: *Hij hadde drijewaerf Parijs gewonnen.* [3]) Wel meegedeeld door Kervijn de Lettenhove, Hist. de Fl. ed. 1849, IV, blz. 308, maar volgens zijn eigen aanwijzing ontleend aan het liedje.

Eene andere bijzonderheid van het lied, dat de geestelijkheid den vorst, na zijn binnendringen in de stad, in processie tegemoet treedt, vinden wij in ééne kroniek terug [1]; het lied vermeldt hier nog bij, dat het kruis voor Filips' voeten in vier stukken springt.

Het lied komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 97, n°. LXV).

Bronnen: Brabandsche Kronijk, Chron. v. Nederlant, Le Livre des Trahisons de France envers la Maison de Bourg., Chronica Petri Monachi Bethl., Chronique d'Adrien de But, Vlaamsche Kronijk, alle uitgeg. in de Collection de doc. inéd., I; Barante, Hist. des ducs de Bourgogne; Monstrelet; Chastellain; Jan van Dixmude bij De Smet, Recueil III; Pontus Heuterus, Op. hist. 1643, Lib. IV; Kervijn de Lettenhove, Hist. de Fl.

Van mijn here van Lelidam.

1. Het was op eenen Dijsendach,
Al inde Sinxendaghen,
Dat grave Philips van Vlaenderlant
Op Hollant wilde varen.

2. Hollant dat en meende hi niet;
Het was Brugghe, die edel stede reyne:
„Mijn heeren, blijft mi alle gader bi,
Ende ghi ruyters groot ende cleyne."

3. Doen si bi der stede quamen,
Een mijle buyten der vesten,
Die Mechelaers trocken besiden af:
Si en wilden op Brugghe niet vechten.

4. Mer doen si quamen by sinte Andries,
Al in die velden groene:

1, 1. Dijsendach, Dinsdag. 2. Sinxendaghen, Pinksterdagen. 4. op, tegen. **2,** 1. op Holland had hij het niet gemunt. 2. reyne, schoon. **3,** 4. op, tegen. **4,** 1. sinte Andries, gehucht, anderhalf uur ten Z.O. van Axel.

---

[1]) Chronique d'Adrien de But: *Dux ordinato cuneo processit, et clerum sibi obviam reperiens, processionaliter, quem declinavit.*

„Mijnheeren, blijft mi alle gader bi,
Ghi ruyters stout ende coene."

5. Si ontwonden banieren ende standaert
Al voor sinte Magdaleene:
„Elck man si vier mannen waert,
Dit is Hollant dat ick meene.

6. Doen sprac mijn heere van Lelidam:
„Heere, wat wilt ghi maken?
Daer gaet so menich frisch edelman
Te Brugghe al op die straten!"

7. „Och edel heere van Lelidam,
Hoe coemt ghi nu dus bloode?
Doen ghi Parijs driewerven wont,
Ghi en dedes niet so noode."

8. „Doen ick Parijs driewerven wan,
Dat dede ick in vroomen strije;
Mer ghi wilt die edel stadt van Brugghe
Winnen met verraderije.

9. Doen si binnen die poorte quamen,
Processie quam hem te ghemoete;
Dat cruyce spranc in vier quartieren
Al voor des princen voeten.

10. „Och edel heere van Vlaenderlant,
Hebt doch Gode voor ooghen,
Dat ghi Brugghe wilt paelgieren [1]),
God en salts niet ghedooghen."

11. „Och edel heere van Lelidam,
Hoe coemt ghi nu dus bloode?

5, 2. sinte Magdaleene, gehucht, een klein uur ten Zuiden van Biervliet. 4. meene, zie **2,** 1. **6,** 2. maken, doen. **8,** 2. vroomen, edelen, dapperen. **9,** 3. quartieren, stukken. **10,** 3. pilgieren, plunderen.

---

[1]) l.: *pilgieren.*

Doen ghi Parijs drie werven wont,
Ghi en dedes niet so noode."

12. „Doen ic Parijs drie werven wan,
En was ic in gheenen noode,
Mer voorwaer so ben ick nu:
Die Brugghelingen sullen mi dooden.

13. Men hale mi broot ende wijn
Ende wilt mi drincken gheven,
Het sal mijn laetste maeltijt zijn:
Te Brugghe worde ick versleghen."

14. Doen dranck mijn heere van Lelidam,
Hi beval hem selven te Gode,
Mer eer de dach ten avont quam,
Was hi in grooten noode.

15. Doen si bi die Vrydaechsmerct quamen,
Si moesten hem doen ghenieten;
Die Pijckaerts spanden haer boghe snel
Ende ghinghen so seer schieten.

16. Die Brugghelingen brochten haer bussen voort
Ende ghinghen doe seer schieten,
Die Pijckaerts spanden haer boghen snel,
Dat hem wel mochte verdrieten.

17. Men ghinck daer houwen ende slaen,
So seer boven maten,
Si en constens ontrijden noch ontgaen;
Si moesten daer haer leven laten.

18. Lelidam riep: „Ransoen, ransoen,
Laet mi mijn lijf behouden,
Ick sal mi in een schale weghen doen
Ende al van fijnen goude."

15, 2, moesten zij ervan lusten. 3. Pijckaerts, Picardiërs. **16,** 1. bussen, haakbussen, donderbussen. **17,** 3. ontrijden, door rijden ontkomen; ontgaen, door loopen ontkomen.

19. Dijn silver noch dijn roode gout
En mach u al hier niet baten:
Lelidam, al waert ghi noch so stout,
Ghi sulter hier u leven laten!"

20. Daer bleef die edel heere doot,
Verslegen al op die strate,
Noyt en quam hi in meerder noot;
God gheve zijn arme siele bate.

21. Sinte Donaes in die kercke,
Daer leyt hi begraven,
Die edel heere van Lelidam.
God wil zijn siele laven!

20, 3. meerder, grooter. 4. God zij zijn arme ziel genadig. **21**, 1. de St.-Donatiaanskerk te Brugge werd in 1799 door de Franschen verwoest. 4. laven, troosten.

1450.

X. Lied op een Bedevaart naar het H. Graf tot Verwerving van den Ridderslag.

Na den val van Akko verbiedt de kerk, uit vrees voor de afpersingen der Turken, de pelgrimstochten naar het H. Land. Doch reeds tien jaar later worden zij hervat en nemen sedert geregeld toe [1]), tot zij hun hoogtepunt bereiken in het eerste kwart der zestiende eeuw, waarna zij door de Hervorming sterk verminderen. Maar het was niet uitsluitend godsvrucht, die deze bedevaarten in het leven riep; evenals bij de kruistochten troffen allerlei wereldsche beweegredenen samen: vorsten trachtten er soms binnenlandsche moeilijkheden door te ontwijken [2]), adellijken den titel van Ridder

[1]) Pontanus, Hist. Gelriae, 1639, lib. IX, blz. 502, zegt van het jaar 1450: „*Occasio vero Romam adeundi erat aevi istius receptus mos, religionem per id tempus nominabant.*" [2]) Pontanus verhaalt o. a., dat Hertog Arnout van Gelder in 1450 een pelgrimstocht ondernam „*non tam pietatis causa, quam ut interea animi Ordinum Gelriae, qui ab ipso paulo alienati erant, lenirentur*".

van het H. Graf te verkrijgen, misdadigers aan een vonnis te ontkomen, kooplieden hun belangen te behartigen. Tot de laatsten behoorden veel Nederlanders, die trouwens altijd onder de bedevaartgangers sterk vertegenwoordigd zijn geweest. [1])

Voor de deelneming had men de toestemming van den Paus noodig; zonder deze werd men beschouwd als geëxcommuniceerd, maar de overste van het Franciscanerklooster op den Sionsberg kon in dit geval absolutie schenken. Het groote uitgangspunt was Venetië. Allen — ook de vorsten, die groote geldsommen meenamen om op de heen- en terugreis schitterend te kunnen optreden — trokken hier het haren pelgrimskleed aan en zetten zich den breedgeranden hoed op, beide van een rood kruis voorzien, namen pelgrimsstaf en reliquieënzak ter hand en lieten den baard groeien. In het Franciscanerklooster della Vigna kocht men pelgrimsboekjes met kaarten en reisplannen om op de zeereis te bestudeeren. De senaat van Venetië kwam den pelgrims in alles te gemoet en stelde zelfs, zoo zij dit verlangden, een schip te hunner beschikking. Men maakte een contract met den scheepsbevelhebber of patroon voor het vervoer heen en terug. Tegen het afvaren werden op het schip de pelgrimsvaan (wit met rood kruis), de vaan van San Marco, de pauselijke banier en de vlag van den scheepsbevelhebber geheschen. Vaak zong men bij de inscheping vrome liederen. [2]) Langs de kust van Istrië, Dalmatië, Turkije en Griekenland voer men over Rhodus en Cyprus naar Jaffa, waar men ongeveer een week voor anker lag, tot de Turksche overheid van Jeruzalem kwam om de opvarenden aan land te zetten. Hier werden zij eerst in een khan of herberg opgesloten, tot de patroon het met de Turken over de schatting was eens geworden. Dan moest ieder zijn naam en dien van zijn ouders opgeven en ontving een pas; vorsten zorgden er wel voor een streng incognito te bewaren uit vrees voor een hooge schatting, ja zelfs voor hun leven. Eerst nu konden zij, steeds aan alle kanten lastig gevallen door gepeupel, dat hun geld trachtte af te persen, op ezels

---

[1]) Zie Van der Kemp, blz. 32—46. [2]) Röhricht, Deutsche Pilgerreisen, blz. 91; ook bij Uhland, Deutsche Volkslieder, blz. 797.

de reis voortzetten naar Jeruzalem. Hier vereenigde men zich, na een weinig rustens, op den Sionsberg om de heilige plaatsen [1]) in processie te bezoeken. De omgang eindigde bij de heiligste plek: de kerk van het H. Graf, welke tegen een hooge som gelds door de Turksche beambten voor de pelgrims werd ontsloten.

Een groote plechtigheid was het, als een edelman op het H. Graf tot ridder werd geslagen. Reeds tijdens de kruistochten kwam dit gebruik voor en ook daarna hebben velen, voornamelijk Nederlanders, uitsluitend voor dit doel de moeilijke reis ondernomen. Een van deze tochten is door onderstaand liedje in de herinnering blijven voortleven.

In het jubeljaar [2]) 1450, toen Rome den grooten aflaat beschikbaar stelde, begaf Hertog Johan I van Kleef zich op „dinsdag in de paaschheilige dagen" met gevolg op reis om op het H. Graf den ridderslag te verwerven. Te Brussel sloot Frederik van Palandt, heer van Wittem, zich bij hem aan, en gezamenlijk reisde men door Henegouwen, Champagne, Bourgondië en Savoye over de Alpen naar Venetië. Hier moest men nog acht dagen op het verlof van Paus Nicolaas IV wachten, ofschoon de Hertog reeds een geschikt persoon met de aanvraag had vooruitgezonden. Hij ontmoette er nog verscheidene Nederlandsche edelen o. a. den Graaf van Hoorn en Dirk van Bronkhorst, Heer van Batenburg, welke zich allen des Vrijdags na Pinksteren gezamenlijk inscheepten en binnen een maand de haven van Jaffe bereikten. Op ezels zetten zij de reis voort en bezochten twaalf dagen lang alle heilige plaatsen van Jeruzalem. Hier troffen zij den Heer van Créquy uit Picardië aan, die reeds ridder van het H. Graf was, en nu aan Hertog Johan den ridderslag gaf met diens eigen, uit Kleef meegebracht, zwaard. Terstond hierop gaf de nieuwe ridder eerst aan den Graaf van Hoorn en den Heer

---

[1]) De beschrijving van deze is in tal van hss., die in de middeleeuwen den dienst van onze Baedekers bewezen, bewaard gebleven. De Kon. Bibl. te 's-Gravenhage bezit er o. a. een van ditzelfde jaar 1450 (hs. 75 H 36, voorheen O 159); het is het verhaal van een priester, die in het gevolg van Hertog Arnout van Gelder de bedevaart meemaakte. [2]) Het jubeljaar of gulden jaar werd oorspronkelijk alle eeuwjaren, van 1350 af elk vijftigste en sinds de vijftiende eeuw ook elk vijf en twintigste jaar gevierd.

van Batenburg en vervolgens aan al de edelen van zijn gezelschap den ridderslag.

Blijkens tal van bewaardgebleven beschrijvingen heeft deze bedevaart veel opzien gemaakt, en zoo kan het ons niet verwonderen haar ook bezongen te vinden. In 't lied worden alleen de drie voornaamste edelen genoemd: Kleef, Hoorn en Batenburg. Te Venetië verbinden zij zich onderling om gezamenlijk den ridderslag op het H. Graf te gaan halen. Hoe verleidelijk het hun ook schijnen moge, eerst in Rome den aflaat te gaan verwerven, zij willen de pauselijke stad niet betreden, voor zij hun hoofddoel, Jeruzalem, bereikt hebben. Voor de inscheping drukt een der heeren den stuurman op het hart, goed voor zijn schip te zorgen; en na zijn antwoord, dat alles in orde is, beveelt hij hem af te varen. Na een voorspoedige reis komen de pelgrims te Jeruzalem aan, zien er den tempel van Salomo en betreden het H. Graf. Zonder overgang wordt nu de Heer van Créquy sprekend ingevoerd met de woorden:

„Ghi heeren, sidi daer om comen,
Dat ghi ridders wilt gheslaghen zijn,"

noemt hun daarop de verplichtingen, die de ridderstand oplegt, en geeft, blijkens den slotregel, den ridderslag.

Sommige minder gebruikelijke woorden in het lied en vreemde rijmen doen het vermoeden ontstaan, dat 't oorspronkelijk gedicht is in de taal van de streek van Kleef. In strofe 3 vinden wij den vorm *witser*, waarvoor het Duitsch een overeenkomstigen vorm kan gehad hebben, verder rijmt *Suytwesten* hier op *gasten*, dat dus zal staan voor *gesten*. Strofe 5 heeft *waghe* voor *golf* en *onghewelt* blijkbaar in de beteekenis van *zonder golven*. Ook de eerste strofe is verknoeid, en er misschien later geheel bijgedicht. Hiervoor zou kunnen pleiten de kleine wijziging, waarmee wij den aanvangsregel der tweede strofe als wijsaangifte gebruikt zien (dit laatste is natuurlijk op zichzelf geen bewijs, want vaak vinden wij een regel midden uit een lied als wijs aangegeven) b.v. in de Hor. Belg. X, n°. 107:

Het toghen uut drie lansheren
al in . . . . . .

en in het hs. II, 2631 op de Kon. Bibl. te Brussel, blz. 1b: Dyt lyedekijn heeft drie wijsen die eerste is *drie heren sijn wt ghetoghen in dat gulde jaer.*

Ook vinden wij de wijsaangifte „*van Cleve, Hoorne ende Batenborch*" o. a. in: *hs. 901^I op de Univ.-Bibliotheek te Gent*; *Dit is een schoon suyverlijck Boecxken* enz., *t'Amstelredam*, z. j., Approbatie van 1570 [1]); *Dit is een suverlijc boecxken* enz., *Tantwerpen 1508* [1]); *Het Hofken Der geestelycker Liedekens, tot Loven, 1577* [1]). Uit blz. 64 van het laatste liederboek en blz. 38 van het voorlaatste blijkt, dat dit lied op dezelfde wijs gezongen werd als het bekende geestelijke lied:

Met vreuchden willen wi singen,
Ende loven die Triniteyt.

De wijsaangifte „*Met luste* (*vreuchden*) *willen wi singhen*" kan ook ontleend zijn aan dat Van Keyser Maximiliaen [2]), doch is in dit geval gemakkelijk te herkennen aan den zevenregeligen strofenbouw van het lied.

Ons lied komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 165, n°. CIX); de melodie in *Een Devoot ende Profitelyck boecxken, Antw. 1539*, blz. 124, n°. CXVII (herdruk Scheurleer, blz. 17).

Bronnen: Röhricht, Deutsche Pilgerreisen nach dem heiligen Lande; A. C. J. van der Kemp, De Bedevaarten onzer Landgenooten; Clevische Chronik nach der Originalhandschrift des Gert van der Schuren von Dr. R. Scholten, Cleve, 1884, blz. 162; Eene Pelgrimsreis naar het Heilig Land in 1450 door Jos. Habets in de Publications de la Soc. hist. et arch. dans le duché de Limbourg IX, blz. 205; Röhricht, Bibl. geogr. pal. noemt op het jaar 1450 nog tal van andere bronnen, waarin deze reis vermeld wordt.

Een oudt liedeken.

1. Met luste willen wi singhen,
Schoon lief al bider hant,
Van drie lantsheeren dingen,

1, 2. al bider hant, hier zonder zin, gedachtelooze navolging van plaatsen als Antw. Liederb. n°. XLIII, 5, 2. 3. van de aangelegenheden van drie landsheeren.

[1]) Kon. Bibl. te 's-Grav. [2]) n°. XVI.

Geboren wt Nederlant.
Cleve, Hoorne ende Batenborch,
Haer namen zijn wel becant,
Met sanghe willen wijse prijsen,
Gaen wandelen al door dat lant.

2. Die heeren zijn wt ghetogen, [1])
Al in dat gulden jaer;
Si en wouden niet weder keeren,
Si en waren ridder geslaghen. [2])
Te Venegien dat si quamen,
Si maecten een verdrach:
Si en wouden niet weder keeren,
Si en besochten dat heylighe graf.

3. Si namen daer malcander
Al bider witser hant:
„Wi rijden nu te samen
Al door dat gulden lant."
Si saghen int Suytwesten
Al dat vergulden jaer,
Mer si waren vreemde gasten:
Te Jerusalem was haer begaer.

4. Die een heere sprack den stierman toe:
„Hout uwen ancker al vast,
Bewaert u schip met staden,
Siet wel tot uwen mast.
Ghi hebt drie heeren gheladen,
Het en is om gheen ghelt te doen;
Bewaer u schip van schaden,
Dat ons gheen ghebrec en coem."

2, 5. zij kwamen te Venetië. 3, 2. witser, witte, blanke. 4. dat gulden lant, Italië in het gulden jaar. 5 en 6. zij zagen in het Zuidwesten Rome liggen. 8. te, naar; begaer, begeerte. 4, 3. bewaert, maakt gereed; met staden, goed. 5. gheladen, ingeladen. 6. het komt op geen geld aan.

---

[1]) l.: *Het toghen uut drie lantsheeren*; zie de varianten. [2]) l.: *gedaen.*

5. „Schip, roer ende provanden,
Alle dinck is wel ghestelt."
„Nu stieret van den landen,
Al in des Gods gewelt,
Voor wint ende oock voor waghe,
Dat meyr is onghewelt.
Wi willen vrolijck waghen,
Het ghelt ons even dier."

6. Si seylden voor den wint
Ende ooc al voor die waghen
Te Jerusalem aen dat lant,
Salomons tempel dat si saghen.
Si traden te Jerusalem
Al op dat heylich lant;
Si traden op dat heylich graf,
Daer Maria so innich op lach.

7. „Ghi heeren, sidy daer om comen,
Dat ghi ridders wilt gheslaghen zijn?
Hout uwe scharen baren,
Ende laet den coopman varen,
Ende voert dat sweert met recht,
Ende beschermt weduwen ende weesen,
So voert ghi een goet recht.
Nu hebt ghi edelheyt [1]) ghecreghen."

5, 2. wel ghestelt, in een goeden toestand. 4. gewelt, macht. 5. waghe, stroom. 6. onghewelt, zonder golven, dus kalm. 8. het is ons allen evenveel waard. **6,** 3. aen, naar. 8. innich, vurig biddende. **7.** de inhoud van deze strofe wordt gezegd door den Heer van Créquy. 3. beteekenis? 4. en laat den koopman onberoofd. 5. een der verplichtingen van den ridder was nooit het zwaard te trekken in een onrechtvaardigen twist. 7. dan handelt gij als 't behoort.

Varianten. **1,** 1 en 2: *Met vrouden wille wi singhen, Schoon boelken bi der hant*, dat als wijsaangifte voorkomt in Hor. Belg. X, n°. 108. **2,** 1: *Het toghen uut drie lansheren*, als wijsaangifte in Hor. Belg. X, n°. 107.

---

[1]) L.: *ridderscap.*

1479 (7 Augustus).

XI. Een Liedeken vanden Slach van Blangijs.

In Juli 1478 was tusschen Maximiliaan van Oostenrijk en Lodewijk XI een wapenstilstand van een jaar gesloten. Tegen den afloop hiervan trok Maximiliaan, die zijn vijand voor wilde zijn, aan het hoofd van een leger van 22000 man naar Thérouanne, om door het beleg dezer stad een beslissenden slag uit te lokken. Weldra rukte dan ook een Fransch leger onder den Heer van Crèvecoeur (een vroegeren bevelhebber van Karel den Stouten, die na diens dood tot Lodewijk XI was overgeloopen) tot ontzet aan, minder talrijk dan het Vlaamsche, maar sterker door zijn ruiterij. Terstond hieven nu de Vlamingen het beleg op om een sterke stelling in te nemen en in den morgen van den 7den Augustus had de slag plaats, die zijn naam draagt naar het nabijgelegen plaatsje Blangij of ook wel naar den heuvel Enquingate de slag van Guinegate wordt genoemd. Het verloop was als volgt:

De Vlamingen waren met lange pieken gewapend en stonden dichtaaneengeschaard op ééne rij. Vóór hen hadden de Engelsche boogschutters post gevat, nog versterkt door Duitsche busschieters. De Fransche ruiterij wierp zich met zulk een onweerstaanbare kracht op het Vlaamsche leger, dat de gelederen verbroken werden en het grootste deel op de vlucht sloeg. Hierbij zette Crèvecoeur hen met zijn geheele ruiterij na. Tegelijkertijd trok de bevelhebber van Thérouanne uit de stad en vermeesterde het Vlaamsche kamp. Om de rijke tenten van Maximiliaan en zijn ridders ongehinderd te kunnen plunderen, liet hij grijsaards, vrouwen en kinderen verworgen. Het gejammer, dat hierbij ten hemel steeg, was zoo ontzettend, dat het den overgebleven, niet gevluchten Vlamingen de kracht schonk tot een laatste, heldhaftige krachtsinspanning. Zooals meermalen in hachelijke omstandigheden werd toegepast, steeg ook toen Maximiliaan met vele ridders af, om te voet aan de spits zijner troepen strijdende, den strijdlust te verhoogen. Het mocht hem gelukken de Franschen in hun kamp terug te dringen en het Vlaamsche geschut te heroveren. Toen Crèvecoeur van zijn vervolging

terugkeerde, was dit alles reeds gebeurd en kon hij alleen de overblijfselen van zijn leger wegvoeren. Wel kwam de overwinning den Bourgondiërs duur te staan, doch duurder aan de Franschen, die tienduizend man, d. i. hun halve leger verloren hadden.

Deze vrij poovere overwinning is door den Vlaamschen volksdichter geïdealiseerd tot een schitterend heldenfeit. De aanvankelijke nederlaag wordt, gelijk te begrijpen is, geheel verzwegen en evenzoo de plundering van het kamp, want geen gelukkig toeval, maar persoonlijke dapperheid heeft bij hem de Vlamingen doen zegevieren. Hoe fier teekent hij de houding van den Vlaamschen leeuw:

„Als die Lupaert sach zijn vianden,
Hi en sorchde voor gheen ghequel;
Hi thoonde zijn clauwen ende ooc zijn tanden,
Zijn briesschen, ende dat was fel."

Toch moeten de Vlamingen, die plotseling het vijandelijke leger in volle slagorde op eene halve mijl afstands voor zich zagen, minstens zeer verrast zijn geweest. [1]) En ook al willen wij aannemen, dat allen met waren leeuwenmoed gestreden hebben, dan nog waren zij te weinig geoefend om een krachtigen aanval te kunnen weerstaan. [2]) 't Feit, dat de hoogste officieren en Maximiliaan zelf te voet gingen strijden, teekent trouwens den kritieken toestand voldoende.

Eene bijzonderheid van het lied, die wij bij geen kroniekschrijver aantreffen, [3]) Maximiliaans gebed vóór den slag, kan veilig op rekening van de fantazie des dichters gesteld worden, ofschoon een dergelijk gebed niets zeldzaams was. Doch Molinet moest het dan geweten hebben en had een zoo schitterend bewijs van de godsvrucht van zijn gevierden vorst niet kunnen verzwijgen, te meer, daar hij wel meedeelt, dat de Engelschen zich volgens nationaal gebruik op de aarde wierpen en haar onder het teeken des kruises kusten. [4]) Opmerkelijk is nog, dat het in 't lied genoemde aantal van

---

[1]) Dr. H. Klaje, Die Schlacht bei Guinegate, blz. 52. [2]) Aldaar, blz. 64. [3]) Behalve bij Pontus Heuterus, doch zie over hem blz. 80, aanm. 1. [4]) Klaje, blz. 36.

tienduizend gesneuvelde Franschen, een zeer juiste opgaaf moet zijn. [1])

Hier en daar is de tekst blijkbaar bedorven, in strofe 4 is zelfs een geheele versregel later bijgevoegd. Vers 7 moet hier verworpen worden, en de volgorde na het vierde vers is waarschijnlijk op deze wijze geweest:

Ghi heeren van hooger weerde,
Kinderen, dus wil ick, dat ghi allen doet;
Hi custe die aerde,
Die tranen hem ontspronghen, enz.

Het lied is te vinden in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 9, n⁰. VI).

Bronnen: Histoire des Pais-Bas, depuis 1477—1492, écrite en forme de journal par un auteur contemporain, bij J. J. de Smet, Recueil; Molinet; Pontus Heuterus; Kervijn de Lettenhove, Hist. de Fl. 1850, V, blz. 305 vlgg.; Dr. Hermann Klaje, Die Schlacht bei Guinegate vom 7. August 1479, Greifswald, 1890; Fragmenten eener Latijnsche autobiographie van Maximiliaan I, in Jahrb. der Kunsthist. Samml. des Kaiserhauses VI, Weenen, 1888, blz. 434.

Een Liedeken vanden Slach van Blangijs.

1. Alsmen duysent vierhondert schreef
Ende neghen en tseventich jaer,
Wat schoonder victorie doen becleef
Den Vlaminghen, dat was waer!
Te Blangijs al op dat velt,
Daer heeft den Leeu zijn clauwen ontdaen
Met machte ende met ghewelt;
Met foortsen door dronghen [2]),
Si riepen alle: „Flander de leeu!"
Met Vlaemschen tonghen.

1, 3 en 4. welk eene schoone, beslissende overwinning werd toen door de Vlamingen behaald. 6. ontdaen, geopend. 7. ghewelt, kracht. 8. met kracht drongen zij door.

---

[1]) Klaje, blz. 36. [2]) l.: Met foortsen *si* doordronghen; vgl. ook 3, 8.

2. Als die Lupaert sach zijn vianden,
Hi en sorchde voor gheen ghequel;
Hi thoonde zijn clauwen en ooc zijn tanden,
Zijn briesschen, ende dat was fel.
Sijn ooghen blaecten al waert een vier;
Doen riepen alle die capiteynen:
„God hoede ons in dit bestier!"
Beyde ouden metten jonghen,
Si riepen alle: „Flander de leeu!"
Met Vlaemschen tonghen.

3. Die Franchoysen quamen an,
Seer cloeck ende onversaecht.
Ons Prince sprak: „Elck si een man,
Het moet hier vromelijck zijn gewa[e]cht;
Elck si gemoet ghelijck een Lupaert!"
Doen sprack die grave van Romont:
„Edel Vlamingen, thoont uwen aert!"
Die pijckeniers doordronghen,
Si riepen alle: „Flander de leeu!"
Met Vlaemschen tonghen.

4. Ons edel prynce Maximiliaen,
Hy beete hem neder te voet,
Ende hi viel over zijn knien,
Biddende Gode met ootmoet:
„Kinderen, dus wil ick, dat ghi allen doet
Ende ghi heeren van hooger weerde";
Met dien maecte hi een cruyce voor hem,
Hi custe die aerde.
Die tranen hem ontspronghen.
Si riepen alle: „Flander de leeu!"
Met Vlaemschen tonghen.

2, 1. lupaert, leeuw. 2. sorchde, vreesde; ghequel, kwelling. 7. bestier, onderneming. **3,** 4. vromelijck, dapper. 5. gemoet, moedig. 6. tot de Bourgondische edelen, die na den dood van Karel den Stouten zich bij Maximiliaan gevoegd hadden, behoorde in de eerste plaats Jacob van Savoye, Graaf van Romont. 8. doordronghen, drongen door (de gelederen?). **4,** 2. beten (hier reflexief gebruikt), van het paard stijgen. 3. over zijn knien, op zijn knieën.

5. Myn here van Bever ende menich lantshere.
Baenrootsen van machte groot,
Behaelden daer prijs ende eere;
This recht, want het was wel noodt,
Midts hulpe vanden pijckeniers.
Daer blevender wel thien duysent doot
Van tsconincx van Vranckerijc hersiers.
Hoe vrolijck dat si songen!
Si riepen alle: „Flander de leeu!"
Met Vlaemschen tonghen.

6. In Oestmaent den sevensten dach,
So is den slach geschiet.
Ick bidde Maria, daer God in lach,
Ende hem, die alle dinck versiet,
Bi zijnder godlijcker cracht;
Wi willen hem om victorie bidden,
Hi heves also wel die macht,
Met handen ghedronghen.
Si riepen alle: „Flander de leeu!"
Met Vlaemschen tonghen.

5, 1. Anton van Bourgondië, Heer van Beveren, bijgenaamd „de groote bastaard", een onechte zoon van Filips den Goeden. 2. baenroots, van 't Fra. banneret, de in Brab. en Vl. voorkomende benaming der edelen, die het recht hadden onder hun eigen banier hun welgeboren mannen ten strijde te voeren; overal elders baanderheeren genoemd. 3. prijs, roem. 4. noodt, noodig. 5. midts, door. 7. hersier (archier), boogschutter. **6,** 3. God, Jezus. 4. versiet, zorgt voor. 8. met saamgevouwen handen (dit slaat op het voorgaande bidden).

Lezing van den tekst. **6,** 4.: Ende hem, die alle dinck *versoet.*

1482 (27 Maart).

XII (a en b). Van Vrou Marie van Bourgoengien.

Maria van Bourgondië stierf onverwachts op vijfentwintigjarigen leeftijd. Geen wonder, dat het lot der algemeen beminde vorstin deernis wekte, en in liederen werd bezongen, waarvan er twee tot ons gekomen zijn. Beide stemmen, wat de eerste

vier versregels betreft, bijna woordelijk overeen; alleen noemt het eene, in overeenstemming met de geschiedenis, Brugge als plaats van overlijden (a), het andere Antwerpen (b). Misschien is b door een Antwerpschen zanger in aansluiting bij a gedicht, de liederen wijken te veel van elkander af om b voor een jongeren, zeer gewijzigden vorm van a te houden. Dat b van jongeren datum dan a moet zijn, hiervoor pleit de onhistorische voorstelling: haar gemaal Maximiliaan is niet bij het sterfbed tegenwoordig, maar strijdt in Frankrijk; daarentegen wordt wel gewag gemaakt van Maria's vader en moeder — die beide reeds gestorven waren — en van een zuster en een broeder, welke zij nooit bezeten heeft.

Behalve de eerste strofe, die tot inleiding dient, geeft lied a (evenals b) uitsluitend de schildering, hoe Maria van hare omgeving afscheid neemt. Het is het oudste adieu-lied, dat wij kennen en dat misschien als voorbeeld voor de andere zal gediend hebben, [1]) Men behoeft echter niet aan te nemen, dat alle toegesproken personen werkelijk bij het sterfbed aanwezig gedacht werden; veeleer noemt de dichter in dergelijke liederen allen op, met wie de stervenden verwant of bevriend waren, en zij zich dus in hun laatste oogenblikken kunnen bezig gehouden hebben. Opmerkelijk is in dit verband ook de bijzonderheid, dat Maria stervend haar vrienden — hiermee moeten de edelen bedoeld zijn, die in 't begin van 't lied met name genoemd zijn — smeekt haar kinderen genegen te zijn en haar man bij te staan. Geen der geschiedschrijvers rept hiervan, noch Molinet noch Philippes de Commines, die dit toch niet zouden verzwegen hebben. [2]) Daar Maximiliaan, die ons volk en onze toestanden zoo slecht begrepen heeft, na Maria's dood weldra in allerlei moeilijkheden kwam, is deze

---

[1]) P. Fredericq, Onze Hist. Volksl., blz. 109 en 110. [2]) Van de nieuwere geschiedschrijvers vond ik 't feit alleen vermeld door E. Heyck, Kaiser Maximilian I, Monographien zur Weltgeschichte V, 1898, blz. 36, waar meegedeeld wordt, hoe Maria op haar sterfbed aan de vlieeridders verzocht haar gemaal bij te staan. De schrijver kon mij echter zijn bron niet meer noemen; de mogelijkheid blijft, dat de door hem gebruikte geschiedschrijver het lied gekend heeft. (Pontus Heuterus noemt het feit niet, zie over hem blz. 80, aanm. 1 en blz. 92, aanm. 3.)

voorstelling van den dichter, die misschien zijn lied dichtte in den tijd, toen Maximiliaan reeds aan dien steun behoefte had, stellig zeer karakteristiek.

Lied a komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1544*, (*Hor. Belg. XI*, blz. 191, no. CXXVI); lied b als n⁰. 28 van *hs. II 2631 op de Kon. Bibliotheek te Brussel* [1]). Voor de uitgave van b maakte ik gebruik van het afschrift van Prof. De Vreese; ook is dit lied uitgegeven door Priebsch, Deutsche Handschriften in England I, blz. 231.

Bronnen: Molinet; Phil. de Commines; Chron. Petri monachi Bethl., cap. CXXXVI; Annales Flandria post Jacobum Meyerum op het jaar 1482.

Tekst uit het Antwerpsche Liederboek.

VAN VROU MARIE VAN BOURGOENGIEN.

1. O felle fortuyne, wat hebdy gewracht,
Wat hebt ghi nu bedreven
Aen een lansvrou van grooter macht,
Te Brugghe liet si haer leven!
Cranck avontuur schent menighen man,
Goods gracie wil haer bistaen nochtan,
God wil haer zijn rijcke gheven.

2. „Och edel prince Maximiliaen,
Mijn man, mijn edel heere,
Hier moet een scheyden zijn ghedaen:
Mijn herte doet mi seere
Ende mijnen natuere wort mi so cranck.
O God almachtich, lof ende danck,
Van deser werelt ick mi nu keere.

3. Oorlof, van Ghelre neve reyn,
Oorlof, mijn heeren alte samen,
Eylaces, het moet gescheyden zijn,

1, 1. gewracht, bewerkt. 5. het broze lot brengt menigeen ten val. **2,** 3. zijn ghedaen, volbracht worden, plaats hebben. 5. natuere, lichaam; cranck, zwak. **3,** 1. de vijftienjarige Karel van Gelder, die van zijn tiende jaar af met zijn zuster Filippa aan het Hof te Gent werd opgevoed.

[1]) Zie over dit hs. blz. 46.

God behoede u allen van blamen!
Adieu, Philips van Ravensteyn,
Adieu, van Beveren, neve reyn,
Ende Simpol, hooch van namen.

4. Oorlof, mijn lieve nichte soet,
Van Ghelre hertoginne,
Oorlof, mijn reyn Keyserlijck bloet,
Dien ic so seer beminne.
Tscheyden van u doet mi so wee;
Ghi en siet mi levende nemmermeer,
Oorlof, alle mijn ghesinne.

5. Adieu, Margrite, edel bloeme reyn,
Mijn liefste dochter, bidt voor mi;
Mijn herte is in grooten weyn,
Eylaes, die doot is mi so bi;
Het moet doch eens ghestorven zijn.
Adieu Philips, lieve sone mijn,
Ick scheyde noch veel te vroech van dijn.

6. Adieu, mijn vrienden altemale,
Ghi hebt mi redelijc wel ghedient,
Nu bidde ick u met corter tale:
Weest doch mijn kinderkens vrient,
Ende mijnen man wilt doen bistant,
Ende zijt eendrachtich in u lant,
Ick hope het wert u noch wel versien.

3, 5. Filips van Kleef, Heer van Ravenstein, zoon van Hertog Adolf van Kleef, was een bekend veldheer, die kort hierop door Maximiliaan tot gouverneur van de Zuidelijke gewesten werd benoemd. 6. Filips van Bourgondië, Heer van Beveren, was een zoon van Anton, den grooten bastaard van Bourgondië, die Hertog Filips den Goeden tot vader had, bijgevolg een neef van diens kleindochter Maria. 7. Simpol, Pieter van Luxemburg, Graaf van Saint-Pol. **4,** 1. soet, beminnelijk. 1 en 2, zie **3,** 1. 3. bloet, persoon zonder minachtende bijbeteekenis; met „Keyserlijck bloet" spreekt Maria haar gemaal Maximiliaan toe, den zoon van den Duitschen Keizer Frederik III. 7. alle mijn ghesinne, mijn gansche gezin. **5,** 1. Margareta van Oostenrijk, toen twee jaar oud. 3. weyn, droefheid. 6. de latere Filips de Schoone, destijds vier jaar. **6,** 2. redelijc, naar behooren. 4. vrient, genegen. 7. ik hoop, dat God erin zal voorzien, dat het goed met u zal gaan.

7. Oorlof, lieve man, mijn heere,
God verleene u paeys ende vrede.
Ick ben so moede, ick en mach niet meere,
Die doot beroert mi alle mijn lede.
Adieu Brugghe, schoon stede soet,
God wil u nemen in zijn behoet,
Daer toe elck lant ende stede!"

7, 3. mach, kan. 6. behoet, hoede.

Tekst van het handschrift.

DIT LYEDEKEN IS VAN VROU MARI DIE KEYSER MAXSIMYANUS WIJF DIE DAER STERF THANWERPEN. [1])

1. Och doot doot doot die niement en spaert
Wat hebdij nu bedreven.
Aen een lantsvrou van also groter macht
Die thanwerpen liet haer leven
Ou wy ou wy soelaes.
Ende sij had also grote begheren.
Al om te spreken al hoeren solaes.
Haer prins haer man haren edel lants heeren
Ou wy etc.

2. Des sander dach vrij edel bloet.
Nu leyt hij in Franssoeusse lande.
Nu bid ic Maria die waerde moeder Gods
Dat sy hem bescermt voer viants handen..
Ou wy etc.

3. . . . .
. . . .
. . . .
Die doot die is my also swaeren pant.
Hadieu hadieu solaes.

1, 5. soelaes, troost. 3, 4. pant, leed.

---

[1]) De leesteekens van het hs. zijn behouden; zie blz. 16.

Ende sy had also grote begheren.
Al om te spreken al haeren solaes.
Haer prins haer man hoeren edel lantshere
Hadieu etc.

4. Nu isser een lantsvrouwe doot.
Bergonge die jonghe prinsessee.
God help haer siel in Aberhams scoet.
Ende bescermse al voor der hellen.
Ou wy ou wy solaes.
Ende sy had also grote begheren.
Al om te spreken al hoeren solaes.
Haer prins haer man haeren edel lants here

4, 2. Bergonge, Bourgondië.

Lezingen van het handschrift. De eenige met een hoofdletter geschreven eigennaam is *Mari* in het opschrift. 1, 3: *Aen lants vrou.* 2, 2: *franssoeus selande.* Str. 3:

Och adieu vader
Hadieu moeder
Hadieu suster
Hadieu broeder
Och hadieu vader hadieu moeder
Hadieu suster hadieu broeder
Die doot, enz.

Dit is natuurlijk eene dwaze vervanging van de drie versregels, die hier blijkbaar zijn verloren gegaan. 4, 8: *her.*

1482 (22 Juli).

XIII. Lied op een Oproer te Haarlem.

In 1482 maakten de Hoekschen, die door den Kabeljauwschgezinden stadhouder, Joost van Lalaing, uit Hoorn verdreven waren, zich opnieuw van deze stad meester. Doch de stadhouder herwon haar den 20sten Juli en nam vreeselijk wraak. Na een deerlijke plundering sleepten zijn ruiters den buit op schepen en voeren ermee weg, om dezen aan de Hollandsche steden te verkoopen. Zoo kwamen zij voor Haarlem en spraken daar af, een oproer onder de burgers te stichten, om ook deze stad te kunnen berooven. Op

St.-Maria-Magdalenadag dreigden nu eenige ruiters de burgers met de woorden: „Aldus sal men ook met u leven," waarop de ingezetenen zich wapenden en de knechten aangrepen. Velen van dezen sprongen in het Spaarne en verdronken, maar die in de handen der Haarlemmers vielen, werden doodgeslagen. Gedurende deze schermutseling liep een van de ruiters naar de stadsklok om al de zijnen te verzamelen, maar de burgers vielen toen op de vereenigde ruiters aan, van wie zij er omstreeks vijftig doodsloegen of verdronken. Doch nu kwam de stedelijke overheid tusschenbeide, beschermde de ruiters tegen de woede der burgerij en zond een bode naar den Stadhouder, die juist bij zijne nicht Jolande op het Huis te Brederode het middagmaal gebruikte. Joost van Lalaing begaf zich terstond naar Haarlem en bewerkte door zijn kalm optreden, dat men de gevangen ruiters vrijliet en hen ongehinderd met hun buit liet verder trekken.

Het lied komt voor in *hs. 1180* (ongefolieerd) *van de Universiteits-Bibliotheek te Utrecht* (*H. G. 22*): *„Historie ofte Chronyckje van de Graaven van Holland, Zeeland en Vriesland ofte Het Oude Goutsche Chronijckje"*, dat blijkens de onderteekening in 1483 geschreven is, terwijl dezelfde kroniek reeds in 1478 gedrukt was. [1]) Achter de kroniek zijn met dezelfde hand twee gedichten en onderstaand lied geschreven. Het eerste gedicht is een verheerlijking van Haarlem en verhaalt, hoe de Haarlemmers aan hun wapen gekomen zijn; het is onderteekend *„Dirc mathijsz dichte dit"*. Het tweede gedicht handelt over de verrassing van Dordrecht door Jan van Egmond in 1481. [2]) Het is niet waarschijnlijk, dat Dirc Mathysz ook de dichter is van het lied: 't is zoo verward, dat men veeleer mag aannemen, dat hij 't heeft overgeschreven. [3]) Het lied zal wel kort na de gebeurtenis gedicht zijn, en was dus, toen 't neergeschreven werd, in 1483, een jaar oud, en dit tijdsverloop, hoe kort ook, is bij een lied, vooral van dezen omvang, voldoende om de wijzigingen te verklaren, die het

[1]) Zie voor de afwijkingen in den tekst de aanteekeningen op het schutblad. [2]) Zie de Divisie-Kroniek. [3]) De verminkingen in **5**, 4 en **20**, 4 maken dit aannemelijk.

bij zijn mondelinge overdracht moet hebben ondergaan. B.v. nadat in strofe 2 en 3 het oproer beschreven is, volgt in strofe 4 en 5 de oorzaak: de dreigende houding der ruiters. Later (strofe 18) volgt de voorstelling, alsof men vertoornd was op een der ruiters, omdat deze 't sacrament geroofd had. Dit zal wel slaan op de gepleegde heiligschennis te Hoorn — in den vorm, dien wij van 't lied kennen, was deze plaats zelfs niet meer bekend [1]) — doch dit feit staat buiten 't Haarlemsche oproer.

Volgens het lied zou een der ruiters zelf naar Den Haag getrokken zijn om zijn beklag te doen, en kwamen toen de heeren van Den Haag naar Haarlem om de zaak te onderzoeken; de geschiedbronnen maken hier geen melding van.

Bron: Die Cronijcke van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, Dordrecht 1591, Divisie XXXI, Kap. LXII.

1. Wilt ghi horen een nuwe liet,
Wat in Hollant is gheschiet,
Te Haerlem binnen mueren?
Vergaet dat wel, so isset goet;
Na soet komt dic dat suere.

2. Het viel op Magdalenen dach,
Dat die mient int harnas was,
Te Haerlem opter straten;
Si namen so menighen ruter ghevaen,
Si en wouder ghien leven laeten.

3. Si riepen al: „Slaet doot, slaet doot,
Spaerter cleine nochte groot,
Sij en sullen ons niet ontspringhen;
Al hadden wi er noch vijfhondert in,
Wij soudense wel bedwinghen."

2, 1. Magdalenen dach, bedoeld wordt hier Ste.-Maria-Magdalena (zie Divisie-Kroniek), 22 Juli. 2. mient, burgerij. 4. ghevaen, gevangen.

---

[1]) 19, 1: „Waer hy dat deed, dat laet ic staen."

4. Die ruters spraken int openbaer,
Dat ic sing ende dat is waer,
Wonder wouden si bedriven:
Inder mienten bloet so wouden si gaen,
Te Haerlem in corter tijden.

5. Sulke woerden en sijn niet goet,
Daer om so worde die mient verwoet;
Si en woudent niet langher doghen.
Aldus [sijn] sij te samen ghecomen
Mit bussen ende mit boghen.

6. All doe die mient beghon te lopen,
Doe mostet den ruter al becopen,
Waer si hen conden betrapen.
Si sloghense zeer, si stakense doer,
Si smoerdense in dat water.

7. Die heren van Haerlem aldat vernamen,
Hoe haestelic mar dat si quamen
Mit vrienden ende mit maghen!
Si hebben den ruterknecht bescut,
Al voer der mienten laghen.

8. Die heren van Haerlem, die deden hoer best,
Om te bescutten den ruter knecht,
Die vrees[d]e van sine liven.
Si hebben hoer mient tevreden gestelt:
Den ruter, die most zwighen.

9. Op dat pas sprac den ruter wel,
Nochtans so was sijn hert so fel,
Hi en heeftet niet vergheten;
Hi is al inden Haghe ghetoghen,
Hi miendet noch te wreken.

4, 4. in het bloed der burgerij wilden zij waden. **5,** 2. worde, werd. 5. busse, vuurroer, zoowel van kanonnen als van kleinere vuurwapenen. **6,** 3. betrapen, betrappen. **7,** 2. mar, toch. **8,** 3. die in levensgevaar verkeerden. **9,** 2. fel, verbitterd, vervuld van wrok.

10. Doe die stehouder dat vernam,
Hi was toernich ende gram,
Hi en woud een woerd niet spreken.
Hoe haestelic hi doer Haerlem reet!
Hi en cond dat niet vergheten.

11. Die heren uten Haghe dat vernamen,
Hoe haestelic si te Haerlem quamen,
Om besceit te weten!
Si hebben so menich man verdaecht,
Daer om te horen spreken.

12. Als si die waerheit hebben verstaen,
So heeftet den ruter knecht gedaen;
Hi waende partij te vinden.
God danc, het is daer anders ghegaen,
Luttel tot sijnre ghewinne!

13. Hier heeftet den ruter toeghebrocht,
Omdat hi liep ende sloch die kloc,
In een so corter stonde.
Doe mosten sijt mitten live becopen,
Waer mense creghe of vonde.

14. Die ruter dreef eerst een evelen moet:
So wat hi dede, dat was al goet,
Daer teghens en dorst niemant segghen.
Nu isser som hoer voeten ghespoelt,
Most men die waerheit segghen.

15. Daer isser noch som, die sijn ontgaen,
Die quamen tsavonts wt die Spaern,
Daer wasser vier of vive.
Si hadden enen goeden enghel ghedient,
Dat sij ontghinghen mitten live.

10, 1. die stehouder, Joost van Lalaing, Heer van Montigny, was van 1480 tot 1483 stadhouder van Holland. **11,** 3. om zekerheid te hebben, de waarheid te weten. 4. verdaecht, ingedaagd. **12,** 3. partij, aanhang. **14,** 1. dreef een evelen moet, was vertoornd. 4. som, (aan) sommigen.

16. Sel dit den burgher wel vergaen,
Dat en can ic niet verstaen,
Noch en cans begripen;
Den ruter seller noch wraec om doen,
Tsij binnens lants of buten.

17. All is den ruter nu versoent,
Hi is so vals in sine gront,
Hi en sels niet rijf vergheten.
Als die van Haerlem buten sijn,
So raed ic hem, heusch te spreken.

18. Dit heeft die mient van Haerlem ghedaen,
Hoert ende wilt verstaen,
Ende wilt dat niet begripen:
Den ruter haddet sacrament beroeft,
Al uter heiligher kerken.

19. Waer hy dat deed, dat laet ic staen,
Dus sullen si allen plaech ontfaen,
Al ghemenentliken,
Die Gods lichaem niet en eert,
Den en God niet ontwiken.

20. Die Gods lichaem niet en eert,
Ende hem van Maria keert,
Die en selmen niet beclaghen;
Het val als tsy ende dat moet sijn,
God die selse plaghen.

21. Te Haerlem isser een diel geplaecht.

16, 3. begripen, blijkens het rijm heeft hier een ander woord gestaan. **17,** 2. gront, inborst. 3. rijf, grif. **18,** 3. begripen, berispen; evenals in **16,** 3 moet blijkens het rijm begripen voor een ander woord in de plaats getreden zijn. **19,** 2. plaech, straf. 3. ghemenentliken, gezamenlijk. 5. bedorven regel.

Lezingen van het handschrift. De hoofdletters der eigennamen zijn alle door mij aangebracht. **1,** 3: Haerlem is steeds verkort tot *hrlm̄*, behalve in **4,** 5: *haerlen*. **7,** 4: *Ruter knecht*. **13,** 3: *stonden*; 5: *creghen, vonden*. **20,** 4: Het val *ast* tsy. Met **21,** 1 eindigt het hs., doordat de vlgg. folio's ontbreken.

1486?

XIV. Liedje van den Heer van Valenceyn.

Het schijnt mij toe, dat de vorm van dit lied vrij bedorven is. Misschien zou er iets te herstellen zijn door vs. 4 van strofe 2 en 3 te verwisselen (hy in 3, 4 zou dan in ghy moeten veranderd worden); zie het rijm. [1])

Er wordt gewag in gemaakt van den Heer van Valenceyn, die blijkbaar in oorlog is met den Heer van Koessell en nu naar zijn zwager rijdt om diens hulp in te roepen. Deze vertoeft op dit oogenblik in Frankrijk, maar als hij denzelfden avond thuiskomt en zijn vrouw hem het verzoek overbrengt, is hij aanstonds bereid; inmiddels zal Peter Ronckaerts zijn eer verdedigen. Dan volgt de mededeeling, dat de Heer van Valenceyn te paard stijgt, terwijl wij in dit verband hier eer den naam van den zwager zouden verwachten. De groote overeenkomst van strofe 2 en strofe 10 maakt het voor mij niet onwaarschijnlijk, dat de laatste strofe dien naam inderdaad ook bevat heeft, maar dat zij onder invloed der eerste gewijzigd is.

De Heer van Valenceyn rijdt hierop door Luik „al totten knijen in dat bloet", de oorlog is dus in vollen gang. Zou de laatste strofe doelen op den dood van Peter Ronckaerts? [2]) In dit geval zou het lied op 1486 te dateeren zijn.

Wie zich in dezen tijd Heer van Valenceyn kon noemen, heb ik niet kunnen nagaan. Werd hiermee Valenciennes, de hoofdstad van Henegouwen, bedoeld, dan kon alleen de minderjarige Filips de Schoone dien titel voeren. Met Koessell kan de heerlijkheid van Kessel bedoeld zijn, twee uren ten Noorden van Horn gelegen. Alleen ten opzichte van Peter Ronckaerts [3]) staan wij op vasteren bodem. Hij was een warm aanhanger van Willem van der Marck, die, nadat hij den bisschop van Luik had verslagen en gedood en zichzelf van de regeering aldaar had meester gemaakt, hem de waardigheid van groot-

---

[1]) Zie ook de omzetting in strofe 5. [2]) Zie hierover de noot van strofe 7 van no. XX. [3]) Pierre Rocha, Roxha, Rochat, Rockar, Roecquaer, Roechaer en Rouchart (Anal. Leod., blz. 753, aanm. 1).

meier schonk. Ronckaerts was een woelig man met een slechte reputatie [1]), die in den Luikschen burgeroorlog een belangrijke rol gespeeld heeft. Den 8sten Maart werd hij op straat doodgeschoten. Het is mij niet gelukt, iets naders vast te stellen betreffende het feit, door 't liedje bezongen.

Dit komt voor op fol. 51r van *hs. 901¹ op de Univ.-Bibliotheek te Gent*, van de hand van Anthonis Ghyseleers. Blijkens de vele dagteekeningen, die het bevat, is het in 1517 en 1518 geschreven; volgens Prof. De Vreese zijn schrift en papier hiermede in overeenstemming.

De wijsaangifte „*Van Valencyn*" trof ik niet voor het einde der zeventiende en het begin der achttiende eeuw aan in het *Antwerps Lust-Hofken, t'Antwerpen 1661*; *Den eerelijcken Pluck-Voghel, Tot Brussel 1677* en *Het hemels Lust-hofken door Catharina van der Meulen, Antwerpen 1705* [2]). In dit verband komt het mij niet onwaarschijnlijk voor, dat hierbij aan een ander lied gedacht is dan het onderstaande.

Bronnen: Documents relatifs aux Troubles du Pays de Liège, uitgeg. door De Ram in de Collection des Chroniques belges inédits; Jos. Daris, Histoire du Diocèse de la Principauté de Liège pendant le XVième Siècle.

1. Het jaer van wonder coempt onss ayn,
Het iss onss langhentijt geprofeteert.
God will allen Kerstenrijck bewaren,
Het heeft zo langhen tyt geregheneert!

2. Myn heere van Valenceyn is op geseten,
God verleene hem alzoe gueden spoet,
Tot zijnder suster is hij gereden:
„Myn heere van Koessell coempt dair an."

3. „Och suster," seyt hij, „wellieve suster,
Waer is myn heere, u eyghe man,
Ick verliesse all my[n] volck ende alle myn eere,
En hulpt hy my niet, ic blijver doet."

1, 4. geregheneert, geregeerd. 2, 1. opgeseten, te paard gaan zitten.

---

[1]) Joh. de Los, Chronicon, blz. 77: *vir strenuus, latrociniis assuetus.*
[2]) Alle drie in het bezit van den Heer Scheurleer.

4. „Och broder," seet sij, „well lieve broder,
Myn heere dye is in Vranckerijck.
Hy sall noch tavont comen weder,
Ick salez hem bidden alzoe vrindelyck."

5. Myn heere dye quam nae huys ghereden,
Dye vrouwe ghinck voer haer poerte staen;
Sy ghinck hem alzoe hoeffelijc teghen,
Och vrindelyck ghinc sy hem ontfaen.

6. „Och vrouwe," seyt hij, „wel lieve vrouwe,
Dass heeft uch yemantz arch gedaen,
Dat ghij mich heijtet soe willecome,
Soe vrindelijck in uren arm ontfaet."

7. „Och heere," seyt s[y, wel lieve heere,]
„Myn broder is in groeter noet,
Hij verliest al zyn volck ende alle zyn heeren,
En helpt ghy hem niet, hij blyft daer doet."

8. „Och vrouwe," seyt hij, „wel lieve vrouwe,
Gye alderliefste vrouwe myn,
Peter Ronkartz is op gheseten
Ind hij verwaert dye eere van my."

9. „Och vrouwe," seyt hij, „wel lieve vrouwe,
U ghenaden dye zyn alzoe groet,
Ick wilder selver oeck gaen henen rijden,
All soude ic daer blyven doet."

10. Myn heere van Valenzeyn is op gheseten,
God verleene hem alzoe goeden spoet,
Doert dlant van Luydick is hy gereden,
All totten knijen in dat bloet.

11. Daer quam een snee witte duyve
Peter Ronckaerts op zynen arm.
Het zyn ons zonden dye ons plagen.
Dat . . . . . .

6, 2. arch gedaen, kwaad gedaan. 8, 4. verwaert, verdedigt.

Lezingen van het hs. De eigennamen zijn alle zonder hoofdletter behalve **10,** 1: *Valenzeyn*. De *u* is steeds als *ů* geschreven (behalve in **2,** 3: *suster*; **5,** 1: *vrouwe*, 2: *quam*, *huys*; **8,** 2: *vrouwe*; **9,** 1: het tweede woord *vrouwe*; 4: *soude*; **11,** 1: *quam*) en in **3,** 2 als *w*. Str. 5:

Dye vrouwe ghinck voer haer poerte staen
Myn heere dye quam nae huys ghereden.

Met deze strofe begint eene andere hand. Bij **7,** 1 is het vervolg afgescheurd. **8,** 3. Aan het einde van dezen regel staat met groote letters geschreven *nota*. **10,** 1: *Van*.

1489 (20—28 Juli).

XV. Lied op de Belegering van Nieuwpoort door de Franschen.

Onmiddellijk na den dood zijner gemalin Maria van Bourgondië begonnen voor Maximiliaan van Oostenrijk de moeilijkheden, die zijn gansche regentschap hebben voortgeduurd. In 1488 hielden de Bruggelingen hun vorst zelfs drie maanden gevangen en ontsloegen hem alleen tegen de gelofte, dat hij al zijn krijgsvolk uit de Nederlanden zou wegzenden en afstand doen van 't regentschap over Vlaanderen. De Vlaamsche bevelhebber, Filips van Kleef, verplichtte de Duitsche troepen, die onder Maximiliaans vader, Keizer Frederik III, reeds waren ter hulpe gesneld, weer te vertrekken. De Vlamingen vroegen en verkregen nu steun van den Franschen Koning, Karel VIII, wiens bevelhebbers, in naam van hun vorst, Vlaanderen in bewaring namen.

In deze omstandigheden bleef alleen West-Vlaanderen met Nieuwpoort, dat er de sleutel van werd genoemd, Maximiliaan getrouw, en vruchteloos trachtten de overige Vlamingen met hun bondgenooten, de Franschen, dit deel aan zijn gezag te onttrekken. Wel eischte Filips van Kleef, den 11den Augustus 1488, zelf Nieuwpoort op, maar dit weigerde „stoutelick". De Fransche bevelhebber, Crèvecœur, verliet nu Vlaanderen weer, en Maximiliaan verzocht met Duitsche soldaten binnen Nieuwpoort gelaten te worden, wat gebeurde. Vanhieruit heroverden de laatsten verscheidene plaatsen, die de Franschen onder hun gebied gebracht hadden. De Bruggelingen, die naar

het einde van den oorlog verlangden en reeds lang vergeefs hadden uitgezien naar de nieuwe benden, die Crèvecœur uit Frankrijk zou brengen, besloten eindelijk zelf de Duitschers te gaan verjagen. In Mei 1489 ondernamen zij hiertoe een krijgstocht, maar werden den 13den Juli door Maximiliaan met Engelsche hulp verslagen. Hierop koos ook Oostende zijn zijde. Vier dagen later, den 17den Juni, kwam eindelijk Crèvecœur met versche Fransche troepen, 20.000 man sterk, aanzetten. Verlangende door te tasten, nam hij terstond Oostende in, en zond inmiddels het overige deel van zijn leger naar Nieuwpoort om dat van alle hulp af te snijden.

Den 20sten Juni verscheen hijzelf voor deze stad. Zijn leger bestond wel hoofdzakelijk uit Franschen, maar telde toch ook een groot aantal Vlamingen en vele Zwitsers of „blekrokken", die van dien tijd af bij de Fransche legers werden aangeworven. De vijanden meenden Nieuwpoort gemakkelijk te kunnen innemen, daar de stad noch een aanzienlijke bezetting noch een flinken krijgsvoorraad had. Zij werd echter met weinig gevolg van 's morgens twee tot 's avonds tien uur beschoten. Ook ondervonden de belegeraars bij het maken van loopgraven een zoo krachtigen tegenstand, dat velen van hen omkwamen.

Tegen dat de derde bestorming zou plaats hebben, scheen der uitgeputte burgerij de moed te ontzinken. Toen deed de burgemeester, Jacob Meegoet, in naam der stad de plechtige gelofte, indien Nieuwpoort de overhand behield, ter eere van God en zijn Moeder eene waskaars te doen maken, zoo lang als de omtrek der stad. Volgens eene geschreven kroniek van Nieuwpoort werd ook Onze Lieve Vrouwe van den Nood Gods op de vesting gedragen. De belegeraars ondervonden zóó weinig tegenstand — de oververmoeide burgers moesten zich door hun vrouwen laten vervangen, dat zij een krijgslist vermoedden en 't beleg opbraken (28 Juni). De duur dezer laatste bestorming is onbekend, die van het gansche beleg was acht dagen.

Begrijpelijkerwijze wijkt de voorstelling van het liedje nogal af. Van de hachelijke omstandigheden, waarin Nieuwpoort feitelijk verkeerd heeft, wordt natuurlijk niet gerept,

terwijl ook de belegering of zelfs de strijd niet geschilderd wordt. De eerste twee strofen bevatten een opeisching van de stad (misschien door een Vlaming, daar Maximiliaan hem „verrader" noemt) en het fiere, afwijzende antwoord van den vorst. Dan volgt, vreemd genoeg voor de volgorde, de vermelding, dat de torenwachter de Fransche troepen ziet aanrukken en de burgers waarschuwt. In den ochtend komen de Franschen aangedrongen en in de morgenzon schittert hun wapenrusting blanker dan ijs. Weinig roem behalen zij echter, en het lied gaat over in een bespotting van de gesneuvelde Zwitsers, wien nu de lust tot strijden wel vergaan zal zijn, en van Crèvecœur, [1]) die zonder eenig overleg naar „dat stedeken van Nieupoort" getrokken is. In vs. 6 en 7 van strofe 4 is het rijm blijkbaar bedorven, wat door omzetting dezer verzen te verhelpen zou zijn.

Het lied komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg XI*, blz. 217, n°. CXLV); de wijsaangifte „*Nieupoort hout u vaste*" trof ik het eerst aan in de *Veelderhande gheestelicke Liedekens, ghemaeckt wt den ouden ende nieuwen Testamente* enz., *1558* [2]), verder in de *Veelderhande Liedekens, gemaect wt den Ouden ende Nieuwen Testamente* enz., *1566* [3]), in de *Schriftuerlicke Liedekens, Leiden,* 1595 [4]), en het laatst in de *Gheestelijcke Liedekens .... Door M. Joris Wybo, 1596* [5]).

Bron: E. Vlietinck, 1489—1889, Eene Bladzijde uit de Geschiedenis der Stad Nieupoort, Oostende 1889.

EEN OUDT LIEDEKEN.

1. „Souvereyn van Vlaenderen,
Laet sincken uwen moet!
Wilt u ghevangen gheven,
Behouden lijf ende goet!

1, 4. behouden, met behoud van.

---

[1]) Zie over hem blz. 91. [2]) Utr., Univ.-Bibl. [3]) Haarlem, Stadsbibl. [4]) 's-Grav., Kon. Bibl. [5]) Amst., Univ.-Bibl. (Rem. Bibl.)

Voor Nyeupoort willen wi maken spel."
„Nu swijghet verrader stille,
U meninghe verstae ic wel.

2. Soude ic mi ghevanghen gheven,
Ic en ben noch niet vervaert;
Ic rijde hier lancx die mueren,
Ick sitte hier op mijn paert.
Ic gheve den ruyters goeden moet,
Ick drincke den wijn wt schalen,
Ghelijck menich stout ruyter doet."

3. Herman, die op der clocken sloech,
Hi sach int Fransche heyr:
„Wel op, ghi borgers van Nieupoort,
Stelt u nu vromelick ter weyr,
Want ons en gaet geen slapen aen:
Ick sie die Fransche knechten
Blanck in haer harnas staen.

4. Si quamen daer aengedrongen,
Veel blancker dan een ijs
Op eenen morgenstonde.
Si behaelden daer cleynen prijs,
Crevecoor met alle zijnder macht.
Nyeupoort hout u vast,
Ghi en sult niet ghewonnen zijn!

5. Die Zwitsers met haren cransen,
Si lagen daer al versmoort,
Si en hadden gheen herte om dansen;
Dies truerde Crevecoor,
Dat hi was comen sonder avijs,
Al voor dat stedeken van Nyeupoort;
Hi behaelde daer cleynen prijs.

1, 5. spel maken, strijd voeren. 3, 1 op der clocken sloech, de klok luidde. 5. gaet aen, valt ten deel. 4, 2. een ijs, ijs. 5, 1. cransen, helmen. 3. dansen, strijden (vgl. krijgsdans). 5. avijs, overleg.

6. Die dit liedeken dichte,
Dat was een ruyter goet;
Hi faelgeerde in zijn gesichte,
Dies truerde hi in sinen moet.
Hy bidt Maria, die maghet soet,
Dat si dat soete Vlaenderlant
Wilt nemen in haer behoet.

6, 3. zijn gezicht begaf hem.

1491.

XVI. Van Keyser Maximiliaen.

Maximiliaan was op het eind van 1482 tegen zijn zin door de Vlamingen tot vrede met Frankrijk gedwongen en hoopte daarna steeds op een gelegenheid om den oorlog te hervatten. Deze deed zich voor, toen in 1488 de laatste hertog van Bretagne stierf, die slechts eene dochter, Anna, naliet, zoodat Karel VIII van Frankrijk Bretagne als opengevallen mannelijk leen bij zijn rijk wilde voegen.

Anna vond nu, behalve bij Engeland en Spanje, ook steun bij Oostenrijk. Maar Maximiliaan ging nog verder; den 20sten Maart 1490 vaardigde hij een volmacht uit, waarbij hij den Graaf van Nassau, maarschalk Wolfgang van Polheim met gevolg opdroeg uit zijn naam een huwelijkscontract met Anna van Bretagne te sluiten. Zij moesten alle stappen doen, die op 't oogenblik gedaan konden worden, zelfs, zoo mogelijk, uit zijn naam 't huwelijk voltrekken. Hoe alles zich aan 't hof van Bretagne heeft toegedragen, weten wij niet, wel, dat Polheim Anna in December 1490 voor zijn heer moet hebben gewonnen. [1]) Hij heeft haar bij volmacht getrouwd en Anna nam den titel van Roomsch Koningin aan. Met smart wachtte zij, die weldra haar gebied door den Koning tot Rennes beperkt zag, de komst van Maximiliaan af. Deze heeft op den rijksdag te Neurenberg, die 15 Maart 1491

[1]) Ulmann, Kaiser Maximilian I, 1, blz. 118.

begon en de ondersteuning der Habsburgers in Oostenrijk tot hoofddoel had, ook hulp ingeroepen voor Bretagne, doch met mager resultaat. [1]) Nog in het midden van Augustus heeft Maximiliaan den wil zelf met troepen naar Frankrijk te trekken. [2]) Onder de redenen, die hij zijn vader hiervoor opgeeft, noemt hij ook „*damit wir den gemeinen rueff alsob wir nit ein Liebhaber unser ehelichen gemahel weren, nit uff uns laden*". Doch Frederik III voelde weinig sympathie voor dit plan, en hierdoor heeft Maximiliaan 't niet kunnen uitvoeren.

Zoo verspeelde hij zijn laatste kans, want Karel VIII, die reeds lang het plan om Anna te huwen had opgevat, zette de onderwerping van Bretagne nu met alle kracht door. Bovendien had hij Anna's omgeving reeds voor zijn belangen gewonnen en zich ook vooraf verzekerd van de toestemming der Roomsche curie voor de noodige dispensatie tot verbreking zijner verloving met Maximiliaans dochter Margareta. Maximiliaan moet dit reeds in den zomer van 1491 vermoed hebben, maar de Paus loochende alles en het is aan te nemen, dat de Keizer hem geloofd heeft. Anna werd voorloopig van Karels plannen onkundig gelaten, doch ter bespoediging sloot een Fransch leger sinds October haar laatste stad Rennes in. Maximiliaan zond haar nog wel troepen tot ondersteuning, maar deze sloegen aan 't muiten, en Anna's steeds zwakker wordende hoop op hulp van Maximiliaan deed haar ten slotte tot onderhandeling met den Franschen Koning overgaan. Begin October kwam tusschen Karel VIII en Anna's gezant, den Prins van Oranje, een voorloopig verdrag tot stand, dat niet is bewaard gebleven en misschien ook alleen mondeling is geweest. Den 15den November 1491 teekende Karel in de voorstad van Rennes het eigenlijke verdrag, waarbij Bretagne in de handen der Franschen, Rennes als onzijdig gebied onder den Prins van Oranje gesteld werd. De Koning bood Anna de som van honderd duizend frank als zij zich met haar echtgenoot Maximiliaan wilde terugtrekken en hem het bezit van Bretagne laten, totdat bijzondere rechters in deze zaak

---

[1]) Uitvoerig beschreven in het gedicht van Hans Ortenstain (Liliencron II, blz. 295). [2]) Ulmann I, blz. 121, aanm. 2.

uitspraak zouden gedaan hebben. Bij 't laatste artikel beloofde Karel aan Anna zelfs een vrijgeleide, om naar haar gemaal toe te reizen. Doch reeds een paar dagen later kwam er een geheele omkeer in den stand van zaken: onder voorwendsel van een pelgrimstocht verscheen Karel VIII den 19den November te Rennes en had een lang onderhoud met Anna, waarvan het gevolg was, dat drie dagen later in een kapel aldaar de plechtige verloving van Karel en Anna plaats greep tot groote verrassing van Wolfgang van Polheim, wien niets anders overbleef dan naar zijn heer terug te reizen. Den 6den December 1491 werd het huwelijk te Langeais in Touraine, waarheen Anna den Koning gevolgd was, voltrokken, en bij het huwelijkscontract Bretagne voor goed met Frankrijk verbonden.

Juist het feit, dat Anna lang aan Maximiliaan is trouw gebleven en tot op 't laatste oogenblik plan had naar hem toe te reizen, maar toen plotseling van gezindheid is veranderd, maakt het begrijpelijk, dat in Duitschland destijds algemeen de meening ontstond, dat Anna op haar reis daarheen met geweld door den Koning was tegengehouden en vervolgens tot een huwelijk met hem gedwongen. Te meer kon men Karel zijn handelwijze kwalijk nemen, daar van de door hem verkregen dispensatie tot verbreking zijner verloving niets bekend was; de leugenachtige houding des Pausen, die zich hield, alsof hij nog niet besloten was haar te erkennen, werkte dit in de hand. Te grievender was ook de beleediging voor Maximiliaan, daar nu zijn dochter Margareta, die reeds als tweejarig kind in 1482 naar Frankrijk was gevoerd en sedert in binnen- en buitenland als koningin beschouwd, naar haar vader werd teruggezonden.

Ook de Paus schijnt aan het gerucht van schaking geloofd te hebben, want toen hij de tweede dispensatie verleende (de eerste schijnt, waarom is onbekend, niet voldoende te zijn geweest), moest de Koningin aan den kanunnik, die ze overhandigde, onder eede verklaren, dat zij niet was opgelicht, maar vrijwillig tot den Koning gegaan met de bedoeling hem te huwen.

Kenschetsend voor de openbare meening is de romantische

en naieve voorstelling van ons liedje [1]), dat een vertaling is uit het Duitsch [2]). Op schriftelijk opontbod van Maximiliaan aanvaardt zijn bruid uit Bretagne de reis naar Duitschland. Als zij het gebied van den Franschen Koning binnenrijdt, beklemmen haar bange voorgevoelens en met reden: de Koning komt haar tegemoet gereden en eischt haar tot vrouw. Tevergeefs wijst zij hem erop, dat hij reeds een vrouw heeft en „een coninc ghebóren wt Oostenrijck" haar heer is: de Koning antwoordt dat zijn negenjarige vrouw hem te jong is [3]) en bovendien tegen zijn wil aan hem geschonken. Verder wijken de Duitsche en de Nederlandsche vorm eenigszins van elkander af. In het Duitsche lied zegt de Koning, dat de Paus voor geld zijn tegenwoordig huwelijk wel zal ontbinden en een ander goedkeuren (het maakt op ons natuurlijk een wonderlijken indruk, dat de dichter aan Karel VIII zelf een aanklacht tegen den Paus in den mond legt). Maar in het Nederlandsche lied is het huwelijk reeds ontbonden; de dichter wist dus, wat niet algemeen bekend was, dat Karel reeds vóór de huwelijksvoltrekking met Anna de dispensatie verkregen had. Den dichter uit het hart gegrepen is ook het antwoord der Koningin, dat door dit feit vele onschuldigen zullen omkomen. Een tweede afwijking is, dat terwijl in 't Duitsche lied de Koning Anna dwingt zijn vrouw te worden, de Nederlandsche bewerking niet zoover gaat en de vorstin wel nacht en dag doet schreien om haar eer, die zij wellicht verliezen zal, maar haar toch de slotwoorden in den mond legt:

„Ic sal mijn eere behouden
Den Roomschen coninck ter eer."

Het lied is ons bewaard gebleven in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 174, n°. CXV). De wijsaangifte *„Met luste* (meest *met vreuchden*) *willen wy singen, en loven dat Roomsche Rijck* of *„van Keyser Maximiliaen"*

---

1) Ook in het gedicht van Hans Ortenstain (zie boven) wordt de schaking tot in bijzonderheden beschreven. 2) Den Duitschen en den Nederlandschen tekst vindt men naast elkander afgedrukt bij Liliencron II, blz. 300. 3) Margareta van Oostenrijk was in 1491 elf jaar oud.

komt in de tweede helft der zestiende eeuw zeer dikwijls voor. Het eerst trof ik haar aan in de *Veelderhande gheestelicke Liedekens, An. 1558* [1]), verder o. a. in de *Veelderhande Liedekens, ghemaect wt den Ouden ende Nieuwen Testamente, die* enz., *1569* [2]); *Veelderhande Liedekens, ghemaeckt wt den Ouden ende Nieuwen Testamente, wtgelesen* enz., *1569* [3]); *Veelderhande Liedekens* enz., *1580* [4]), *Een nieu Geusen Lieden Boecxken, Anno 1581.* [5]) Ook in de zeventiende eeuw handhaafde zij zich, o. a. in de latere drukken van laatstgenoemd liederboek, in *Sommighe Leerachtighe Gheestelijcke Liedekens, Ghedruct tot Haerlem, 1624* en *1628* [6]); in *Een Nieuw Sang-Boek, Ofte anders genaemt, Jan Sents Liedtboeck, Tot Leeuwarden, 1679* [7]); en wordt zelfs nog in de achttiende eeuw aangetroffen in *'t Kleyn Hoorns Liedtboeck, 1736.* [8])

Voor de melodie zie men: *Souter Liedekens Gheprent Thantwerpen, op die Lombaerde veste teghen die gulden hant over, By my Symon Cock. Anno MCCCCCXL,* [9]) psalm 141. Zie ook: *Fl. van Duyse, Oude Nederl. Liederen*; *Melodieën uit de Souterliedekens (Vlaamsche Biblioph.) Gent 1889*, blz. 464 en 465.

Bronnen: Phil. de Commines, Mémoires II, blz. 316; Olivier de la Marche, Mémoires III, blz. 237; Chroniques de Jean Molinet par J. A. Buchon, Paris 1828, IV, blz. 172 - 180; Lancelot. Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, tome XII, blz. 666; Ulmann, Kaiser Maximilian I, I, blz. 84 vlgg.

Van Keyser Maximiliaen.

1. Met luste willen wi singhen,
Ende loven dat Roomsche rijck
Van coninck Maximiliaen,
Gheboren wt Oostenrijck,

1, 2. Roomsche, Duitsche. 3. coninck, Maximiliaan was Roomsch koning van Duitschland.

---

[1]) Utr., Univ.-Bibl. [2]) 's-Grav., Kon. Bibl. [3]) Amst., Doopsgez. Bibl. [4]) Aldaar. [5]) 's-Grav., Kon. Bibl.; in photographie bij den heer D. F. Scheurleer. [6]) Bibliotheek Scheurleer. [7]) Amst., Doopsgez. Bibl. [8]) Bibl. Scheurleer. [9]) Aldaar.

Die edel coninck, den edelen staet,
Hoe dat hi zijnder vrouwen
Wt Britanien beschreven hae[t].

2. Die brieven heeft si vernomen,
Die edel joncfrou saert:
„Die met mi wil rijden,
Die maket [1]) hem op die vaert!
Ic moet rijden na dat Duytsche lant,
Tot minen edelen heere,
Hi is mi onbekant."

3. Die bruyt sadt op met eeren,
Si reedt na dat Duytsche lant,
Met suchten ende met beven;
Groot jammer quam daer van.
Dat dede die coninc van Vrancrijck,
Door zijn lant moeste si rijden,
Die joncfrou was duechdelijc.

4. Doen reedt si een weynich voort,
Die coninc quam haer teghen ghegaen,
Van tranen werden haer ooghen nat,
Si wert seer ongedaen.
Hi seyde „God groete u joncfrou teer,
U eere wil ic behouden,
Den Roomschen coninck te lee."

1, 5. staet, het Duitsch heeft hier majestat. 7. beschreven, schriftelijk gelast te verschijnen; haet. heeft. **2,** 2. saert, teeder. 4. die begeve zich op weg. **3,** 7. deuchdelijc, deugdzaam. **4,** 4. ongedaen, ontdaan. 5. God groete u, God zegene u. 6. onduidelijke versregel. het Duitsch geeft hier de verklaring:

„Ich wil euch zu eren haben
zu einem elichen weib,"

d. w. z. ik wil u in alle eer en deugd tot wettige vrouw hebben. 7. den Roomschen Koning tot leed.

---

[1]) l.: *make.*

5. Si sprack „Dat en wil god nemmermeer:
Ghi hebt een ander wijf,
Ic hebbe eenen coninc tot een heere,
Gheboren wt Oostenrijck.
Hi is edel ende daer toe fijn,
Ter eeren van hem willic draghen
Van goude een cranselijn."

6. „Mijn wijf en was [1]) niet oudt genoech,
Si en heeft maer neghen jaren; [2])
Si was mi teghen minen wil gegheven,
Dat segge ic u voorwaer.
Het was [1]) een joncfrou op desen dach,
Si was mi toegheschreven,
Doen si inder wieghen lach.

7. Die paeus nam dat ghelt van mi,
Hi scheyde mi van minen wive.
Hi scheyde [3]) ons beyde te samen,
Twee sielen ende eenen lijve."
„Mer dat sal costen so menighen man,
Die daerom sullen sterven,
Luttel schulden hebben si daer van."

8. Si schreyde nacht ende dach,
Si schreyde al om haer eer;
Van tranen so werden haer oogen nat,
Si versuchte so lancx so meer.

5, 5. fijn, voortreffelijk. 7. cranselijn, kroontje (bruidskroon of de kroon van Roomsch Koningin). 6, 6. toegheschreven, toegewezen.

---

[1]) l.: *is.* [2]) l.: *jaer.* [3]) l.: *brenghe*; strofe 7 luidt in het Duitsch:

Der bapst der nimt das gelt von mir,
scheidt mich von meinem weib,
er gibt auch zwei zusamen,
zwo sel und einen leib,

d. w. z. hij vereenigt ook wel twee te zamen: twee zielen en één lichaam. Wij zouden dus in vs. 3 eerder het woord *brenghe* dan *scheyde* verwachten, dat er oorspronkelijk ook wel zal gestaan hebben. Vs. 5—7 worden aan Anna in den mond gelegd.

Si sprac „Dat en wil God nemmermeer,
Ic sal mijn eere behouden,
Den Roomschen coninck ter eer."

9. Die dit liedeken eerstwerf sanck,
Dat waren drie ruyters fijn,
Si hebbent so lichte gesongen
Te Cuelen op den Rijn.
Si trocken al door des conincx lant,
Om buyt so souden si gangen,
Si en hadden ghelt noch pant.

9, 3. lichte, vroolijk.

1505.

XVII. Klaaglied van den Hertog van Gelder.

Karel van Egmond, de laatste Geldersche hertog, was een gevaarlijke vijand voor het Oostenrijksche huis; zijn woeste huurbenden richtten hier veel schade aan.

Toen Filips de Schoone in November 1504 wegens den dood zijner schoonmoeder, Isabella van Castilië, zelf naar Spanje wilde reizen, achtte hij het gewenscht vóór zijn vertrek den grooten stokebrand te bedwingen.

Eerst greep hij, hierbij door Maximiliaan van Keulen uit krachtig gesteund, Arnhem aan, dat zich den 6den Juli 1505 overgaf. Daarop vermaande Filips de overige steden, zich op gelijke voorwaarden te onderwerpen, Wageningen, Harderwijk en Elburg gaven der roepstem gehoor, maar anders ging het aanvankelijk te Hattem, waar de slotvoogd Jan van Gelder, [1]) een bastaardbroeder van den Hertog, tot kloeken wederstand bereid was. Maar de bezetting met den rentmeester aan het

[1]) Nijhoff, Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland VI, Inleiding LXXX, publiceert een door de zorg van Mr. R. W. Tadema bewaard gebleven brief, onderteekend door Jan van Gelre, waarin deze het verhaal van het beleg en de overgave doet aan burgemeesters en schepenen van Zutfen. Slichtenhorst en Wagenaar spreken hier echter van Reinier; in het lied komen beide namen voor.

hoofd dwong hem de sterkte zonder slag of stoot over te geven, en hij werd gevangen genomen. Ten einde raad riep Karel de bemiddeling van den Utrechtschen bisschop in, en den 27sten Juli kwam te Tiel een wapenstilstand van twee jaar tot stand, waarbij de Hertog zelfs zijn titel moest afstaan.

Het lied begint met een klacht van den Hertog van Gelder over het verloren gaan van zijne steden. Hij laat in een brief aan zijn zwager, den Hertog van Lotharingen, om bijstand verzoeken en spoort Hattem tot volhouden aan. De laatste drie strofen schijnen te bevatten, dat de bevelhebber van Hattem zichzelf in gevangenschap van Filips begeeft, als tenminste met „Reyner" in de vijfde en „joncker Jan" in de achtste strofe dezelfde bedoeld wordt, wat wel waarschijnlijk is.

Het lied, dat in Oppergelderschen tongval is gedicht, komt voor op fol. 48^{v} van *hs. 901^{I} op de Univ.-Bibliotheek te Gent.* [1]) Het werd ook uitgegeven door Serrure in het Vaderl. Museum IV, blz. 187.

Bronnen: Nijhoff, Gedenkwaardigheden uit de gesch. v. Geld. VI, Inl., blz. LXXX; Pontanus, Hist. Gelr. 1639, fol. 630; Wagenaar 1749 IV, blz. 329; Henne, Hist. de Ch. V, I, blz. 67 vlgg.; Ulmann, Kaiser Max. I, II, blz. 171.

. . . . K LIEDT . . . . HERTOCH VAN GELDRE.

Den tijt is mij ontleden [2]).

1. „Sommer goeds lant mach ic will claghen,"
Sprack den hertoch wyt Gelderlandt,
„Myn honden zyn my ontjaget . . . . . .
. . . . uuyten bant,
Nu ysser myn jaghen all gedayn;
Dat wy Arlem hebben verloren,
Dat hebben dye Burgoenschen ghedayn.

1, 1. sommer, beteekenis? Misschien verknoeid uit: om mijn; will, wel; claghen met den 2den nv., klagen over. 3. ontjaget, ontrukt.

---

[1]) Zie over dit hs. blz. 107. [2]) Serrure plaatst bij zijne uitgave achter de wijsaangifte: *a, a, a,* doch waarschijnlijk is, wat hij als zoodanig opvatte, een sluitstukje.

2. Arlem is my aff gheganghen,
Al segen mynen danck,
Het gesceyden met hoger sonnen,
Dye Burgoenschen dwonghen myn landt."
Nu tredet hier neder op myn ghewin,
„Draecht den hertoch van Geldre lede meere,
Wy nemen syn steden inne."

3. Toen dye mere te Nummighen quam,
Den hertoch hy wass ghewaer.
Eenen brieff liet hy scryven
Aenden hertoch van Lotrinck wass hij ghenaempt,
Dat hy hem woude stayn all by der hant;
„Het is mij van node:
Dye Burgoensen dwinge[n] my[n] lant.

4. Arlem is my aff gedrongen
In daerto Trilborch mede,
Harderwyck dat is my aff gheslaghen,
Den sluetell vander zee;
Daer pleghe ic eens heere aff te zyn,
Al cloppe ick voer dy porte,
Sy en laten my nyet inne.

5. Attu haldt u vaste:
Ghy syget een pryeel so zoet,
Na u staet myn verlanghen,
Ghy cryghet mynen moet.
Reyner, myn broder, hy licter ghevaen,
Joncker . . . ."

2, 1. aff geganghen, ontvallen. 2. segen mynen danck, tegen mijn wil. 3. gesceyden, geschiedde. 4. dwonghen, onderwierpen. 5. beteekenis? Al het voorafgaande is door den Hertog gezegd, terwijl vs. 6 en 7 aan het Bourgondische krijgsvolk in den mond gelegd worden, maar wie zegt vs. 5? 6. lede meere, de droeve tijding. **3,** 2. hij werd (n.l. die tijding) gewaar. 4. hertoch van Lotrinck, René van Lotharingen, die met Karels zuster Filippa gehuwd was. 5. stayn by der hant, bijstaan. **4,** 1. aff gedrongen, afgedwongen, met geweld ontroofd. 2. in, en; Trilborch, Elburg. 3. aff gheslaghen, afgenomen. 5. pleghe, placht; aff, van. **5,** 1. Hattem, houd u flink. 2. syget, zijt; pryeel, tuin, mooie landstreek. 4. naar u gaat mijn hart uit. 5. licter ghevaen, zit er gevangen.

6. „Och brod[er] . . . . opgeven
Tseghen mynen danck.
Ic ligger so vast belegen,
Al vander Burgoenscher hant!
Ghy en moges my niet ontsetten noch niet by staen,
Tot hertoch Phylips wil ic ryden,
Dat hy my neme ghevaen."

7. „Hertoch Phylips van Burgoengyen,
Ghy vueret dat gulden vleysch,
God die latet u bewaren,
Dye grote heere Sinte Andries.
En willet my in deeser noet niet aff gaen,
Edell hertoch, nemet my gevanghen,
En willet my nyet verslaen."

8. Hy nammen in zynder ghenaden
Joncker Jan, dat edel bloet,
Hy satten ayn zynder lochter syden,
Alsmen dye ghevanghen doet:
„En spannet nummermeer vergulden sporen aen
[uwen voet,
Draghet een swert op uwer syden,
Alss der Burgoensche doet."

6, 3. belegen, belegerd. 5. moges, kunt. **7,** 2. gij draagt het Gulden Vlies. 4. Sinte Andries, de beschermheilige der Bourgondiërs, die het Andreaskruis in hun wapen voerden. 5. aff gaen, afvallen. 7. verslaen, dooden. **8,** 3. satten, zette hem; lochter, linker. Beteekenis der laatste drie verzen?

Lezingen van het handschrift. Behalve aan het begin der versregels en in *Den* van het opschrift komt slechts ééne hoofdletter voor: in **7,** 4: *Andries.* De *u* is als ů geschreven (behalve in **8,** 5: *nūmermeer* en 6? *uwer*) en in **5,** 1 en 3 en **7,** 3 als *w.* **1,** 3: *Myn honden zyn my ontiaget uuyten bant.* **2,** 1: *Arlem is my aff gheganghen: Al segen mynen danck.* **3,** 6: *Het is mij van node Dye burgoensen dwinge my lant.* **4,** 1: *Arlem is mij aff gedrongen In daerto trilborch mede.* **5,** 1: *Attu haldt w vaste: ghy syget een pryeel so zoet.* Strofe 5 telt slechts zes verzen; waarschijnlijk waren echter in het zesde vers, dat boven aan de bladzijde staat en afgescheurd is, twee verzen vereenigd, zooals ook boven het geval is. **8,** 2: *dat dat.*

1506.

XVIII. Paaschliedje der Groninger Kinderen ter Eere van Graaf Edzard I den Grooten van Oost-Friesland.

Nadat Hertog Albrecht van Saksen in 1498 door den Duitschen Keizer tot erfpotestaat van Friesland was gemaakt, ontvingen ook de stad Groningen en Graaf Edzard van Oost-Friesland weldra bevel zijn gezag te erkennen, ofschoon eerstgenoemde stad tot het gebied van den Utrechtschen bisschop behoorde en de Oostfriesche graaf indertijd als onafhankelijk landsheer was aangesteld. Edzard gehoorzaamde, maar Groningen weigerde hardnekkig. Toen dan ook in April 1500 door heel Friesland een oproer losbarstte tegen Hendrik van Saksen, die voor zijn vader het bestuur voerde, kregen de opstandelingen krachtigen steun van Groningen. Het gelukte evenwel aan Hertog Albrecht, die met de uiterste krachtsinspanning in Saksen een leger op de been bracht en zich met Graaf Edzard vereenigde, den opstand te dempen. Na een vreeselijke strafoefening sloeg hij het beleg om Groningen, doch dit verdedigde zich zoo dapper, dat hij met schande het beleg had moeten opbreken, indien niet de Utrechtsche bisschop een wapenstilstand bewerkt had.

Friesland werd na de onderwerping onder het stadhouderschap van Hugo van Leisnig gesteld. In 1504 verscheen George van Saksen, die na den dood zijns vaders de rechten van zijn jongeren broer op Friesland had afgekocht, daar om zich te laten huldigen. Groningen was aan Graaf Edzard toevertrouwd, maar bleef steeds gevaar opleveren. Alle pogingen om deze stad aan het Saksische bestuur te onderwerpen mislukten, zoodat ten slotte openlijke vijandelijkheden onvermijdelijk waren.

Edzard wierp een kring van bolwerken om Groningen op en de stad scheen te moeten vallen, toen een twist uitbrak tusschen den Saksischen en den Oostfrieschen bevelhebber. Zoodra de stadsregeering dit vernam, bood zij Edzard aan, hem als landsheer te erkennen. Deze, die van den beginne af een dubbelzinnige rol gespeeld, en nog niet eens aan George leenhulde bewezen had, nam 't aanbod aan en trok in Mei 1506

onder klokgelui en kanonschoten de stad binnen, die hem aanstonds huldigde, bij welke gelegenheid de Groninger straatjeugd hem onderstaande variante toezong van het oude en alom bekende Paaschlied:

Christus is opghestanden
Al van die Martelaers handen
Dus willen wij allegader vrolic zijn
Christus is onse verlosser fijn: Kyriel. [1])

Een dergelijke toepassing staat niet op zichzelf, trouwens een lied met zoo algemeene rijmklanken, „zoo buitengewoon geliefd om zijn melodie, die binnen het bereik van ieders stem valt, en iets krachtig triomfeerends had, waardoor 't niet alleen als triomflied op Jezus' verrijzenis, maar ook als zegelied van overwinnende vorsten gezongen kon worden", [2]) leende zich vanzelf hiertoe.

Reeds in 1474 bij den intocht van Sigismund van Oostenrijk te Bazel, na de gevangenneming van den landvoogd Peter van Hagenbach, zong het volk:

Christ ist erstanden!
Der Landvogt ist gefangen
Des sollen wir froh sein;
Sigismund soll unser Trost sein!
Kyrie eleyson.

in navolging van:

Christ is erstanden
Von der marter alle:
Des sollen wir alle fro sein,
Christ sol unser trost sein.
Kyrioleis. [3])

Ook bij ons is deze toepassing niet de eenige: nog in 1572 zingen de Spanjaarden, die voor Haarlem liggen:

---

[1]) o. a. in Een suyverlijck Boecxken, begrijpende alle die Gheestelijcke Liedekens, ghemaeckt eertijts bij de salighe Tonis Harmansz. van Warvershoef, z. j., 's-Grav., Kon. Bibl. [2]) J. G. R. Acquoy, Het oude Paaschlied: Christus is opgestande, in het Archief v. Ned. Kerkgesch. I, 1885, blz. 32. [3]) Acquoy, blz. 5 vlgg.

Christus is opgestanden:
Te Haarlem is een buit voorhanden;
Dus willen wij allegader vrolijk zijn,
Morgen zal de stad ons eigen zijn.
Kyri eleyson.[1]

Ons liedje wordt in zijn taal meegedeeld door *Eggeric Beninga*, *Historie van Oostfrieslant*, in de *Analecta van Matthaeus* IV, blz. 463.[2]

De melodie is te vinden bij *W. Bäumker, Das katholische deutsche Kirchenlied*, I. n°. 242. blz. 502 vlgg.; voor de moderne notatie van Fl. van Duyse zie men *P. Fredericq, Onze hist. Volksl.*, blz. 53.

Bronnen: J. G. R. Acquoy, boven aangehaald, blz. 1—36; Blok, Gesch. v. h. Ned. Volk, II, blz. 357 vlgg.

Christi is upgestande,
Herr Vyth moet nu uth dussen lande,
Des willen wy alle froh syn,
Grave Edsard wil onze troost syn,
Kyrie eleison.

vs. 2. Vyt van Drachsdorf was de bevelhebber van den Hertog van Saksen.

Variante lezing, door Beninga meegedeeld, vs. 2: *Narr Vyth.*

1506.

XIX. Vanden Coninck van Castilien.

Isabella van Castilië was den 26sten November 1504 gestorven. Bij testament had zij bepaald, dat haar gemaal Ferdinand tot de meerderjarigheid van hun kleinzoon Karel regent van Castilië zou zijn (waarschijnlijk oordeelde zij haar

[1]) Meegedeeld door Acquoy uit de Korte historische aantekeningen, wegens de belegering der Stad Haarlem, Haarl. 1739, blz. 9. [2]) Eggeric Beninga, uit een oud-adellijk Oostfriesch geslacht, had, volgens de gewoonte van dien tijd, zijn jeugd aan het hof van zijn landsheer, Graaf Edzard, doorgebracht en kan dus zeer goed met bijzonderheden van hem zijn bekend geweest.

schoonzoon Filips geen goed vorst voor dit land en doelde, hoewel vaag, op Johanna's gekrenkte geestvermogens). Filips had echter geen plan in dit testament te berusten, terwijl Castilië, dat een eigen vorst begeerde, zijn overkomst verzocht. Daar de verhouding met Frankrijk minder goed was, moest hij de reis over zee maken (bij zijn eerste reis naar Spanje in 1501 was hij over land gegaan). Den 10den Januari ging de Koning met zijne gemalin en hun gevolg te Vlissingen aan boord en onder gunstigen wind kreeg men weldra de kust van Bretagne in 't gezicht. Toen verhief zich zulk een hevige storm [1]), die zes en dertig uur aanhield, dat de opvarenden niet meer wisten, waar zij zich bevonden. De vloot, die vier en dertig schepen telde, werd geheel uit elkaar geslagen en Filips' schip kwam aan de Engelsche kust terecht [2]). Het liep de haven van Hampton binnen, en hier gaf Filips, ofschoon ongaarne, toe aan de uitnoodiging van Hendrik VII om hem in Londen te komen bezoeken. Ruim drie maanden (tot eind April) was hij in naam de gast, maar feitelijk de gevangene van den Engelschen Koning, die hierin geheel op 't verzoek van Ferdinand van Arragon handelde. De laatste, die gaarne meester van de regeering over Castilië gebleven was, had trouwens van het begin af op allerlei wijzen Filips' overkomst trachten te verhinderen (o. a. door den Hertog van Gelderland tegen hem op te stoken) en nu ten slotte tot dezen maatregel zijn toevlucht genomen. Hendrik VII zorgde er wel voor, ook zelf met de omstandigheden zijn voordeel te doen. Hij liet Filips niet vertrekken, voor deze het Groot Intercours (een tusschen Nederland en Engeland gesloten handelsverdrag, dat tot den eersten Engelschen oorlog gegolden heeft) in voor Engeland gunstiger zin had herzien en zijn toestemming tot een huwelijk van zijn zoon Karel met Hendriks jongste dochter gegeven, terwijl hij tevens moest beloven een huwelijk van Hendrik VII

---

[1]) Eene afbeelding komt voor in Der Weisskunig, uitgeg. door A. Schultz in Jahrb. der Kunsthist. Samml. des Kaiserhauses VI, Weenen 1888, blz. 380. [2]) Volgens de kroniek van Reygersbergh wilde Filips toen volstrekt aan land gezet worden, ofschoon zijn raadslieden, voor een lang oponthoud bevreesd, het hem ontrieden.

met Filips' zuster Margareta te steunen en Edmund van Suffolk, den laatsten York, die zich in de Nederlanden ophield, uit te leveren.

De voorstelling van het lied wijkt in zoover van deze feiten af, dat het voornaamste van de reis, dit verblijf in Engeland, slechts even wordt aangestipt, terwijl nog alleen van de verwelkoming, niet van het gedwongen oponthoud gerept wordt. Meer uitvoerig wordt de storm op zee geschilderd en de kleinmoedige houding van Filips daaronder, die in zijn angst zoo onredelijk wordt, dat hij zijn gemalin de schuld van hun toestand geeft. De geschiedbronnen reppen hier niet van. Molinet verhaalt zelfs, dat, toen allen den dood voor oogen zagen, de Koning uit zijn kamer trad, zeggende: „Kinderen, beveelt u aan God, ik kom met u sterven."

De slotstrofe is blijkbaar verminkt, want zij schijnt de mededeeling te bevatten, dat Filips naar zijn gemalin toereist, terwijl zij in het begin van 't lied als deelgenoote van den tocht is genoemd. Ook is mogelijk, dat men, in den vorm, waarin wij 't lied kennen, niet meer wist, dat Filips door Johanna werd vergezeld, doch meende, dat hij haar in Spanje ging bezoeken [1]; dit zou tevens 's Konings verzuchting in de strofe 4 verklaren.

Het liedje komt voor in het *Antwerpsche Liederboek* van 1544 (*Hor. Belg. XI*, blz. 252, n°. CLXVII), en in een *hs. der Bibliotheek te Dowaai.* Naar dit laatste werd het in 1857 uitgegeven door A. Ricour in het Bulletin du Comité flamand de France I, blz. 177. Daar zijne uitgave onnauwkeurig en onvolledig is (hij was blijkbaar niet ver in de palaeographie en liet ook de zevende en twaalfde strofe geheel weg) en deze lezing van het lied nogal afwijkt van die, welke

[1] Den dichter kan hierbij Johanna's verblijf in Spanje, dat een paar jaren te voren plaats had, hebben voor den geest gezweefd. In het najaar van 1501 waren Filips en Johanna naar Spanje gereisd, waar zij in Mei 1502 aankwamen. Toen Filips in December van dit jaar weer vertrok, bleef Johanna achter, omdat zij hare bevalling afwachtte. Eerst in Maart 1504 vertrok zij naar de Nederlandsche gewesten. De dichter kan gemeend hebben, dat Filips haar toen heeft afgehaald en deze reis met de volgende hebben verward.

het Antwerpsche Liederboek geeft, is het dubbel te betreuren, dat het bewuste hs. thans niet meer te vinden is. Ricour noemt het een „cahier de rhétorique latine"; volgens Prof. De Vreese, die alle zestiende-eeuwsche hss., welke de Bibliotheek te Dowaai bezit, doorzag, is bij deze geen enkel boek, dat eenigszins dien naam verdient.

Bronnen: Molinet, blz. 264 vlgg.; Cronijcke van Reygersbergh, 1551, cap. LVI; Henne, Hist. de Charles V, I, blz. 83 vlgg.; Robertson, The reign of the emperor Charles V, blz. 183 vlgg.

Vanden Coninck van Castilien.

1. Wie wil hooren singhen
Een druckelijc nieu liet
Van die coninc van Castilien,
Hoe dat hi wten lande schiet.

2. Trompetten ende claroenen
Dede hi so seere slaen,
Dat si alle souden comen,
Die met hem wilden gaen.

3. Als si opt water quamen,
Daer geschieden jammer groot:
Die scepen vlogen van malcander,
Si waren alle in grooter noot.

4. Die coninc sprac: „Joanna,
Wel edel vrouwe mijn,
Dit is bi uwen schulden,
Dat wi in desen noode zijn."

5. Die coninc totten stierman sprac:
„Wel edel stierman fijn,
Nu brenget mi weder te lande;
Mi en roect niet waer wij zijn."

1, 2. druckelijc, droevig. 5, 2. fijn, edel, gewoon epitheton bij persoonsnamen, doch meest gebruikt bij personen van hoogen stand. 4. mi en roect niet, het kan mij niet schelen.

6. Die stierman fyn totten coninc sprac:
„Wel edel heere mijn,
Ic en can u niet te lande gebrenghen,
Ic en weet niet waer wi zyn."

7. Die coninc viel ootmoedelijc
Op beyde zijn knien;
Hi badt Gode van hemelrijck,
Dat hem gracie mocht geschien.

8. Die stierman totten coninck sprac:
„Wel edel here mijn,
Mi dunct, ic hoore die vogelen singhen,
Ic hope het sal wel zijn."

9. Doen si in Engelant quamen,
Men hiet hem willecoem zijn,
Men scanc hem daer te drïncken
Den alderbesten wijn.

10. Van daer so gingen si seylen
Al na dat Spaensche lant,
Tot zijnder edelder vrouwen
Al in behoudender hant.

7, 4. dat hem genade mocht te beurt vallen. 8, 4. Ik hoop, dat het nu zal in orde komen. 10, 4. in behoudender hant, in veiligheid.

1506 (25 September).

XX. Liedje op den Dood van Filips den Schoonen.

Na zijn aankomst in Spanje [1]) werd Filips de Schoone door Castilië als vorst erkend en plechtig te Burgos gehuldigd. In de nabijheid dier stad had hij zijn intrek genomen in het klooster Miraflores. Bij eene feestelijkheid aldaar werd hij ziek door het drinken van koud water, nadat hij zich verhit had bij het kaatsspel. Kort daarop, den 25sten September 1506, stierf hij aan hevige koortsen.

---

[1]) Zie de toelichting van het voorafgaande lied.

Op dien dood bezitten wij een liedje in negentiende-eeuwschen vorm, dat waarschijnlijk van ouden datum is. De zeereis naar Spanje wordt er op uiterst naïeve wijze in beschreven en de dood voorgesteld als het gevolg van vergiftiging. Inderdaad is dit vermoeden terstond na den dood van Filips uitgesproken; men koesterde het trouwens in die dagen al heel gauw. Volgens den regel „is fecit, cui prodest" verdacht men Koning Ferdinand, die zich allesbehalve vriendschappelijk gezind voelde jegens den schoonzoon, die als vorst van Castilië in zijn rechten getreden was. Zelfs beweerde men, dat Filips gewaarschuwd was, geen spijzen uit de keuken van zijn schoonvader te gebruiken. [1]) Het lied noemt daarentegen als daderes een „jufvrouw Tsanne", misschien een verbastering van Johanna, Filips' gemalin, ofschoon zeker geen ongerijmder beschuldiging denkbaar is, want Johanna van Arragon had haar gemaal hartstochtelijk lief. Doch wij hebben blijkbaar met een verknoeiden vorm van het lied te doen, terwijl het ook onder den invloed van een ander lied schijnt gekomen te zijn. [2]) De slotstrofe vertoont bovendien eenige overeenkomst met de laatste (elfde) van het lied Vanden Coninck van Castilien in de door Ricour uitgegeven lezing: [3])

Och! Hollant, Brabant, Zeelant,
Och! Vlaendre boven al,
Wy sullen langhe beweine
Dat hy noyet in Spaghe quam.

De uitgevers van ons lied vonden hierin aanleiding om het eerste vers der slotstrofe te wijzigen in:

Holland, Zeeland en Brabant,

wat ik niet heb nagevolgd.

Het lied komt voor bij *A. Lootens et J. M. E. Feys*, *Chants populaires flamands*, *Bruges 1879*, blz. 74 en 75, waar ook de melodie der eerste twee regels wordt meegedeeld.

Bronnen: Henne II, blz. 119; Pontus Heuterus, Lib. VI, cap. X; Robertson, The reign of the emperor Charles V, blz. 187.

---

[1]) Pontus Heuterus vermeldt de verdenking, maar laat de waarheid in het midden. [2]) Zie strofe 4. [3]) Zie blz. 128.

1. Het was op een Zondag na den noen,
Dat de koning zoude vertrekken;
Hij zou vertrekken naar Spanjen,
Hij zou vertrekken met al zijn volk.

2. Als zij al verre gevaren waren:
„Stuurmannen", zei hij, „stuurmannen van mij,
Klimt eens op uw mastje,
En steekt uw hoofd geheel diep in zee,
En kijkt als wij haast in Spanje reên."

3. Hij klom eens op zijn mastje,
Hij stak zijn hoofd zeer diep in zee,
Hij keek als wij haast in Spanje reên.
Hij voelde een windje waaien
En hij hoorde een haantje kraaien;
't Was teeken, dat wij haast in Spanje waren.

4. Als wij tot Spanje binnen kwamen,
Jufvrouw Tsanne schonk ons den koelen wijn,
Uit een kroes van goude fijn,
Uit een kroes van goude;
Maar op den grond 't was al venijn.

5. „Jufvrouw Tsanne", zei hij, „Jufvrouw Tsanne van mijn,
'k Voel het aan mijn hertje,
Dat gij mij vergeven hebt met vuil venijn."

6. „Jufvrouw Tsanne", zei hij, „Jufvrouw Tsanne van mijn,
Draag zorg voor al mijn kinderen fijn,
Dat zij te Rome schole zijn,
Dat zij te Rome schole gaan;
Want bij vier en twintig uren zal ik al in bare staan."

2, 5. reên van reeden, op de reede ankeren. **4.** Vergelijk hierbij de tweede strofe van het lied *Van Tjanneke* in het Iepers Oud-Liedboek, Teksten en Melodieën uit den volksmond opgeteekend door Albert Blyau en Marcellus Tasseel, tweede aflev., Gent, J. Vuylsteke, 1902, blz. 110, n°. 38:

Dat schuitje kwam op de kaaie;
Juffrouw Barbara die schonk den wijn
Al uit een kroezetje van goud en van zilver,
Maar van binnen 't was al fenijn.

6, 5. in bare staan, op de baar staan.

7. 's Avonds de heeren waren gezeten,
Zij hoorden wel zoo een groot gedruis:
Er waren twee sneeuwwitte duivetjes in huis,
Die onder den konings bedde kreesschen,
Om zijn zieltje was 't allermeeste,
Zij vlogen met den konings zieltje te vensteren uit.

8. Hollands heeren en Brabands,
Het zal Brugge nog wel rouwen,
Vlaanderen nog al veel meer,
Van als de koning laatst in Spanje reed.

7. Volgens het Middelnederlandsch geloof kon de ziel, als zij het lichaam verliet, zelf den weg niet vinden, maar werd afgehaald. Als zij voor de eeuwige zaligheid bestemd was, geschiedde dit door engelen in witte gedaante, door heiligen of door Maria met haar maagdenschaar; in het tegenovergestelde geval door duivelen, die de weerstrevende ziel met haken uit het lichaam trokken, soms ook door zwarte katten of zwarte vogels (De Vooys, Mnl. Leg. en Ex., blz. 255). Van een afhalen door witte duiven heb ik geen melding kunnen vinden, wel dat de ziel van den vrome niet gehaald werd, maar zich rechtstreeks in de gedaante van een vogel — gewoonlijk een duif — naar den hemel spoedde (Grimm, Deutsche Mythologie IV, 712; Julius von Negelein, Seele als Vogel, Globus 1901, blz. 358). Indien men echter geloofde, dat zwarte vogels de ziel naar de hel geleidden, ligt de voorstelling van een geleide van witte duiven naar den hemel ook voor de hand.

1507.

XXI. Een Liedeken van Thyenen.

Bij den wapenstilstand van Tiel [1]) had Karel van Egmond aan Filips den Schoonen moeten beloven, hem voorloopig tegen al zijn vijanden te helpen. De Geldersche Hertog zou zijn vorst op diens reis naar Spanje vergezellen, maar nadat hij te Antwerpen een reisgeld van drie duizend goudguldens ontvangen had, reed hij spoorslags naar Gelderland terug. Hier lichtte hij aanstonds troepen en versterkte de steden

[1]) Zie blz. 121.

van de hem overgebleven kwartieren Roermond en Nijmegen. Wel zond Willem van Croy, heer van Chièvres, dien Filips bij zijn vertrek tot algemeen landvoogd benoemd had, onmiddellijk troepen naar Gelderland, doch voor een krachtig optreden ontbrak hem 't noodige geld. Te gevaarlijker was deze toestand, daar Karel krachtigen steun ondervond van den Franschen Koning en bondgenooten had in den Luikschen bisschop en diens broeder Robert van der Marck, bijgenaamd „de ever der Ardennen". Vergeefs wees Chièvres in de vergadering der Algemeene Staten, die den 22sten Augustus 1506 te Mechelen werd gehouden, op de noodzakelijkheid van het aanwerven van troepen.

Den 25sten September stierf Filips en onmiddellijk besloot Karel van Egmond, nog begunstigd door de afwezigheid van Maximiliaan, die door de staten tot regent was benoemd, den oorlog te beginnen en een inval te doen in Holland en Brabant. De eerste strekte zich tot de poorten van Amsterdam uit. Voor den Zuidelijken inval rukten bovendien Fransche troepen aan en Margareta, die door Maximiliaan als zijn plaatsvervangster benoemd was, smeekte tevergeefs haar vader om hulp. De regeering trok nu de aanwezige troepen samen te Tienen en wachtte dus den aanval in 't hartje van het land af.

De Hertog van Gelder verraste en plunderde Turnhout en trok van hier over Diest, waar een flinke bezetting lag onder Hendrik van Nassau en waarvoor hij dus verder geen moeite deed, op Tienen aan. De merkwaardigheid deed zich hier voor, dat, terwijl Chièvres den 4den September met troepen in deze stad gekomen was en hij er den volgenden dag nog andere bijgehaald had, er op dat oogenblik geen soldaat te vinden was. Chièvres was n.l. weer vertrokken naar Gembloux om troepen bijeen te brengen, die zouden komen onder het bevel van den vorst van Anhalt te Mechelen. De bezetting van Tienen, die uit nog geen tweehonderd Namensche ruiters en eenig voetvolk bestond, kon natuurlijk de gelijktijdige aanvallen van den Gelderschen Hertog en Van der Marck op 19 September niet weerstaan. Na de overgave werd de ongelukkige stad dertien dagen lang zoowel door de landsknechten, als door

een samenraapsel van avonturiers en vagebonden, die zich bij hen gevoegd hadden, geplunderd.

In het liedje, dat de inneming van Tienen bezingt, vaart de dichter heftig uit tegen Chièvres, aan wiens valschheid hij de schuld van den val der stad geeft. Naast Chièvres worden 'Cornelis van Berghen en Scheel Ghijs als schuldigen genoemd. Deze Cornelis van Berghen, Heer van Zevenbergen, was een bekend Oostenrijksch veldoverste; met Scheel Ghijs is blijkbaar de meier van Tienen bedoeld. De opeisching der stad door den Hertog van Gelder en de weinig heldhaftige houding van dezen meier, die zijn burgers niet naar de stadsmuren tot versterking durft aanvoeren, de belegering, het afvuren van het geschut, waarbij de meier inziet, dat hij 't niet zal kunnen uithouden, worden vervolgens vermeld. Daarna richt de dichter het woord tot zijn landsheer, den zevenjarigen Karel van Oostenrijk en spreekt de vrees uit, dat deze voor zijn troonsbestijging het „edel Brabant" beroofd zal vinden. In de slotstrofe maakt de dichter zich bekend als een Brabantsch ruiter, geboortig uit Landen, die bij de inneming van Tienen gevangen genomen is en zijn geld verloren heeft.

Het lied is ons bewaard gebleven in *hs. 901^I op de Univ.-Bibliotheek te Gent*, fol. 40^r [1]). Het werd ook uitgegeven door Serrure, Vaderl. Museum IV, blz. 189.

Bronnen: Henne, Hist. de Ch. V, I, blz. 96 vlgg.; Kronijkjen van 's-Hertogenbosch in het Belg. Mus. III, blz. 90; Baumgarten, Gesch. Karls V, Stuttgart 1892, I, blz. 21 vlgg.

Een Liedeken van Thyenen.

1. Van joncks zoen heb ic niet geleert,
Dan dichten ende singhen een neuwe liedt,
Dan dichten ende singhen,
Ende singhen van eender groter mort,
Geschieden te Thienen met valschen raet,
All in dye stede binnen.

1, 1. zoen, zo en (ontkenning bij niet); niet, niets. 5. met valschen raet, met een valsch plan, met valschheid. 6. al in de stad.

[1]) Zie over dit hs. blz. 107.

2. O heere van Siever, wat hebdi ghedaen?
Ghy hebbet zo menighen man doen vaen,
Ghenomen lijff ende leven;
Het hevet gedaen u valsce raet,
Dat te Thienen so menich man was gevaen,
Ind hij zyn gelt moest gheven.

3. Myn heere van Siever en is niet recht,
Dat hy soude rijden voor een edelknecht,
Na dye werken, dy hy stelden.
Tgheviel op sinte Michilz dach,
Dat Thienen was ghewelden.

4. Myn heere van Siever en is niet wert,
Dat hy soude vueren een houte swert
Inde eenen schilt van biessen;
Quame dye Roemsche keyser int lant,
Al waer hij noch zo will becant,
Den hals soude hy verliesen.

5. Myn heere van Siever in dat is een,
Cornelis van Berghen, dat is twee,
Scheel Ghijs, dat is dye derden,
Al waert goet peys al in Brabant,
So zyn dees heeren drije onbecant,
Het zall hem vergouwen werden.

6. Dye hertoch van Gelder, dat edell bloet,
Hij quam voor Thienen met vrijen moet,
Hij was voer Diest oeck mede.
Hij sant tot Thienen zyn boden goet,
Oft sy wouden halden lijf in goet
Inde geven hem dye stede.

2, 1. Siever, Chièvres. 2. vaen, vangen. 6. ind, en. **3,** 1. en is niet recht, het is niet zooals 't hoort. 2. voor, als; edelknecht, edel krijgsman. **3,** 3. volgens de werken, die hij verrichtte. 4. tgheviel, 't gebeurde; St.-Michiel, 29 September. 5. ghewelden? De tekst is hier bedorven, ook ontbreekt het voorafgaande vers. **4,** 5. will becant, gunstig bekend. **5,** 4—6. al was er vrede in B. (d. i. al hadden deze heeren zich niet in dezen oorlog misdragen), dan toch staan zij zoo slecht bekend, dat het hun betaald gezet zal worden (wat zij misdreven). **6,** 2, met vrijen moet, dapperlijk.

7. Dye meyer van Thienen, dats een stout man,
Hoe vromelijc dreef hij zyn borgers an
Met woerden in niet met werken!
Hy en hadder niet dorren blive[n] staen
Ind met syn burghers ter muren gaen,
All om zyn stadt te sterken.

8. Sij laghen aldaer ter selver tijt,
All voer dye stede in dye was wijt,
Te Thienen al voer dye stede.
Dye bussen gingen daer wyt inde inne,
Dye meyer meynden comen wyt syne sin.
Hij en conster nyet ghedueren.

9. Hertoch Karle van hoger art,
Hertoch Karle bistu genaempt,
Wy houden u . . . . [1])
Eer ghij tot uwen jaren coempt,
Zo eest dat edel Brabant beroeft:
Wy zullen noch orloch leeren!

10. Dye dit liedeken eerstmael sanck,
Het was een ruyter wyt Brabant,
Wyt Landen was hij gheboren.
Hij lach te Thienen binnen gevaen,
Dat hadden dye Dutsche knechten gedaen,
Syn gelt heeft hij verloren.

7, 1. meyer (Fra. maire), burgemeester. 4. dorren, durven. 6. sterken, versterken. **8,** 2. wijt, omvangrijk. 4. de kanonnen vuurden uit en op de stad. 6. ghedueren, het uithouden. **9,** 1. van hoger art, van aanzienlijke afkomst.

Lezingen van het handschrift. Hoofdletters komen alleen voor aan het begin der versregels. De u is als ů geschreven (behalve in **2,** 6: *gheuen*; **4,** 2: *vueren*; **6,** 5: *wouden*; **7,** 5: *burghers, muren*; **10,** 2: *ruyter*; 5: *dutsche*). De letters van **5,** 1 zijn van boven eenigszins beschadigd, doch de tekst is nog goed leesbaar. **9,** 2: *genaenaempt.*

---

[1]) l.: *Wy houden u voer onsen heere*; deze emendatie is voorgeslagen door Serrure, zie Vad. Mus. IV, blz. 191.

1519.

XXII. Lied op de Verheffing van Karel van Oostenrijk tot Keizer van Duitschland.

Over de opvolging van Maximiliaan I van Duitschland is veel te doen geweest: reeds twee jaar voor zijn dood waren de onderhandelingen begonnen. Aanvankelijk stonden de kansen van Maximiliaans kleinzoon Karel en Frans I van Frankrijk vrij wel gelijk. Maximiliaan had Karel graag tot Roomsch koning laten kronen, maar hijzelf was nooit tot keizer gekroond, en twee Roomsche koningen konden er toch niet zijn.

Na zijn dood werd de strijd door de beide kandidaten met nog meer heftigheid voortgezet en het geld speelde hierbij een gewichtige rol. Eindelijk werd een der keurvorsten, Frederik de Wijze van Saksen, gekozen, die zijn land niet aan den keizerstitel wilde opofferen, en zelf op den jongen Karel wees, wiens Oostenrijksche erflanden een hecht bolwerk vormden tegen de aanwassende macht der Turken. Dit is dan ook wel de hoofdreden geweest, waarom Karel den 28sten Juni 1519 gekozen is.

Het spreekt vanzelf, dat deze verheffing van hun vorst door de Nederlanders met trots vernomen werd. De staten van Vlaanderen zonden een gezantschap om geluk te wenschen naar Barcelona en het voor ons bewaard gebleven lied op deze gebeurtenis zal wel niet het eenige geweest zijn.

De dichter uit hierin zijne blijdschap, dat de voorspelling, eertijds door Aloncius gedaan, nu is vervuld. Aloncius is de Spaansche naam van Alfonsus; hiermee kan bedoeld zijn Alfonsus X, bijgenaamd de Wijze of de Philosoof, die van 1252—'82 koning van Castilië en Leon was en in 1257 tegelijk met Richard van Cornwallis tot Roomsch koning van Duitschland gekozen is. Zonder dat hij ooit vorstenmacht oefende of zelfs Duitschland bezocht, speelde hij er toch gedurende het geheele eerste interregnum eene bepaalde rol. Alfonsus was dichter en prozaschrijver; onder de door hem nagelaten boeken is ook een philosophisch werk, waarin deze voorspelling kan te vinden zijn.

De eerste twee strofen van het lied zijn blijkbaar in

verminkten vorm tot ons gekomen. Van Maximiliaan wordt gesproken als van een dapperen arend uit Oostenrijk, die zich met eene leeuwin (Maria van Bourgondië) gepaard heeft. Nu is hij gestorven, maar een zijner nakomelingen is ons gebleven, van wien groote voorspellingen gedaan zijn. De wensch wordt geuit, dat Vlaanderen nu van oorlogen bevrijd zal worden en op de mogelijkheid gedoeld, dat Karel de Turken zal verslaan.

Het lied komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 162, n^{0}. CVII).

Bronnen: Mignet, Rivalité entre Charles V et François I, I, blz. 119 vlgg.; Robertson, The reign of the emperor Charles V, blz. 228 vlgg.

VANDEN KEYSER.

1. Lof toeverlaet, Maria sonder sneven,
Dies [1]) mogen wi wel loven sonder respijt:
Den keyserliken hoet, die is ons coninc bleven,
Dies moghen wi wel maken groot jolijt
In desen tijt,
Ende al met hem verblijden, [2])
Ende laten trueren lijden. [3])
Van grave Jan, den vierden man
So is hi dan, segt so wie can
Aloncius prophecie. [4])

2. Den Arent coen quam eerst wt Oostenrijck,
Met een leewinne was hi eerst ghepaert,
Een stout baroen, men vant niet zijns gelijc,

1, 1. sonder sneven, zonder falen, vlekkeloos. 2. respijt, uitstel. 3. hoet, kroon. 4. jolijt maken, blijdschap bedrijven. 7. laten lijden (iet), zich niet bekommeren (om iets). 8. de bedoeling kan zijn: de vierde man, van Jan zonder Vrees afgerekend; maar Aloncius (zie vs. 10 en de toelichting) zal hier wel de oplossing geven. 2, 1. den Arent, Maximiliaan, zoo genoemd naar het Oostenrijksche wapen. 2. met een leeuwin wordt Maria van Bourgondië genoemd naar het wapen van hare voornaamste gewesten. 3. baroen, edelman.

---

[1]) l.: *die.* [2]) l.: *verblijen.* [3]) l.: *lijen.* [4]) l.: *prophecyen.*

Der leeuwen dieren heeft hi wel bewaert,
Sijn volc geschaert,
Stelde hi in ordinancien
Met wapenen ende lancien;
Hi en vant noeyt lien, die were bien,
Si en mosten vlien voor het wijze engien,
Ghemoet waren alle zijn cansen.

3. Den Arent snel heeft ons geweest ontsprongen,
Mer den heyligen geest heeft ons so wel versien
Ende niemant el, met een van sinen jonghen.
Groote victorie sal hem geschien,
Somen mach sien,
In boecken, diet wel weten,
Gheschreven van propheten.
Int aertsche dal, heeft hi gheval
Ende tvolc int stal, heere boven al
Mach hi hem wel vermeten.

4. Der leeuwen stoc is nu seer hert om biten,
Want den edelen Arent is ons comen bi
In zijn belock, tot onser alder profijten,
Wi hopen Vlaenderen wort van oorloghen vry.
Verstaet wel mi,
Mi heeft gedocht in droome,
Den edelen Keyser van Roome
Den grooten Kan, des heydens soudaen,

2, 4. bewaert, beschermd; beteekenis van dit vers? 6. ordinancien, slagorde, gelederen. 7. lancien, lansen. 8. were, tegenstand. 9. of zij moesten vlieden voor het wijze vernuft. 10. Beteekenis van dit vers? Blijkens 't rijm is het bedorven. 3, 1. de Arend is spoedig van ons heengegaan. 2. versien, voorzien. 3. el, anders. 8. gheval, geluk. 9. int stal, beteekenis?; heere boven al, als heer boven alles. 4, 1. beteekenis? 3. belock, gebied. 8. Kan, Khan, Turksch vorst. 8. soudaen, sultan. 7—10. deze voorspelling is ontleend aan den Sidrac; zie „Hier beghint een schone Historie vanden wijze Philosooph Sydrac", enz., 1540, cap. CCCC (aanwezig op de Kon. Acad. te Amsterdam). Er wordt in gezegd, hoe de Paus en de Keizer met andere vorsten het H. Land zullen gaan winnen en de vijanden opjagen tot aan den drogen boom; onder dien boom zal de Paus de mis lezen, waarop de boom zal beginnen te bloeien. Jan Boendale ontleent aan dezelfde bron dezelfde beschrijving, zie Leken Spieghel IV, hst. II en III.

Sal hi verslaen, ende voortwaert gaen
Al totten drooghen boome.

5. O princelic graen, ghi zijt souvent idone,
Want den oppersten coninc heeft u so wel versint,
Ghi sult ontfaen die keiserlicke crone,
En acht dese nijders tonghen niet en twint.
Ghi zijt gemint;
Wil u noch yemant deren,
Wi sullent helpen weren
Met lijf ende ghelt; als ghi op[t] velt
U tenten stelt, der leeuwen moet swelt
Met schilden ende met speren.

5, 1. graen, uitstekend persoon; souvent, beteekenis?; idone, goed. 2. heeft versint, bemint. 4. nijders tonghen, tongen van benijders, afgunstigen; niet en twint, geen zier. 5. gemint, bemind.

Lezing van den tekst. 2, 8: *werc.*

1522.

XXIII. Krijgslied tegen Frankrijk.

In 1521 kwam het tusschen Karel V en Frans I tot openlijke vijandelijkheden. Toen Karel in Mei 1522 naar Spanje vertrok, nam hij zijn reis over Engeland, waar Hendrik VIII hem wachtte. De vorsten bekrachtigden het verdrag van Calais van November 1521, waarbij bepaald was, dat zij ieder met dertig duizend voetknechten en tien duizend ruiters in Frankrijk zouden vallen; Karel wilde zijn voorvaderlijke bezitting Bourgondië hernemen en Hendrik evenzoo Normandië en Guyenne. Den 4den Juli scheepte Karel zich weer in en daarna verklaarde ook Hendrik VIII aan Frankrijk den oorlog. Het kommando over de Engelsche troepen werd opgedragen aan Surrey, die om een bewijs van ijver te geven reeds vooraf een strooptocht in Normandië en Bretagne gehouden had, en zich nu met het Oostenrijksche leger onder Maximiliaan van Egmond, Graaf van Buren vereenigde. Dat van Frans was

veel kleiner, maar gedurende de lange oorlogen tusschen Frankrijk en Engeland hadden de Franschen de goede taktiek ontdekt om hun land te verdedigen. Deze bestond voornamelijk hierin, dat zij tot bescherming der grenzen in alle daartoe geschikte steden garnizoenen legden, nauwkeurig acht gaven op elke beweging van den vijand en voorts kleine aanvallen deden om hem af te matten. De Hertog van Vendôme, die bevelhebber was in Picardië en La Trémoïlle, de gouverneur van Bourgondië, moesten de vijanden uit deze streken weren. Daar zij hiertoe niet sterk genoeg waren, bepaalden zij zich tot het bezetten van Boulogne, Thérouanne, Hesdin en Montreuil, opdat deze plaatsen niet in de handen van Surrey en Van Buren zouden vallen. Dezen plunderden en verwoestten nu het platte land en de steden en zetten dit vernielingswerk voort tot eind September, toen overvloedige regens en gebrek aan levensmiddelen de aanvoerders tot terugkeer naar hun landen noopten. De verbondenen besloten met een grooten inval in Frankrijk tot het volgend jaar te wachten.

Het lied wordt den Nederlandschen troepen in den mond gelegd, die waarschijnlijk nog tot versterking aanrukken, daar de oorlog al in vollen gang is: er wordt melding gemaakt, dat de Engelschen bij Montreuil en langs de Somme alles in brand steken. Daar de tweede strofe meedeelt, dat de vruchten reeds in de schuur geborgen zijn, moet het minstens Augustus geweest zijn.

Het liedje is gedicht door *Matthijs de Casteleyn* en uitgegeven als n°. VI in zijn bundel *Diversche Liedekins*, waarvan de oudstbekende druk van 1574 op de Universiteits-Bibliotheek te Gent berust [1]). Deze is voor de uitgave van dit liedje en

---

[1]) Diuersche Liedekins.

Lustighe gheestkins, Amoureuse zinnekins,
Ontvanght dees Liedekins tot uwen deele:
V meenick, ghy Venus eertsche Godinnekins.
Het schinctse u den wachter vanden Casteele.
Wacht wel t' Slot, Casteleyn.

Te Ghendt, By Ghileyn Manilius, ghezworen Drucker, wonende te Putte, in de witte Duyue. MDLXXJJJJ. Met Gratie ende Priuilegie.

voor de andere van dezen dichter gevolgd, met vermelding van de varianten van den meer voorkomenden druk van 1616.

De Casteleyn geeft bij de eerste strofe de muziek; voor de hedendaagsche schrijfwijze van Fl. van Duyse zie *P. Fredericq*, *Onze hist. Volksl.*, blz. 62.

Bronnen: Mignet, Rivalité I, blz. 345; Henne, Hist. de Ch. V, blz. 276—279.

1. Const gaet voor cracht,
Lijc d'ouders ons scholieren.
Steld u nu op, die ryden noyt began,
Toogt vroom dijn vacht,
Ende opent tsLeeus bannieren,
Let op tvirtuyt, ons welvaert hangter an.
Elck edel man
Int vechten valt zeer coene,
Int groene recht dijn tenten gent,
Maect u bekent, int Vrancs convent,
Daer is profijt te doene.

2. Marchierd gheras,
Verbeidt noch tijt noch huere,
Godt gheeft u weder puer naer weynschen kies,
Tis nu rechts pas:
De vruchten zijn in schuere,
Gheen Landman crijght by u als nu verlies.
Gods vriend Andries
Staet u wel te bevroene,

1, 2. scholieren, leeren. Het zou verleidelijk zijn, ouders als klassieken op te vatten, doch in het Latijn komt geen spreuk voor, die beantwoordt aan „const gaet voor kracht". 4. toogt, toont; vacht, huid. 5. opent, ontrolt. 6. virtuyt, flinkheid. 9. richt in het veld uwe schoone tenten op. 10. convent, leger. 2, 1. gheras, ras. 2. huere, ure. 3. naer weynschen kies, het voortreffelijke naar den wensch. 4. rechts pas, 't juiste oogenblik. 6. als nu, nu. 7. Andries, de beschermheilige der Bourgondiërs. 8. (tusschenzinnetje, dat bij de Rederijkers veel voorkomt) gij moet het begrijpen.

Te spoene pooght, hoept goeden hent,
Maeckt u bekent, int Vrancs convent,
Daer is profijt te doene.

3. Spijt ende orgueil
Laet op de Lely commen:
Den Inghels man steket alomme in tvier
Boven Monstrueil,
Voort al dees zye der Sommen,
Mids Terowaen, 't roofhuys voor ons onghier,
Blijft int dangier,
Als nu zijnd' in seysoene.
Te goene dy, ketst ende rent,
Maeckt u bekent, int Vrancs convent,
Daer is profijt te doene.

4. Sluert niet hier op,
Die zijt van 's Keysers soorte,
Trect altijt voort, als vindy wederstoot,
Biedt fray den crop,
Tot Parijs voor die poorte,
Met eeren blijfdy voor den Keyser doot.
Vreest gheenen noot,
Maer wacht veur Ghuweloene,
Voor noene is tfaict meest excellent,
Maeckt u bekent, int Vrancs convent,
Daer is profijt te doene.

5. D'hooghste van al,
Als Prince boven princen,
Diet al regiert, en weet al goet en quaet,
Kent elcs gheval,
In steden en provincen:

2, 9. poogt vooruit te komen en hoopt op een goeden uitslag (Andries in vs. 7 is 't onderwerp). **3,** 5. al, langs. 6. mids, door; onghier, woest. 9. jaagt en rent om u te verrijken. **4,** 1. sluert, vertraagt. 2. soort, partij. 3. als, al; wederstoot, tegenstand. 4. biedt flink het hoofd. 8. Ghuweloene, misschien Ganelon, verrader[s]? 9. faict, feit. **5,** 4. gheval, gebeurtenis.

Dies zal hy u, mits goet recht, gheven raet.
Sonder verlaet
Is goet recht wel te doene,
Te bemoene, pijnt zulck accident,
Maeckt u bekent, int Vrancs convent,
Daer is conquest te doene.

5, 7. sonder verlaet, zonder ophouden. 9. bemoene (bemoedene), denken aan; pijnt, doet uw best.

Varianten van de Diversche Liedekins van 1616. 1, 9: . . . . *sent.* 2, 4: *recht.* 2, 5: het woordje *zye* is hier weggevallen.

1525 (24 Februari).

XXIV. Lied op de Overwinning van Pavia.

In 1521 brak de eerste oorlog tusschen Karel V en Frans I los. Een van de oorzaken was, dat Karel Milaan, door Frans in zijn eerste regeeringsjaar veroverd, heroveren wilde. In het begin van den oorlog is hem dit ook gelukt, terwijl Frans, door het overloopen van zijn machtigsten leenman, Karel van Bourbon, tot den Keizer, aanvankelijk niets doen kon om het terug te nemen.

Eerst in het najaar van 1524 deden de Franschen een inval in Lombardije; Milaan gaf zich over, maar vijf vestingen met keizerlijke bezetting handhaafden zich, o. a. Pavia, waar Antonio de Leyva voor Karel V het kommando voerde. Frans I zelf bestormde deze stad; toen het beleg vier maanden geduurd had, naderde een keizerlijk leger tot ontzet onder Bourbon, Pescara en Lannoy. Tegen den raad zijner oudere bevelhebbers, die het een dwaasheid vonden te strijden tegen troepen, die toch uit geldgebrek over een paar weken wel zouden uiteengaan, bood Frans I een slag aan, die den 24sten Februari 1525 geleverd werd. Van beide zijden werd dapper gestreden, maar de Franschen, die eerst wonnen, leden tenslotte door het lafhartig gedrag der Zwitsers de nederlaag. Ofschoon het paard onder Frans I werd doodgeschoten en hijzelf op verscheidene plaatsen gewond, bleef hij heldhaftig

te voet doorstrijden tegen de aandringende Duitschers en Spanjaarden. In dezen toestand werd de Koning herkend door de la Motte, den hofmeester van Bourbon, die aanstonds zijn heer waarschuwde, dat deze nu den Koning gemakkelijk zou kunnen gevangen nemen. Bourbon wilde hem echter dit voorrecht niet ontnemen. De la Motte keerde terug, gevolgd door Lannoy, den onderkoning van Napels, die zich volstrekt niet onderscheiden had en aan hem gaf de Koning zijn degen over. Frans I heeft zelf in zijn dagboek 't feit beschreven.

„Et là je fuz longuement combattu,
Et mon cheval mort soubz moy abattu.
. . . .
De toutes pars lors despouillé je fus,
Mais deffendre n'y servit ne reffuz.
. . . .
Bien me trouva en ce piteux arroy,
Exécutant leur chef le viceroy.
Quand il me vit, il descendit sans faille,
Afin qu'ayde à ce besoing ne faille.
Las! que diray? cele ne veulz nyer,
Vaincu je fuz et rendu prisonnier."

De meeste geschiedbronnen spreken eenvoudig van de gevangenneming door Lannoy, die er de hoofdrol in speelde; alleen de naam van den edelman, die dezen waarschuwde, wordt verschillend opgegeven, gelijk in een dergelijk geval begrijpelijk is [1]).

Den 6den Maart ontving de landvoogdes, Margareta van Savoye, het eerste bericht van deze overwinning, dat den 13den Maart nader bevestigd werd. Het succes was zóó groot, dat velen het niet gelooven konden, en de gouverneurs der gewesten, om allen twijfel weg te nemen, de bijzonderheden in zendbrieven bekend moesten maken.

---

[1]) Robertson noemt een edelman Pomperant; Féry de Guyon, die hier trouwens slecht ingelicht schijnt te zijn (vgl. de aanteek. v. Robaulx de Soumoy), meldt drie personen; „Die warachtighe gheschiedenisse van ... Keyser ... Carolus de vijfste. Te Ghendt. By Gheeraerdt van Salenson. 1564." spreekt ook (fol. sign. N. i i j) van drie edellieden, die onder den Viceroy van Napels dienden.

Wij bezitten een liedje op deze overwinning van *Matthijs de Casteleyn*, als n°. XVI in zijn *Diversche Liedekins* opgenomen [1]; voor Fl. van Duyse's nieuwe schrijfwijze der aldaar vermelde melodie zie men *P. Fredericq, Onze hist. Volksl.*, blz. 64.

Wel trof ik de wijsaangifte *„van Pavien"* aan in·*Dit is een schoon suyverlijck Boecxken* enz., *t'Amstelredam* z. j., Approbatie van 1570 [2]) en in *Veelderhande Schrifturelijke Leysenen ende Gheestelijcke Liedekens alle Menschen tot devotie verweckende. T'Hantwerpen, bij Martinus Verhulst* z. j., Approbatie van 1587 [3]); alsook de melodie in Een devoot ende Profitelyck Boecxken, n°. LXV (herdruk Scheurleer blz. 87), doch daar wordt klaarblijkelijk een ander lied bedoeld dan het onderstaande.

Bronnen: Le Journal de François 1, uitgeg. door La Société de l'Histoire; hs. f°. 75 op de Bibliotheek te Atrecht „Mémorial des guerres d'entre l'empereur Charles, cinquiesme de ce nom et Franchoys premier de ce nom", Extrait donné par E. Gachet (Rapport sur sa mission littéraire en France); Féry de Guyon, Mémoires blz. 16; Mignet, Rivalité II, blz. 59; Robertson, The reign of the emperor Charles V, II blz. 319; Henne, Hist. de Ch. V, blz. 33 vlgg.; Baumgarten, Gesch. Karls V.

1. Wt vreughden werdt hier een liedt ghesonghen,
Den Keyser t'eeren, dat edel bloet,
Die nu zynen vyandt heeft ghedwonghen,
En plat gheworpen onder den voet:
Die Lely zoet
Verliest den moet,
Borbon vaillant bewaert ons zyde,
Den Vrancschen Coninck is in ons behoet,
Noyt quam nieu mare int landt zoo blyde.

2. Bourgoignen en vreest nu gheen verstranghen,
Ghy Vlaenders Leeu schuwet swaer gheclach,
Den Vranckschen Coninck die is ghevanghen,

1, 2. bloet, persoon, zonder minachtende bijbeteekenis. 3. ghedwonghen, bedwongen. 7. bewaert, voert het bevel over. 8. behoet, macht. 9. nieu mare, nieuwstijding. 2, 1. Bourgondië, vrees nu niet in kracht overtroffen te worden.

---

[1]) Zie blz. 142. [2]) 's-Grav., Kon. Bibl. [3]) Brussel, Kon. Bibl., in afschrift bij den Heer Scheurleer.

Veur ons en quam noyt gheen blyder dach:
Daert menich zach
Ghevielt, o wach,
Ontrent Pavyen binnen stryde
Was hy ghegrepen inden slach:
Noyt quam nieu mare int landt zoo blyde.

3. Als hem dus Fortune was besintich,
En bleef ghevanghen aen onsen cant,
Schreef men duyst vijfhondert vierentwintich,
La Motte vingh hem daer metter hant.
Princen playsant
Veertich vaillant
Blever ghevanghen, wiet benyde,
Ende acht versleghen inden brant:
Noijt quam nieu mare int landt soo blyde.

4. Ghy Vlaminghen, weest tot vreughd gheneghen,
Niemandt ter weerelt en macht verbien:
Al tpeupel bleef meest daer doot versleghen,
Nauwe mochter eenich man ontvlien.
Lof Godt van dien,
Diet liet gheschien,
Wy hopen nu van goeden tyde;
Lof hem die ons dus can versien:
Noijt quam nieu mare int landt soo blyde.

5. Prince Godt Vader, vol alder deughden,
Nu dancken wy u in elck conroot,
Dat ghy onslieden gaeft dus veel vreughden,
Victorieus in ons exploot:
In elcken stoot
Den Keijser groot

3, 1. dus besintich, zóó gezind. 2. en hij bleef enz. 3. 1524 en niet 1525, omdat men destijds het jaar nog van Paschen tot Paschen telde, en deze slag in Februari geleverd werd. 8. brant, strijd. **4,** 7. hopen van, hopen op. 8. versien, zorgen voor. **5,** 2. in elck conroot, overal. 4. exploot, onderneming.

Bewaert altoos, en zijn ghesmyde,
Ghelijck ghy ons nu helpt inden noot:
Noijt quam nieu mare int landt soo blyde.

5, 7. ghesmyde, wapenrusting.

Lezing van den tekst. 2, 6: *ghewieldt.*

1526 (14 Januari).

XXV en XXVI. Liederen op den Vrede van Madrid.

Na lange onderhandelingen scheen Frans I in December 1525 besloten door bewilliging in de door Karel gestelde eischen een eind aan zijn gevangenschap [1]) te maken. Beide partijen benoemden opnieuw gevolmachtigden. Wat het landbezit betreft, gaf Frans machtiging tot afstand van Milaan, Napels, Genua, Doornik, Tournaisis, Mortagne, St.-Amand, terwijl hij afzag van alle rechten op Vlaanderen en Atrecht. Ook beloofde hij het hertogdom Bourgondië te zullen teruggeven met de daaronder behoorende heerlijkheden van Noyer en Chateau-Chinon, het burggraafschap van Auxonne en het gebied van St.-Laurent. Voor de verdere bepalingen zie men het tweede lied, dat eigenlijk niet meer dan een berijming van deze is, terwijl het eerste eenvoudig uiting geeft aan de algemeene blijdschap over den vrede.

De afstand van landbezit was alleen mogelijk, als Frans na zijn bevrijding zijn onderdanen tot toestemming kon bewegen. Karel wilde Frans nu op drie wijzen tot nakoming binden: als vader, als vorst en als edelman: Frans moest zijn twee zoons als gijzelaars afstaan, een eed zweren en zijne handteekening zetten, en bovendien zijn ridderwoord verpanden. Den 14den Januari teekende Frans het verdrag, doch daags te voren had hij in tegenwoordigheid van zes Fransche edelen verklaard, dat hij alleen door dwang toegaf en niet voornemens was zich eraan te houden, zooals de uitkomst bewezen heeft.

---

[1]) Zie blz. 146.

De twee op dezen vrede bewaard gebleven liederen zijn van de hand van *Matthijs de Casteleyn*, als n°. XV en XVIII uitgegeven in zijn *Diversche Liedekins* [1]). De aldaar vermelde melodieën zijn, door Fl. van Duyse in de hedendaagsche schrijfwijze overgebracht, opgenomen door *P. Fredericq*, *Onze hist. Volksl.*, blz. 65 en 66.

Bronnen: Mignet, Rivalité II, blz. 169 vlgg.; Henne IV, blz. 100 vlgg.

1. Schoon Vlaender-landt, edel Gravinne,
Vervroeyt u nu al buyten keere,
Ghy hebt verworven paeys en minne,
Noyt mare vermaect dy dus seere:
Dijn lof end' eere
Wast lanck soo breere,
Verblijdt u rasch metten verheughden:
Paeys is den oorspronck van alle vreughden.

2. Den Vlamingh mach nu zeer wel lusten,
Wat mocht hy meer aen Godt begheeren:
Met paeys zal elck op zijn bedd' rusten,
Met paeyse zal hem elck gheneeren:
Paeys sal beweeren
Des vyandts deeren,
Paeijs sal ons houwen vul van deughden:
Paeijs is den oorspronck van alle vreughden.

3. Veur niemandt durven wy ons veynsen,
Niemandt en zal ons nu vercleenen:
Paeijs heeft beweerdt ons achter peynsen,
Paeijs heeft ghebluscht ons druckich weenen,
Paeys sal verleenen

1, 2. vervroeyt, verheugt; buyten keere, buitengemeen. 3. minne, vrede. 6. neemt hoe langer hoe meer toe. 2, 1. lusten, genoegen smaken. 2. aen, van. 4. gheneeren (hem), in zijn onderhoud voorzien. 5. beweeren, afweren. 3, 1. durven, behoeven; ons veynsen, veinzen. 3. achter peynsen, zorg. 4. ghebluscht, gestelpt; druckich, bedrukt, droevig.

---

[1]) Zie blz. 142.

Meer dan wy meenen,
Paeys is tvoedtsel van alle jeughden:
Paeys is den oorspronck van alle vreughden.

4. Almachtich Prince, Godt hier boven,
Wy dancken u met goe bescheede,
Anders en meugh wy niemandt loven,
Ghy zijt Regent int sweerelts weede:
Dees Princen beede
Bewaerdt van leede,
Niet meer werden wy van d'ontvreughden:
Paeys is den oorspronck van alle vreughden.

3, 7. jeughden, genietingen, zaligheden. 4, 2. het is recht, dat wij u danken. 4. weede, weide. 7. niet meer zullen wij tot de van vreugd beroofden behooren.

Varianten van de Diversche Liedekins van 1616. 4, 3: Anders en *mach men*, enz.; 7: *ontwoeughden*.

Op den voijs van Helas, helas. [1])

1. Een vreughdich liedt moet ick vermanen,
Tot tslandts profijt, wiedt mach benyen,
Doornijck ghewonnen en Melanen,
De prinse ghedaen [2]) veur Pavyen;
Er is gheen ghelijck by nu ten tyen
Ter Spaenscher stede:
Keyser en Coninck wilden belyen
Paeys en vrede:
Vaste alliance en vriendtschap mede
Sloten zy goetwillich int vergaren:
Dees mare passeert alle ander maren.

1, 1. vermanen, verhalen. 5. niets is te vergelijken bij het tegenwoordige. 7. belyen, erkennen. 10. vergaren, samenkomen. 11. passeert, overtreft.

---

[1]) Dit is de aanhef van n°. XIII der Diversche Liedekins. [2]) l.: *ghevaen*.

2. Bourgoignen gheeft hy als diedt jonne,
Cuarloijs [1]), Chynon, de schoone sale,
Noyhiers, sinte Laurens, Danchonne [2]):
Voort sal den Coninck wel ter tale,
Corts ondertrouwen van Portugale
Die Coninghinne:
Dies blijft dit aerdtsche dal al te male
Ts Keysers ghewinne.
Tschoon Vlaender-landt, midts paeys en minne,
En zal gheen hommage meer beswaren:
Dees mare passeert alle ander maren.

3. Voort renuncierdt hy buyten banden
Doornijcke en Tornesijtsche tsamen,
Graefschappen, Rijcken en veel landen,
Die int contract al staen by namen,
D'hertogh van Gheldre, tsijnder onvramen,
Moet hy beswijcken:
Maer zal d'landt houden, naer d'wel betamen,
Om zijn verrijcken.
Ter doot zalt zelve ons Keyser strijcken,
't Verbadt dus den Coninck int verclaren:
Dees mare passeert alle ander maren.

4. Wertenborch en la Marche beede
Beswijckt den Coninck int tracteren:
Den Dolphijn troudt hier naer met eede

2, 1. als diedt jonne, uit gunstbetoon. 2. sale, stede. 3. Dauchonne, het burggraafschap van Auxonne. 4. wel ter tale, lieftallig, bepaling bij Die Coninghinne van Portugale. 5. corts, binnenkort. 4—7. Frans zou huwen met Eleonora, koningin-weduwe van Portugal, een zuster van Karel V. 8. ghewinne, macht. 9. midts, tengevolge van. 10. hommage, leenhulde, die door den leenman aan den leenheer bewezen wordt. **3,** 1. buyten banden, zonder eenig voorbehoud. 2. Tornesijtsche, Tournaisis. 5. onvrame, schade. 8. tegen een jaargeld onderwierp Frans' bondgenoot, Karel van Gelder, zich 3 Oct. 1528 aan Karel V, zie Blok II 385. 9. ter doot, bij zijn dood; strijcken, aan zich trekken. 10. verbadt, bad af. **4,** 1. de Hertog van Wurtemberg en de gebroeders Van der Marck uit Luik, bondgenooten van Frans. 2. beswijckt, begeeft; tracteren, onderhandelen. 3—5. de Dauphin zal (later) huwen met Maria, dochter van Emmanuel van Portugal en Eleonora.

---

[1]) l.: *Charloijs*. [2]) l.: *Dauchonne*.

Marien jongh, weerdt om crooneeren:
Beet 's Conincs kinders, int concluderen,
Werden d'ostage.
Borbon en machmen niet refuseren
Sijn oud hommage.
Twalef galeyen int voyage
Sal ooc ter zee Franchois laten varen:
Dees mare passeert alle ander maren.

5. Prince, op ons welvaert gheen tijt stuerich,
Almachtich Godt zydy beseven.
Houdt desen paeys voor ons gheduerich,
En laet de cruysvaert ons aencleven:
Verleent den Keyser een zalich leven,
Als vry van rouwe:
Den Vranckschen Coninck ghesalft, verheven
Bewaert oock nouwe.
Nu heb [1]) wy paeys in ons Landouwe,
Ick hope ghy ons voort noch zult bewaren:
Dees mare passeert alle ander maren.

4, 4. krooneeren, kronen. 5. beet, beide. 7 en 8. Bourbon moest binnen veertig dagen in het bezit van zijn goederen worden hersteld. 9—11. Als Karel de Roomsche keizerskroon gaat halen, zal Frans hem met twaalf galeien steunen. 5, 1 en 2. op ons welvaert gheen tijt stuerich zydy beseven, wees nooit verstoord op onze welvaart. 3. gheduerich, bestendig. 4. en laat ons den kruistocht ondernemen; de Koning neemt nl. de verplichting op zich bij den Paus op de aankondiging van een kruistocht tegen de Turken en ketters aan te dringen en dien te land en ter zee te steunen. 8. nouwe, zorgvuldig. 10. voort, verder.

1526 (19 Januari).

XXVII. Van die Coninghinne van Denemercken.

Isabella van Oostenrijk, de tweede dochter van Filips den Schoonen en Johanna van Arragon, werd in 1501 geboren. Op haar dertiende jaar werd zij bij volmacht uitgehuwlijkt aan den drie-en-dertigjarigen Christiaan II van Denemarken,

---

[1]) l.: *hebb'*, zoocals in de Div. Lied. van 1616 ook voorkomt.

die in het machtige huis van Bourgondië een steun hoopte te vinden tegen zijn vijanden: Zweden en de Hanze. Een jaar later vertrok de jonge koningin naar Denemarken.

In het voorjaar van 1523 werd Christiaan II door zijn volk verdreven en vluchtte met Isabella en zijn kinderen, den Kroonprins Johan en de Prinsessen Dorothea en Christina naar ons land. Hij hoopte, dat zijn machtige zwager, Karel V, hem helpen zou om zijn troon te herwinnen, maar deze, die destijds in Spanje vertoefde, kon zich weinig met de zaak bemoeien. Christiaan en Isabella reisden nu zelf naar Engeland en Duitschland om ondersteuning te vragen, terwijl hun kinderen bij de landvoogdes te Mechelen bleven. In 1525 vestigde het gezin zich te Lier, waar hun een woning (nog Het Hof van Denemarken geheeten), een maandgeld en een eerewacht werden toegewezen. Isabella, wier gezondheid door het ondervonden leed ernstig was geschokt, trok zich op 6 December van hetzelfde jaar met de haren terug op het kasteel van den abt van St.-Pieters te Zwijnaerde bij Gent, waar zij 19 Januari overleed.

Het lied „Van die coninghinne van Denemercken", waarin het afscheid, dat Isabella van haar man en bloedverwanten neemt [1]), wordt geschilderd, komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 189, n°. CXXV) en in *Een Aemstelredams, Amoreus liedtboeck, nu nieus wtgegaen, waer in begrepen zijn alderhande Liedekens, die in geen ander Lietboecken en staen, meest almet zijn voys oft wijse daer bi gestelt om alle droefheyt, melancolie te verdryven. 1589* [2]), blz. 132, hier met de wijsaangifte: Hoort hoe Jesus na galileen [3]). De tekst is in beide bijna volkomen gelijk, het lied is hier uitgegeven naar het Antw. Liederboek. Geen van onze historische volksliederen is blijkbaar zoo populair geweest als dit: ik trof het nagenoeg honderdmaal als wijsaangifte aan, het eerst in de *Veelderhande gheestelicke Liedekens* enz., *1558* [4]),

---

[1]) Alle broeders en zusters worden erin genoemd, behalve Maria, die toen nog gehuwd was met Lodewijk II van Hongarije. [2]) Danzig, Stadsbibl.; in afschrift bij den Heer Scheurleer. [3]) Dit lied komt herhaaldelijk voor met de wijsaangifte O rat van avontueren. [4]) Utrecht, Univ.-Bibl.

het laatst in *De Geestelijke Goudschaele, Leeuwarden, 1751* [1]). Naast of verbonden met de wijsaangifte „*O rat van avontueren*" komt spoedig de foutieve „*van den Coninck van Denemercken*" (nooit „van de Coninghinne"), die ik het eerst vond in het eerste deel van de *Veelderhande Liedekens, Ghedaen Ter Liefden Van Maeyken Tijssen, 1598* (doch van 1559 [2]). Te zamen met de wijsaangifte „van den coninck van Denemercken" komt nog een derde voor: „*van den linden smit* [3]), welke verbinding ik 't eerst aantrof in de *Veelderhande Liedekens, gemaect wt den Ouden ende Nieuwen Testamente, die voortijts in Druck zijn wtghegaen: Waer toe noch diuersche Liedekens gestelt zijn* enz., *1582* [4]).

De melodie is te vinden bij *J. Fruytiers, Ecclesiasticus, Antw. 1565*, blz. 48; in *Een devoot ende Profitelyck Boecxken*, n°. CXXIV en in *Het Prieel der gheestelicker melodiie, Antw. 1617, 1620* en *1642* [5]).

Bronnen: J. J. Altmeijer, Isabelle d'Autriche et Christiern II in Trésor national I, Brussel 1842; Willems, Isabella van Oostenrijk, Belg. Mus. II, 1838, voornamelijk ontleend aan eene verhandeling van Meerman, verschenen in de Verhandelingen der tweede klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut.

Van die Coninghinne van Denemercken.

1. O radt van avontueren,
Hoe wonderlijck draeyt u spille:
Den eenen moet ongeluc gebueren,
Die ander heeft so wel sinen wille.
Van die coninghinne van Denemercke,
Ysabeele dat vrouwelijc graen,
Die clachte die si dede,
God verleene haer die eewige vrede,
Dat suldi hier na verstaen.

1, 6. graen, uitstekend persoon.

---

[1]) Bibl. Scheurleer. [2]) Zie Wieder, Schrift. Liedekens, blz. 144. [3]) Waarschijnlijk een uit het Duitsch vertaald lied: zie Liliencron, Die hist. Volksl. der Deutschen II, blz. 289—292. [4]) Bibl. Scheurleer. [5]) Aldaar.

2. „O coninck van Denemercken,
Mijn man, mijn here reyn,
God wil u in duechden stercken,
Ende alle mijn kinderkens cleyn.
Nu moet ic van u scheyden
Ende laten u in eenen soberen staet;
God willet hem vergheven,
Die ons dus hebben verdreven,
Oft daer toe gaf den eersten raet.

3. Mijn broeders zijn verheven
Ende mijn susters in staten groot,
Eylaes, wi zijn verdreven
Ende liggen hier in groote noot!
O heeren ende Prelaten,
Diemen hier al met ooghen aensiet,
Coemt doch alle mijn kinderkens te baten,
Dat icse nu moet laten,
Dat is mi een groot verdriet."

4. Die Coninc sprac met weenenden ooghen:
„Och edel vrouwe en zijt niet versaecht,
Hoe salt mijn herte ghedoghen,
Dat ghi dus deerlyc claecht.
Die kinderen sullen wel op gheraken:
Den Keyser wort haer onderstant;
Ic hope ick salt so maken,
Gods gracie sal met mi waken,
Dat ick sal comen in mijn lant."

5. „Adieu, vrou Janne, lieve moeder,
God behoede u voor teghenspoet,
Ende u, Kaerle, lieve broeder,
Dat edel Keyserlijc bloet;

2, 2. reyn, edel. **4,** 5. opgheraken, beter is de variant gheraken: opgroeien, vooruitkomen. 6. onderstant, steun. **5,** 1. haar moeder Johanna van Arragon, die sinds twintig jaar in krankzinnigheid leefde. 3—6. Isabella heeft haar broeder Karel V tijdens haar verblijf hier te lande niet gesproken, daar deze toen in Spanje vertoefde.

Hadde ic tegen u moghen spreken,
Mer ic moet sterven die doot,
Ende claghen u mijnen ghebreken,
Dat mijn kinderen niet en worden versteken,
So en ware mi gheen stervens noot!

6. Adieu, hertoghe van Oostenrijcke,
Donfernandus, broeder goet,
Ende Leonora dier ghelijcke,
God behoede u voor teghenspoet!
Ende Katherijne, suster reyne,
Die ic noyt en hebbe gesien!
Adieu, myn kinderkens cleine,
Adieu, mijn vrienden alle ghemeyne,
Adieu, mijn man, coninclijck engyen!"

7. Dit heeft die coninghinne ghesproken
Te Swijnaerde, alst is bekent,
Daer haer herte is ghebroken,
Den Coninck daer zijnde present,
Den .XIX. Januario tghewaghen,
CCCCCXXV. beleven.
Hi machse wel beclaghen
Ende in zijn herte draghen,
Also langhe als hi mach leven.

5, 7. ghebreken, grieven. 8. versteken, verstooten, te kort gedaan. 9. zoo ware mijn sterven mij geen bron van droefheid. **6**, 1 en 2. haar tweede broeder Ferdinand. 3. Leonora, haar oudste zuster, weduwe van Emanuel van Portugal; dier ghelijcke, desgelijks. 5 en 6. Katherijne, de jongste zuster, die in leeftijd op haar volgde, was na haars vaders dood in Spanje geboren, daar opgevoed, en gehuwd met Don Jan, den Kroonprins van Portugal. 9. engyen, vernuft. **7**, 5. tghewaghen, (is) 't gewagen, naar men zegt. 6. 1525 en niet 1526, daar men in de mde. van Paschen tot Paschen telde; beleven, waarschijnlijk eene verknoeiing van beneven, dat veelvuldig als stoplap voorkomt.

Varianten van Een Aemstelredams, Amoreus liedtboeck. **4**, 5: ... *wel gheraken*. **5**, 9: *So waer mijn sterven gheen noot*. **7**, 6: *besneven*.

1527 (6 Mei).

XXVIII. Een nyeu Liedeken van Borbon.

Nadat Frans I den vrede van Madrid schandelijk verbroken had, begon het volgend jaar de oorlog opnieuw. Ook nu was Karel van Bourbon 's Keizers opperbevelhebber, die vlug in Italië viel, voordat nog Frans er zijn troepen heen kon voeren. Na de inneming van Milaan trok Bourbon naar het Zuiden, verlangend Italië voorgoed aan Karel V te onderwerpen. Om aan zijn muitende soldaten te voldoen, rukte hij eerst in de richting van Florence op, maar de komst van de troepen van Frans' Italiaansche bondgenooten dwong hem plotseling van plan te veranderen. De soldaten, wien reeds iets ter oore gekomen was van den wapenstilstand, dien Lannoy, onderkoning van Napels en aanvoerder van het Spaansche deel van het keizerlijke leger, met den Paus gesloten had, eischten nu nog dringender de hun beloofde plundering, zoodat Bourbon hen ternauwernood in toom kon houden. Zonder aarzelen besloot deze nu tot een plan, dat in de oogen van bijna geheel Europa even vermetel als goddeloos was: de plundering van Rome. Met snelle marschen bereikte het leger den 5den Mei de vlakte voor de stad. Vanhier wees Bourbon zijn soldaten op de prachtige paleizen en kerken, en beloofde hun, tot loon voor de doorgestane ontberingen, al de daar opgehoopte schatten. In den vroegen morgen van den 6den Mei begon de eerste bestorming. Bourbon, besloten dien dag te overwinnen of te sterven, verscheen volledig gewapend aan het hoofd van zijn troepen, en had, om voor vriend en vijand kenbaar te zijn, een wit bovenkleed over zijn harnas aangetrokken. Zelf voerde hij zijn mannen bij het beklimmen der wallen aan, doch ondervond hevigen tegenstand. Begrijpend, dat alles van een goed voorbeeld afhing, ontrukte hij aan een soldaat een ladder en beklom daarmee den wal, terwijl hij de zijnen tot volgen aanvuurde. Onmiddellijk daarop werd hij door een kanonskogel doodelijk getroffen, doch behield genoeg tegenwoordigheid van geest om te verzoeken, dat men zijn dood zoo lang mogelijk geheim zou houden. Toch ver-

spreidde zich het nieuws, maar, wel verre van zijn soldaten te ontmoedigen, wakkerde het hun strijdlust aan, en weldra drongen zij de stad binnen.

Volgens eene andere beschrijving van 3 Juni 1527 van de inneming van Rome [1]) is Bourbon na zijn verwonding nog gedragen naar eene naburige kapel en heeft daar gebiecht. Dit wordt bevestigd door een schrijven van Bourbon's biechtvader van Juni 1527 aan den Keizer. Bij laatste beschikking had de connétable dezen opgedragen Karel V zijn verontschuldigingen aan te bieden voor het optrekken naar Rome en de ongeregeldheden, die daaruit konden voortvloeien.

In het liedje, dat door een der medestrijders gedicht moet zijn, wordt eerst het droevig feit van Bourbons sterven genoemd, maar reeds in de tweede strofe wordt deze sprekend ingevoerd. Hij herinnert aan al de overwinningen, die hij voor den Keizer behaald heeft: bij Pavia, waar hij den Franschen Koning gevangen nam; aan de inneming van Milaan, trots de hulp door den Paus en de Venetianen aan de belegerden gebracht; ten slotte aan de bestorming van Rome, waarbij hij „deerlijcken doorschooten" werd. Dan neemt hij met de gebruikelijke adieu's afscheid van Keizer Karel, met wien hij het betreurt nu geen kruistocht meer te kunnen ondernemen, en van de andere heeren, onder wie Joris van Saksen en de Onderkoning van Napels met name genoemd worden [2]). Daarop neemt de dichter weer het woord, schetst de droefheid der heeren en roemt de trouwe diensten van Bourbon, in wien hij en de zijnen hun toeverlaat verloren hebben. In de slotstrofe wordt in één adem met Bourbon Wassenaar geprezen, die, eveneens voor den Keizer strijdend, het leven verloren had. Deze Jan II van Wassenaar, Burggraaf van Leiden, vergezelde reeds als

---

[1]) Brit. Mus. Vitellius B IX, overgenomen in het 92ste deel van de Mss. de Bréquigny fol. 111; aangehaald door Mignet II, blz. 320, aanm. 1.

[2]) Joris van Saksen schijnt in dezen oorlog een belangrijke rol gespeeld te hebben, zie ook n°. XXX, of vermelden de dichters hem met voorliefde, omdat hij een landsman was? Bij de geschiedschrijvers van dezen tijd vond ik geen melding van hem gemaakt. Wel wordt hij in dit verband genoemd in Die warachtighe gheschiedenisse van .... Keyser .... Carolus de vijfste .... Te Ghendt. By Gheeraerdt van Salenson. 1564 (fol. S i i j vo.)

knaap Filips den Schoonen naar Spanje, werd gewond, toen hij voor Maximiliaan de Venetianen bestreed, steunde daarna Karel V in al zijn verwikkelingen met de Friezen, Gelderschen en Stichtenaren, en onderwierp ten slotte als stadhouder van Friesland dit gewest aan 's Keizers macht. Bij de belegering van een der laatste sterkten, Sloten, werd hij doodelijk gekwetst, tengevolge waarvan hij 4 December 1523 stierf. Waarschijnlijk had de landsknecht, die den dood van Bourbon bezong, vroeger onder Wassenaar gediend en kwam de herinnering aan dezen door dit sterven weer bij hem op.

Het lied is te vinden in het *Antwerpsche Liederboek* van 1544 (*Hor. Belg. XI*, blz. 315, n°. CCIV) en in *hs. 14275 van de Kon. Bibliotheek te Brussel*, fol. 60ʳ (dat later is ingevoegd). De tekst van beide is nagenoeg woordelijk dezelfde. In hs. 14275 zijn sommige plaatsen onleesbaar, de titel luidt hier: Een nieu l(ie)deken vanden doot des hertoochs van Borbon. Naar dezen tekst gaf Willems het uit in zijn Oude Vlaamsche Liederen. Het lied is hier uitgegeven naar den tekst van het Antwerpsche Liederboek met vermelding van de afwijkingen van den anderen tekst.

Bronnen: Von Schwartzenau, Der Connétable Karl von Bourbon, Berlin 1852; Robertson, The reign of the emperor Charles V, blz. 441 vlgg.; Mignet, Rivalité II, blz. 318 vlgg.

Een nyeu Liedeken van Borbon.

1. O God van hemelrijcke,
Wat druc is ons gheschiet,
Die Borgoensche alle gelijcke!
God behoede Borbon voort verdriet,
Twas so vromen capeteyn,
Dien hebben wi verloren,
Den eedelen heeren reyn.

2. „Menich slach heb ick ghesleghen.
Te peerde ende oock te voet,
Groote victorie heb ick ghecreghen

1, 3. gelijcke, gelijkelijk, evenzeer.

Ter eeren den Keyser soet;
Menich leet heb ick den Coninc gedaen,
Daar hi quam al voor Pavien,
Daar en mocht hi mi niet ontgaen.

3. Melanen hebbe ick in ghenomen
Met menighen crijschman vry,
Die Paus hadde dat vernomen,
Die sandt hem groot volck by.
Si meenden mi wel af te slaen,
Die Veneetsianen quamen mede,
Mer ten was [1]) haer niet wel vergaen.

4. Heel Ytalien heb ick bedwonghen,
Ter eeren den Keyser fier,
Roomen heb ick bespronghen,
Daer ben ick ghecomen int dangier.
Het ghebuerde al inden tweesten slach,
Daer ben ick deerlijcken doorschooten,
Daert so menich man ansach.

5. Och adieu Kaerle, lieve neve,
Het moet nu ghescheyden zijn,
Nu moet ick u begheven,
Want het scheyden doet mi pijn.
Ic waende met u te winnen dat heylich lant,
Nu moet ic ommer sterven,
God blijve nu dijn onderstant.

6. Adieu, ghi edel heeren bouwe,
Adieu, graef Joris van Sassen goet,
Weest toch den Keyser ghetrouwe,

2, 5. den Coninc, Frans I van Frankrijk, die bij Pavia werd gevangen genomen. **3,** 2. vry, edel. 4. hem, hun. 7. maar het is niet goed voor hen afgeloopen. **4,** 2. fier, eerbied afdwingend. 3. bespronghen, aangevallen. 4. dangier, gevaar. 5. inden tweesten slach, onjuist; zie toelichting. **5,** 5. zinspeling op den kruistocht, dien Karel V gehoopt heeft te doen. 6. ommer, stellig. 7. onderstant, steun. **6,** 1. bouwe (boude), koen.

---

[1]) l.: *is.*

Dat bidde ick, vry edel bloet.
Adieu, vice roy de Napels vry,
Nu moet ick van u scheyden,
Gods barmherticheyt staet [1]) mi by."

7. Die heeren weenden seere,
Si hadden groot verdriet
Al om Borbon den heere,
Dat hi so droeflijck schiet.
Die knechten maecten groot misbaer,
Si en wisten wat bedrijven,
Deen vranck sijn handen, dander trac zijn hayr.

8. Ons troost hebben wi verloren
Ende oock ons toeverlaet,
Ick bidde Jhesum wtvercoren,
Dat hi zijn siele ontfaet.
Ghetrouwen dienst heeft hi ghedaen,
God sal een ander verwecken
Die den Keyser nu sal bi staen.

9. Wi moghen wel bedrijven rouwe
Om Borbon, den capeteyn goet,
Ende voor Wassenaer ghetrouwe,
Hi heeft oock ghestort zijn bloet
Ter eeren den Keyser, dat is waer;
Men mocht gheen getrouwer vinden
Dan dese twee int openbaer.

6, 5. Lannoy, onderkoning van Napels, voerde het Spaansche gedeelte van het keizerlijke leger aan. **7,** 7. traditioneele voorstelling van droefheid, zie ook n°. II, 2, 1. **9,** 7. int openbaer, stellig, zeker.

Lezingen van het handschrift. **3,** 6: Die Veneetsianen quamen *ooc* mede. **5,** 4: *Het scheijden doet mijn pijn*. **8,** 7. *Die dien keijser ooc sal bijstaen.*

---

[1]) l.: *stae.*

1527 (21 Mei).

XXIX. Vreugdelied op de Geboorte van Filippus II.

Wel een eigenaardigen indruk maakt nu op ons het vreugdeliedje over de geboorte van dezen vorst, die later zoo door zijn volk gehaat zou worden. Den 21sten Mei 1527 werd Filips als oudste zoon van Karel V en Isabella van Portugal te Madrid geboren. Geen wonder, dat men door 't gansche land deze gebeurtenis met blijdschap vierde, maar plotseling verstomde de vreugde door de tijding van de plundering van Rome: de Keizer toonde zich over het ergerlijk optreden zijner landsknechten en hun oneerbiedige behandeling van den Paus zoo bedroefd, dat hij aanstonds bevel gaf alle feesten te staken.

Het liedje is gedicht door *Matthijs de Casteleyn* en in zijn *Diversche Liedekins* [1]) opgenomen als n°. XIX; voor Fl. van Duyse's nieuwe schrijfwijze der aldaar opgegeven melodie zie men *P. Fredericq*, *Onze hist. Volksl.*, blz. 70.

Bron: Mignet, Rivalité II, blz. 352.

Op den voys, Ick vrijdde een vroukin. [2])

1. Springht alle zeer wijfs ende mans,
Knechtkins en Meyskins tsamen,
Laet ons verheughen desen dans,
Twerdt t'onser alder vramen:
De mare is hier
Int Vlaemsch vergier,
't Bescheyt mach elck wel horen,
Lof hooghst Princier
Van dit bestier,
Een Prince is ons gheboren!

1, 2. knechtkin, jongen. 3. laten wij ons verheugen bij dezen dans. 4. vrame, voordeel. 6. vergier, beemd, land. 7. bescheyt, bericht. 8. Princier, vorst, hier God. 9. over deze besturing.

---

[1]) Zie blz. 142. [2]) Dit is de aanhef van n°. XI van de Diversche Liedekins.

2. Den Vlamingh is vreese ende ducht
Gheweerdt met veel calaignen:
Gheboren was dees edel vrucht
Nu cortelinghe in Spaignen.
Dien Godt bemindt
Dwaelt niet een twindt,
Laet ons hem niet verstoren:
Deur dit bewindt
Weest vro ghesindt,
Een Prince is ons gheboren!

3. Danst alle zeer deur dit bedrijf,
Ons blijft nu paeys en minne:
God wil vertroosten 't reyne wijf,
Ons edel Keyserinne:
Noyt zulck een pant
Veur onderstant
Quam ons van haer te voren.
Schoon Vlaender-lant
Weest nu playsant,
Een Prince is ons gheboren!

4. Prince, hooghste Godt t'ons liberael,
Lof u deur dit ghevaren:
Wy bidden ghy desen Vassael
Ons langhe wilt bewaren,
En sparen doet
Veur teghenspoet
Wy hebben wtvercoren:
Lof hooghste goet
Met sin en moet,
Een Prince is ons gheboren!

2, 1. vreese, gevaar; ducht, vrees. 2. calaigne, overlast, onaangenaamheid. 6. niet een twindt, geenszins. 8. wegens deze besturing. **3,** 1. deur dit bedrijf, om deze gebeurtenis. 2. minne, vrede. 5. pant, schat, kostbare bezitting. 6. tot bijstand. 7. quam te voren, viel ten deel. 9. playsant, vroolijk. **4,** 1. liberael, mild. 2. deur dit ghevaren, wegens deze gebeurtenis. 3. vassael (ofra. vassal), dapper man. 9. met hoofd en hart, geheel en al.

Lezing van den tekst. **3,** 6: *onderstrant.*

1527.

XXX. Een nieuwe Lijdeken van Romen ende van Borbon.

Dit lied heeft op dezelfde gebeurtenissen betrekking als het voorgaande „liedeken van Borbon", doch is geen treurlied op diens dood, welke hier niet vermeld wordt, doch een blij vreugdelied over de onderwerping van Italië aan den Keizer. Veel is na de eerste bestorming van Rome reeds gebeurd: de stad is ingenomen en de Paus op den Engelenburg gevlucht, maar ook daar door zijn vijanden belegerd. De onderhandelingen, den 6den Mei door hem aangevangen, hebben ruim eene maand later tot gevolg gehad, dat hij zich met de hem trouw gebleven kardinalen in gevangenschap heeft overgegeven.

Deze mededeeling en die van de geboorte van 's Keizers zoon Filips, welke op 21 Mei plaats greep, wijzen erop, dat het liedje niet vóór half Juni gedicht kan zijn. In strijd met de geschiedenis is de vermelding van de inneming van Bologna en Florence.

Het lied komt voor op fol. 218^{v} van *hs. 10951 op de Kon. Bibl. te Brussel.* Volgens opgaaf van Prof. De Vreese is het schrift minstens een halve eeuw jonger dan het lied zelf.

De melodie is te vinden in de *Souter Liedekens, Thantwerpen, 1540* [1]; psalm 44; bij *J. Fruytiers, Ecclesiasticus, Antw. 1565* [1], blz. 55 en *J. Stalperts Gulde-Jaers Feest-Dagen, Antw. 1635* [1], blz. 294 (hier met de woorden van ps. 44 van de Souter Liedekens). Al deze lezingen worden meegedeeld door Fl. van Duyse, Het oude Nederlandsche Lied, I, blz. 412—415.

Bronnen: Robertson, Tbe reign of the emperor Charles V; Mignet, Rivalité II; L. von Ranke, Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation, Berlin 1852, II, blz. 318.

---

[1]) Bibliotheek Scheurleer.

1527.

Een nieuwe Lijdeken van Romen ende van Borbon.

Op den voys: die vogelkens inder muyten.

1. Wij moghen wel vruecht hantieren
Ende singen een vrolic liet,
Processie gaen ende vrolic vieren
Van datter cortelinge is gesciet;
Al van der victorien scoone,
Dat machmen met oogen aensien,
Ich bidde Jhesum wten throone,
Dat hij beware dat Keyserlic engien.

2. Alonscaut heeft ghescreven,
Al vanden Keiser ghepropheteert,
Dat van hem wonder soude sijn bedreven,
Die Fransche croone soude sijn verneert.
Ende heel Ytalien mede,
Het blijct voor ooghen claer,
Ende Romen, die scoone stede,
Het en gebuerde noyt in duysent jaer.

3. Graeff Joris wt Sassen coone
Is so verre in dat Lombartsche lant,
Hij geeft den Venetsianen so veel te doene
Met roof ende daertoe brant.
Hij gaet die boeren al bedwijnghen,
Ter eeren den Keyser soet,
Sij moeten tegen hem verdingen,
Oft hij steltse al inden gloet.

1, 1. hantieren, bedrijven. 3. vieren, feest vieren. 6. mach, kan. 7. wten throone, in den hemel. 8. engien, vernuft. **2,** 1. Alonscaut, misschien Aloncius, ofschoon dit niet in het hs. staat, maar de naam kan verknoeid zijn; zie over hem blz. 138. **3,** 1. coone, koen. 6. soet, bemind. 7. zij worden gebrandschat. 8. of hij steekt al het hunne in brand.

4. Belongien hebbense in ghecregen
Ende Florencien dier ghelicke;
Die ander steden en hielden niet tegen,
Die knechten worden alle rijcke.
Die Paus heeft dat vernomen,
Die knechten hielden ghemeyn,
Voor Romen sijn sij ghecomen
Met Borbon, een vroom capiteyn.

5. Borbon met sijnen knechten,
Die hebben dat oorden ghestelt,
Romen ghingen sij bevechten,
Tegen den Paus, met groet ghewelt.
Men gincker houwen ende kerven,
Het duerde drie dage lanck,
Die veygen moesten sterven,
De Paus nam sijnen ganck.

6. Die Swijtsers ghinghen strijken,
Borbons macht was so groot,
Die Romeynen moesten wijken,
Die Paus op Engelenborch vloot.
Sy hebbent casteel belegen
Met machten al soo fier,
Den Paus hebben sij ghecregen
Met so mennigen prisonier.

7. Nu danct God van hier boven,
Nog meerder vruecht is ons gesciet:
Een jonge prince van groeten loven,
God wil hem behueden voor verdriet,
In Spangen is hij ons gheboeren.

4, 1. Belongien, Bologna; in ghecregen, ingenomen. 6. hielden ghemeyn, hielden vereenigd stand. **5,** 2. oorden, slagorde. 4. ghewelt, macht. 7. veygen, veegen. 8. nam sijnen ganck, ging weg. **6,** 1. de Zwitsers gingen op den loop; de paar honderd Zwitsers, die de stadspoorten bewaken moesten, werden gemakkelijk teruggedrongen. 5. belegen, belegerd. 6. machten, strijdkrachten; fier, dapper. **7,** 2. meerder, grooter. 3. van groeten loven (epitheton ornans), zeer geëerd.

Voor Gode moet hij sijn bequame,
All hebbens die Fransoysen tooren,
Coninck Philips is sijnen name.

8. Ich segge in duysent jaeren
Machtiger Keyser was noyt gesien,
Nu sal hij te Romen gaen varen,
Van daer naer Turkien!
Wij mogen wel vruecht bedriven:
Sijn vianden liggen onder de voet,
„Plus oultre" mach hij wel scriven,
Karolus, dat Keyserlick bloet.

7, 6. bequame voor, welgevallig voor het aangezicht van. 7. al doet het den Franschen leed. 8, 4. wensch, dat Karel de zoo gevreesde Turken zal verslaan. 6. liggen onder de voet, zijn onderworpen. 7. „plus oultre", het devies van Karel V. 8. bloet, persoon, zonder minachtende bijbeteekenis.

Lezingen van het handschrift. De eenige hoofdletters, die er. behalve in het begin der versregels in voorkomen, zijn: 1, 7: *Jhesum*; 2, 8: *Jaer*; 3, 1: *Joris*; 4, 7: *Romen*; 8, 1: *Jaeren*. De tekst heeft: 1, 1: *hanteren*; 3, 8: *glot*; 8, 7: *weel*. Onder het lied staat geschreven *finis*.

1528.

XXXI. Van den Hertogh van Gelder.

Willems, die dit lied in zijne Oude Vlaamsche Liederen uitgaf, stelde het op het jaar 1516; Liliencron (III blz. 205) hield het niet voor een lied, dat op een bepaald feit betrekking had, al acht hij 't jaartal 1517 beter dan 1516. Eene kleinigheid, die hun beiden ontsnapte, maakt voor ons de juistheid dezer dagteekening twijfelachtig: in de slotstrofe is sprake van den Keizer en vóór 1519 droeg Karel V, die hiermee bedoeld wordt, dezen titel niet. Wat den inhoud van het liedje betreft, de Bourgondische knechten komen zich op den Gelderschen Hertog wreken over den buit, dien deze op de Hollanders behaald heeft, en vergeefs smeekt de Hertog den

Franschen Koning om krijgshulp tot het herwinnen van zijn verloren sloten. Gaan wij na, wanneer na 1519 dit feit kan zijn voorgevallen, dan komt het mij zeer aannemelijk voor, dat dit lied de herinnering bewaart aan de wraakneming der Hollanders over Maarten van Rossems brutale plundering van 's-Gravenhage op 6 Maart 1528. Nadere bijzonderheden hiervan zijn: Hendrik van Beieren, de in 1524 gekozen bisschop van Utrecht, was niet opgewassen voor zijn taak. Hevige onlusten braken onder zijn bestuur uit, die door Karel van Gelder nog werden aangewakkerd; in Augustus 1527 werd zelfs in Utrecht een Geldersch garnizoen gelegd, terwijl het Oversticht reeds met Geldersche benden overstroomd was. Toen stelde de landvoogdes alles in het werk om de Gelderschen uit het Over- en Nedersticht te verdrijven: van Overijsel drong George Schenk de Veluwe binnen en van Holland rukte de Graaf van Buren aan. Op dit tijdstip ondernam Maarten van Rossem, die voor Karel van Gelder in Utrecht het bevel voerde, een strooptocht naar 's-Gravenhage, waarbij een groote buit gemaakt [1]) en een aanzienlijk deel der stad in asch gelegd werd. Deze daad veroorzaakte een hevigen schrik in Holland, waar men zich nu tot de uiterste krachtsinspanning gereed maakte: de Graaf van Buren drong met een aanzienlijk versterkt leger de Veluwe binnen en bedreigde Karels hoofdstad Arnhem. Ook in Utrecht werden de kansen voor den Hertog minder: zijn troepen sloegen er aan het muiten en den 30sten Juni werd de stad door de Bourgondiërs verrast. Hiermede ging het Nedersticht voor Gelre verloren, op Franschen steun viel bovendien niet meer te rekenen, nu Frans I en Karel V de voorloopige onderhandelingen voor den vrede van Kamerijk hadden aangevangen. Zoo moest de Geldersche Hertog bij den vrede van Gorkum van 3 October 1528 zijn bondgenootschap met Frankrijk opgeven en zich aan den Keizer onderwerpen.

Wat de reis van den Hertog van Gelder naar Frankrijk betreft, deze mag op rekening van de fantazie des dichters

---

[1]) Herberen van Mijnden, blz. 32: *Ende daer vercreghen die Gheldersce ghroot schat, ghelt ende ghoedt sonder ent, dat niet te estimeren en was, ende veel ghoeder ghevanghen.*

of liever van het volk gesteld worden. Gaat men na, welke verhalen nog in onzen tijd bij een eenigszins geruchtmakend feit onder het volk rondgaan, dan kan het ons niet verwonderen, dat in de zestiende eeuw het praatje, als zou Karel van Gelder spoorslags naar Frankrijk gereden zijn, om bij zijn ouden bondgenoot steun te zoeken, geloof vond.

Het lied, dat waarschijnlijk uit het Duitsch vertaald is (zie de rijmen uit strofe 1 en 2: *huys*, *uyt*; *lach*, *sprack*) komt voor in *Het Haerlems Oudt Liedt-boeck, Tot Haerlem, Ghedruckt by Vincent Casteleyn* z. j. [1]) blz. 43 en in het *Haerlems Oudt Liedt-Boeck, Den Seven-en-twintighsten Druck. t'Amsterdam 1716* [2]), blz. 70 (hier zonder wijsaangifte). De tekst is in beide uitgaven nagenoeg dezelfde; het lied is hier uitgegeven naar den ongedagteekenden druk met vermelding van de plaatsen, waarin de zevenentwingste druk afwijkt.

Als wijsaangifte trof ik „*Hertogh van Gelder bent gij 'er in huys*" aan in *Het Evangelische Vis-Net, bevattende sommige veranderde Liedjes uyt het zelve, andere uyt de Evangelische Triumph-Wagen, Zingende Zwaan en anderen. Amsterdam* z. j. *Erfgen. van de Wed. C. Stichter* [3]); ook in den druk van 1741. [4]) In beide uitgaven vond ik onder deze wijsaangifte staan: De Nooten n°. 38. Dit bracht mij op het vermoeden, dat er mogelijk van dit liederboek een uitgaaf met muziek bestaan heeft, en dat nu in latere drukken de verwijzing naar de muziek was blijven staan, terwijl deze zelf was weggelaten. Het is mij echter niet gelukt eene dergelijke uitgave terug te vinden; onder de door Roes genoemde drukken [5]) komt zij niet voor.

Bronnen: Gedenkschriften van Jhr. Herberen van Mijnden, Bijdr. en Meded. v. h. Hist. Gen. 11; Bellum Trajectinum Henrico Bomelio autore, Werken v. h. Hist. Gen. 28.

---

[1]) Zie blz. 24, aanm. 2. [2]) Gent, Univ.-Bibl.; in afschrift bij den Heer Scheurleer. [3]) De erfgenamen van de Wed. Corn. Stichter drukten van 1718—1743. [4]) Beide in het bezit van den Heer Scheurleer. [5]) Zie blz. 14.

171

Van den Hertogh van Gelder;

Stem: Todos los demas huombres.

1. O, Hartog van Gelder, bent gyer in huys,
So steeckter u hooft te vensteren uyt,
In alsoo koelen Meye;
Gy hebter de Hollantsche koeyen gehaelt,
Wy komen om gelt, schict dat gyse betaelt
Oft brenght se weer ter weyden, Weer, etc.

2. Den Hertogh al op zijn bedde lach,
En hy al tot zijn schilt-knecht sprack:
„Wat hoor ick daer voor knechten?"
Hy seyde: „Wel Edel Heere goedt,
Dat isser Bourgoigne, dat edel bloedt,
Bourgoigne algemeyne, groot en kleyne."

3. „Nu zadelter my mijn beste paert,
Mijn harnas en mijn blancke swaert,
Naer Vranckrijck wil ick rijden,
Den Coning, dat isser mijn vrient so groot,
Ick hebber so lange ghegeten zijn broot,
Hy laet my noyt in lijden, t' geenen tijden.

4. Alsser den Hertog in Vranckrijck quam,
Den Coningh van Vranckrijck dat haest vernam:
„Weest welkom, hoog gebooren,
Ick sieder aen uwe bruyn oogen soo wel,
Dat lantjen van Gelder dat leyter rebel,
Het gaet met u verlooren, jae verlooren.

5. „O Koninc van Vranckrijc, mijn lieve neef,
Ick souder u bidden om eenen beed,
Om twintigh duysendt knechten,

1, 5. schict, zorgt. 3, 5. herinnering aan Karels vijfjarige gevangenschap in Frankrijk (1487—'92). 4, 4. Blijkbaar eene navolging van andere liederen, waar de versregel meer op zijn plaats is, b.v. Hor. Belg. XI, n°. LXII, 15, 2.

Daer sou ick mee trecken nae Gelderlant,
En winnen mijn sloten aen elcken kant,
Wy souden so lustig vechten mette knechten."

6. „O Hertog van Gelder, dat doen ick niet,
Ic mochter mijn brengen in swaer verdriet,
In alsoo grooten ellende,
Den Keyser, dat isser soo machtigen man,
Mocht teghen my nemen een oorlogh an,
Bourgoigne algemeyne, groot en kleyne.

5, 5. aen elcken kant, aan alle kanten. **6**, 5. aennemen, hier: aanvangen.

Varianten van het Haerlems Oudt Liedt-Boeck, Den Seven-en-twintighsten Druck, t'Amsterdam. 1716. **1**, 5: *Sy* komen enz. **2**, 2: *En tot den schiltknecht sprack:* **3**, 1: Nu *zadelt* my; 6: *Hy laet my in het lijden, — t'gen tijden.* — **4**, 2: *De koningh dat ook haest vernam.* **6**, 2: *my*; 5. *den* oorlogh.

1532.

XXXII. Trajectum.

Ofschoon tijd en plaats bij dit lied worden aangegeven, is het mij niet gelukt te ontdekken, op welk feit het betrekking heeft. Wel blijkt uit de raadsverdragen der stad Maastricht van 1532, dat de tijd onrustig en woelig was: er worden allerlei bepalingen in vermeld, betrekking hebbende op het sluiten van taveernen na negen uur 's avonds, op het uitgaan met licht bij avond, op het aanhouden van „ribauwen" en verdachte personen, op het bewaken der poorten, enz. Ook is Karel V in 1532 zelf naar Maastricht gereisd, om de burgerij tot onderwerping aan de bepalingen der gouden bul over te halen.

Het lied komt voor in *hs. 10951 op de Kon. Bibl. te Brussel*, fol. 218^r, en is met eene andere hand geschreven dan het zich op de keerzijde bevindende lied, zie n°. XXX. Ook dit lied is volgens Prof. De Vreese minstens een halve eeuw na zijn ontstaan neergeschreven.

Bron: Raadsverdragen der stad Maastricht van 1532.

1532. Trajectum.

1. Wie wilt horen een nyeuwe liet,
Dat te Maestrijcts is ghesciet?
Die ketten te maken hadden zij begonnen,
Sij en hebbens noch niet al ghesponnen.

2. Die ketten is niet even lanck,
Sij hebben in het sint Jacops ghesaent,
Sie is ontstucken al sonder flouwen;
Des moeten si staven alle gader rabauwen.

3. Dolman met sijnen grisen cop,
Sijn soen heeft huym gemaect al sot,
Dat hij huym ghinc moyen der kettenen och;
Des moet hg nu trueren dusent fout.

4. Gervais van der Huym, die helsche hont,
Hij moet huim wael wachten tot alder stont,
Om dat hij ons geerne had in dolen bracht,
Des moet hij verliesen zijn goet ende pacht.

5. Eynetten met zijnder hoverdien,
Hij es och meester van deser boverien;
Hij heeft die boveri ghestelt dar bloot,
Om zijn kinder te maken groot.

6. Kerst Koten heeft hier in ghemaect een quade veers,
Hij en weet och niet, waer laten zijnen eers,
Omdat hij der stadt segel hadde ghestolen;
Die borghers haddent huym niet bevolen.

Trajectum, oude benaming van Maastricht. **1**, 3. ketten, ketting van een weefsel. **2**, 2. sint Jacops. waarschijnlijk de kapel van St.-Jacob op het Vrijthof; ghesaent, gezonden. 3. ontstucken, aan stukken gebroken; flouwen, verflauwen. 4. staven, vasthouden; rabauwen, schurken. **3**, 2. huym, hem. 3. moyen der kettenen, zich bemoeien met de ketting. **5**, 2. och, ook; boverie, boeverij. 3. hij is de boeverij daar alleen begonnen.

7. Burlet is och een vanden grijsen wolven,
Dat helpt huym, der ghinc zijn soen vervolghen;
Zijn soen heeft hem och wat onderwonnen,
Sij en hebbens noch niet al affghesponnen.

8. Daem vander Haghen, die was veel wijs,
Die ketten te maken heeft hij den prijs.
Gubbel in den Valck had wat tegen huym begonnen,
viij Philippusguldens heeft hij daer aen ghewonnen.

9. Met Mathijs van Heye sceydic myn liet,
Hij heeft zijn boeverie ghestelt in dit,
Daarom soe wou hi dragen den moet mit allen,
Meer hij is ock in den slijck gevallen.

10. Die ons dit liedeken heeft ghedicht,
Hij is van sinen hoot soe luct;
Bij die ketten en wilt hij niet zijn,
Met goden gesellen drinct hij den wijn.

7, 3. heeft hem onderwonnen, heeft ondernomen. **9,** 1. sceydic, eindig ik. **10,** 2. hoot, hoofd; luct (licht), opgewekt.

Lezingen van het handschrift. De eenige hoofdletters, die — behalve aan den aanvang van sommige versregels — voorkomen, zijn **2,** 2: *Jacops* en **4,** 1: *Heym*. In het opschrift is vóór *Trajectum* het woordje *de* doorgeschrapt. **2,** 2: Sy hebben in *let* of *lit* enz. **5,** 3. ... *dat* bloot. **6,** 1. *hier jn*. **7,** 1: *js*. **9,** 1: *Mathiis*. **10,** 3: *ziin*. Onder het lied staat geschreven *finis*.

1534 (25 Mei).

XXXIII. Vanden Storm van Munster.

In Maart 1534 was de bisschop van Munster begonnen zijn stad, die zich toen reeds langer dan een jaar in de handen der Wederdoopers bevond, te belegeren. Na lang dralen besloot hij den 21sten Mei tot het bombardement over te gaan en, toen dit vijf dagen geduurd had, zou op den avond van den 25sten Mei — den tweeden Pinksterdag — met den aanval begonnen worden. De Geldersche landsknechten, die door 't gebruik van geestrijken drank hun moed hadden

trachten te verhoogen, vielen nog vóór 't bevel aan en werden door de belegerden zonder moeite teruggedreven. Toen op het bepaalde uur de aanvallers oprukten, kwamen zij in botsing met deze verslagenen, waardoor groote verwarring ontstond. Het gelukte den bestormers echter op verscheidene punten de stormladders tegen de muren te plaatsen. Maar zij ondervonden een zoo krachtigen tegenstand, dat zij na een gevecht, waarin tweehonderd hunner zouden gesneuveld zijn, met achterlating der bestormingswerktuigen den terugtocht moesten aanvaarden. Het liedje op deze bestorming is, zooals wij het kennen, vrij verward en schijnt onder den invloed gekomen te zijn van een ander, Nederduitsch lied, door Liliencron III, onder n°. 358 meegedeeld. Zoo heeft het hieraan waarschijnlijk de geheele eerste strofe ontleend, die er oorspronkelijk wel niet zal bijbehoord hebben. Waar de Duitsche tekst aan den Nederlandschen beantwoordt en dien opheldert, heb ik dezen aan den voet der bladzijde vermeld.

Het lied is bewaard in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 253, n°. CLXVIII). Als wijsaangifte komt *„van den storm van Munster"*, *„van den slach van Munster"* of kortaf *„van Munster"* voor; alleen in *Een nieu Gheestelijck Liedtboecxken, twelck noch noyt in Druck gheweest en is, Wt den Ouden ende Nieuwen Testament ghemaect, van een blinde Dochter, genaemt Soetken Gerijts, van Rotterdamme gheboren*, enz., *1592* [1]), evenals in de herdrukken van 1618 [2]) en 1632 [3]) trof ik de volledige wijsaangifte aan:

„Het geschiedde op eenen Maendagh,
Dat men den storm voor Munster sach."

Vooral in de tweede helft der zestiende eeuw komt de wijs zeer dikwijls voor, o. a. in *Een nieu Geusen Lieden Boecxken, Anno 1581* [4]); in de *Veelderhande Schrifturelijke Leysenen ende Gheestelijcke Liedekens alle Menschen tot devotie verweckende T'Hantwerpen, bij Martinus Verhulst* z. j., Approb. 1587 [5]); en in de *Schriftuerlicke Liedekens, met noch sommighe*

---

[1]) Doopsgez. Bibl. Amst. [2]) Aldaar. [3]) Aldaar. [4]) Kon. Bibl. te 's-Grav., in photographie bij den Heer Scheurleer. [5]) Kon. Bibl. te Brussel, in afschrift bij den Heer Scheurleer.

Lofsangen ende Ghebeden, van nieus vele vermeerdert, ghebetert ende ghestelt op A. B. C., Leyden 1595 [1]). Het eerst trof ik haar aan in de *Veelderhande gheestelicke Liedekens, 1558* [2]), het laatst in *Het Geuse Liedboek, Tot Utrecht. 1683.* [3])

De melodie vindt men in de *Souter Liedekens, 1540* [4]), ps. 83, aldaar met de woorden: Te munster staet een steynen huys [5]); en evenzoo bij *J. Fruytiers, Ecclesiasticus, Antw. 1565,* blz. 46.

Bronnen: Dr. Ludwig Keller, Gesch. der Wiedertäufer, blz. 255; Monographien zur Weltgeschichte VII, Die Wiedertäufer.

VANDEN STORM VAN MUNSTER.

1. Wie was die ghene die die looverkens brac,
Ende diese inder narren cappen stack?
Het wil hem openbaren.
Wi riepen dat cruyce al vanden hemel an,
Wi vrome lantsknechten alle.

2. Het was op eenen Maendach,
Datmen den storm voor Munster sach,
Omtrent den seven uren.
Daer bleef so menich lantsknecht doot,
Te Munster onder die mueren.

3. Die storm, die duerde een corte tijt,
Tot dat die metten waren bereyt,
Die metten waren ghesonghen;
Doen schoten wi daer drie bussen los,
Alarm so sloeghen die trommelen. [6])

1, 1. 't Du.: *God wet wol wār uns de lilien bricht*
und wār sik na dem adel richt

d. w. z. God weet wel, wie de macht der Franschen vernietigt en wie den adel navolgt. 3. het zal zich openbaren. 4. 't Duitsch (strofe 2 en 3) deelt mee, dat de landsknechten boven Milaan aan den hemel een kruis zagen staan. 5. vrome, dappere. 2, 2. storm, bestorming. 3, 2. bereyt, gereed.

---

[1]) Kon. Bibl. te 's-Grav. [2]) Utrecht, Univ.-Bibl. [3]) Amst. Maatsch. v. Toonk. [4]) Bibliotheek Scheurleer. [5]) Zie hierover Oude Ned. Liederen (Vl. Biblioph.) Gent 1889, blz. 349. [6]) l.: *trommen.*

4. Wi vielen Munster dapperlijck an,
Wi leden schade so menighen man,
Men sach daer menich bloet verghieten.
Men sach daer menigen vromen lantsknecht,
Het bloet liep over haer voeten.

5. Die lantsknechten waren in grooten noot:
Daer bleeffer wel drie duysent doot
In anderhalver uren,
Was dat niet een groote schare van volc?
Noch en sal geen lantsknecht trueren.

6. Wi weecken in een wilde velt,
In die scanssen hebben wi gevuert ons gelt,
Eenen raet souden si ons gheven,
Wi riepen Maria Gods moeder aen:
„Beschermt ons lijf ende leven!"

7. Knipperdollinc tot sinen knechten sprack:
„Ghi borghers coemt hier op die wacht,
Laet ons den hoop aenschouwen,
Al waren si noch drie duysent sterc,
Den prijs willen wi behouden."

4, 3. menich, veel. **4,** 3—5. 't Duitsch heeft hier:

grot blod sach men vorgeten,
dar sach me so mengen lanzknecht staen
im blod went an de voete.

5, 2. zeer overdreven opgaaf, zie toelichting. **6.** 't Duitsch heeft:

Noch toegn wij aver ein ackerveld
unse spetzen an de erd gestellt,
wij veln up unse knie;
Christum van hemmel repen wij an,
halp uns all froelik vechten.

Dit gaat daar aan den strijd vooraf. **7,** 5. prijs, overwinning; behouden, verwerven.

8. Een busschieter, die daer was,
Hi schoot drie cortouwen al op dat pas,
Veel snelder dan een duyve;
Wistent mijn vader ende moeder thuys,
Si souden mi helpen trueren.

9. Die dit liedeken eerstmael sanck,
Een vroom lantsknecht is hi ghenaemt,
Hi hevet seer wel ghesonghen.
Hi heeft te Munster aen dans gheweest,
Den rey is hi ontspronghen.

8, 2. cortouw, kartouw, kanon. Vgl. strofe 8 met dezelfde in het Duitsch:

De jungste de dar müde was,
van angst ward he so graw als flas,
grawer wen jennige duwe,
wustent vader und moder tor heim,
se hulpen ām warlik truren.

9, 4. dans, krijgsdans. 5. den (dooden)dans is hij ontsprongen d. w. z. het gevaar ontkomen. Strofe 9 luidt in het Duitsch:

De uns dit ledlin erstmaels sang,
ein frijer lanzknecht ijs he genant,
he heft gar wol gesungen;
he nam de langspetz in de hand,
den rei heft he gesprungen.

Lezing van den tekst. 5, 3: *onderhalver.*

1536.

XXXIV. Een nyeu Liedeken van die Coninghinne van Enghelant.

De wensch naar een troonopvolger bewoog Hendrik VIII na een twintigjarige echtvereeniging met Catharina van Arragon den Paus om echtscheiding te verzoeken. Clemens VII weigerde echter uit vrees voor Catharina's machtigen neef: Keizer Karel V. In 1531 ging het hof van Greenwich naar Windsor, waar Hendrik zijn gemalin verliet. Twee jaar later besloot de Koning niet langer op een beslissing van den Paus te wachten, maar zichzelf tot hoofd der Katholieke kerk in Engeland te verheffen, waarop een rechtbank van geestelijken

zijn huwelijk onwettig verklaarde. Hij was toen reeds in het geheim gehuwd met Anna Boleyn, die weldra tot Koningin werd gekroond. Karel V, die eene ernstige botsing met Engeland wilde vermijden, kwam niet tusschenbeide.

Kort hierop moest Catharina van Windsor verhuizen naar Buckden in Huntingdonshire, een woonplaats van den bisschop van Lincoln. Zij bleef hier maar kort, want uit vrees, dat zij naar het vasteland zou ontsnappen om daar den oorlog te beginnen, wees men haar reeds in het voorjaar van 1534 Kimbolton als residentie aan. Een jaar daarna begon hare gezondheid merkbaar achteruit te gaan, en op het einde van 1535 konden de geneesheeren geen hoop meer geven. In de eerste dagen van 1536 scheen het onmiddellijk gevaar geweken, doch weldra greep een plotselinge verandering plaats. In den morgen van den 7den Januari bad de Koningin God vergiffenis af voor haar gemaal en ontving uit de handen van haar biechtvader Ateca, die uit Spanje met haar meegekomen en steeds bij haar gebleven was, het laatste oliesel; te twee uur trad het einde in.

Medelijden met de ongelukkige tante van zijn vorst bezielde den dichter tot dit sterflied. Vol verontwaardiging schildert hij de wreedheid des Konings:

„Hoe mocht een stenen herte gedoghen,
Dat den coninc daer dede aenschijn:
Thien mijlen wt sinen ooghen
Moeste si altoos van hem sijn."

Daarop volgt de mededeeling, hoe de Koning met een andere getrouwd is, en de verstooten gemalin uit droefheid hierover is ziek geworden. In „een bisschops hof" heeft zij troost gezocht en gevonden, doch geen genezing voor het leed, dat haar 't leven heeft gekost. Bedoeld moet hier zijn Buckden in Huntingdonshire, de woonplaats van den bisschop van Lincoln, waarheen Catharina in 1534 verhuisde. Verder wordt vermeld, hoe de bisschop van Colete (hiermee moet Ateca, bisschop van Llandaff bedoeld zijn) in de laatste uren niet van haar zijde week, en haar het sacrament toediende. In de volgende strofen wordt de Koningin sprekende ingevoerd. Zij roept een vaarwel toe aan haar gemaal, voor wien zij

(in overeenstemming met de geschiedenis) om vergiffenis bidt, van haar (niet verder aangeduide) vrienden en van de kinderen harer krankzinnige zuster Johanna: Keizer Karel V, den Roomsch Koning Ferdinand, de landvoogdes Maria en Eleonora van Frankrijk [1]). Strofe 7 vs. 5—9 is blijkbaar bedorven. Is de bedoeling, dat Catharina en Eleonora elkander gesproken hebben te Kamerijk, bij welke gelegenheid de eerste aan haar zuster haar nood geklaagd heeft? Van een dergelijke samenkomst heb ik niets kunnen opsporen, ook niet dat deze plaats had bij Eleonora's huldiging tot Koningin. Eleonora is trouwens in 1530 uit Spanje naar Frankrijk gereisd, te St.-Dénis gekroond en heeft daarop haar intocht in Parijs gehouden; Kamerijk heeft zij dus op haar weg niet bezocht.

Vreemd is het, dat de dichter Catharina geen afscheid doet nemen van haar dochtertje Maria, wier bestaan hij dus niet schijnt gekend te hebben. De slotstrofe noemt als datum van overlijden 8 Januari [2]) en bevat een bede voor de ziel.

Het lied komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 281, n°. CLXXXIV).

Bron: J. A. Froude, The divorce of Catharine of Aragon, Londen 1897.

Een nyeu Liedeken van die Coninghinne van Enghelant.

1. Een lied met droevicheden
Sal ick u doen ghewach,
Hoe ter werelt is overleden,
Wilt horen dit beclach,
Die Coninghinne ghepresen,
Van Enghelant voorwaer;

1, 2. doen ghewach, meedeelen. 4. beclach, klacht. 5. ghepresen, voortreffelijk.

---

[1]) Isabella, de gemalin van Christiaan II van Denemarken, was reeds in 1526 overleden en de jongste dochter, Catharina, die in Spanje opgevoed en aan den Kroonprins van Portugal uitgehuwelijkt was, kende de stervende niet. [2]) Sommige bronnen noemen 7, andere 8 Januari.

God wil haer ghedachtich wesen,
Die ons heeft al ghenesen,
Ter werelt van sonden swaer.

2. Hoe mocht een stenen herte gedoghen,
Dat den coninc daer dede aenschijn:
Thien mijlen wt sinen ooghen
Moeste si altoos van hem sijn,
Ende den coninck ghinck boeleren
Met een ander, dit wel onthout,
Al door sijn lant passeren,
Ende daer boven, wilt dit gronderen,
Heeft hijse teenen wijve ghetrout.

3. Dit heeft si ter herten ghenomen,
Dat haer den coninc hadde ghedaen,
Si is in een bisschops hof ghecomen,
Ende was met siecten bevaen.
Daer heeftse troost vercreghen,
Ende wert daer eerlijck onthaelt;
Den rouwe is haer ter herten ghesleghen,
Si is te bedde gheleghen
Ende hevet metter doot betaelt.

4. Het deerlijck overlijden
Sal ick u doen ghewach,
Men hoorde noyt tenighen tijden
So deerlijcken beclach.
Den bisschop van Coleten,
Die wasser altoos ontrent,
Veel woorden int secreten
Heeft si hem laten weten,
Doen hi haer gaf dat heylighe sacrament.

1, 7. God, Jezus. 8. ghenesen, gered. **2,** 2. wat de Koning daar deed blijken. 7. passeren, trekken; bedoeling van dit vers? 8. gronderen, bedenken. **3,** 1. dit heeft zij zich aangetrokken. 3. een bisschopshof, zie toelichting. 4. met siecten bevaen, door een ziekte bezocht. 6. eerlijck, met eerbewijzen. 7. de rouw heeft haar hart getroffen. 8. gheleghen, blijven liggen. **4,** 5. Welke waardigheid hier bedoeld wordt, weet ik niet: Colete kan geen verknoeiing zijn van Tolete (Toledo): Ateca is geen aartsbisschop van T. geweest. 6. ontrent, in de nabijheid.

5. „Och adieu, wilt u eerlijck draghen,
Mijn man, mijn heere reyn,
Ghi sult mi noch beclaghen,
Dat duchtick van u certeyn.
God, die willet u vergheven,
Dat ghi mi hebt ghedaen,
Wt uwen ooghen verdreven,
Dat sal mi costen tleven,
O ghi waert seer qualijck beraen.

6. Adieu Carolus, mijn neve gepresen,
Adieu mijn vrienden over al,
God wil u ghedachtich wesen,
Ende behoeden u voor misval.
Dese werelt moet ic laten
In eenen soberen staet,
Op dat ic niet en worde verwaten,
O Jhesus coemt mi te baten,
Voor God den vader mijn advocaet.

7. Adieu mijn neve, Rooms coninc ghecoren,
Domfernandus excellent,
Adieu vrou Marie, edel gheboren,
Van Vlaenderen ende Brabant regent,
Adieu coninghinne van Vrancrijcke,
Doen ghi quaemt met state groot
Al binnen Camerijcke,
Ick willich daer oock ghelijcke
En claghen u mijnen noot."

8. Dit heeft de Coninghinne gesproken,
Int dootbed daer si lach,
Met dien heeft sy haer ooghen geloken.

5, 1. draghen, wederk., zich gedragen. 9. gij hadt een zeer slecht voornemen. **6,** 1. Karel V. 4. misval, ongeval, leed. 6. in een droevigen toestand. 7. verwaten, vervloekt. 9. mijn advocaet, als mijn advocaat, vrijpleiter, bepaling van Jezus. **7,** 5. haar zuster Eleonora; zie over deze strofe de toelichting.

In Januario, den achsten dach,
Is si vander werelt ghescheeden,
Die Coninghinne van Enghelant.
God wil die siele gheleeden
En haer zijn rijcke bereeden
In die eewighe glorie playsant!

8, 7. gheleeden, geleiden (naar den hemel).

Lezing van den tekst. 5, 4: *duchtich*; 8, 1: Dit heeft de Coninghinne *van engelant*.

1538.

XXXV. Vreugdelied over de Bijeenkomst van Karel V en Frans I te Aigues-Mortes.

Na afloop van den derden oorlog tusschen Frans I en Karel V (1536—38) zou Paus Paulus III den vrede bewerken; alle drie begaven zich hiertoe naar Nizza. Het feit, dat Frans het bezit van Milaan eischte, hetwelk Karel niet wilde opgeven, verhinderde het tot stand komen van een vredesverdrag; de Paus kon alleen bewerken, dat den 17den Juni een wapenstilstand voor tien jaar gesloten werd. Gedurende de drie weken, dat de onderhandelingen gevoerd werden, zagen de Koning en de Keizer elkaar niet: de Paus sprak met ieder afzonderlijk. Nauwelijks zijn zij echter weer gescheiden, of men hoort, dat Karel op zijn terugreis Frans bij Marseille zal spreken; de vorsten wenschten dus blijkbaar zonder den Paus te onderhandelen.

Het ongunstige weer vertraagde Karels reis en was oorzaak, dat men niet te Marseille, maar te Aigues-Mortes samentrof. In den morgen van den 14den Juli landde de Keizer en werd aanstonds door Frans met zooveel omarmingen en kussen verwelkomd, dat de begroeting tusschen twee hartelijk liefhebbende broeders niet inniger had kunnen zijn. Den volgenden dag legde Karel een tegenbezoek af, waarbij de verhouding, zoo mogelijk, nog hartelijker werd. Twee dagen later schreef de Keizer aan zijn zuster, de landvoogdes Maria, dat de wapenstilstand kon beschouwd worden als een duurzame

vrede. Ministers en gezanten zouden de overgebleven punten van geschil regelen, maar ook al slaagden zij hierin niet, de vriendschappelijke verhouding der vorsten zou er in geen geval onder lijden.

Wij moeten hier aan eene zeer diplomatieke houding van Karel denken. De eerste twee oorlogen had hij gewonnen, maar in dezen derden stonden de kansen vrijwel gelijk, zoodat zelfs geen vrede gesloten werd. Dit hinderde Frans niet, wel den Keizer, die behoefte had aan een vredesverdrag, waarbij de Fransche Koning hem zijn hulp tegen de Turken en de ketters beloofde. Kon hij dat niet verkrijgen, dan was het hem tegenover deze vijanden toch alles waard, den schijn aan te nemen, alsof hij in al zijn ondernemingen op den Koning kon steunen.

Vooral in de Nederlandsche gewesten, die het meest onder 's Keizers oorlogen leden, werd het bericht der gesloten vriendschap met groote blijdschap ontvangen, zooals ook uit nevensgaand liedje van *Matthijs de Casteleyn* blijkt, in zijn *Diversche Liedekins* [1]) opgenomen als n°. XXX. Voor Fl. van Duyse's nieuwe schrijfwijze der bijgevoegde melodie, zie men *P. Fredericq*, *Onze hist. Volksl.* blz. 75.

Bron: Baumgarten, Gesch. Karls V, Stuttgart 1892, III, blz. 241 vlgg.

1. Verblijdt v Vlaender-lant, schoon blomme,
Machtich prieel op desen tijt:
Den paeys is nu bekendt al omme,
Dinct vry dat ghy geluckich zijt:
De meeste twee der weerelt wijt
Hebben van zelfs den paeys ghezworen:
Dies zy den Heere ghebenedijt,
Dat hy ons heeft dus wtvercoren,
Mars is ghestremt en tsviandts toren,
Druc is gheweert wt ons foreest:
Lof Vadere, lof Sone, lof helich Gheest.

1, 2. prieel, boomgaard, grasveld (hier als beeldspraak gebruikt). 4. dinct, denkt. 5. de meeste twee, de twee voornaamsten. 10. foreest, hetzelfde als prieel.

---

[1]) Zie blz. 142.

2. Ons is ontdaen der vreuchden poorte,
De Lelie aen den Arend sant,
Ons Keyser track naer Aeyghersmoorte,
Daer hy den Vrancxken Coninck vant,
Sy confirmeerden daer d' bestant
Ende eeuwich paeys voor ons bequame:
Elck ander gaefzy sulcken pant,
Dats d' land sal hebben groote vrame,
Wy zijn bevrijdt voor druck en blame,
Men wert getrocken noch gheteest:
Lof Vadere, lof Sone, lof heylich Gheest.

3. Janus den Tempel is ghesloten,
Dien Tullus voortijds heeft ontdaen,
Met heunich werdt al d' land deurgoten,
Op doornen sullen druyven staen:
De schueren werden vul van 't graen,
Tsuyvel sal al omme overvloeyen:
De weerelt sal vul vreuchden baen,
Elck boom die sal nu twee werf bloeyen:
Wies onslien faelt, sal dobbel groeyen,
Voor faute en zy niemant bevreest:
Lof Vadere, lof Sone, lof heylich Gheest.

4. Nu sullen rusten voor alle andre,
By dat ghetuychd' Ozeas fier,
Den Arend en den Salamandre,

2, 1. ontdaen, ontsloten. 2. de Lelie, Frans I; de Arend, Karel V, aldus genoemd naar hun wapens; sant, zond bericht. 6. bequame, aangenaam. 8. vrame, voordeel. 10. getrocken en gheteest beteekenen beide gekweld, geplaagd. **3,** 1. de tempel van Janus is gesloten m. a. w. de vrede is gesloten, want alleen in vredestijd was dit het geval. 2. Vóór de regeering van Augustus kwam het slechts tweemaal voor, dat deze tempel gesloten (en dus ook ontsloten werd), maar geen van beide malen geschiedde dit onder of onmiddellijk vóór de regeering van Tullus Hostilius. 7. baen, baden. 9. waaraan het ons ontbreekt, dat zal dubbel groeien. 10. faute, gebrek. **4,** 2. Ozeas, wordt hiermee misschien Hosea bedoeld? Doch in dit bijbelboek komt geen plaats voor, die aan de bovenstaande beantwoordt, evenmin in Jeremia XI, waar dergelijke voorspellingen gedaan worden. 3. den Salamandre, hiermee wordt natuurlijk Frans I aangeduid, maar waarom?

Prophetie is volcommen hier:
Den Arend vlieghd als thoochste dier,
Geen onrecht hoordtmen hem te biene:
Den Salamandre woend int vier,
Dus zijn zy alle bee t' ontsiene,
Haer felheyt staet ons niet te vliene,
Ons is gheblu scht alsulck tempeest:
Lof Vadere, lof Sone, lof heylich Gheest.

5. Prince, hoochste God, wy zijn wel taeyse,
U danck' wy als hier af regent,
Wy zijn versien met goeden paeyse,
Maeckt dien gheduerich sonder ent,
Ghy hebt gheblu scht al ons torment:
Lof zy u eeuwich tallen stonden,
Lof dy, als Vader excellent,
Lof zy dy, altoos niet om gronden,
Lof wese dy, van allen monden,
Lof, die ons bystaet, minst en meest:
Lof Vadere, lof Sone, lof heylich Gheest.

4, 4. volcommen, vervuld. 6. biene (bieden), aandoen. 9. hun geweld kunnen wij niet ontvluchten. 10. deze storm is voor ons tot bedaren gebracht. **5,** 1. taeyse, te aise, blijde. 2. u danken wij als den bestuurder hiervan. 4. gheduerich, duurzaam. 8. altoos niet, volstrekt niet; om gronden, te doorgronden. 10. minst en meest, groot en klein, bepaling van ons.

Lezingen van den tekst. **1,** 9: *ghestrent.* **4,** 2: *ghetuychd*; **5,** 2: *danck*; de achtergevoegde weglatingsteekens komen voor in de uitgaaf van 1616.

1539 (1 Mei).

XXXVI. Adieu-lied van Isabella van Portugal.

Den 10den Maart 1526 was Karel V te Sevilla getrouwd met Isabella, dochter van Emanuel den Grooten van Portugal. Uit dit huwelijk werden geboren: Filips, Maria, die met den Aartshertog Maximiliaan en Johanna, die met den Infant van Portugal gehuwd is. Een tweede zoontje, in 1537 geboren, stierf reeds een jaar later. Den 21sten April 1539 bracht

de Keizerin een dooden zoon ter wereld, waarna haar levenskrachten snel afnamen. Karel V week niet van haar ziekbed, en toen de artsen geen hoop meer gaven, deelde hij haar dit mede, opdat zij aan haar zieleheil zou denken. Kalm verzocht Isabella daarop om de zegeningen van den godsdienst; zij stierf op den middag van den eersten Mei, zes en dertig jaar oud.

Het lied prijst vooral de liefdadigheid der overledene, in wie de armen van Spanje onnoemelijk veel verliezen, en vermeldt ook de bijzonderheid, dat haar zoon Filips altijd om en bij haar was, zelfs toen zij het H. Sacrament ontving. Daarna laat de dichter haar met de gebruikelijke adieu's afscheid nemen van haar kinderen, van welke alleen Filips hem met name schijnt bekend geweest te zijn; van haar broeder, Jan III van Portugal; van haar schoonbroeder Ferdinand van Oostenrijk; van haar gemaal en van haar schoonzusters Eleonora van Frankrijk en Maria, de koninginweduwe van Hongarije. Onder aanroeping van Jezus beveelt de Keizerin haar geest Gode aan en sterft. Het lied besluit met de schildering van de droefheid van de omstanders en een bede voor de ziel. De plaats van overlijden (Toledo) en de datum („op die Meydach") worden erin vermeld.

Het liedje komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 286, n°. CLXXXVII).

Bronnen: Robertson, Hist. of the reign of the emperor Ch. V., blz. 416 vlgg.; Baumgarten, Gesch. Karls V, 1892, II, blz. 475 en III, blz. 361.

Een nyeu Liedeken.

1. Hoort toe al int ghemeyn
Een leyt met droevichede,
Hoe dat ons Keysers huysvrouwe reyn
Ter werelt es overgheleden.
Sy was seer goet den armen
Ende huer ghemeente int ghetal;
Laat ons God bidden over al,
Dat God die siele wil ontfermen.

1, 1. al int ghemeyn, allen. 2. een droevig leed. 4. overgheleden, overleden. 6. ghemeente, burgerij, volk; int ghetal, in het geheel.

2. Die arme menschen breet ende wijt,
Die moghen wel druck oorboren,
Want si hebben als nu ter tijt
Seer veel aen haer verloren.
Ende al die ghemeente mede
Dat mochtmen wel mercken, sijt dies wel vroet,
Hoe si haer schamel ghemeente bijstoet
In Spaengien, dit is waerhede.

3. Nu suldi horen haer beclach,
God wil die siele gheleyden,
Op die Meydach, hoort mijn ghewach,
Sö is si vander werelt ghescheyden.
Coninck Philips, haren sone ghepresen,
Die was daer altijt in present,
Als si ontfinck dat heylighe sacrament,
Ende hi moeste altijt bi haer wesen.

4. „Adieu, coninck Philips, mijn sone goet,
Want ic moet henen varen,
Ende alle mijn kinderkens met der spoet,
God wil u in duechden sparen.
Adieu, coninck van Portugale verheven,
Adieu, coninck broeder domfernant,
Ic moet gaen trecken in een ander landt,
Christus wil mijn bewaerder wesen.

5. Adieu, Karolus, keyser wtvercoren,
God wil u bewaren ende sint Andries,
En Helenora, mijn suster hooge geboren,
Vrou Marie, God wil u behoeden voor meerder verlies.

2, 1. breed ende wijt, wijd en zijd. 2. druck oorboren, droefheid gevoelen. **3,** 1. beclach, klacht. 3. ghewach, mededeeling. 6. in, bij. **4,** 4. God moge u deugdzaam doen opgroeien. 5. haar broeder, Jan III. 6. domfernant, don Ferdinand, jongere broeder van Karel V. 8. bewaerder, behoeder. **5,** 2. wil, moge; bewaren, behoeden; sint Andries, de beschermheilige van de Bourgondiërs. 3. Helenora, zuster van Karel V, gehuwd met Frans I van Frankrijk. 4. meerder, grooter; Maria was sinds 1526 weduwe van Lodewijk II van Hongarije.

Ic moet de werelt begeven,
Dus oorlof ghi heeren onghespaert,
Die hier ten hove sijn vergaert,
Wilt toch eendrachtelijck leven."

6. Si riepen al: „Zijt vroom in stryt,"
Na den hemel sloech si haer ooghen,
Sy sprack: „O Jhesus ghebenedijt,
Wilt mi u ghenade toghen."
Die doot quam huer bestoken,
Si sprac: „O heere God onbevreest
In uwen handen beveel ick mijnen gheest."
Dus heeft si huer ooghen gheloken.

7. Al die daer hebben bi ghestaen,
Die groot metten cleenen,
Si weenden daer so menighen traen,
Met droevegher herten ghemeene.
In die stadt van Tollete met groten rouwe,
Daer is si vander werelt ghescheen.
God wil die edel siele gheleen
Van onsen genadigen Keysers vrouwe.

5, 5. begeven, verlaten. 6. oorlof, vaarwel; onghespaert, onverwijld. 6, 4. toghen, betoonen. 5. bestoken, aanvallen. 7, 4. ghemeene, allen. 6. ghescheen, gescheiden. 7. gheleen, geleiden (naar den hemel).

Lezingen van den tekst. 2, 7: *bijstont*. 6, 5: *bestoten*.

1542 (25—27 Juli).

XXXVII. Lied op Maarten van Rossums vergeefsche Belegering van Antwerpen.

Na den mislukten tocht van Karel V tegen Algiers in het najaar van 1541, achtten zijn vijanden het oogenblik geschikt voor een inval in de Nederlanden. Willem van Kleef, die in 1538 Karel van Egmond in Gelderland was opgevolgd, zou de Noordelijke en Oostelijke gewesten binnendringen en zich daarna vereenigen met het Fransche leger, dat in het

Zuiden zou vallen, terwijl Denemarken op zee den Hollanders afbreuk zou doen. In het midden van den zomer van 1542 trok Maarten van Rossum, wiens naam als veldheer velen zich onder de Geldersche banier had doen scharen, op naar Luik, en verzocht door dit land te mogen trekken onder voorwendsel van Johanna van Albret, de bruid van Willem van Kleef, te gaan afhalen. Natuurlijk was het antwoord een weigering, waarop Van Rossum Brabant ging plunderen en ten slotte op Antwerpen aantrok. Deze stad bevond zich juist met het oog op een beleg in zeer ongunstige omstandigheden: de oude vestingwerken waren geslecht en de nieuwe nog verre van voltooid. De magistraat nam echter alle mogelijke maatregelen en verzocht den markgraaf Réné van Châlons, Prins van Oranje, die zich op dit tijdstip te 's-Gravenhage bevond, met troepen in de stad te komen. Maarten van Rossum wist Réné's antwoord te onderscheppen en wachtte zijn leger bij Eeckeren in een hinderlaag af. Dit werd den 24sten Juli verslagen, maar toch gelukte het den Prins van Oranje nog dienzelfden avond met een vrij aanzienlijk overschot Antwerpen binnen te trekken; ook Maarten van Rossum was inmiddels voor de stad verschenen. Den 25sten Juli deed deze veldheer Antwerpen opeischen voor de koningen van Frankrijk en Denemarken, waarop de magistraat antwoordde, dat zij geen anderen souverein kende dan den Keizer en Maarten van Rossum als een rooverhoofdman beschouwden.

Voor beide partijen ging verder de dag in afwachting voorbij: de Antwerpenaars hadden te weinig macht om zich op het vlakke veld met hun vijanden te meten en deze misten de noodige artillerie voor een beleg. Nog twee dagen bleven de Gelderschen voor Antwerpen liggen; in den morgen van den 27sten Juli braken zij 't beleg op, iets, waarop de Antwerpenaars zoo weinig voorbereid waren, dat zij op het gezicht van het leger, dat zich in beweging stelde, allereerst aan een aanval dachten, en zich aanstonds tot verdediging gereed maakten.

Weinig blijkt van deze omstandigheden uit het vlugge liedje, waarin de Bourgondische landsknechten hun blijdschap over den aftocht uiten, en, begrijpelijkerwijze, op een vrijwat

fierder toon dan zij in werkelijkheid hebben kunnen voeren. Bijzonderheden worden er niet in vermeld; alleen bevat de slotstrofe eene waarschuwing tegen verraders: inderdaad was te Antwerpen een samenzwering ontdekt en waren twee burgers, die aangeraden hadden de stad over te geven, als verdacht van verraad, opgehangen. Het lied komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 269, n°. CLXXVII).

Bron: Henne, Hist. du règne de Charles V, VII, blz. 315 vlgg.

EEN NYEU LIEDEKEN.

1. Bourgoenschen, laet ons vrolick singhen,
Ende maken eenen goeden moet,
Al willen ons die Kleefsche dwinghen
En nemen ons lijf en daer toe goet,
Wi hebben victalie ende goet gheschut te vueren,
Ghelt ende daer toe den coelen wijn;
Antwerpen en wilter niet trueren,
Maer laet ons altijt vrolijc sijn!

2. Ons Borch is met rooskens becranst,
Te wetene wit ende root,
Daer menich vorst, ende knecht om danst;
Wi en hebben van haer gheen noot.
Wi willense tsamen verschueren
Met haren verraders fenijn;
Borgoenschen en wilter niet etc.

3. Wi hebben op haer ghebrouwen
Ons spijse, die is wel gaer,
Met spiesen ende cortouwen
Tantwerpen int openbaer.
Tantwerpen op die mueren,
Daer zijn die burghers fijn;
Edel Antwerpen etc.

1, 2. eenen moet maken, moed vatten. 5. te vueren, te voren, bovenal. 2, 2. wit en rood zijn de kleuren van het Antwerpsche wapen (zilveren burcht op een rood veld). 3. danst, den krijgsdans uitvoert. 6. fenijn, valsch. 3, 3. cortouw, kartouw, kanon. 6. fijn, edel.

4. Onsen dranck die sal verschalen.
En comen die Ghelderse niet aen boort;
Haer roemen sal hen falen,
Elck segghet . . . .
Schamt u der valscher kueren,
Ghi Kleefsche aen ghenen Rijn;
Borgoenschen en etc.

5. Haer ruyters sullen ons verblyden,
Hen paerden comen ons goet,
Dan sullen wi vroom broeders rijden,
Die nu gaen een deel te voet.
Ons ghevanghen in corter hueren
Sullen si wesen, al doeghet haer pijn;
Borgoenschen en etc.

6. Goed Keysers sullen si leeren,
Die Fransoysen nu over al,
Seer cleyn tot haerder eeren;
Tis haer een groot misval,
Dat si haer oyt ghingen rueren,
Teghen den Keyser ons alder medecijn;
Borgoenschen en wilt etc.

7. Marten van Rossum, u mach wel verdrieten,
Dat ghi Antwerpen oyt quaemt so by,
En dat ghijt noyt en dorste beschieten,
Te rechte machmen u wel segghen fy.
Maer ghi dacht ons te besueren
Met u verraders, wel als cokijn;
Antwerpen en wilt. etc.

8. Hier mede beveel ick u den Heere,
Ghi Borgoenschen met herten fier,

4, 3. zij zullen ophouden met pochen. 5. kuere, handelwijze. **5,** 2. hen, hun. 6. doeghet, doet het; haer, hun. **6,** 1. goed keizersgezind moeten zij leeren (te worden). 3. cleyn, weinig. 4. misval, fout. 5. medecijn, hulp, troost. **7,** 2. by, nabij. 5. besueren (enen), maken, dat iemand verdriet heeft. 6. cokijn (ofra. coquin), nietswaardige schelm. **8,** 2. met herten fier, met een trotsch gemoed.

Ende doeghet na mijn leere
Ende drinct den wijn ende bier.
Maer altijt wilt bespueren
Die verraders op elck termijn;
Borgoenschen en wilt niet trueren,
Maer laet ons altijt vrolijck sijn!

8, 3. doeghet, doet. 5. bespueren, opsporen.

Lezing van den tekst. 4, 4: *Elck segget Schamt u der valscher kueren.*

1542 (2 Augustus).

XXXVIII. Lied op Maarten van Rossums mislukten Aanslag op Leuven.

Toen Van Rossum van Antwerpen wegtrok, [1]) was zijn doel zich in Luxemburg met het Fransche leger te vereenigen en op weg daarheen zooveel mogelijk te plunderen. Zoo verscheen hij den tweeden Augustus ook voor Leuven. Kort te voren had men in deze stad een eskadron ruiters en vijfhonderd infanteristen gelegd, doch ze weer teruggehaald, daar men oordeelde, dat zij in een stad van zoo grooten omvang met in den krijg geheel onervaren burgers toch niets konden uitrichten. Dit was aan Maarten van Rossum ter oore gekomen en hij eischte de stad op voor den Koning van Frankrijk. Vele inwoners, vooral de studenten, wilden strijden, maar de magistraat begon dadelijk te onderhandelen en na lang over en weer praten werd besloten dat Leuven aan Maarten van Rossum vijftig duizend gouden kronen benevens wijn en levensmiddelen voor hem en de zijnen zou geven.

Nauwelijks was deze overeenkomst getroffen, of de vijandelijke soldaten trokken op naar de Brusselsche poort, zoodat men voor een overval vreesde. Terstond hielden nu de studenten met eenige burgers de karretjes tegen, die den wijn reeds zouden overbrengen, en liepen naar de bolwerken om te schieten. Met groote geestdrift werd daar gestreden en zelfs de vrouwen hielpen mee.

[1]) Zie 't voorafgaande liedje.

Wel deinsde de overheid voor de gevolgen van dezen strijd terug, en liet aanstonds hare verontschuldigingen aanbieden door twee afgevaardigden, die werden gevangen genomen en eerst tegen een hoog losgeld weer bevrijd. Maar de burgers bleven doorstrijden en Van Rossum, die zich niet langer durfde ophouden uit vrees, dat hem de weg naar Luxemburg zou worden afgesneden, trok af, hetgeen de Leuvenaars eerst als een krijgslist beschouwden. Toen de landvoogdes, Maria van Hongarije, de magistraat haar kompliment liet maken, antwoordde deze, dat de eer geheel aan de studenten toekwam, en stelde ter herdenking van dit feit een processie in, waaraan 't gemeentebestuur en de universiteit deelnamen.

Een van de bij deze gebeurtenis meest op den voorgrond tredende clerken — hij had ook behoord tot het gezantschap aan Maarten van Rossum — was Daam van Goes, die zich weinige jaren later als Portugeesch geschiedschrijver een grooten naam heeft gemaakt. Hij gaf te Lissabon ook 't verhaal van dit beleg uit, minder tot een nauwkeurige voorstelling der feiten dan tot eigen verheerlijking. [1])

Zooals te verwachten is, wijkt de voorstelling van het liedje nogal van de historische af. Volgens dit begonnen de Franschen dadelijk na aankomst de stad te beschieten, waarbij de burgers wel groote verliezen leden, maar, geholpen door de clerken en vrouwen, zich toch kloek verdedigden. Daarna zou Maarten van Rossum door een afgezant zijn voorwaarden hebben kenbaar gemaakt, welke door de burgerij met groote verontwaardiging eenstemmig werden afgewezen (!). Toen 't hun verdroot, dat de vijanden voor de stad bleven liggen, gingen de inwoners op hen schieten, waarop Maarten van Rossum met een verlies van vierhonderd man aftrok.

't Liedje deelt nog de bijzonderheid mee, dat Van Rossum al zijn dooden in een groote schuur liet dragen en met deze verbranden. Ten slotte zegt de dichter, dat geen geweld hen

---

[1]) Catal. Serrure n°. 1544 vermeldt een Leuvenschen nadruk van 1760: Die waerachtighe gheschiedenisse welcke Damiano à Goës toegecomen is ten tijde als de vianden mit Merten van Rosshem voir Loven waren. Tot Loven, bij de Wed. H. van der Haert, 1760 in 12 cart.

deren kan, die onder Gods bescherming staan en dat de leeuwenmoed der Leuvenaars hem tot dichten heeft bezield.

Het lied komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1543* (*Hor. Belg. XI*, blz. 303, n°. CXCVII).

Bronnen: Henne VII, blz. 381--383; Pontanus, 1639, blz. 826.

EEN NYEU LIEDEKEN.

1. In Augusto den tweesten dach,
Datmen de stadt van Loven belegen sach
Al van de Fransche knechten,
Daer Merten van Rossum sonder verdrach
Die Luevenaers woude bevechten.

2. Die Fransoysen quamen seer stoutelic aen,
Si meynden te Lueven binnen ghaen,
Ghelijck een scheper drijft sijn schapen;
Sonder slach oft sonder slaen
Meynden de Lovensce vroukens beslapen.

3. Op de veste was menigen stouten clerc,
Die vroukens waren neerstich int werck,
Aen steenen, aen reepen, aen alle dinghen.
Si spraken: „Sijt alle cloec int werck,
Wi sullen u ghenoech aen brenghen."

4. De Fransoysen schoten hen bussen af,
Die van Loven en achten dat niet een caf,
Die burghers hielden goe hoede.
Al waert dat hen veel volcx beghaf,
De schutters waren cloec van moede.

5. Merten van Rossum, den onverlaet,
Hi heeft ghesonden eenen abasaet

1, 2. belegen, belegerd. 4. sonder verdrach, zonder uitstel. **3**, 3. reepen, pekreepen. **4**, 1. hen, hun. 2. niet een caf, geen zier. 3. goe hoede, waren bij de pinken. **5**, 2. abasaet voor ambasaet, afgevaardigde.

Al aen die burghers ghetrouwe:
Hi eyste met woorden seer obstinaet
Tseventichduysent cronen, root van gouwe.

6. Daer boven eyste hi noch een voor al
Van clooten, van bussen, een groot ghetal,
En poeyer met gheheelder ermijen,
En dat hi ses weken sonder gheschal
Wt ende in sou moghen rijen.

7. Die heeren hebben verstaen dit woort,
Die borghers waren seer verstoort:
Si enwouden dat niet consenteeren,
Si spraken altsamen met een accoort:
„Wi willense declineren."

8. Merten van Rossum hen capiteyn,
Hi hielt voor de stadt van Loven ghemeyn;
Dat heeft den borghers verdroten.
Si riepen: „Comt aen, groot ende cleyn!"
En si hebben inden hoop gheschooten.

9. Die Fransoysen waren seer vervaert,
Doort schieten is hen den moet beswaert,
Achter rugghe sijn si ghetoghen.
Dus danct God, d[i]e zyn dienaers heeft bewaert,
Want het staet doch al in sijn vermoghen.

10. Merten van Rossum was in grooter noot,
Want daer bleeffer meer dan iiij.c. doot;
Dies was hi ghestoort van sinne,
Mer in een groote schure, verstaget bloot,
Daer dede hise varen inne.

11. Die Fransoysen waren seer vervaert,
Si hebben al tsamen verbaert:

5, 4. obstinaet, halsstarrig. **6,** 2. clooten, kogels. 3. ermijen, armeye (Fra. armée), leger. 4. sonder gheschal, rustig. **8,** 2. bleef voor Leuven stand houden. **9,** 2. moet, gemoed. 3. achter rugghe, achterwaarts, terug. **10,** 3. ghestoort, ontsteld. 4. verstaget, verstaat het; bloot, hier rijmwoord. **11,** 2. verbaert (verbarnt), verbrand.

Die dooden metter schueren,
Die stadt van Loven was hen ontvert,
Dat mochten si wel betrueren.

12. Als God zijn dienaers helpen wilt,
Tegen hem en helpet tswaert noch schilt,
Dan alleen in die hant des Heeren.
Dus laet ons tot God keeren als ridder milt,
Hi sal hem tonswaert keeren.

13. Die dit liedeken heeft ghedicht,
Sijn hert dat was daer toe verlicht,
Om elcken te vermonden;
Want ghelijck een leeu d[i]e cloeckelijck vicht,
Sijn die van Lueven bevonden.

11, 4, ontvert (van ontverren), ontgaan. **12,** 4. milt, edel. **13,** 2. verlicht, opgewekt. 3. om het iedereen te verkondigen.

Lezingen van den tekst. **2,** 5: *te slapen.* **5,** 4: *abstinaet.* **9,** 4: *beswaert.*

1542.

XXXIX. Liedje van Bemoediging tijdens Maarten van Rossums Inval in Brabant.

Door dit liedje tracht de dichter zijn geplaagde landgenooten te bemoedigen met de verzekering van de spoedige terugkomst des Keizers. In het najaar van 1542 werden tal van keizerlijke troepen naar de Maas samengetrokken, en begrijpelijkerwijze hoopte men, dat de Keizer nu weldra zou verschijnen om zich aan hun hoofd te stellen. Het liedje moet ontstaan zijn in den tijd, toen de belegering van Leuven nog versch in het geheugen lag [1]: in de vierde en vijfde strofe wordt gesmaald op Maarten van Rossum, wien het trots al zijn pogen niet heeft mogen gelukken in deze stad binnen te dringen. In de slotstrofe getuigt de dichter, een Brabander

[1]) Zie het voorafgaande lied.

van geboorte, die zich nu van het Vlaamsch bedient, van zijn liefde voor den Keizer, wien hij alles, goed en bloed, wil opofferen, en dien hij in al zijn ondernemingen zal bijstaan.

Het lied komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 276, n°. CLXXXI).

Bronnen: Henne VIII, blz. 7 vlgg.; Slichtenhorst.

EEN NYEU LIEDEKEN.

1. Die Ghelders ende die Fransoysen,
Die sijn daer om bekant,
Sy branden ende sy roofden
Op dit Bourgoensche lant,
Dwelck ons Keyser was onbekant:
Hi was ghevaren al wt zijn lant,
Qualijck kost hijt weten,
Wat sijn volck hier mocht ghebreken.

2. Ons Keyser verhoorde die sprake,
Hoe dat wi waren ghequelt,
Hi comt sijne leghere doen maken
Voor Cleeflant in dat velt.
Hy wilt aenschouwen, cleyn ende groot,
Ende smijten die Cleefsche ende Geldersche doot:
Ghene pays en sal hen baten,
Al sou [er] den Aren sijn leven om laten.

3. Den Aren is stout int vlieghen
Met sijn vedere wijt;
Hi sal den lelyen verdrijven,
Die Ghelders bloeme ter spijt,
Om dat si op ons draghen haet ende nijt.
Sy meynden, wi waren des Keyser quijt,
Maer neen, Godt danck den Heere,
Hy comet hen den crijch verleeren.

1, 4. op, drukt de vijandelijke bedoeling uit. 8. ghebreken, ontbreken. **2,** 1. sprake, gerucht. 5. aenschouwen, gadeslaan; cleyn ende groot, in allerlei manieren. 6. smijten, slaan. 8. den Aren, Karel V. **3,** 2. wijt, breed. 3. den lelyen, de Franschen. 4. die Ghelders bloeme? Waarschijnlijk verknoeid. 5. draghen op, koesteren tegen; nijt, wrok.

4. Waer is den verrader ghevaren,
Die lest mael voor Loven was?
Het viel hem suer om draghen,
Het ransoen, datmen hem daer gaf:
Van clooten, van poyere, was een abuys.
Hy moest dan lopen totten coninck huys,
Om dat ransioen te draghen,
Dat hem die Lovenaers gaven.

5. Het mosten hem wel seer spijten,
Den schellem, den onverlaet,
In sijne breydel bijten,
Al om te wreeken sijn quaet,
Om dat hi te Lueven niet en binne en quam
Met alle sijn verraders lam,
Die hi daer in hadde bescreven
En Jochendaelders hadde ghegheven.

6. Ghy Borgoensche, en wilt niet trueren,
Schafft wederom eenen huepschen moet,
Nae suere comt tsuete [1]),
Al vallet u teghen spoet.
Hebdy verloren eenich goet,
Verwacht den Keyser met der spoet,
En wilt hem blijven ghetrouwe;
Ghi sult winnen die croone van gouwe.

7. Maer die dit heeft ghesonghen,
Oft diet eerst mael sanck,
Hy sprack met Vlaemsche tonghen,
Gheboren al in Brabant.

4. den verrader, n.l. Maarten van Rossum. 5. clooten, kogels; poyere, kruit; abuys, misrekening. **5,** 3. hij moest zich verbijten. 6. lam, machteloos. 8. Jochendaelders (waarvan ons daalder een afkorting is), Joachimsthalers, zoo geheeten naar Joachimstal in Bohemen, waarvan het zilver afkomstig was. **6,** 2. vat weder vroolijk moed. 4. al gaat het u niet voorspoedig. 8. die croone van gouwe, de gouden eerekrans (als zinnebeeld van eer of roem).

---

[1]) l.: *tsuete comt nae tsuere.*

Van blijschap drinckt hy geerne den wijn,
Lijf en goet is voor den Keyser fijn;
Wi willent met hem waghen,
En bi staen tot alle sijn daghen.

7, 6. fijn, voortreffelijk.

Lezingen van den tekst. 1, 2: *ombekent*; 5: *onbekent*.

1542.

XL. Lied op de Schermutseling tegen de Franschen te Rumegem.

Reeds voordat Frankrijk den Keizer den oorlog had verklaard (20 Juli 1542) was Anton van Bourbon, Hertog van Vendôme in Atrecht en Vlaanderen gevallen. Hij hoopte zich met Maarten van Rossum te vereenigen, doch het feit, dat de regentes alle bruggen had laten afbreken, vertraagde zijn marschen. Voorloopig vergenoegde hij zich dus met eenige kasteelen te verwoesten. De graaf de Roeulx, aan wien de verdediging van Vlaanderen en Atrecht was opgedragen, wachtte tusschen St.-Omaars en Grevelingen de Franschen af. Hier hadden een paar onbeteekenende schermutselingen plaats, waarna het De Roeulx gelukte de vijanden terug te drijven en aldus deze gewesten voor verdere schade te bewaren.

Over een dezer schermutselingen, voorgevallen bij het dorp Rumegem, en van zoo geringe beteekenis, dat de geschiedbronnen er geen gewag van maken, handelt nevensgaand lied. Er wordt in verhaald, hoe op aanwijzing van een verrader, Papegaeyken genaamd, de landsknechten over 't water waren getrokken, om de Franschen te verslaan. Blijkbaar hebben nu de Walen, die zich onder hen bevonden, hen naar een hinderlaag geleid, waar zij met kogels begroet werden; de Walen zetten het toen op een loopen. Daarop sprongen de Franschen uit hun hinderlaag te voorschijn en met zulk een overmacht, dat de Vlamingen op de vlucht sloegen, tot zij bij een brug kwamen, waar hun hoofdman had post gevat. Volgens het lied gingen zij, toen de vijanden hier met twintig vendels op hen afstormden, weer op den loop, tot de rivier

andermaal hun vlucht stuitte, maar het is best mogelijk, dat alleen de verwarde vorm van het lied tot deze voorstelling aanleiding geeft en er slechts één vlucht heeft plaats gehad. In elk geval, toen de Vlamingen tot staan gekomen waren, gingen zij de Franschen dapper beschieten, van wie velen in booten langs de rivier (dit moet de Aa zijn, in wier nabijheid Rumegem ligt) het leven trachtten te redden. [1])

Dan gaat de dichter over in eene bespotting van Vendôme, die met zijne overmacht toch de nederlaag geleden heeft, en spiegelt den landsknechten tot schadeloosstelling een inval in Frankrijk voor, terwijl hij hen vermaant, in alles hun aanvoerder getrouw te blijven. In de slotstrofe noemt hij als de plaats van het gevecht Rumegem en als zijn eigen naam „Hansken zonder ghelt".

Het lied komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 336, n⁰. CCXXVII).

Bron: Henne VIII, blz. 6—8.

1. Op een Maendach morghen
Trocken wy crijslieden al,
Sonder trueren ofte sorghen,
Lancx een water smal.
Daer waenden wy die Fransoysen te slaen,
Wi waren met verraders belaen;
Si hadden ons binnen der bane,
Papegaeyken was synen name.

2. Als wi over dwater quamen,
Wy lansknechten wel ghemoet,
Dry vendelijn wy vernamen,
Elck in een slachoorden stoet.
Op een schutgeverte waren wy gevoert,

1, 6. belaen, gekweld. 7. binnen der bane, in hun macht. **2**, 3. vernamen, zagen. 5. schutgev(a)erte, plaats, vanwaar men kan schieten; de onzen kwamen dus onder het bereik der kogels.

---

[1]) Zie over ditzelfde feit ook het volgende lied.

Daer in die Walen waren beroert.
Wi creghen ghenuchte int schieten,
Te wyle dat die Walen liepen.

3. Die Franchoysen, als cloecke mannen,
Quamen ons cnaphendich aen;
Meest wt Vlaenderlant ghebannen,
Sy meynden ons hebben ghevaen.
Si riepen: „Her her", wi toochden den rug,
Tot dat wi quamen aen een brug;
Daer vonden wy ons hooftman staende,
Sijn twee vendelijn niet af gaende.

4. Met .XX. vendelijn van twee syden
Quamen sy als dulle lien,
Om tegen ons te strijden,
Wi mosten voor haer vlien.
Die Fransche ruyters ontdeckten tvelt,
Daer waren wi met die Fransoysen gequelt;
Si moghen haer wel schamen,
Dat si .XXX. teghen een quamen.

5. Wi weken in corter wylen,
Tot aen een waterstranck,
Het quartier van eender mijlen,
Noch vlogen ons vendelyn blanck.
Daer toochde elck ruyter, wat hi was:
Wi schoten die Fransce over haer harnas,
In dat water sachmer vele ghenesen,
Si mosten geherdoopt wesen.

2, 6. waar de Walen de hand in gehad hadden? 7. misschien ironisch op te vatten. **3,** 3. veel Vlamingen, die wegens het geloof het land uit gebannen waren, hadden zich met de Franschen vereenigd. 5. her, hier. 8. vendelijn, vendel; af gaende, begevende. **4,** 2. dulle, dolle. 5. ontdecten, bedekten. **5,** 2. waterstranck, rivieroever. 3. quartier, kwart. 4. vendelyn, vaandel. 6. over, op; harnas, legertros, bagage. 7. ghenesen, een gevaar ontkomen, er het leven afbrengen. 8. geherdoopt, toespeling op de hervormde ballingen in 't leger.

6. Och Hertoghe van Vendome,
Bistu een onredelick man,
Dat ghi ons wildet comen
Met so vele vendelijn an!
Den Arent sal noch die Lelie ontdoen,
Al hebdi genoechte voor de noen,
Wy comen noch in tyden,
Om in Vranckerijck te verblijden.

7. Lansknechten, wilt u verblijden,
Om te trecken in Vranckerike bloot,
Van u hooftman en wilt niet scheyden,
Al soudy daer blijven doot.
Met u hooftman u leven leen,
En aen gheen water van hem scheen,
Al gader totten scouweren inne,
Hi volcht u tot sinen brunen kinne.

8. Die dit liedeken dichte,
Hy waer gaerne een lantsknecht,
Hi steldet al opt [1]) slichten,
Te Rumegem int gevecht;
Sinen naem was Hansken sonder ghelt,
Daer was hi metten Fransoysen gequelt.
Ick segt u sonder falen:
In Vranckerijck sal hi zijn scade verhalen.

6, 2. **bistu, wat zijt gij.** 5. **ontdoen, geheel verslaan, vernietigen.** 7. **in tyden, bijtijds.** 8. **te verblijden, ons te verblijden.** **7,** 2. **bloot, rijmwoord.** 5. **vul aan: wil met enz.; leen, leiden.** 6. **scheen, scheiden.** 7. **gader (gadi er), gaat gij er.** 7 **en** 8. **al gaat gij er tot de schouders in, hij volgt u tot zijn bruine kin.** **8,** 2. **hij hield ervan een landsknecht te zijn.** 3. **hij stelde het maar eenvoudig op.**

Lezingen van den tekst. **2,** 5: *schutgewerte.* **3,** 6. *brugghe.* **5,** 2: *water stranck.*

---

[1]) l.: *op al.*

1542 (half Augustus).

XLI. Lied op de Schermutseling tegen de Franschen bij Watendam.

Watendam en Rumegem liggen op een paar uur afstands van elkaar aan weerskanten van de rivier de Aa; het in deze buurt geleverde gevecht kon dus naar beide plaatsen genoemd worden, en blijkbaar herdenkt onderstaand lied hetzelfde feit als het voorafgaande. Maar dit tweede geeft veel meer bijzonderheden. Er is ook sprake in van een verrader, hier als een molenaar aangeduid, die den 15den Augustus door een valschen eed de onzen in de val lokte. Om Rumegem en Rijsselambacht te gaan ondersteunen, trokken de Vlamingen onder aanvoering van de heeren van Nyeuwerlee en van den Gracht de rivier over. Dan volgt dezelfde meedeeling als in het vorige lied, hoe de Franschen hen uit eene hinderlaag overvielen en op de vlucht joegen. De bevolking van Bellambacht, die binnen Watendam lag, hoorde het alarm slaan, trok met mortieren op en bracht de vluchtelingen tot staan. De Franschen werden nu flink beschoten en onderwijl kwam ook de graaf de Roeulx tot ondersteuning aanzetten. De Franschen trachtten in drie booten te ontkomen, maar werden door de onzen in 't water geworpen.

Of met Watendam in strofe 1 en Waten in strofe 8 dezelfde plaats bedoeld wordt, heb ik niet kunnen nagaan; het is echter wel waarschijnlijk, als wij deze beide strofen bij elkaar vergelijken.

Verder volgt de bijzonderheid, die in dit verband wel wat vreemd is, dat de Franschen in de vermomming van Bourgondische landsknechten schapen en koeien kwamen stelen. In de slotstrofe spreekt de dichter de bede uit, dat God den Keizer en allen die hem bijstaan, moge sparen, opdat zij den Franschen hunne valschheid kunnen betaald zetten.

Het lied komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 265, n^{0}, CLXXV).

Bron: zie het voorafgaande lied.

Een nyeu Liedeken.

1. Al dat spreect met Vlaemschen tonghen,
Hoort naer dit vroelijck liet!
Twert tuwer eeren ghesongen,
Wat te Watendamme is gheschiet,
Hoe dattet beschermt was voor verdriet.
Maer this God, diet al voorsiet,
Want die Vransche, valsch van manieren,
Waendent branden ende pilgieren.

2. Daer was een valsch verrader,
Een moelenaer bi beschee,
Hi sprack tot ons heeren allegader,
Dat si over twater souden trecken in bree,
Alsmen screef duysent .Ccccc. XL en twee,
En dat met eenen valschen ee,
Op den avont van Onser Vrouwe,
Te half Oogst dede hi dees ontrouwe.

3. Mijn heere van Nyeuwerlee coene,
Mijn heere vanden Gracht,
Om Rumegem bystant te doene,
Metschaders Rijsselambacht,
Scheepten over twater inder nacht,
Maer si laghender met volle macht,
Want den verrader swoer sonder sparen,
Datter meer een vaenken knechten en waren.

4. Dese Fransche, met nauwe listen,
Si berchden haer in een hout.
Ons heeren, diet niet en wisten,
Volchden haer valsche ghanghe stout;

1, 6. diet al voorsiet, die voor alles zorgt. 8. pilgieren (Fra. piller), plunderen. **2.** te weten een molenaar. 4. in bree, in het breede gedeelte. 7. op den avond van Maria Hemelvaart, d. i. 15 Augustus; zie vs. 8: te half Oogst. **3,** 4. metschaders, mitsgaders; Rijsselambacht, de omliggende streek van Rijssel. 3, 4. om Rumegem en Rijsselambacht bijstand te verleenen. 5. scheepten, voeren. 8. meer, maar. **4,** 1. nauwe, scherpzinnige. 2. verborgen zich in een bosch. 4. volgden dapper hun valsche gangen (met „haer" (hun) worden waarschijnlijk de Walen bedoeld, die de onzen naar de hinderlaag leidden; zie de toelichting van het voorafgaande lied).

Edel, onedel, jonck en out,
De Vransce omrijngdense so menich fout,
Si en wisten haer waer solveren:
Elck vluchte sonder cesseren.

5. Bellambacht met cloecken sinnen,
Si hoordent allaerme slaen,
Si laghen te Wachtendamme binnen,
Si lieten haer eten staen.
Seer haest sijn si naer twater ghegaen
En riepen: „Keert, wi zijn al verraen."
Veel knechten sijn huer teghen ghecomen,
Die door twater quamen gheswommen.

6. Bellambacht, niet om verfrayen,
Met morsle ghinghen si voort
En deden dat vaenderlinc blaeyen,
Neffens twater op den boort.
Al saghen si haer broeders versmoort,
Die al loopende sijn vermoort,
Si riepen: „Staet vrome landtsknechten,
Laet ons liever doot vechten!"

7. Met bussen ende halve haken
Vielen si seer dapperlick an
En schoten om gheraken,
Daer bleef so menighen Franschen man.
Monsuer de Rues quamer toe als dan,
Heel den leghere te lichten began,
Die twee slanghen met hem brochte,
Daermen die Fransoysen met gherochte.

4, 7. solveren (Fra. sauver), redden. **5,** 1. Bellambacht, de omliggende streek van Belle (Bailleul); hier: de inwoners van B. **6,** 1. Bellambacht, zie **5,** 1; niet om verfrayen, eigenlijk: het kon niet mooier gemaakt worden, dus: het kon niet beter. 2. morsle, mortieren. 3. blaeyen, wapperen. 4. boort, oever. **7,** 1. bussen, kleinere vuurwapenen; halve haken, kleine haakbussen. 3. om gheraken, om te raken. 5. de Rues, de Roeulx. 6. heel het leger kwam in beweging. 7. slanghen, soort van geschut. 8. gherochte, raakte.

8. Bin dat ons lieden dus schooten,
Om Waten te doen bystant.
Die Fransche namen drye booten
Och op eenen anderen cant
En waenden so over te comen int lant,
Dus bleef Waten onghebrant;
Maer ons lieden dit verstonden:
Si maectense waterhonden.

9. Die Franchoysen met nijdighen toren
Quamen op dat saysoen,
Met Borgoensche cruycen voren,
Datse ons volck niet en soude misdoen,
En haelden schapen en coen,
Want si kenden haer gheluwe hoen;
Mer die Borgoensche niet en lieten,
Noch tparck te behouden met schieten.

10. God spare ons Keyser machtich
Voor druck ende teghenspoet,
Met allen heeren voordachtich
En al dat hem bystant doet,
En beschermen tonnosel bloet,
Op dat sy die Franchoysen onvroet,
Die om verraetschap altijt helden,
Huer valsche coopen verghelden.

8, 4. och (woch), weg. 8. zij gooiden hen in 't water. **9,** 2. op dat saysoen, op dat oogenblik. 3. De Bourgondische krijgslieden droegen soms het Andreaskruis op de borst; voor eene afbeelding zie men Der Meister W. A. (Hoffmann, Dresden, 1895), plaat X, n°. 26. 6. gheluwe hoen, gele hoeden, beteekenis van dit vers? 7, 8. maar de Bourgondiërs lieten niet na, nog het veld met schieten te behouden. **10,** 3. voordachtich, welbezonnen, kloek. 6. onvroet, dom. 7. die altijd overhellen tot verraderij. 8. hun valschheid betaald zetten.

Lezingen van den tekst. **3,** 1: *nyeuwer leecoene*; 4: *Met schaders Rijssel ambacht*. **6,** 6. *Dan al* enz. **7,** 8: *gheraeckte*. **9,** 7: *Met*. **10,** 3: *Mer*.

1542.

XLII. Lied tegen den Hertog van Gulik.

Het schijnt mij toe, dat dit liedje ongeveer in denzelfden tijd als het voorafgaande is ontstaan of mogelijk ook iets later, maar in geen geval vroeger, zooals men bij een oppervlakkig lezen uit het jaartal in de eerste twee verzen zou kunnen afleiden [1]). Er wordt immers ook melding in gemaakt van Maarten van Rossums inval in Brabant, die in 1542 plaats had [2]). Daar de dichter zoo beslist zegt, dat de Gulikers met hun Hertog zich nu voor den Keizer zullen moeten vernederen en hem om genade bidden, zal het waarschijnlijk gedicht zijn in 1542, toen de stadhouder, Réné van Nassau, gedurende de maanden Augustus en September een schitterenden wraaktocht in het Guliksche hield. Men zou ook 1543 kunnen aannemen, toen de Keizer voor hetzelfde doel een leger verzamelde, maar ik geloof, dat de dichter zich dan met grooter beslistheid zou hebben uitgelaten, terwijl hij nu meer in 't algemeen zijn vertrouwen op den Keizer uitspreekt:

Daerom willen wijt den Keyser clagen,
Hi heeft so menigen stouten man;
Op den Keyser willen wi dragen vrien moet:
Hi wil de Gulickers straffen, enz.

In de eerste strofe wordt gesproken van een tocht, dien de Hertog van Gulik in 1541 naar Frankrijk ondernomen heeft, om met den Koning een verbond te sluiten. Na den dood van Karel van Egmond in 1538 hadden de staten van Gelderland Willem erkend, die nog in hetzelfde jaar hertog van Kleef, Gulik en Berg werd. Natuurlijk deed ook de Keizer zijn aanspraken gelden; op den rijksdag van Neurenberg in 1541 zouden beider rechten onderzocht worden. Onder voorwendsel van zich daarheen te begeven, reed Willem van Kleef spoorslags naar Frankrijk, terwijl zijn gevolg zich langs andere wegen daarheen begaf. De goede verstandhouding,

---

[1]) P. Fredericq en Liliencron dateeren het op 1541. [2]) Zie str. 2 vs. 5.

waarin Frans I en Karel V sinds 1538 leefden [1]), was weer verdwenen, toen de Keizer in 1540 Milaan, waarop Frans nog altijd voor zijn zonen hoopte, aan zijn eigen zoon Filips schonk. De Koning ontving den Hertog zeer hoffelijk te Amboise en sloot met hem een verbond tegen den Keizer, waarbij hij beloofde hem met geld en troepen te zullen bijstaan. Ook werd Willem van Kleef plechtig verloofd met 's Konings elfjarig nichtje, Johanna van Albret, waarna hij weer, even haastig als hij gekomen was, naar zijn land terugkeerde. Karel V was na zijn vertrek uit Regensburg dadelijk toebereidselen gaan maken voor een nieuwen tocht tegen de Turken. Doch het tijdstip van uitzeilen, 18 October, was veel te laat voor eene dergelijke onderneming, en door hevige stormen overmand, keerde de vloot geheel ontredderd terug. Van dit geschikte oogenblik maakte Willem van Kleef gebruik om een inval te doen. Zie verder de toelichting van n°. XXXVII. Het liedje, dat blijkbaar uit het Duitsch is vertaald (*gemaect* rijmt tweemaal op *gebracht* en eens op *nacht*) komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 326, n°. CCXI).

Bronnen: Henne VII, blz. 315; Slichtenhorst.

EEN NYEU LIEDEKEN.

1. Doemen schreef .M.V. hondert
Ende eenen veertich jaer,
Doen is den hertooch van Gulic
Tot den coninc van Vrancrijc getogen,
Ende heeft met hem een contract gemaect,
Des Keysers vaders landen
Tot groote schaden ghebracht.

2. Dat contract hebben wi vernomen,
Dat is worden openbaer.
Ongestraft en salt niet blijven,
Dat segghe ick u voorwaer.

1, 6. vaders landen, misschien een vertaling van het Duitsche väterländer, erfgoederen.

[1]) Zie no. XXXV.

Merten van Rossem hebben si in Brabant gesant;
Dies en wils hem die hertoch niet nemen an,
Hy wil hem keeren daer van.

3. Wil hem die hertoch dit niet aentrecken,
Waerom heeft hijt dan gedaen?
Daer om willen wijt den Keyser clagen,
Hi heeft so menigen stouten man;
Op den Keyser willen wi dragen vrien moet:
Hi wil de Gulickers straffen
Aen lijf ende oock aen goet.

4. Die hertoch van Gulick
Is een jonger man,
Dat hi hem tsegen den Keyser wil leggen an;
Daerom wil hi noch groote schade haen,
Dat voeget [1]) onse here God.
Die Gulicsche hebben metten vromen Keyser
Gheschimpt en gespot.

5. Wel op, ghi Gulicker boeren,
Waer na staet uwen moet?
U schimpen en u spotten
En coemt niet alte goet.
Hout eenen hueschen mont ende een reyne hant,
So muechdy vrijlic wandelen
Al door des Keysers lant.

6. O ghi raet van Gulic
Hebdijs nu niet wel gemaect,
Dat ghi uwen heere in onghenaden
Des Keysers hebt gebracht?
Dat en werd u toch nymmermeer goet,
Ghenade moest hi begheren
Ende vallen den Keyser te voet.

2, 6. daarom wil de hertog er zich niet mee inlaten. **3,** 1. hem dit aentrecken, zich hiermee bemoeien. 5. op den Keizer zullen wij onversaagd blijven vertrouwen. **4,** 3. hem aenleggen, zich verzetten. 5. voege, geve. **5,** 2. moet, lust. 4. alte, zeer.

---

[1]) l.: *voege.*

7. Dat hi genade begeret,
Dat en is u geen scand;
Des is allen menschen condich,
Dat ghi ghesondicht hebt
Tsegen God en dat Roomsche rijc.
Waer mochtmen oyt ghevinden
Der Gulicker hoomoet ghelijck?

8. Niet wel en sullen si varen,
Die Lucifers kinder willen zijn;
Die hem selven wil verheffen,
Vernedert moet hi zijn.
Dat selve spreect ons heere God.
Men sal den Keyser eeren
Ende houden met hem gheen spot.

9. Nu rade ick edel ende onedel,
Die inden Duytschen landen zijn,
Dat si den Franchoysen niet betrouwen,
Want si des Keysers vyanden willen zijn.
Ende dat is nu openbaer:
Den arent en can hi niet gekeeren,
Want hi vlieget hen veel te hooch.

10. Die ons dit liedeken dichte
Ende eerst gesongen hat,
Hy en derf hem niet noemen
Van wegen zijnder stadt.
Merten van Rossem heeft den dans gemaect,
Die moeten die Gulikers dansen,
Dach ende daer toe nacht.

7, 3. condich, bekend. 7. iets, dat overeenkomt met den hoogmoed der Gulikers. **8,** 2. die zich evenals Lucifer hoogmoedig verheffen. **9,** 2. Duytschen, Nederlandsche. 5. openbaer, duidelijk. **10,** 3 en 4. was de dichter misschien afkomstig van Mechelen, welks inwoners den naam hadden van niet wijs te zijn? 5. dans, strijd.

Lezing van den tekst. **10,** 2: *haet.*

1543 (22 en 23 Maart).

XLIII. Liedje op het Ontzet en de Proviandeering van Heinsberg.

Willem van Kleef bleef door de subsidiën van Frankrijk en de offers van zijn volk tot de grootste krachtsinspanning in staat. In den winter van 1543 was het Maarten van Rossum gelukt in het land van Gulik door te dringen, waar Meijnaert van Ham zich met hem vereenigde. Een deel van het leger ging Heinsberg blokkeeren. Aan de landvoogdes kwam ter oore, dat, als de Brabanders beproeven mochten deze stad van proviand te voorzien, Meynaert van Ham, die bij Sittard lag, dit zou verhinderen; gelukte hem dit niet, dan zou hij troepen verzamelen om de keizerlijken aan te vallen en, ingeval hij verslagen werd, zou Maarten van Rossum met alle macht toesnellen. Kort hierop berichtte de bevelhebber van Heinsberg de landvoogdes, dat hij. als hij geen proviand ontving, zou moeten capituleeren. Aanstonds stelde Maria alle cavalerie, die zij missen kon, ter beschikking van Aerschot, dien zij reeds te voren tot hulp uit Henegouwen naar Maastricht ontboden had. Den 20sten Maart trok hij uit deze stad op en na een moeilijken tocht langs slecht begaanbare wegen, waarin zijn wagens telkens bleven steken, verscheen hij den 22sten Maart te twee uur in den middag voor Heinsberg, zonder één man verloren te hebben. De vijanden hadden bij zijn nadering het beleg opgebroken. Het binnenvoeren van de proviand, dat ongehinderd plaats greep, duurde tot den volgenden middag twaalf uur.

Het liedje, dat de bezetting van Heinsberg bij dit heuglijk feit in den mond gelegd wordt, handelt hoofdzakelijk over de belegering en de opeisching door Meynaert van Ham. Ofschoon ik in de geschiedbronnen geen aanwijzingen heb kunnen vinden, dat deze in eigen persoon de onderneming leidde, kan men op grond van het liedje wel aannemen, dat dit zoo geweest is. Als gewoonlijk geeft ook dit lied geen trouwe schildering van de toestanden en uit de vermelding, dat op de waarschuwing van den wachter allen naar de poort

trokken om de „Geldersche boeren" dapper te beschieten en dat zij Maarten van Rossum na zijn opeisching in plaats van een schriftelijk antwoord kogels zonden, zou men niet opmaken, dat het maar weinig gescheeld had, of de bevelhebber had moeten capituleeren. Wel bevat 't lied de mededeeling, dat Meynaert van Ham voor de Bourgondiërs het veld heeft moeten ruimen. Door den dichter — een landsknecht, die vroeger onder Meynaert van Ham diende, maar nu bij de keizerlijke troepen wilde blijven — wordt met dankbaarheid gewag gemaakt, hoe het Bourgondische hof hen wederom van spijs en drank heeft voorzien.

Het lied is blijkbaar uit het Duitsch vertaald en komt tweemaal in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* voor (wel een bewijs voor de slordigheid van de uitgaaf), *Hor. Belg. XI*, blz. 278, n°. CLXXXII en blz. 284, n°. CLXXXVI. Op de laatste plaats telt het ééne strofe (de aanvangsstrofe) meer dan op de eerste; naar dezen meest volledigen tekst is het lied hier uitgegeven, met vermelding van de varianten van den anderen tekst, die eenigszins van belang zijn. Het dunkt mij niet onwaarschijnlijk, dat dit lied bedoeld wordt met de wijsaangifte *„van Meynert van den Ham"*: een van de, vaak voorkomende, liederen met deze stemme begint „Hoort vrienden altesamen" (vgl. onzen aanvangsregel „Ghi chrijslieden alle te samen") en heeft eveneens achtregeligen strofenbouw. Ik trof haar o. a. aan in de *Veelderhande Liedekens, ghemaect wt den Ouden ende Nieuwen Testamente*, enz. van 1569 [1]; in *Het tweede Liedeboeck, van vele diuersche Liedekens, ghemaect wt den ouden ende nieuwen Testamente*, enz. van 1583 [2]; in *Een Niew Geestelick Liedtboecxken, Ghetoghen wt den Ouden ende Nieuwen Testamente, Die welcke noyt in druck zijn wtgegaen, ende ghemaeckt by den selven Autoor, . . . Gedruct int Jaer 1593* [2]. Het eerst trof ik de wijsaangifte aan in *Een nieu Liedenboeck, van alle nieuwe ghedichte Liedekens, die noyt in druck en zijn gheweest, ghemaect wt den Ouden ende Nieuwen Testamente*, enz. van 1562 [2]; het laatst in 't *Kleyn Hoorns Liedtboek, t'Amsterdam 1685.* [3]) Ook komt voor

[1]) 's-Grav. Kon. Bibl. [2]) Amst. Doopsgez. Bibl. [3]) 's-Grav. Bibl. Scheurleer.

de wijsaangifte „*Van Hensburch*" bij een lied van eveneens achtregeligen strofenbouw o. a. in de *Veelderhande gheestelicke Liedekens, An. 1558* [1]) en in de *Schriftuurlicke Liedekens, Tot Leyden, 1595* [2]).

Bronnen: Henne VIII, blz. 66 vlgg.; Slichtenhorst.

Een nyeu Liedeken.

1. Ghi chrijslieden alle te samen,
Sijt vrolijcken in die weer,
Die Geldersce mogen haer wel scamen,
Dat si ons comen heer.
Om Hensborch te winnen was haer motijf;
Het heeft hen ghecost so menich lijf,
En al tot haer verlanghen,
Het en conde haer niet wel verganghen.

2. Die wachters hoorde ick reden:
„Ghi lantsknechts, maect u in die weer:
Meynaert met sinen lammen leden,
Die comt ons voor Hensborch heer;
Hi brengt met hem so menighen man,
Ghi chrijslieden wiltse schouwen an
Ende verdienen prijsen,
Nae oude lantsknechten wijsen.

3. So haest als wi vernamen,
Ende hoorden des wachters woort,
Wi lantsknechten al te samen
Maecten ons al op die poort.
Men sach daer gheen crijsknecht troeren,

1, 4. heer, hier. 5. motijf, doel. 7. tot haer verlanghen, en geheel door hun eigen schuld, zij hebben het zichzelf te wijten. 8. verganghen, vergaan. **2,** 1. reden, spreken. 2. maect u in die weer, maakt u tot tegenstand gereed. 3. Meynaert van Ham; met sinen lammen leden, bijnaam? 8. volgens de oude gewoonten der landsknechten. **3,** 5. troeren, vertsagen.

[1]) Utr. Univ.-Bibl. [2]) 's-Grav. Kon. Bibl.

Het dochten ons meest Geldersche boeren;
Wi boden haer goeden morghen
Ende schooten daer in sonder sorghen.

4. Eenen brief is ons ghecomen
Met eenen bode, al op dat pas,
Daer in dat wi vernamen,
Dat Meynaert haer overste was.
Och hertoch Willem, hoochgheboren man,
Is uwen raet aen Meynert van Ham,
Merten van Rossum, en sulcke reden,
Si brenghen u om landen ende steden.

5. „Bode keert wederom tzo velden,
Dat gheven wi voor den besten raet,
Segt Meynaert, dat hi laet zijn schelden
En sie, wat in sinen boesem geschreven staet.
Hi begheert van ons dese stercke stadt,
Schaemt hi hem niet, wi weten wel badt.
Wilt hi ons crijghen leeren?
Een crijchvorst hebben wi tot eenen heere.

6. Hi begheert een antwoort schriftelick,
Dat dunct ons wesen so vreemden spel;
Met spiesen ende met cortouwen ende dier gelic
Hebben wi leeren schriven wel.
Daer hebben wi menighen lantsknecht by,
Si schrijven so dapper met pulver en bly,
Wilt ghi die brieven lesen,
Van die pocken sullen wi hem ghenesen.

7. Op eenen morghen si ons beleyden,
Op eenen Saterdach dat dat gheschach,

4, 6. is uwen raet aen, overlegt gij met. 7. reden, blijkbaar eene vertaling (!) voor het Duitsche räte, raadslieden. 8. brenghen om, berooven van. **5,** 6. badt, beter. **6,** 2. so vreemden spel, zulk een vreemde wijze van doen. 3. cortouw, kartouw, kanon. 6. pulver, kruit; bly, lood. **7,** 2. gheschach, Duitsch gekleurde vorm van geschiedde.

Mer tsaemdaechs [1]) mosten si wederom scheiden:
XIX. venlijn men vlieghen sach.
Si hoorden: daer quam so groote gewelt,
Meynaert van Ham moste ruymen dat velt;
Dat deden die Borgoensche heeren:
Het narrenspel wilden si hen leeren.

8. Thof van Bourgoengien willen wi loven,
Dat ons heeft ontsedt met spijse en dranck!
Nu sitten wi bi den cackeloven,
„Nirredom noey" is onsen sanck.
Op Meynerts gaerde worden ons billen bloet,
Die Keyser loont ons met penninghen root;
Wi maken ons cleederen doorsneden
Naer oude lantsknechten zeden.

9. Die dit liedeken dichten,
Dat was een lantsknecht goet,
Sijn hert dat sachmen verlichten;
Hi isser wel toe ghemoet,
Om Hensborch te houden en drinken den wyn.
Op Meynerts gaerde en wilt hi niet meer zyn:
Hi laet hem sijn brillen vercoopen,
Hi wilt blijven bi 's Keysers hoopen!

7, 5. gewelt, krijgsmacht. 8. zij deden hen een dwaas figuur slaan. **8,** 3. cackeloven, kachel. 5. op Meynerts gaerde, in Meynaerts tuin, onder Meynaerts bestuur. 7. doorsneden, met stukken van andere kleur of stof ingezet. **9,** 2. goet, dapper. 3. verlichten, licht worden. 4. ghemoet, gezind. 7. hij laat hem maar praten. 8. hoopen, troepen.

Lezing van den tekst. **5,** 4: En *sien* enz.

Varianten van den anderen tekst, in de Hor. Belg. XI onder n°. CLXXXII meegedeeld. **2,** 1: . . . *rijden*; 4: . . . *heyr.* **2,** 7: *Ende wilt verdienen tprijsen.* **3,** 5: . . . *trueren.* **4,** 3: *vernomen.* **5,** 8: *Den Keyser hebben* enz. **6,** 3: *Met spicen cortouwen ende der ghelijck*: 7: *Wilt hy* enz. **7,** 3: *Mer des maendachs.* **8,** 3: *cacgel oven.* **9,** 6: *Aen Meynaerts garde* enz.; 8. *skeysers* (de tekst heeft hier: *tkeysers*).

---

[1]) l.: *smaendaechs*, zie de varianten.

1543 (22 Juni).

XLIV. Lied op het tweede Ontzet van Heinsberg door den Prins van Oranje.

Na de proviandeering van Heinsberg (zie 't voorafgaand liedje), was Aerschot op zijn terugweg bij Sittard door de Gelderschen aangevallen en verslagen, waarbij zelfs zijne artillerie werd buitgemaakt. Daarna hadden de Gelderschen 't beleg van Heinsberg weer hervat. Op 't eind van Juni maakte de Prins van Oranje zich gereed om de stad voor de tweede maal te gaan proviandeeren. Met een flinke ruiterij trok hij op en had 't geluk de Gelderschen te verslaan en hun artillerie te nemen, zoodat de smaad van Sittard gewroken was.

Het lied bevat tal van bijzonderheden, die ik bij geen geschiedschrijver terugvond, n.l., dat de Gelderschen reeds den nacht te voren door een loos alarm getracht hadden den Bourgondiërs schrik aan te jagen. Verder dat de Prins bij het aanbreken van den dag met vijftienhonderd paarden was opgetrokken; aan het hoofd der ruiterij stond Willem van Vorstenborch (Fürstemberg), een veldheer, die van den Franschen dienst in dien van Karel V was overgegaan. De Gelderschen waren echter uit een hinderlaag te voorschijn gesprongen, maar werden dapper aangevallen door den Prins, terwijl de Heinsbergers tegelijkertijd een uitval deden. Toen de Gelderschen zagen, dat velen hunner sneuvelden, gingen zij aan 't muiten en eischten geld alvorens door te vechten. Daar hieraan niet kon voldaan worden, sloegen zij op de vlucht en redden zich binnen Wassenberg en Roermond, voorzoover zij namelijk aan de vervolging der Bourgondiërs ontkwamen. Niet alleen hun artillerie, maar ook tenten, levensmiddelen en ammunitie werden de buit der keizerlijken. De slotstrofe bevat een heilwensch voor het Gulden Vlies, waarmee de Bourgondische macht bedoeld moet zijn.

Het lied komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 300, n°. CXCV).

Bronnen: Slichtenhorst, uitg. 1654, blz. 460; Henricae ab Erp, Annales Vernaculi in de Analecta van Matthaeus I.

Een nyeu Liedeken.

1. In Junius, den .XX. dach,
Den Prince van Araengien te velde men sach
Met menighen vromen lantsheere.
De Ghelderse verstoorde [1]) sonder verdrach,
Hi behaelden daer oock prijs ende eere.

2. Des Princen meynen was op dat pas,
Hensberch te victalieren ras.
Hi de alle monucie bereyden,
Wie dat ruyter noch lantsknecht en was,
Moeste wten Bourgoensen legher scheyden.

3. De Gelderse quamen tegen der nacht
En hebben eenen losen alarm gewracht,
Met ontrent vijfhondert peerden;
Mer de Bourgoense, zeer wijs bedacht,
Dorstense wel aenveerden.

4. Smorghens ontrent dagheraet
Is den Prince getrocken met sinen staet,
Met vijfthien hondert peerden,
Daer overste af was, my wel verstaet,
Grave Willem van Vorstenborch van weerden.

5. Als die Gelderse dat vernamen,
Dat die Bourgoense ave quamen,
Met die victaille waghens ghepresen,
Met dry slachoorden sachmense versamen.
Wt hen cuylen quamen sy midts desen.

1, 2. Araengien, Oranje. 4. hij verspreidde zonder ophouden schrik onder de Gelderschen of de Gelderschen woedden zonder ophouden. **2**, 3. de, deed; monucie, munitie, de oorspronkelijke vorm van ammunitie. **3**, 5. aenveerden, aanvallen. **4**, 2. staet, stoet. 5. van weerden, aanzienlijk. **5**, 2. ave quamen, afkwamen. 5. hen, hun; midts desen, hierom.

---

[1]) l.: *verstoordi* of *verstoorden*.

6. De Prince viel die Gelders dapper an
Ende haer schade van menighen man,
Ten cost die Bourgoense niet verdrieten.
Veel vanden boeren sach men als dan
Het bloet over die schoenen vlieten.

7. Die van Hensberch zyn ooc wt ghesprongen
En hebben onder den hoop geclongen,
Met bussen ende cortouwen.
Si hebben die Geldersen so bedwonghen,
Si en mochtent daer niet langher houwen.

8. Die Geldersen vernamen dit rumoer,
Dat daer wert versleghen so menighen boer,
Al van die Bourgoense knechten.
Si riepen: „Gelt gelt, dou vertwijfelde loer,
Of wy en willen der ja niet vechten".

9. Van gelt en was daer geen gherucht,
Voor de Bourgoense hadden sy ducht;
In Wassemborch zijn si gheweken,
Na Rueremunde namen sy ooc de vlucht,
Die Bourgoense volchden op haer streken.

10. Pauwellioenen, tenten en victaille net,
Met .XV. groote stucken reyn opgheset,
Buspoeyer en daer toe clooten
Hebben de Bourgoense met beckenelen gescept;
Ten heeft haer niet verdroten.

11. God en den Heere sint Andries,
Die wil bewaren dat Gulden Vlies
Voor alle verraderyen,
Voor hinder of schade of eenich verlies,
Nu en tot allen tijden.

6, 2. en bracht menigen man van hen schade toe. **7,** 2. geclongen, (het) doen klinken. 3. cortouwen, kartouw, kanon. **8,** 4. vertwijfelt, waanzinnig, dol; loer, lomperd. 5. ja, voorwaar. De dichter wil hier het Geldersch nabootsen. **9,** 1. gherucht, sprake. 5. streken, wegen (sporen). **10,** 1. pauwellioen, groote tent. 2. reyn opgheset, netjes in orde? 4. beckenelen, helmen; met beckenelen gescept (ook slaande op het voorafgaande), in overvloed buitgemaakt. **11,** 4. hinder, leed.

1543.

XLV. Spotliedje op de Gelderschen na den Slag bij Sittard.

Dit spotliedje heeft op hetzelfde feit betrekking als het voorafgaande: het tweede ontzet van Heinsberg. Het geheele lied door spreekt de dichter op schamperen toon tot de Gelderschen, die met hun gansche macht Heinsberg waren gaan belegeren, maar het op een loopen zetten, zoodra de Prins van Oranje tot proviandeering aanrukte. Hoe prat waren die Gelderschen geweest op „des Paeschavonts victory", d. i. de nederlaag, die zij den Prins van Oranje na zijn eerste proviandeering, te Sittard hadden toegebracht [1]; doch nu hebben de keizerlijken die nederlaag gewroken en zelfs 't geschut heroverd, dat daarbij was verloren gegaan.

In de slotstrofe vermaant de dichter den Gelderschen Hertog ernstig niet langer vergeefsche moeite te doen, maar zich liever aan den Keizer, tegen wiens macht hij toch niet opgewassen is, te onderwerpen.

Het liedje komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 339, n°. CCXIX).

Bron: zie het voorafgaande lied.

Een nyeu Liedeken.

1. Wat segt ghi, pocghghers van Cleven,
Van Gelder, van Gulic me,
Wat hebt ghi toch bedreven,
Met uwen stercken steen?
Ghi hebt u gantsche geheele macht
Met al u hulpers op ghebracht:
Ghy woudet Heynsborch winnen,
Maer si wisten wel bat van binnen.

1, 4. steen, steden, zie ook 8, 1. 6. opghebracht, te voorschijn gebracht.

[1] Zie de toelichting van n°. XLIV.

2. Hansken van Gelder, ghy moecht wel zwijgen
U pochghen dat en achten wi niet;
Ghy waendet Heynsborch te crijghen,
Met bedelen int verdriet.
Ghi zijt u leven behouden man,
Want die so naerstelijc bedelen can,
Den cost moet hi verwerven,
Hoe soudt ghy connen bederven?

3. Ghy waert so dapper int spreken,
Ghi bruyctet soe menich woort,
Verhalende onse ghebreken,
Dat hebben wi wel ghehoort.
Wy en achten u snorcken niet een kaf:
Dantworde, die u den koeckoeck gaf,
Met clappen vander keyen,
Daer mocht ghi u toe bereyen.

4. Die Prins al van Araignen
Heeft dat vernomen saen,
Van alle die groote calaignen,
Datmen Heynsborch heeft ghedaen.
Si hebbent beschoten met menighen schoot,
En hebbent ghebrocht in spijsens noot,
Si meenden, het waer ghewonnen,
Mer ten was niet halfbegonnen.

5. Die Prins, die wildet beletten,
Als een veltheer fier:
Al om Heynsborch tontsetten,
Heeft hi versamelt schier
Van ruyter en knechten een groot gewelt,

2, 1. Hansken van Gelder, hier blijkbaar als bijnaam voor den Gelderschman gebruikt. 4. met uitentreuren daarom te bedelen. 5. gij zijt voor uw leven geborgen. 8. bederven, in het ongeluk komen. **3,** 5. wij achten uw pochen geen zier. 6—8. gij moogt u voorbereiden op geen ander antwoord dan de koekoek geeft, n.l. zotteklap. **4,** 1. Araignen, Oranje. 2. saen, spoedig, 3. calaigne, overlast. **5,** 2, fier, dapper. 5. gewelt, macht.

En heeftse in een slachoorden ghestelt
En borcht [1] Heynsborch victaille,
In spijt des Ghelders rapaille.

6. Wat segdy, ghy Cleefsche knechten,
Hoe waerdy also bedacht,
Dat ghi niet en dorste vechten,
Doen ghy ons hadt verwacht?
Het scheen, ghy hadt so grooten moet:
Ghi en wildet ons ontwijcken niet eenen voet,
Al waren wi noch thien hoopen;
Waer om ghinct ghy dan loopen?

7. Des Paeschavonts victory
Hadt u seer sot gemaect,
Met een verwaende glory
Waerdi seer qualick geraect!
Certeyn, ghy haddet al anders ghemeent,
Ghi hadt den Hertoch tgheschut ontleent,
Ghi en wildet niet betalen,
Die Prince moestet weder halen.

8. Hertoch van Cleef met uwen steden,
En doet gheen verloren pijn,
En laet Heynsberch met vreden,
Ten mach niet anders zijn!
Ende legt den Keyser thooft inde schoot:
Ghi weet zijn macht is u te groot,
Wat condy dan bedrijven?
Die minste moet ghi bliven.

6, 2. bedacht, gezind. **7,** 3. verwaende, ingebeelde. 4. qualick geraect sijn, er slecht aan toe zijn, de slechte gevolgen (van iets) ondervinden. 6. ontleent, geleend (van). **8,** 2. verloren pijn, vergeefsche moeite. 4. mach, kan.

---

[1] l.: *brocht.*

1543.

XLVI. Vreugdelied op de aanstaande Komst des Keizers.

Ingevolge het verdrag door Frans I met Heiradin Barbarossa gesloten, kwam in Juli 1542 een Turksche vloot zich met de Fransche vereenigen. Ofschoon haar vereende krijgsdaden in hoofdzaak tot de inneming van Nizza beperkt bleven, kon de Keizer, die tevens te land door de Franschen werd aangevallen, in deze omstandigheden Spanje niet verlaten, hoe gaarne hij voor de onderwerping van Willem van Kleef naar de Nederlanden was opgetrokken. Eerst toen de Turksche vloot in April 1543 was weggevaren, scheepte de Keizer zich te Barcelona in. Den 13den Juni landde hij te Genua, waar hij onze Staten van zijn aanstaande komst verwittigde. Waarschijnlijk is na de ontvangst van dit bericht onderstaand vreugdeliedje gedicht.

Evenals de arend, wiens beeld hij in zijn wapen voert, uitvliegt om visch voor zijn jongen, zoo is de edele Keizer uitgetrokken in het belang der zijnen. Reeds den vierden April had hij hierheen willen komen, maar een aanval der Turken hield hem terug; door Gods hulp versloeg hij hen echter. Van een bepaalden slag vond ik echter geen melding. Daarna versterkte hij de grenssteden, vooral Perpignan; nam afscheid van zijn kinderen (Filips, Maria en Johanna) en scheepte zich den vierden Mei te Barcelona in. Volgens den dichter zou de Keizer een voorspoedige zeereis naar Genua gehad hebben; we weten echter, dat het tegendeel het geval was. Ieder moet nu toebereidselen maken voor de terugkomst van den vorst. In de slotstrofe dankt de dichter allen, die tijdens de afwezigheid van den vorst zijn landen beschermd hebben, met name de landvoogdes Maria, den Graaf de Roeulx [1]), Réné van Châlons, Prins van Oranje [2]), en Maximiliaan van Egmond, Graaf van Buren, van wien wij weten, dat hij de Franschen op de grenzen van Picardië dapper bestreden heeft.

---

[1]) Zie blz. 200. [2]) Zie blz. 190, 208, 217.

Het lied komt voor in het *Antwerpsche Liederboek* van 1544 (*Hor. Belg. XI*, blz. 307, no. CC).

Bronnen: Henne VIII, blz. 116 vlgg.; Pontus Heuterus, Op. hist. 1643, lib. XI, cap. XX.

EEN NYEU LIEDEKEN.

1. Lof God en weest verblijt,
Al dye Bourgoensche zijt!
Elck schaft nu hupschen moet:
Al ist oorloghe en strijt,
Voor ons noyt beter tijt,
Comt ons Keyser, het edel bloet,
Int lant gelijc hi doet.
Naer Davidts woort hi moet
Wel zijn ghebenedijt,
Die compt om ons profijt,
In den name des Heeren soet!

2. Ons Keyser, dat edel greyn,
Mach wel den aernt certeyn
Doen in zijn wapen staen!
Den edelen aernt reyn,
Die sietmen int ghemeyn
Boven alle wolcken gaen,
Dan daelt hi neder saen
Inder zee rasch onbelaen
Ende daer so haelt hi eyn
Visch, om sijn joncxkens cleyn
Den honghere te verslaen.

3. Sgelijcx over reyset al:
Lant, water, berch, ende dal,
Ons edel Keyser fijn;

1, 3. elk vat nu frisschen moed. 8—11. zie Psalm 118, vs. 26: Gezegend zij hij, die daar komt in den naam des Heeren! **2,** 1. greyn, voortreffelijk mensch. 5. int ghemeyn, openlijk, ten aanschouwen van het algemeen. 7. saen, spoedig. 9. eyn, een. **3,** 1. sgelijcx, desgelijks.

En sorghet voor groot en smal,
Hoe hi donnosel sal
Beschermen voor ghepijn.
Als wi in rusten zijn,
Hi en rust in gheen termijn,
Maer waect voor zijn ghetal,
Al maect hi cleyn gheschal,
Alsoot nu es aanschijn.

4. Naer Vlaenderlant mignoot
Was ons Keyser devoot
In April den vierden dach
Op vaerde, maer den stoot,
Die doen den Turck hem boot,
Belette[t] somen sach.
Christus, diet al vermach,
Hielp hem in dat bejach,
Dat den Turck voor hem vloot,
Sijn vyanden bleven doot;
Lof God, hi wan den slach!

5. Als ons Keyser playsant
Die Turcken wt sijn lant
Dus hadde ghedaen vlien,
Hi heeft in elcken cant
Die frontieren vailliant
In Spanien van als voorsien.
Aen zijn kinderen doen te tien
En alle edele tot dien
Nam hi huesschen oorlof, want
Hi quam Perpiniant
Verstercken van crijschlien.

3, 5. donnosel, den onschuldige. 6. ghepijn, pijn, moeite. 9. voor zijn ghetal, voor de zijnen. 10. gheschal, ophef. 11. es aenschijn, blijkt. **4,** 1. mignoot (fra. mignot), dierbaar. 2. devoot, vroom. 4. op vaerde, op weg. 8 bejach. streven. **5,** 1. playsant, geliefd. 5. vailliant, sterk. 6. van als, van alles. 7. doen te tien, toen ten tijde. 8. tot dien, bovendien. 9. hi nam huesschen oorlof (aen), hij nam vriendelijk afscheid (van). 10. Perpiniant, Perpignan.

6. Als hijt in Spaenghien claer
Ghestelt hadde alle gaer,
Den vierden in Meye lest leet
Quam hi om ons welvaer
Te Basseloenien, daer
Al sijn schepen laghen bereet,
Daer ons Keyser in screet,
Met al zijn edele discreet.
Dus so quam hi eenpaer
Met een groote armee naer
Dese Nederlanden breet.

7. Lof God, want hy hem scanck
Goede weeder en voortghanck.
Hi is ghearriveert
Te Jenes vry en vranck,
Daer elck ter vruecht ontspranc,
En seer heeft ghetriumpheert.
Elck nu verjubileert
En ghereeschap pretendeert
Naer des Keysers ontfanck,
Want hi naer ons verlanck
Comt ons bi onghecesseert.

8. Vrou Marie ingenieus
En den Grave van Reus,
Van Aranien den Princier,
Den Grave van Buren, vleus,
En alle edele coragieus
Wi bedancken in dit quartier;
Want zijs Keysers landen hier

6, 1 en 2. claer ghestelt, in orde gemaakt. 3. lest leet, laatstleden. 5. Basseloenien, Barcelona. 6. bereet, gereed. 9. eenpaer, met gelijkmatige snelheid. 11. breet, machtige. **7,** 4. Jenes, Genua. 5. ter vruecht ontspranc, opsprong van vreugde. 8. maakt toebereidselen. 9. voor de ontvangst des Keizers. 10. naer ons verlanck, naar onzen wensch. 11. komt zonder dralen tot ons. **8,** 2. den Grave van Reus, De Roeulx. 3. den Prins van Oranje. 4. Maximiliaan van Egmond, Graaf van Buren: vleus (Kiliaen vleugs), fluks. 6. quartier, streek.

Beschermt hebben voor dangier
Dese tijt periculues.
Ons Keyser fortunieus
Sals haer nu bedancken schier.

8, 11. zal hen nu daarvoor spoedig bedanken.

1543.

XLVII. Vreugdelied op de Onderwerping van Hertog Willem van Gulik.

Van Italië [1]) reisde Karel V over Duitschland hierheen. Vol verlangen den Gelderschen Hertog voor zijn opstand te straffen, trok hij den twintigsten Augustus van Spiers naar Gulik op; de bemiddeling, die de Aartsbisschop van Keulen en de Hertog van Saksen in deze zaak hadden aangeboden, was door den Keizer van de hand gewezen. Echter konden zijn vijanden niet aan 's Keizers terugkomst gelooven, maar meenden, dat hij op zijn ongelukkigen tocht naar Algiers was omgekomen. Toen dus Karel den 23sten Augustus uit zijn naam Duren liet opeischen, antwoordde dit, dat men niet bevreesd was voor een vorst, dien de visschen reeds lang hadden opgegeten. Na eene bestorming van twee dagen moest de stad zich echter overgeven, waarop de meeste Guliksche steden zich onderwierpen. Karel liet hierop de onderwerping van het overige deel en van Kleef aan den Graaf van Hoogstraten over en trok zelf door naar Gelder. Op 30 Augustus verscheen hij voor Roermond, dat zich terstond overgaf. Verscheidene Geldersche steden kwamen hierop hare onderwerping aanbieden, alleen Venlo maakte zich tot een krachtig verzet gereed, toen Willem van Kleef, uit vrees van ook Gulik en Kleef te zullen verliezen, besloot zich te onderwerpen. Den 7den September begaf hij zich, vergezeld van zijn bemiddelaars, den Hertog van Brunswijk en den Coadjutor van Keulen, naar 't keizerlijk kamp, waar Karel hen zittend ontving. Alle drie knielden neer en de Hertog van Brunswijk riep 's Keizers

[1]) Zie het vooratgaande lied.

genade in voor Willem, die hierop zelf zijn schuldbekentenis uitsprak. Nog dienzelfden dag kwam het verdrag van Venlo tot stand. Hierbij moest de overwonnen Hertog beloven in zijn staten den Katholieken godsdienst te handhaven en de ketterij uit te roeien; den Keizer te gehoorzamen en alle verdragen met diens vijanden te verbreken; en het hertogdom Gelderland en het graafschap Zutfen af te staan. Gulik en Kleef mocht hij behouden, maar Heinsberg en Sittard zouden aan den Keizer in pand komen, tot de bepalingen van het verdrag waren nagekomen. Het liedje op dit feit is blijkens de eerste strofe gedicht, om op een feestmaal ter eere van 's Keizers overwinning, gezongen te worden. Het herinnert aan den bangen tijd, toen Karels vijanden van zijn afwezigheid gebruik maakten om zijn landen te verwoesten en tevens het gerucht uitstrooiden, dat de Keizer was omgekomen. Maar wie zich vernedert, zal verhoogd worden, en wie zich verhoogt, vernederd, dit laatste is gebleken aan Willem van Gulik, die nu een gevangene is. (Doch van eene gevangenschap is feitelijk geen sprake geweest.) Op raad van de keurvorsten, wier voorspraak de Keizer eerst van de hand wees, heeft hij zich moeten overgeven. Maar de bedriegerijen van zijn bondgenoot, den hoofdschuldige, zijn nu ook gebleken en de Fransche Koning zal evenmin zijn straf ontkomen. Gelder, Kleef en Gulik verzoeken nu zelf door den Keizer met Brabant en Holland te worden vereenigd. Deze mededeeling is in strijd met de geschiedenis, want de Hertog had alleen Gelder behoeven af te staan, en dit was met Holland, Zeeland en Utrecht vereenigd onder het stadhouderschap van Réné van Châlons, Prins van Oranje. Op welke profetie in str. 6, vs. 1 gedoeld wordt, heb ik niet kunnen nagaan; een dergelijke vermelding vinden wij ook in de slotstrofe van n⁰. XLIX.

In de slotstrofe wordt de Prince toegepast op Karel, voor wiens krachtige hand alles buigen moet, en die, zoo God wil, zelfs het gebied der Turken zal onderwerpen.

Het lied komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 292, n⁰. CXC).

Bronnen: Henne VIII, blz. 120—130; Slichtenhorst.

Een nyeu Liedeken.

1. Hoort menschen, hier gheseten
Int Borgoensche crijt,
Die vromelijc drincken en eeten
En bedrijven jolijt,
Om dat ons Keyser nu wordt benijt,
Ende so vromelic strijt,
Dies zijn wy verblijt;
Wi dancken al tsamen God ghebenedijt.

2. Menich herteken was int benauwen
Int Bourgoensche pleyn,
Om dat Gelder en Cleefsche landouwen
En die Gulkenaers cleyn
Spraken van onsen Keyser vileyn
Ende seyden certeyn,
Al tsamen ghemeyn,
Dat hem die cabbeliauwen hadden eyn.

3. Een herte vernedert van gheeste,
In Gods toeverlaet,
Niewers hem en maect de meeste [1]),
Wert verheven jaet;
Maer, die hem verheft, hoort menschelijc saet,
Wert vernedert quaet;
Het blijct aent misdaet:
Vraget Willem van Guilic, die gevangen gaet.

4. Die coervoorsters spraken te rade
Aen ons Keyserlijck graen,
Of hy Willem niet in genade

1, 2. crijt, gebied. 3. vromelijc, flink. 4. jolijt, vreugde. 5. benijt, bestreden. **2,** 1. int benauwen, in benauwdheid. 2. pleyn, gebied. 4. en die minne Gulkenaers. 5. vileyn, op een gemeene wijze. 7. ghemeyn, gemeenschappelijk. 8. hadden eyn, in hun macht hadden. **3,** 2. in vertrouwen op God. 3. (dat) zich in geen enkel opzicht aanstelt als de voornaamste. 4. jaet, voorzeker. 6. quaet, op droevige wijze. **4,** 1. coervoorsters, keurvorsten; spraken te rade aen, beraadslaagden met. 2. graen, uitstekend persoon.

[1]) l.: *Die* nieuwers enz.

Soude willen ontfaen.
Ons Keyser en wilde aen sulc vermaen
Gheen hant aen slaen;
Hi wilde weten saen,
Waer om dat hy den Arent was afgegaen.

5. Die coervoorsters, elck ander in stade,
Gingen Willem bevroen
Ende spraken: „Eert is te spade,
Hoort hier, Clevenaer coen,
Trec in Keysers handen op dit saisoen,
In der velden groen,
Als gevangen baroen,
En op diet u rieden, wilt u onschult doen!

6. Nu en sal prophecie niet liegen,
Hoort al hier naer!
Alle loosheyt en bedrieghen
Wert nu openbaer!
Tis so misselic, wiet berocket heeft,
En dus heeft gesneeft;
Vry, lelie, nu beeft!
Wi dancken God dat onsen Keyser noch leeft.

7. Gelder, Cleef en Guylic, die landen,
Recht vry ongespaert
Begeren onder ons Keysers handen
Te sijne bewaert.
Wilde hyse ontfangen als Keyser vermaert,
Si zijn vol vaert
Nae den vroemen libaert;
Hi wilse met Brabant, Hollant, hebben gepaert.

4, 5 en 6. onze Keizer wilde van zulk een verzoek niets weten. 7. saen, terstond. 8. den Arent, den Duitschen Keizer. **5,** 1. elck ander in stade, eensgezind. 2. bevroen, raden. 5. op dit saisoen, op dit oogenblik. 7. baroen, leenman, rijksgroote. 8. wilt uwe verontschuldigingen maken, vertrouwende op hen, die 't u aanrieden. **6,** 5 en 6. het is onverschillig, wie dit op touw gezet heeft en dus misdaan. **7,** 2, ongespaert, onverwijld. 6. vaert, verlangen. 7. libaert, leeuw als symbool van Holland en Brabant, die beide een leeuw in 't wapen voeren.

8. O princelijc prince verheven,
Karolus coragieus,
Van ws gelijcken en was noit ghescreven,
Noch soe victorieus!
Het buycht al voor ons Keyser valiant!
Doer Gods crachtige hant
Den Torcxen tirant,
Wilt God, ons Keiser sal besitten sijn lant!

Lezingen van den tekst. 1, 4: *bedreven.* 2, 8: .... hadden *in.*

1543.

XLVIII. Lied op den Keizer, die de Franschen in Henegouwen gaat bevechten.

De garnizoenen van Henegouwen waren door het afstaan van hulp tegen Gulik zeer verzwakt, en Frans I maakte hiervan gebruik door half Juni in dit gewest een inval te doen. Eerst viel hij Avennes aan, maar veranderde toen van krijgsplan en nam Landrecy. Voor hij nu het beleg der eerste stad hervatte, wilde de Koning wijd en zijd schrik verspreiden en zond hiertoe den Dauphin met de helft van het leger weg om de naburige kasteelen te verwoesten. Op dezen tocht had men bemerkt, dat de stad Binches zoogoed als geen bezetting had en Frans gelastte zijn zoon onmiddellijk na zijn terugkeer haar te gaan aanvallen. Maar intusschen had de landvoogdes argwaan gekregen en er troepen heengezonden, die den verbaasden Franschen een flinke ontvangst bereidden: met verlies van eenige dooden en verscheidene gewonden moesten zij aftrekken. De Koning was onderwijl even ongelukkig geweest in zijne onderneming tegen Avennes en hij besloot op 't eind van Juli zijn leger te ontbinden. Eerst in 't begin van September trok hij weer naar Luxemburg op, en het gelukte hem dit op 't einde dier maand te onderwerpen. Nu zou hij eindelijk ondersteuning aan Willem van Kleef zenden, toen hij diens onderwerping vernam. Intusschen waren de omstandigheden veranderd: Karel V had steeds gelukkig gestreden en werd krachtig gesteund door Hendrik VIII van Engeland, terwijl

Frans I vergeefs naar nieuwe bondgenooten uitzag en op zelfverdediging bedacht moest zijn.

Kort na de onderwerping van Gelderland had de Keizer zijn leger naar Henegouwen gezonden. Terwijl een aanval van jicht hem zelf te Diest terughield, zond hij de Roeulx en Aerschot heen om Landrecy te gaan belegeren. Den 28sten October hoorde men, dat Frans I tot het ontzet dier plaats aanrukte, en terstond plaatste Karel V zich aan het hoofd van zijn leger en rukte tegen hem op.

Kort hierop moet dit liedje gedicht zijn, dat besluit met de vermelding van 's Keizers optrekken naar Henegouwen. Eerst wordt vermeld, hoe de Keizer, door zijn vijanden reeds dood verklaard, teruggekeerd is om hen alom te verslaan. Gelderland heeft hij onderworpen en gesteld onder den Prins van Oranje; evenals de andere gewesten steunt het nu den Keizer tegen de Franschen en Turken. Want de dichter is zoo van afschuw vervuld over het verbond van deze beide volken, dat hij ze steeds in één adem noemt, ofschoon in dezen tijd de Turken reeds lang en breed weer waren weggetrokken. De dichter spreekt den Franschen koning aan om hem zijn schandelijk gedrag te verwijten en zijn onvermijdelijken val voor oogen te houden. Wèl hebben de Franschen in Henegouwen „menich schoon dorp" verbrand, maar voor Binches heeft de Dauphin het hoofd gestooten en zijn oppersten kapitein verloren. Wie dit was, heb ik niet kunnen nasporen. [1])

De dichter, een landsknecht, die blijkbaar als ooggetuige de Geldersche troepen door Lier heeft zien trekken (hij geeft nauwkeurig hun aantal en dat hunner paarden op), uit in de slotstrofe den wensch dat het met allen, die den Keizer het hoofd bieden, zoo moge afloopen en spreekt de bede uit, dat de Keizer en zijn leger mogen zegepralen.

Het lied komt voor in het *Antwerpsche Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 341, n⁰. CCXX).

Bron: Henne VIII, blz. 106 vlgg.

---

[1]) Martin du Bellay vermeldt het sneuvelen van drie jonge edelen: d'Allègre, Chastillon en Gaspard de Colligny, doch zonder bijvoeging van deze waardigheid.

Een nyeu Liedeken.

1. Wonder sietmen nu ghebueren
Van onsen Keyser playsant:
Men siet hem al omme verschueren
Sijn vyanden in zijn lant!
Hi is comen, verstaet wel dat;
Sijn vyanden, die en wisten niet bat,
Den cabbeliau had hem verbeten,
Maer hi en heeft ons niet vergeten.

2. Binnen Diest heeft hi gheleghen
Met so menighen vromen man,
Na dat hi Gelderlant in heeft gecreghen,
Dat lant van Gulic ende Cleve als dan,
Die hem nu al onderdanich zijn,
En niet meer en willen wederspanich zijn,
Mer helpen hem straven, als donbekende,
De Torc Fransoysen met haerder benden.

3. Den Prince van Araengien, als opperveltheere
Der Keyserliker majesteyt,
Verwaert Gelderlant met prijs ende eere
Al om zijn vromicheyt;
Is een beschermer van dat Geldersce lant.
Onder die Bourgoensce is hi seer wel bekant.
Dat weten al zijn vyanden,
Want si zijn nu onder des Keysers handen.

4. Vier en twintich venlijn Ghelderse knechten
Sijn corts door Liere gepasseert

1, 2, playsant, geliefd. 6 en 7. zijn vijanden wisten niet beter, of de kabeljauw had hem doodgebeten (zinspeling op het gerucht, dat Karel V zou verdronken zijn). **2,** 2. vromen, dapperen. 3. in heeft gecreghen, in zijn bezit heeft gekregen. 2—6. zie n°. XLVII. 7. straven, straffen; donbekende, de verharden, de verblinden, hier gebezigd van de Turken en Franschen, in het volgende vers. **3,** 1. Araengien, Oranje. 3. verwaert, behoedt, verdedigt. 8. onder des Koysers handen, aan den Keizer onderworpen. **4,** 2. corts, kort geleden.

En willen den Keyser gaen helpen vechten;
Xij. hondert peerden onghecesseert,
Die gaen nu onsen Keyser bijstaen,
Om den Franchoys doen ruymen die baen
Met al zijn medeplegers
En verstoren die Franche en Torcxe legers.

5. O Coninck, u mach wel gr[o]uwen
Vander grooter overdaet:
Dat ghi met den Torck hebt gebrouwen,
Het sal u noch worden quaet!
Want u gantsce gheheele macht
Sal ten eynde wesen heel tonderbracht,
Want den Enghelsman, cloeck van leden.
En sal u ooc niet laten met vreden.

6. Al hebdy den Torck te baten,
God heeft boven al die macht!
Ghi sult hem noch moeten verlaten
En ontsien des Keysers cracht,
Want hi comt met groten ghewelt;
Den hertooch van Cleve heeft hem biden keysere gestelt.
Met al zijn ondersaten
Comt hi den Keyser oock te baten.

7. Van Diest is ons Keyser ghetoghen
In dat Henegoussche lant,
Daer die Fransoysen ongheloghen
Menich schoon dorp hebben verbrant.
Maer die van Bins hebben den Fransman weerstaen;
Si hebben den dolfijn doen rumen de baen

4, 4. onghecesseert, onmiddellijk. 6. om den Franschman het veld te doen ruimen. 8. verstoren, vernielen. **5,** 2. overdaet, euveldaad. 3 en 4. wat gij met de Turken hebt ondernomen, zal u nog opbreken. 6. zal ten slotte geheel onderworpen worden. 7 en 8. Hendrik VIII wilde zich op Frans I wreken, omdat deze de Schotten bij hun inval in Engeland gesteund had. **6,** 1. al hebt gij den Turk op uw hand. 4. ontsien, vreezen. 5. ghewelt, macht. **7,** 5. Bins, Binches.

Met alle zijn ondersaten,
Sijn opperste capiteyn moest hi daer laten.

8. Dus moeten si allen varen,
Die teghen den Keyser opstaen,
En die hen selven paren
Om ons te doen ruymen die baen!
Laet ons nu God bidden, groot ende cleyn,
Voor al de Bourgoensce kinderen reyn,
Voor onsen Keyser ghepresen,
Dat hi victorieux mach wesen!

8, 1. zoo moge het met allen gaan, afloopen. 3. en die zich vereenigen. 6. voor alle onderdanen van den Bourgondischen vorst.

1543.

XLIX. Lied op den Veldtocht des Keizers tegen de Franschen in Henegouwen.

Den eersten November was Karel V voor Landrecy verschenen [1]), doch de berichten over de bewegingen der Franschen deden hem den volgenden dag zijne stelling weer verlaten om tegen Frans op te trekken. Den 3den November had tusschen beide legers eene lichte schermutseling plaats en den 4den eene langdurige worsteling, doch het was blijkbaar, dat de Fransche Koning een ernstigen strijd wilde vermijden, ofschoon hij wel het gerucht deed verspreiden, dat hij dien zocht. Toen de Keizer den 4den November vergeefs had afgewacht, of de Franschen den strijd wilden hervatten, besloot hij het beleg van Landrecy wegens het vergevorderde jaargetijde op te breken; dienzelfden avond trok Frans met stille trom in de richting van Guise weg. Toen Karel den volgenden morgen van dezen aftocht hoorde, zond hij den Franschen een afdeeling ruiterij achterna, die hen inhaalde en na een vrij levendig gevecht versloeg. Veel ammunitie werd bij deze

---

[1]) Zie het voorafgaande lied.

gelegenheid buitgemaakt. De vrees, dat men het opbreken van 't beleg als eene nederlaag zou beschouwen en de wensch, dat heel Europa weten zou, hoe Frans I zich aan een beslissenden slag onttrokken had, dreven den Keizer ertoe zijne zuster, de landvoogdes, te verzoeken, zijn brieven, die op deze zaak betrekking hadden, openbaar te maken en er kopieën van in het buitenland te verspreiden.

De dichter van het liedje is blijkbaar van de historische toedracht der gebeurtenissen niet goed op de hoogte. Hij doet het voorkomen, alsof de Franschen bezig waren Landrecy te belegeren, doch bij de nadering des Keizers met geweld op hem zouden zijn aangestormd, waarop de Keizer zich in slagorde stelde en hen versloeg. De dichter kan niet nalaten hier met blijkbaar welgevallen ironisch op te merken, dat de Franschen bij deze gelegenheid toch bespeurd hebben, dat de Keizer niet, zooals zij uitgestrooid hadden, was omgekomen. Evenals in het voorafgaande lied worden in één adem met de Franschen steeds de Turken genoemd. Verder wordt vermeld, hoe de Dauphin zilver en goud in den steek heeft moeten laten (n.l. toen de ruiterij de Franschen vervolgde) en hoe flink de Keizer gesteund werd door Maarten van Rossum, die na het verdrag van Venlo in zijn dienst was overgegaan, en door den Graaf van Buren (Maximiliaan van Egmond). Nog eens vaart de dichter heftig uit tegen den Franschen Koning, die door zijn verbond met de Turken ons zooveel leed berokkend heeft, en looft dan God, die de voorspelling der profeten heeft tot vervulling gebracht, dat de Keizer over Turken en Franschen zou triumfeeren.

Waarschijnlijk was de dichter een Antwerpenaar of Gentenaar: dit zou de mededeeling in de eerste strofe, dat de Keizer Gent bezocht heeft en nu ook zijn aanhangers in Antwerpen zal komen bemoedigen, verklaarbaar maken. Den 24sten November was de Keizer weer in Brussel teruggekeerd, waarschijnlijk is dus 't liedje kort hierna gedicht.

Het komt voor in het *Antwerpsch Liederboek van 1544* (*Hor. Belg. XI*, blz. 324, n°. CCX).

Bron: Henne VIII, blz. 147 vlgg.

Een nyeu Liedeken.

1. Bourgoensche herten, wilt u verblijden,
En scaffet eenen heubschen moet;
Elck help den keyser vromelijc strijen,
Met alle zijn edelen goet!
Want hi is comen nadat Gentse pleyn,
En voort al na Antwerpen certeyn
Comt hi die borgers vercloecken,
Bourgoense herten in allen hoecken.

2. Hy heeft voor Landerci gheleghen
Met menighen vromen man,
Al en heeft hijt doen niet gecreghen,
Daer en leit nu niet veel an.
Landurcy zal noch tzijnen besten zijn.
Elck Borgoensman, op dit termijn
Wilt vrolijck jubeleren,
Met onsen keyser wilt triumpheren!

3. Die Fransoysen hebben daer gelaten
Bussen, poeyer, ende clooten goet.
Landerci hebben si verlaten
Met alle dat Franse bloet.
Die Fransoysen zyn comen al met gewelt,
Den keyser heeft hem in een slachoorden gestelt
En heeft die Fransoysen verdreven;
Vele hebbender gelaten haer leven!

4. Die Fransen meynden int gemeyne,
Dat onsen edelen keyser was doot;
Die Torck Fransoysen, groot en cleyne,
Wordent geware, verstaget den cloot:

1, 2. en vat vroolijk moed. 4. goet. voortreffelijk. 5. pleyn, gebied. 7. vercloecken, bemoedigen. **2,** 4. daar is nu niet veel aan gelegen. 5. Landrecy zal nog aan hem komen. **3,** 2. kanonnen, kruit en goede kogels. **4,** 1. int gemeyne, in het algemeen. 4. verstaget den cloot, verstaat de zaak.

Want hise beschiet met pulver en bly.
Den Fransman moest wijken, verstaget wel mi,
Met alle zijn ondersaten;
Torcken en Fransoysen most hi daer laten.

5. Den dolfijn heeft daer gelaten
Silver en daer toe roode gout.
Merten van Rossum quam te baten
Den edelen keyser seer stout.
Den grave van Bueren, stout, edel en coen,
Die hielp daer menigen Fransen man ontdoen,
Menigen Turck van onwerden,
Te voet ende ooc te perden.

6. Die Fransoysen hadden haer vermeten
In alle so corten stont,
Qualijck hebben si haer gequeten!
Si liepen van daer goet ront.
Daer den Fransen coninc al heeft bescheit;
Hi heeft ons gedaen so menich leyt,
Al met die valsche Turcken,
Wi en achten zijn pochen noch snorcken.

7. Den coninc had hem vermeten
Met alle zijnen staet,
Hi meynde ons hebben verbeten,
Maer hi is comen te laet.
Dies hi keeren moet binnen cort termijn
En eeren onsen keyser fijn,
Also daer is beschreven,
Door godlijcke propheten verheven.

8. Loef God al van hier boven,
Gheeft hem prijs, eer en daer toe danc!
Laet ons den keyser loven,

4, 5. pulver, kruit; bly, lood. **5,** 3. quam te baten, kwam te hulp. 6. ontdoen, verslaan. 7. van onwerden, veracht. **6,** 4. zij sloegen rondweg op de vlucht. 5. waar de Fransche Koning van afweet, ondervinding van heeft. 8. snorcken, pochen.

Al nae der propheten sanck,
Die gescreven hebben over menighen tijt,
Dat onsen keyser sonder verwijt
Soude triumpheren over zijn vyanden,
Turcken, Franchoysen brengen ter schanden!

Lezing van den tekst. **4**, 3: *die trock* enz.

REGISTER DER LIEDEREN.

jaartal	no.		blz.
1173.	I.	Dansliedje der Vlaamsche huurlingen in Engeland . .	44
1244.	II.	Dit lyedekijn is van sinte Elysabets dochter, die hertochin van Enghelant	46
1296.	III.	(*a*) History liedt van Graef Floris ende Geraert van Velsen	50
		(*b*) Dit is vanden g.	55
± 1325?	IV.	Het Kerelslied	60
1338.	V.	Van Kort Rozijn	67
1345.	VI.	Liedje op den dood van Jacob van Artevelde . . .	71
1380.	VII.	Het spotlied der Leliaards op de Klauwaards . . .	73
1432.	VIII.	Kloekmoedigheid der Mechelaars	75
1437.	IX.	Van mijn here van Lelidam	81
1450.	X.	Lied op een bedevaart naar het H. Graf tot verwerving van den ridderslag	88
1479.	XI.	Een liedeken vanden slach van Blangijs	93
1482.	XII.	(*a*) Van vrou Marie van Bourgoengien.	97
		(*b*) Dit lyedeken is van vrou Mari die keyser Maxsimyanus wijf die daer sterf thanwerpen.	99
1482.	XIII.	Lied op een oproer te Haarlem	102
1486?	XIV.	Liedje van den Heer van Valenceyn.	107
1489.	XV.	Lied op de belegering van Nieuwpoort door de Franschen	111
1491.	XVI.	Van Keyser Maximiliaen	117
1505.	XVII.	Klaaglied van den Hertog van Gelder	121
1506.	XVIII.	Paaschliedje der Groninger kinderen ter eere van Graaf Edzard I den Grooten van Oost-Friesland . .	126
1506.	XIX.	Vanden Coninck van Castilien	129
1506.	XX.	Liedje op den dood van Filips den Schoonen	132
1507.	XXI.	Een liedeken van Thyenen	135
1519.	XXII.	Lied op de verheffing van Karel van Oostenrijk tot Keizer van Duitschland	139
1522.	XXIII.	Krijgslied tegen Frankrijk	143
1525.	XXIV.	Lied op de overwinning van Pavia	147
1526.	XXV.	Lied op den vrede van Madrid	150

jaartal	no.		blz.
1526.	XXVI.	Lied op den vrede van Madrid	151
1526.	XXVII.	Van die Coninghinne van Denemercken	155
1527.	XXVIII.	Een nyeu liedeken van Borbon	160
1527.	XXIX.	Vreugdelied op de geboorte van Filippus II	163
1527.	XXX.	Een nieuwe lijdeken van Romen ende van Borbon	166
1528.	XXXI.	Van den Hertogh van Gelder	171
1532.	XXXII.	Trajectum	173
1534.	XXXIII.	Vanden storm van Munster	176
1536.	XXXIV.	Een nyeu liedeken van die coninghinne van Enghelant	180
1538.	XXXV.	Vreugdelied over de bijeenkomst van Karel V en Frans I te Aigues-Mortes	184
1539.	XXXVI.	Adieu-lied van Isabella van Portugal	187
1542.	XXXVII.	Lied op Maarten van Rossums vergeefsche belegering van Antwerpen	191
1542.	XXXVIII.	Lied op Maarten van Rossums mislukten aanslag op Leuven	195
1542.	XXXIX.	Liedje van bemoediging tijdens Maarten van Rossums inval in Brabant	198
1542.	XL.	Lied op de schermutseling tegen de Franschen te Rumegem	201
1542.	XLI.	Lied op de schermutseling tegen de Franschen bij Watendam	205
1542.	XLII.	Lied tegen den Hertog van Gulik	209
1543.	XLIII.	Liedje op het ontzet en de proviandeering van Heinsberg	214
1543.	XLIV.	Lied op het tweede ontzet van Heinsberg door den Prins van Oranje	218
1543.	XLV.	Spotliedje op de Gelderschen na den slag bij Sittard	220
1543.	XLVI.	Vreugdelied op de aanstaande komst des Keizers	224
1543.	XLVII.	Vreugdelied op de onderwerping van Hertog Willem van Gulik	229
1543.	XLVIII.	Lied op den Keizer, die de Franschen in Henegouwen gaat bevechten	233
1543.	XLIX.	Lied op den veldtocht des Keizers tegen de Franschen in Henegouwen	237

ALPHABETISCH REGISTER

der Aanvangsregels.[1]

no.		blz.
XLI.	Al dat spreect met Vlaemschen tonghen, Hoort naer dit vroelijck liet	205
XI.	Alsmen duysent vierhondert schreef Ende neghen en tseventich jaer	93
XLIX.	Bourgoensche herten, wilt u verblijden, En scaffet eenen heubschen moet	237
XXXVII.	Bourgoenschen, laet ons vrolick singhen, Ende maken eenen goeden moet	191
**XVIII.	Christi is upgestande, Herr Vyth moet nu uth dussen lande, ...	126
VII.	Clauwaert, Clauwaert, Hoet u wel van den Lelyaert	73
**XXIII.	Const gaet voor cracht, Lijc d'ouders ons scholieren	143
XXXIX.	Die Ghelders ende die Fransoysen Die sijn daer om bekant	198
II.	Die strijt van Vlanderen is op heven Des dorden dach is sij neder ghegaen	46
XLII.	Doemen schreef .M.V. hondert Ende eenen veertich jaer	209
XXXIV.	Een lied met droevicheden Sal ick u doen ghewach	180
**XXVI.	Een vreughdich liedt moet ick vermanen, Tot tslandts profijt, wiedt mach benyen	151
III*b*.	Et viel in eenen tijt voerleden, Verstaet mijn redene si es claer	55
XLIII.	Ghi chrijslieden alle te samen, Sijt vrolijcken in die weer.	214
VIII.	Ghy heeren van Bruesele, wy makens u vroet, Dat ghy u harnas ane doet	75

[1] De liederen met enkele wijsaangifte zijn met *, die, waarvan de melodie bekend is, met ** gemerkt.

no.		blz.
XIV.	Het jaer van wonder coempt onss ayn, Het iss onss langhentijt geprofeteert	107
IX.	Het was op eenen Dijsendach, Al inde Sinxendaghen	81
**VI.	Het was op eenen Maendag, Eenen Maendag al soo vroeg	71
**XX.	Het was op een Zondag na den noen, Dat de koning zoude vertrekken	132
XLVII.	Hoort menschen, hier gheseten Int Borgoensche crijt	229
XXXVI.	Hoort toe al int ghemeyn Een leyt met droevichede	187
I.	Hoppe, hoppe, Wilekin, hoppe, Wilekin, Engelond is min ant tin	44
XXXVIII.	In Augusto den tweesten dach, Datmen de stadt van Loven belegen sach	195
XLIV.	In Junius, den .XX. dach, Den Prince van Araengien te velde men sach	218
V.	Kort Rozijn, wel lieve Neve, Ghy zijt zeer stout ende onvertsaecht	67
XLVI.	Lof God en weest verblijt, Al dye Bourgoensche zijt	224
XXII.	Lof toeverlaet, Maria sonder sneven, Dies mogen wi wel loven sonder respijt	139
**XVI.	Met luste willen wi singhen, Ende loven dat Roomsche rijck	117
**X.	Met luste willen wi singhen, Schoon lief al bider hant	88
XII*b*.	Och doot doot doot die niement en spaert Wat hebdij nu bedreven	99
XII*a*.	O felle fortuyne, wat hebdy gewracht, Wat hebt ghi nu bedreven	97
XXVIII.	O God van hemelrijcke, Wat druc is ons gheschiet	160
*XXXI.	O, Hartog van Gelder, bent gyer in huys, So steeckter u hooft te vensteren uyt	171
XL.	Op een Maendach morghen Trocken wy crijslieden al	201
**XXVII.	O radt van avontueren, Hoe wonderlijck draeyt u spille	155
**XXV.	Schoon Vlaender-landt, edel Gravinne, Vervroeyt u nu al buyten keere	150
*XVII.	Sommer goeds lant mach ic will claghen, Sprack den hertoch wyt Gelderlandt	121
XV.	Souvereyn van Vlaenderen,	

no.		blz.
	Laet sincken uwen moet	111
**XXIX.	Springht alle zeer wijfs ende mans, Knechtkins en Meyskins tsamen	163
XXI.	Van jonckx zoen heb ic niet geleert, Dan dichten ende singhen een neuwe liedt	135
**XXXV.	Verblijdt u Vlaender-lant, schoon blomme, Machtich prieel op desen tijt	184
XLV.	Wat segt ghi, pocghghers van Cleven, Van Gelder, van Gulic me	220
**XXXIII.	Wie was die gene die die looverkens brac. Ende diese inder narren cappen stack	176
XIX.	Wie wil hooren singhen Een druckelijc nieu liet	129
III*a*.	Wie wil horen een nieu liet, Hoort toe, ick salt u singen	50
XXXII.	Wie wilt horen een nyeuwe liet, Dat te Maestrijcts is gheschiet	173
XIII.	Wilt ghi horen een nuwe liet, Wat in Hollant is gheschiet	102
IV.	Wi willen van den kerels zinghen, Si sijn van quader aert	60
XLVIII.	Wonder sietmen nu ghebueren Van onsen Keyser playsant	233
**XXIV.	Wt vreughden werdt hier een liedt ghesonghen, Den Keyser t'eeren, dat edel bloet	147
**XXX.	Wij moghen wel vruecht hantieren Ende singen een vrolic liet	166

ALPHABETISCH REGISTER

der in de liederen vermelde personen en plaatsen.

A.

Aberham, 100.
Aigues-Mortes (Aeyghersmoorte), 185.
Aeyghersmoorte, zie Aigues-Mortes.
Aloncius, 139.
Alonscaut, 166.
Amstel, Ghijsbrecht van, 58.
St.-Andries, 123, 143, 188, 219.
St.-Andries, pl., 81.
Anna, Hertogin van Bretagne, 118—120.
Anton van Bourbon, Hertog van Vendôme, 203.
Anton van Bourgondië, Heer van Beveren, 95.
Antwerpen (thanwerpen), 75, 99, 191, 192, 237.
Araengien } zie Oranje.
Aranien }
Arend, zie Karel V.
Arlem, zie Arnhem.
Arnhem (Arlem), 121, 122.
Artevelde, Jacob van, 71.
Attu, zie Hattem.
Auxonne (Dauchonne), het burggraafschap van, 152.

B.

Backhijs, Willeken, 75.
Barcelona (Basseloenien), 226.
Bargen, zie Bergen.
Basseloenien, zie Barcelona.
Batenborch, zie Bronkhorst.
Bellambacht, 206.
Belongien, zie Bologna.
Bentem, zie Bentheim.
Bentheim (Bentem), 56.
Bergen (Bargen), 56.
Bergen, Cornelis van, Heer van Zevenbergen, 136.
Bergonge, zie Bourgondië.
Bever[en], zie Anton en Filips.
Binches (Bins), 234.
Bins, zie Binches.
Blangy (Blangijs), 93.
Blangijs, zië Blangy.
Bologna (Belongien), 167.
Borbon, zie Bourbon.
Bourbon (Borbon), Karel van, 147, 153, 160, 162, 166, 167.
Bourgoignen, zie Bourgondië.
Bourgondië (Bergonge, Bourgoignen), 147, 152, 171, 172.
Brabant, 71, 133, 136, 137, 182, 199, 230.
Bretagne (Britanien), 118.
Britanien, zie Bretagne.
Bronkhorst, Dirk van, Heer van Batenburg, 89.
Bruesele, zie Brussel.
Brugghe, 68, 71, 81—83, 97, 99, 133.
Brussel (Bruesele), 71, 75.
Buren, zie Egmond.
Burlet, 174.

C.

Camerijcke, zie Kamerijk.
Catharina van Arragon, Koningin van Engeland, 180—183.
Catharina van Oostenrijk, Koningin van Portugal, 157.
Charloys, 152.
Chièvres, zie Croy.
Chinon (Château-), (Chynon), 152.
Christiaan II, Koning van Denemarken, 156, 157.
Chynon, zie Chinon.
Clauwaert, 73.
Cleef, zie Kleef.
Cleeflant, zie Kleef.
Clemens VII, Paus, 161, 166, 167.
Cleve, zie Kleef.
Coleten, Bisschop van, 181.
Créquy, Heer van, 90.
Crèvecœur (Crevecoor), Filips van, Baron van Esquerdes, 112.
Crevecoor, zie Crèvecœur.
Croy, Willem van, Heer van Chièvres, 136.
Cuelen, zie Keulen.

D.

Dauchonne, zie Auxonne.
Dauphin (Dolfijn, Dolphijn), 152, 234, 238.
David, 224.
Diest, 136, 233, 234.
Dolfijn, zie Dauphin.
Dolman, 173.
Dolphijn, zie Dauphin.
Domfernandus, Domfernant } zie Ferdinand.
st.-Donaeskercke, zie st.-Donatiaanskerk.
st.-Donatiaanskerk (st.-Donaes-), 84.
Donfernandus, zie Ferdinand.
Doornik (Doornijck[e]), 151, 152.
Doornijck[e], zie Doornik.
Drachsdorf, Vyth van, 126.

E.

Edsard I, Graaf van Oost-Friesland, 126.
Egmond, Maximiliaan van Egmond, Graaf van Buren, 226, 238.
Elburg (Trilborch), 122.
Eleonora (Helenora) van Oostenrijk, 157, 182, 188.
ste.-Elysabets dochter, Hertogin van Engeland, 46.
Engeland (Enghelan[d]t, Engelond), 44, 46, 68, 130.
Engelenburg (Engelenborch), 167.
Engelond, zie Engeland.
Eynetten, 173.

F.

Ferdinand (domfernandus, domfernant, donfernandus), Hertog van Oostenrijk, Roomsch Koning van Duitschland, 157, 182, 188.
Filippa van Gelre, 98.
Filips de Goede, Hertog van Bourgondië, 81.
Filips de Schoone, Hertog van Oostenrijk, 98, 123, 129.
Filips II, Koning van Spanje, 163, 164, 167, 168, 188.
Filips van Bourgondië, Heer van Beveren, 98.
Flander, zie Vlaanderen.
Florence (Florencien), 167.
Florencien, zie Florence.
Floris V, Graaf van Holland, 50—58.
Frankrijk (Vranckerijc[k], Vranckrijc[k], Vrancrijck, 108, 118, 171, 203.
Frans I, Koning van Frankrijk (de Lelie), 147, 151—153, 161, 171, 185, 203, 209, 234, 238.
Fürstemberg (Vorstenborch), Willem van, 218.

G.

Gelderland (Gelder), 171, 172, 220, 229, 230, 233.
Gelder, zie Gelderland.
Gent (te Ghendtwaert, dat Gentse pleyn), 71, 73, 237.
Genua (Jenes), 226.
Ghuweloene, 144.
Ghijs, Scheel, 136.
Gracht, Heer van den, 205.
's-Gravenhage (Den Haghe, Scravenhage), 55, 57, 103, 104.
Gulik (Guylic), 210, 220, 230, 233.
Guylic, zie Gulik.

H.

Haemstede, Witte van, 54.
Haerlem, 102—105.
Haghe, den, zie 's-Gravenhage.
Haghen, Daem van der, 174.
Ham, Meynaert van, 214—216.
Harderwyck, 122.
Hattem (Attu), 122.
Heenecgouwen, zie Henegouwen.
Heinsberg (Hensberch, Hensborch, Heynsborch), 214, 221, 222.
Hendrik VIII, Koning van Engeland, 181, 182.
Henegouwen (Heenecgouwen, dat Henegousche lant), 56, 57, 234.
Hensberch, Hensborch } zie Heinsberg.
Heye, Mathijs van, 174.
Heynsborch, zie Heinsberg.
Hollan[d]t, 52, 81, 82, 102, 133, 230.
Hoorne, Graaf van Hoorne, 89.
Huym, Gervais van der, 173.

I.

Innocentius VIII, Paus, 119.
Isabella (Ysabeele), 56.
Isabella (Ysabeele) van Oostenrijk, Koningin van Denemarken, 155—157.
Isabella van Portugal, gemalin van Keizer Karel V, 164, 187—189.
Italië (Ytalien), 161.

J.

Jacob, zie Artevelde.
st.-Jacops, 173.
Jan, Graaf, 139.
Jan I, Graaf van Holland, 54.
Jan, jonker van Gelder, 123.
Jan III, Koning van Portugal, 188.
Jan II van Avennes, Graaf van Holland, 58.
Janne, vrou, zie Johanna.
Janus, 185.
Jenes, zie Genua.
Jerusalem, 89, 90.
Jezus (Jhesus, God), 95, 105, 162, 166, 182, 189.
Joanna, zie Johanna.
Johan I, Hertog van Kleef, 89.
Johanna van Arragon (Janne, Joanna, Tsanne?), 129, 132, 156.

K.

Kamerijk (Camerijcke), 182.
Kan, zie Khan.
Karel V, Keizer van Duitschland (den Arend), 137, 139—141, 144, 147, 148, 151—153, 156, 161, 162, 166, 168, 172, 182, 185, 187—189, 192, 198—200, 207, 209—211, 216, 222, 224—227, 229—231, 233—235, 237—239.
Karel VIII, Koning van Frankrijk, 118, 119.
Karel van Egmond, Hertog van Gelder, 97, 121, 122, 136, 152, 171, 172.
Keulen (Cuelen), 120.
Khan (Kan), 140.
Klauwaard, zie Clauwaert.
Kleef (Cleef, Cleeflant, Cleefsche landouwen, Cleve), 198, 220, 229, 230, 233.

Kleef, Filips van Kleef, Heer van Ravensteyn, 98.
Kleef, zie Johan.
Knipperdollinc, 177.
Koessell, Heer van, 107.
Kortrozijn (Kort Rozijn), 67—69.
Kortrijk, Zeger van, zie Kortrozijn.
Koten, Kerst, 173.
Kronenburch, 't huys te, 53.

L.

Landen, 137.
Landerci, zie Landrecy.
Landrecy (Landerci, Landurcy), 237.
Landurcy, zie Landrecy.
Lannoy, Onderkoning van Napels, 162.
ste.-Laurens, zie st.-Laurent.
st.-Laurent (ste.-Laurens), 152.
Leeuwin, zie Maria van Bourgondië.
Leliaard, zie Lelyaert.
Lelidam, 82—84.
Lelie (Lely), zie Frans I.
Lelyaert, 73.
Leuven (Loven, Lueven), 195—197, 199.
Lier, 233.
Lodewijk van Nevers, Graaf van Vlaanderen, 67, 68.
Lombardije (dat Lombartsche lant), 166.
Lotrinck (Lotharingen), zie Réné.
Loven, Lueven } zie Leuven.
Luik (Luydick), 108.
Luxemburg, Pieter van, Graaf van St.-Pol, 98.
Luydick, zie Luik.

M.

Maastricht (Maestrijcts, Trajectum), 173.
Maestrijcts, zie Maastricht.
ste.-Magdaleene, pl., 82.
Marche, La, zie Marck.
Marck, Van der (La Marche), 152.
Margareta (Margrite) van Oostenrijk, Hertogin van Savoye, 98, 119.
Margrite, zie Margareta.
Maria (moeder van Jezus), 46—48, 69, 90, 95, 99, 105, 113, 139, 177.
Maria van Bourgondië (Leeuwin), 97—100, 139.
Maria van Oostenrijk, Koningin van Hongarije, 182, 188, 226.
Maria van Portugal, 152.
Maximiliaan I, Keizer van Duitschland (den Roomschen coninck, dye Roemsche keyser), 94, 97—100, 111, 112, 117—120, 136.
Mechelen, 76.
Melanen, zie Milaan.
Milaan (Melanen), 151, 161.
Monstrueil, zie Montreuil.
Montreuil (Monstrueil), 144.
Motte, La, 148.
Munster, 176—178.
Muyden, dat hooghe huys te, 53.

N.

Nassau, Réné, Graaf van, Prins van Oranje, 218, 219, 221, 222, 226, 233.
Nederlanden, 226.
Nederlant, 89.
Nieuwpoort (Nieupoort, Nyeupoort), 112.
Noyer (Noyhiers), 152.
Noyhiers, zie Noyer.
Nummighen, zie Nijmegen.
Nyeupoort, zie Nieuwpoort.
Nyeuwerlee, Heer van, 205.
Nijmegen (Nummighen), 122.

O.

Oostenrijck, 117, 119, 139.
Oranje, zie Nassau.
Ozeas, 185.

P.

Papegaeyken, 201.
Parijs, 82, 83, 144.
Paus, zie Clemens VII en Innocentius VIII.
Pavia (Pavien, Pavyen), 148, 151, 161.
Pavien } zie Pavia.
Pavyen }
Perpignan (Perpiniant), 225.
Perpiniant, zie Perpignan.
Philips } zie Filips.
Phylips }
Picardiërs (Pijckaerts), 83.

R.

Reinier (Reyner), jonker van Gelder, 122.
Réné, Hertog van Lotharingen, 122.
Repelmonde, zie Rupelmonde.
Reus, De, zie Roeulx.
Reyner, zie Reinier.
Roermond (Rueremunde), 219.
Roeulx (Reus), De, 206, 226.
Rome (Romen, Roomen), 132, 161, 166, 167.
Romont, zie Savoye.
Ronckaerts (Ronkartz), Peter, 108.
Ronkartz, zie Ronckaerts.
Rossum, Maarten van, 192, 195, 196, 199, 210, 211, 215, 238.
Rueremunde, zie Roermond.
Rumegem, 203.
Rupelmonde (Repelmonde, Rijpelmonde), 67, 68.
Ruysbroec, 76.
Rijn, 120, 192.
Rijpelmonde, zie Rupelmonde.
Rijsselambacht, 205.

S.

Saksen (Sassen), Joris, Hertog van, 161, 166.
Salamander, zie Frans I.
Salomon[s tempel], 90.
Sanders, Gielis, 75.
Sassen, zie Saksen.
Savoye, Jacob van Savoye, Graaf van Romont, 94.
Scravenhage, zie 's-Gravenhage.
Siever, zie Chièvres.
Simpol (St.-Pol), zie Luxemburg.
Somme, 144.
Spaeng[h]ien, zie Spanje.
Spaignen }
Spangen } zie Spanje.
Spanien }
Spanje, (Spaeng[h]ien, dat Spaensche lant, Spaignen, Spangen, Spanien, Spanjen), 130, 132, 164, 167, 225, 226.
Spaarne (Spaern), 104.
Swynaerde, zie Zwijnaerde.

T.

Terowaen, zie Thérouanne.
Thérouanne (Terowaen), 144.
Thienen } zie Tienen.
Thyenen }
Tienen (Thienen, Thyenen), 135—137.
Toledo (Tollete), 189.
Tollete, zie Toledo.
Tornesijtsche, zie Tournaisis.
Tournaisis (Tornesijtsche), 152.
Trajectum, zie Maastricht.
Trilborch, zie Elburg.
Tsanne, zie Johanna.
Tullus, 185.
Turken (Torc[k]), 225, 233, 234, 237—239.
Turkien, 168.

U.

Utrech, zie Utrecht.
Utrecht (Utrech, Uytert), 51, 57.
Uytert, zie Utrecht.

V.

Valck, Gubbel in den, 174.
Valenceyn (Valenzeyn), Heer van, 107, 108.
Valenzeyn, zie Valenceyn.
Velsse, zie Velsen.
Velssen, zie Velsen en Velzen.
Velsen (Velsse[n]), Ge[e]raert, Gheraert, Gheert van, 50—54, 56—58.
Velzen (Velssen), pl., 57.
Venegien (Venetië), 89.
Venetië, zie Venegien.
Villiers, Jan van Villiers, Heer van l'Isle-Adam, zie Lelidam.
Vlaanderen (Flander, Vlaender, Vlaenderen, Vlaenderlant, Vlanderen), 46, 47, 67, 68, 93—95, 111, 113, 133, 140, 147, 150, 152, 164, 182, 184, 202, 225.
Voorne, Gerard van, 58.
Vorstenborch, zie Fürstemberg.
Vorster, Peter de, 75.
Vranckerijc[k], Vranckrijc[k], Vrancrijck, zie Frankrijk.
Vrydaechsmerct, 83.
Vyth, zie Drachsdorf.

W.

Wachtendam, zie Watendam.
Wassemborch, zie Wassenberg.
Wassenaer, Jan II van, Burggraaf van Leiden, 162.
Wassenberg (Wassemborch), 219.
Waten, 207.
Watendam (Wachtendam, Waten?), 205—207.
Wertemborch, zie Würtemberg.
Wilekin, 44.
Willem I, Hertog van Gelre, Gulik en Kleef, 209—211, 215, 222, 229, 230, 234.
Woerden, Machteld van, 52.
Würtemberg (Wertenborch), Hertog van, 152.

Y.

Ysabeele, zie Isabella.
Ytalië, zie Italië.

Z.

Zwitsers (Swijtsers), 112, 167.
Zwijnaerde (Swynaerde), 157.

AANVULLINGEN EN VERBETERINGEN.

blz. 1. Noemenswaard is ook de uitgave van Duitsche geschiedkundige liederen van *Dr. O. L. B. Wolff: Sammlung historischer Volkslieder und Gedichte der Deutschen, Stuttgart und Tübingen, 1830.*

blz. 101, regel 7 v. o. Dirc Mathysz, lees: Diric Mathijszen en evenzoo regel 9 v. o.: Diric mathijszen.

blz. 105. Vul aan bij de Lezingen van het Handschrift: In **1**, 4: *suere* en **17**, 4: *heusch* is de *u* als *ů* geschreven.

blz. 152, str. 3, vs. 8; het is onnoodig hier voor de verklaring aan den vrede van 3 October 1528 te denken (uit het lied blijkt trouwens te duidelijk, dat het reeds in 1526 gedicht moet zijn): bij den vrede van Madrid kwamen dezelfde bepalingen voor, zie Henne IV, blz. 100.

blz. 173, str. 3, vs. 4: hg, lees: hij.